

rooth) och in i Heinola socken, där *Nynäs* gård (tillh. senator O. Gylling), passeras. Vida angenämare är den särdeles vackra ångbåtsfarleden, å hvilken minst 6 veckoturer (4 à 4 1/2 timmar). Den första sträckan till Päijännes sydligaste fjärd såsom sid. 190. Här styres åt väster mot *Kalkiskanal*.

Kanalen, anlagd 1879, i det närmaste 1 km lång, är gräfd genom ett näs förbi *Kalkis fors* (till h.), som den resande hinner bese, medan ångbåten passerar kanalen (det är dock skäl att åt befälhafvaren anmäla om forsbesöket). Forsen är icke hög, befares utan risk i båt, men genom vattenmassan och sina grönskande stränder erbjuder den en fångslande tafla; lax- och forellfisket arrenderadt af Kalkis fiskeriklubb.

Den följande sträckan, som utgöres af en bred flod, är en af inlandets mest förtjusande ångbåtsfarleder, mellan höga branta stränder med god vegetation; öfver sjön *Ruotsalainen* styres till den vackert belägna staden Heinola.

2. Heinola stad.

Ankomst med ångbåt till bryggan invid stadsstranden.

Hotell: Frivilliga brandkårens hus (Veltheim).

Restaurationer: fruarna *Brandes'* och *Stenbergs* restaur.

Bad: Badinrättningen.

Hyrkuskar: erhållas på beställning.

Banker: Filialer af Nordiska aktiebanken och Kansallis-osakepankki.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna och städerna i södra Finland.

Heinola stad, med c. 1,400 innevånare, belägen på norra stranden af *Jyränkö ström*, mellan sjöarna *Ruotsalainen* och *Konnivesi*, erhöi sina stadsprivilegier år 1839. Redan tidigare var orten residens för landshöfdingen i det genom delning af det gamla Kymmenegårds län år 1773 uppkomna nya Kymmenegårds eller Heinola län, men vann icke någon större betydelse. I följd af läne-regleringen 1832 flyttades residenset till S:t Michel, hvar-efter Heinola endast är centralort för den närmaste landsorten, hvars skolbehof tillgodoses af en i staden förlagd fyraklassig elementarskola (finsk), — Heinolas natursköna läge har af orten gjort en sommarkur- och badort, som tillvunnit sig växande uppmärksamhet. — Från åsen österom staden och från landsvägsbron öfver strömmen god utsikt öfver staden och omgifningarna.

3. Heinola—Kymmene älf.

Från Heinola göras vissa veckodagar regelbundna ångbåsturer öfver *Konnivesi* till *Koskenniska*, 15 km,

där Kymmene älf i en mäktig fors genombryter Salpausselkäs norra parallellås.

Från Koskenniska 23 km landsväg till *Nyby station* på Riihimäki—S:t Petersburgsbanan (se sid 125). På denna sträcka passeras *Nikkilä gård* (tillh. kronofogden Th. Holmberg), *Arrajoki gård* (tillh. baron R. W. Wrede) och *Toivonoja gård* (tillh. brukspatron G. Ramsay); nära stationen synes till v. *Nyby gård* (tillh. fru C. af Forselles).

Den, som vill se Kymmene älf i hela dess längd, fortsätter med båt från Koskenniska till *Mankala by*, nedanför hvilken älfven, hopträngd mellan brant stupande bärg, bildar en rad af vackra forsar. Dessa beses bäst från strandgångstigen på den östra stranden. (Några af forsarna kunna befaras i kanot; förbi de största bör farkosten bäras öfver land på den östra stranden). Från den sista forsens är älfven åter navigabel ända till *Kaurama fors* (kan befaras i kanot), som utfaller i *Leininselkä*. — Från Koskenniska för äfven en dålig byaväg till *Mankala*, hvarifrån god körväg till *Kauramaby* (härifrån 8 km till *Kausala järnvägsstation*, sid. 125).

Från *Kaurama* fortsättes vattenvägen längs nämnda *Leininselkä* förbi *Iittis* sockens kyrka åt norr till *Pyhäjärvi*, på hvars norra strand *Jaala* sockens kyrka synes, och öfver denna sjö till älfvens utflöde vid *Pilkanmaa* och *Oravala*, hvarifrån vidare enligt anvisningar sid. 149.

Den beskrifna vägen kan förkortas genom att vid *Koskenniska* väljes landsvägen till *Kimola* gästgifveri, 12 km, där båt tages för färden till *Pilkanmaa* eller *Oravala*. På denna sträcka passeras nära *Kimola* det vackert belägna *Bergvik* vid stranden till h. (tillh. fru M. Bluhms arfv.) och till v. *Ilonoja* (tillh. kapt. J. Gestrin).

D. Kouvola—Kuopio järnväg.

Denna bana, som öppnades för trafik år 1889, berör på flere punkter vikar af de öster och väster om banan belägna stora vattensystemen och erbjuder sålunda en mängd goda anknytningspunkter till trakter kring sjöarna. Äfven från banan öppna sig flerstädes vackra vyer öfver vatten.

1. *Kouvola—S:t Michel*. Angående omgifningarna kring *Kouvola* hänvisas till sid. 148. Banan utlöper i en kurva åt norr genom skogsterräng, närmar sig *Kymmene*

älf, öfver hvilken ett par vyer till v., vid *Harju* station, 10 km. Ett stycke norr om stationen öfvergår banan på en bro de österifrån i Kymmene älf infallande Val-kiala vattendragen (se sidan 206) och löper sedan genom ett enformigt skogshåll till *Selänpää* station, 24 km.

Banan sänker sig nu mot stranden af det vida *Vuohijärvi*, öfver hvilket god utsikt till v., passerar ett par haltpunkter, invid en af dem, *Kirjokivi*, ligger den lika benämnda egendomen (tillh. häradshöfding R. Elfving) och når nu *Voikoski* station, 51 km. På sträckan både söder och norr om denna station framskymta på flere ställen vattendrag erbjudande isynnerhet åt v. anslående tafloer. Vid vatten ligger äfven *Mäntyharju* station, 72 km.

Stationen, 3 km norr om *Mäntyharju* sockens kyrka, är en särdeles lämplig utgångspunkt för turer på de kringliggande vackra vattendragen; angående dessa turer hänvisas till F, e. och f. sidan 206. *Mäkilä* gästgifveri i km åt norr från stationen.

Genom skogsterräng med flere smärre träsk och sjöar fortsattes till de följande stationerna *Hietanen*, 91 km, *Otava* 100 km och *S:t Michel*, 114 km, restauration.

2. S:t Michel stad och omgifningar.

Ankomst med *bantåg* till stationen, i stadens södra del invid hamnen, med *ångbåt* till strandkajerna i hamnen söder om staden; hyrkuskar möta vid tåg och ångbåtar.

Hotell: *Hotell Karin* (invid järnvägsstationen), *Hotell S:t Michel* med gästgifveri, samt *Societetshuset*; rum å samtliga hotell från 2 mk.

Restaurationer: å nämnda hotell samt *Naisvuori paviljong*.

Bad: *Pirttiniemi* badinrättning.

Hyrkuskar: taxa 25 p*i*; för timme å 1 mk 50 p*i*; för längre utfärder enligt aftal.

Banker: filialer af Finlands bank, Föreningsbanken och Kansallis-*osakepankki*.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna och städerna *Viborg* och *Villmanstrand*.

S:t Michel är en uppåtgående liten stad med moderna breda gator, vida torg och flere planteringar. Staden är säte för länestyrelsen i S:t Michels län och stationsorten för 6 finska skarpskyttebataljonen, hvars kaser-ner äro belägna ett stycke utanför staden åt sydväst; i S:t Michel finnes ett klassiskt lyceum (svenskt och finskt). Invånareantalet uppgår till c. 3,000 personer.

Staden, som erhöll sina privilegier 1838, några år efter det den nuvarande läneindelningen genomförts och behovet af en centralort i det unga länet framträd,

har såsom sådan icke några historiska minnen att uppvisa. Men redan några år efter fredsslutet i Nöteborg 1323, då Savolaks härad afträddes till Sverige, framträder såsom häradets hufvudort Savilaks socken, som hade sitt namn af den n. v. stadsviken och hvars äldsta kyrka var den utanför staden belägna s. k. stensakristian. På 1500-talet kallades socknen Stor-Savolaks och efter 1649 S:t Michel efter kyrkans namn. Vid kyrkan höllos 2 marknader, af hvilka den vid Mikaeli var mycket betydande och varade flere dagar. Orten var känd såsom mönstringsplats för Savolaks regemente, egde postkontor och gränstullkammare samt hade redan under förra seklet föreslagits till stad. Ortens betydelse berodde af dess läge vid korspunkten af de från sydväst (Tavastehus och Heinola) och söder (Viborg) till det inre af Savolaks dragna landsvägarna. Ett lifsvilkor för den nya staden blef dock snart att erhålla en vattenkommunikationsled till Saima, hvilket isynnerhet gjorde sig kännbart, då Saimakanal (1856) öppnades för trafik, sammanbindande inlandsvattnen med hafvet. Med stora kostnader åstadkoms en sådan genom upprepning och kanalisering af vattenlagen söderom staden, hvars kommunikationsförhållanden ytterligare utvecklats genom Kuopio—Kouvola banan. Denna har i afsevärd grad bidragit till stadens uppåtgående, hvilket enligt all sannolikhet ytterligare skall stegras såsnart de beslutna kanaliseringarna af de vida vattendragen väster om staden hunnit utföras och stadens trafikområde sålunda vidgats.

En orienterande utsikt öfver S:t Michel och dess omnejder erhålles från det i staden belägna bärget *Naisvuori*, å hvilket en utsiktspaviljong uppförts (i den serveras kaffe, thé m. m. d.)

I stadens centrum ligger det s. k. *Kyrkotorget*, en vacker af björkar och granar skuggad plats med inbjudande hviloplats och en vattenservering. — Den förnämsta gatan är *Nikolaigatan*, vid hvars norra ända, utanför stadens egentliga område, finnas en gammal *stensakristia*, i hvilken de välbehållna liken af några för mera än hundra år sedan härstädes begrafvade personer förvaras. Med den hvälfda gråstensbyggnaden, som tros varit Savolaks sockens äldsta kyrka, var under sista seklet en träkyrka sammanbygd. — På *Ristimäki* platå i stadens västra del kommer i en snar framtid att uppföras en ny stenkyrka.

Ett stycke utanför staden åt sydväst ligger S:t Michels sockens kyrka och på en udde söder om staden den välbygda, vackert belägna *prestgården*. Invid denna stod under klubbekriget den 23 jan. 1597 en slaktning mellan klubbemännen och de trupper, som i Savolaks hade att undertrycka bondupproret. — Vägen hit leder öfver den tjäcka *Kaihuäsen*.

S:t Michels omgifningar erbjuda hufvudsakligast blott åt söder kring farleden till *Kristina* sockens kyrka,

25 km, nämvärd naturskönhet. En utfärd hitåt kombineras lättast med turerna för de Saima ångbåtar, som trafikera S:t Michel. Farleden går längs smala vattendrag genom *Siikasalmi* kanal (utan sluss) till *Pähkeenselkä*, hvilken fjärd medels de genom *Varkaantaipale* och *Kirkontaipale* näs spängda och grädda kanalerna (utan slussar) kommunicerar med Saimas nordvästligaste vikar i *Louhivesi*. På denna sträcka, som har att uppvisa många anslående utsikter öfver odlade bygder, passeras 6 km från S:t Michel till h. *Kyyhkylä* egendom (tillh. ingenjören O. J. Hjelt), invid hvilken *Porrassalmi* slagfält. Längre fram till h. synes *Puntala* gård (tillh. lagman F. Forsström) och till h. *Kosoniemi* gård, hjeltens från 1808, Z. Dunckers barndoms hem. Härefter följer *Juurisalmi* vackra sund till *Louhivesi*, hvarifrån 5 km till Kristina kyrka. På en skogshöjd i närheten af kyrkan reser sig *Brahelinna* gamla slottsruin.

Porrassalmi. Under 1788—90 års krig utkämpades här en het strid den 12—13 juni 1789. De finska trupperna opererade i två hufvudafdelningar, en i söder vid gränsen, Kymmené älf, och en nordligare i Savolaks. Ryssarne, som på våren voro rustade tidigare än svenskarne, beslöto på Sprengtportens inrådan att begagna sig af de svenska truppernas tudelning sålunda, att de bröto fram i sydvästra hörnet af Savolaks mot förbindelselinjen mellan de båda arméerna i afsikt att afskära denna linje och krossa den isolerade Savolaksbrigaden. I början af juni framryckte ryssarne, 7,000—8,000 man starka mot de oförberedda Savolakstrupperna, af hvilka en liten skara af 430 man mottog den första stöten vid *Kyyro* i Kristina socken. Efter en häftig fuktning blef reträtt nödvändig på vägen emot S:t Michel. Så svag han än var, beslöt brigadchefen v. Stedingk att med sina trupper bjuda fienden spetsen vid det smala *Porrassalmi* sund, öfver hvilket en bro ledde. Kl. 6 om aftonen den 12 juni öppnade ryssarne här elden mot de höjder, där Stedingk fattat post; sedan striden varat hela natten, stormade de ryska trupperna kl. 6 följande morgon fram öfver bron mot de finska positionerna på den norra sidan, men tillbakaslogos. Med samma framgång möttes förnyade anfall och först kl. 8 på aftonen den 13 juni slutades denna heta affär med en ärofull seger för de finska trupperna. Denna batalj, i hvilken finnarna i ett dygns tid med stor tapperhet kämpat emot en nära tio gånger starkare fiende, har af en krigshistorisk författare jämförts med antikens mest prisade bragder. Framgången räddade Savolaks från den hotande faran. Till segern bidrog i väsentlig mån den tappra majoren Göran Henrik Jägerhorn. — En vecka senare angrepo ryssarne ånyo och kringgingo ställningen vid Porrassalmi, så att Stedingk nödgades retirera; genom ett skickligt återtag räddade han emellertid hela sin brigad till Jorois, där han intog en fast position, som fienden icke vågade angripa. I slaget vid Porrassalmi deltog den sedermera ryktbare C. G. v. Döbeln, som här sårades. — Nära Porrassalmi ligger *Tuukkala* by, känd genom de rika fornyfynd där gjordes sommaren 1886 från ett förhistoriskt graffält på 22:dra reservkompaniets öfningsplats.

Kommunikationslederna från S:t Michel, förutom järnvägen, äro:

- a) *S:t Michel—Willmanstrand* sjövägen längs farleden till Kristina och vidare öfver Saima se sid. 211.
 b) *S:t Michel—Anttola—Puumala—Nyslott* se sid. 212.
 c) *S:t Michel—Nyslott* landvägen 119 km genom *Jokkas* socken, enformig landsväg utan något af särskildt intresse.

3. *S:t Michel—Kuopio.*

I en kurva söder och öster om staden utlöper banan från *S:t Michel*, antar nordlig riktning och inkommer i ett enformigt, föga odladt skogsområde. Här följa stationerna *Hirola*, 128 km från Kouvola, *Kalvitsa*, 140 km, *Haukivuori*, 153 km.

Haukivuori station, vackert belägen vid *Kyyvesi*, hvilken sjö under den sista sträckan synes till v., är en lämplig utgångspunkt för en tur längs vattendragen åt väster och sydväst, se härom nedan sid. 203.

Genom likartad natur som den föregående sträckan fortsättes till *Kantala*, 164 km, hvarifrån landsväg åt öster till *Virtasalmi*, *Jorois* och *Rantasalmi* socknar (se VII D, 1);

Den följande stationen är *Pieksämäki*, 185 km, belägen nära den lika benämnda socknens kyrka.

Denna station är anknypningspunkt för trafiken till *Jorois* socken (se VII D, 1). *Pieksämäki* kyrkoby, vid södra ändan af *Pieksänjärvi* och trakterna däromkring ha att uppvisa en jämförelsevis hög odling. I den gamla kyrkan finnas egendomliga väggmålningar.

Banan fortsätter på östra sidan om *Pieksänjärvi* och vidare genom kärmarker till *Haapakoski* station, 202 km, i hvars närhet det likabenämnda järnbruket (tillh. *Oravi-Haapakoski* aktiebolag). Några km norr om stationen inkommer banan i *Kuopio* län och närmar sig stranden af den långa sjön *Suonteenselkä*, öfver hvilken god utsikt åt h. innan *Suonnejoki* station, 223 km, restauration, uppnås.

Stationen, belägen vid norra ändan af nyssnämnda sjö i *Suonnejoki* sockens kyrkoby med gästgifveri, är en viktig anknypningspunkt för en stor lokaltrafik till *Rautalampi* åt väster (se sid. 201), *Leppävirta* åt öster (se VII D, 1) samt socknarna kring de norrut liggande stora sjöarna *Iisvesi*, *Niinävesi* m. fl. (se sid. 201), hvilka genom den 8 km långa *bibanan* till hamnanläggningarna vid *Iisvesi* direkt korrespondera med järnvägsnätet. På denna *bibana* expedieras tåg i hvardera riktningen i anknypning med de ordinarie tågen på hufvudbanan.

Ifrån *Suonnejoki* antar banan, som hittills gått rakt åt norr, nordostlig riktning genom ett enformigt, ödsligt landskap, passerande stationerna *Salminen*, 236 km, *Kurkimäki*, 253 km, och *Pitkälähti*, 263 km. Ett stycke från stationen erhållas till v. de första vyerna öfver *Kallavesi*;

på detta håll passeras *Leväis* jordbruksskola till h., hvar-
 efter banan når *Kuopio* station, 274 km, i det nordöstra
 hörnet af *Kuopio* stad.

Kuopio stad och dess omgifningar se VII, D, 2.

E. Kuopio—Jyväskylä.

På en tur på *Saimavattnen* ända upp till *Kuopio*
 nejderna kunna flere angenäma linjer väljas för färd
 västerut. Vännen af båt färder har i de vidsträckta vat-
 tendragen i de nordtavastländska socknarna *Viitasari*
 och *Saarijärvi* (programmen a—c nedan) ett lönande om-
 råde för intressanta turer i en ursprunglig natur. Tu-
 risten till fots möter vida vildmarker fulla af behag och
 rik omväxling, därigenom att landsvägen alt efter litet
 kan utbytas mot rodd öfver sjöar. Öfveralt möter en
 gästfri befolkning, som vänligt tillmötesgår anspråkslösa
 fordringar. Den bekväma resenären skall däremot icke
 finna sina ideal tillfredsställda.

Mindre besvärlig är turen i programmet d här nedan,
 hvilken lämnar nämnda socknar på sidan.

Alla dessa linjer, men isynnerhet c och d äro att
 rekommenderas åt turisten i *kanot*.

Den för färderna erforderliga tiden kan icke noggrant fixeras, i det
 att den beror af en mängd tillfälligheter; såsom approximativa tal kunna dock
 anföras, att nedan upptagna program a—c för färd till *Viitasaari* fullföljas
 på 3—7 dagar, så att hela turen till *Jyväskylä* göres på 5—10 dagar. Pro-
 grammet d göres på 3—5 dagar. — Det är naturligt att en drygare tillmätt
 tid bereder ökad tillfälle till sidoturer. Kostnaderna kunna kalkyleras
 efter beräkning af 2 à 3 mk per dygn, om icke ensam turist har att bära
 hela kostnaden af anlitade roddare.

a) *Kuopio—Maaninka—Viitasaari.*

1. Från *Kuopio* till *Tuovilanlahti* i *Maaninka* såsom
 VII D. 5.

2. Från *Tuovilanlahti* 22 km landväg till *Pielavesi*
 kyrka, hvarifrån med ångbåt (icke annonserade turer)
 eller båt till *Keitele kyrka*, 23 km. Båtfärden kan vid
Säviänvirta ström afbrytas, hvarifrån 17 km landväg till
Keitele kyrka. Härifrån för en ny landväg åt väster ge-
 nom ödslig skogsbygd till stranden af *Kolima* sjö, 18 km,
 hvarifrån båt kan tagas för den intressanta vattenvägen
 utför smärre forsar till *Viitasaari kyrka*, 20 km; lands-
 vägen, af mindre intresse, är af samma längd. Angående
Viitasaari och färd därifrån till *Saarijärvi* och *Jyväskylä*
 hänvisas till VI. A sid. 189 och B. sid. 192.

b) *Kuopio—Suonnejoki—Vesanto—Viitasaari.*

1. Från Kuopio med järnväg till *Suonnejoki* och *Iisvesi* hamn såsom sid. 199.

2. *Iisvesi* hamn utgör en viktig punkt i det vidsträckta vattensystem, som härifrån utbreder sig åt nordväst. Närmast ligga sjöarna *Iisvesi* och *Niinivesi*, af hvilka den förra i öster står i förbindelse med *Virmasvesi* och *Rasvanki*; i sistnämnda sjö utfalla de norrut belägna vida sjöarna *Nilakka* och *Pielavesi* (ofvan sid. 200) genom *Äyskoski* strömmar. Från *Iisvesi* kunna således flere vidtgående turer i båt anträdas. Äfven har öppnandet af järnvägen framkallat en regelbunden ångbåtstrafik på tvänne hufvudlinjer: *Iisvesi—Karttula* åt norr och öster, samt *Iisvesi—Vesanto* åt nordväst. På färd till *Viitasaari* väljes denna senare linje, som kan följas 40 km ända fram till *Vesanto* kapell under *Rautalampi*, där ändstationen för ångbåtlinjen är 6 km från kapellets kyrka, hvarifrån på skogsvägar 25 km till *Ahveninen* gästgifveri på allmänna landsvägen mellan *Rautalampi* och *Viitasaari*. Från gästgifveriet vacker båtled längs *Suovanlahti* långa vik af *Keitele*, öfver hvilken sjö färden fortsattes till *Viitasaari* kyrkoby (sid. 189); sistnämnda båtled, på hvilken äfven ångbåtsturerna kunna användas, 20 km; landvägen något längre.

En annan linje, hvilken helt och hållet går öfver sjön, erhålles, om *Iisvesi*båten lämnas redan vid *Kerkonniemi* brygga, 20 km från *Iisvesi*, hvarifrån man då fortsätter med rodd 12 km uppför *Kerkonvirta* och öfver *Kiesimä* lilla sjö. Denna skiljes af ett smalt näs från den norra fjärden af *Konnevesi*, öfver hvilken 6 km till *Temmintaipale* näs mellan sistnämnda sjö och *Keiteles* hit inskjutande stora vik. Härifrån 45 km längs *Keitele* till *Viitasaari* kyrkoby; på denna sträcka kunna äfven ångbåtsturerna på *Keitele* användas för den nordligare delen. Vid *Temmintaipale* kan båtvägen utbytas mot landvägen till *Ahveninen* gästgifveri 30 km, se ofvan.

Angående *Viitasaari* hänvisas till VI, A. sid. 189, och färd därifrån till *Jyväskylä* VI B. sid. 192.

c) *Kuopio—Suonnejoki—Rautalampi—Viitasaari.*

1. Från Kuopio med järnväg till *Suonnejoki* såsom sid. 199.

2. Landsvägen från *Suonnejoki* till *Rautalampi* kyrkoby, 19 km, som uteslutande går inom *Suonnejoki* soc-

ken (Rautalampi kyrka ligger alldeles vid socknens gräns) erbjuder många vackra punkter, bland hvilka *Tyyrinmäki*, 6 km från Rautalampi, förtjänar nämnas för sin vidsträckt, anslående utsikt öfver *Koskelovesi* och vikar af *Iisvesi* (se sid. 201); 3 km förrän kyrkobyen uppnås, passeras *Oikari* gästgifveri (godt). — Något längre än landvägen, men särdeles lönande, är vattenvägen från *Iisvesi* hamn (sid. 201) till Rautalampi. Härvid kan man begagna sig af *Iisvesi* ångbåtar till *Vaajasalmi*, 10 km, hvarifrån färden fortsättes med båt, 15 km, utför *Nokisenkoski* till *Koskelovesi* och sedan utför *Tyyrinvirta* långa ström. Den återstående sträckan låter bygdens odling framträda: här passeras *Sahala* gård (tillh. landthushållaren *Jalkanen*) till v., *prestgården* till h. och ett par täcka villor helt nära kyrkan (den ena tillh. prov. läkaren *J. W. Roschier*, den andra apot. *A. V. Jäderholm*). Under landsvägsbron nära kyrkan fortsättes farleden längs den lilla sjön *Äijänvesi*, vid hvars södra ända *Ropola* (tillh. senator *I. Fellman*).

I Rautalampi kyrkoby rum för resande hos bagaren *Eklund*. Omgifningarna erbjuda många sevärda punkter. En vacker utsikt har man från *Hankamäki* vid farleden till *Hankavesi*, till v. då man inkommer i denna sjö, 1 km från *Kolari* gård. Från *Koskis* prestgård vid samma sjö 3 km till *Kalajavuori* från hvilken ett herligt vidsträckt panorama öfver den vattenrika nejden öppnar sig.

3. Från Rautalampi flyta de här samlade vattnen (alla ofvan sid. 201 nämnda sjöar) i en särdeles vacker farled till *Hankavesi* och utför den obetydliga forsen *Konnekoski* till den stora sjön *Konnevesi*, öfver hvars östra del styres genom *Kivisalmi* till sjöns långa norra fjärd mot *Temmintaipale*, hvarifrån vidare till *Viitasaari* såsom ofvan E, b sid. 201. För denna sträcka bör, om det så lämpar sig, anlitas från Rautalampi kyrka hemfärande kyrkobåt. — Landsvägen från kyrkobyen till *Kivisalmi* 16 km, hvarifrån ytterligare 15 km till *Temmintaipale*.

d) *Kuopio—Suonnejoki—Rautalampi—Jyväskylä*.

1. Från *Kuopio* till *Suonnejoki* och *Rautalampi* såsom ofvan c. 1—2 sid. 201.

2. Från Rautalampi fortsättes såsom ofvan c, 3 till *Konnevesi*, öfver hvars södra fjärd styres med västlig kurs till *Siikakoski*, dit hvarje söndag kyrkobåt från Rautalampi står till buds. Från *Kari* kvarn vid *Konnekoski*, 8 km från kyrkobyen, går ångbåt på denna linje.

Halfvägs på *Konnevesi* passeras *Hautasaari*, hvilken holme sedan långt till baka i tiden varit en hvilplats för kyrkfolket från socknens väst-

ligaste delar på färd till och från Rautalampi kyrka. På trädstammarna finnas uppspikade flere minnestafior i anledning af likfärder; flere af dessa tafior bära årtal från förra seklet.

Vid Siikakoski begynner en forsrik sträcka med vackra stränder till *Kynsivesi*. Den rensade farleden tillåter båttärd, afbruten endast vid ett par af de starkaste forsarna. Öfver det långa *Kynsivesi* styres åt söder till det sund, som från sjöns södra ända förmedlar trafiken till *Kuusvesi*, hvilken sjö åter genom en lång, svag ström utfaller i *Saraavesi* i *Laukas*, där den följda Rautalampi stråten förenar sig med Saarijärvi stråten. Från Laukas fortsättes till Jyväskylä såsom ofvan sid. 192. Hela denna färd är från Rautalampi till Laukas c. 90 km och därifrån till Jyväskylä åter 27 km.

Landsvägen från Rautalampi via Laukas till Jyväskylä, hvilken sträcka endast på få ställen berör vattendragen och icke erbjuder något af särskildt intresse, är 107 km.

F. Båtleder från stationer vid Savolaksbanan.

Det vidsträckta insjöområde, som ligger öster om Päijänne, och hvars tillflöden upprinna på vattendelaren mellan Päijänne och Saima systemen, erbjuder otaliga lönnande turer i båt i alla riktningar genom de kringliggande socknarna. Särskildt har turisten i *kanot* ett synnerligen tacksamt område i dessa nejder. Här anföras hufvudlinjerna, från hvilka talrika sidoturer kunna göras med ledning af kartan.

Båt och roddare erhålles merendels utan svårighet, pris enligt aftal; i allmänhet fås roddare till 2: 50 å 3 mark per dag. Kost och nattkvarter i strandgårdar dragligt, delvis utmärkt. Gästgifvorien i allmänhet goda.

a) *Haukivuori—Puulavesi—Joutsa—Päiänne.*

Från *Haukivuori* station (sid. 149) styres öfver det vackra *Kyyvesi*, en ansenlig sjö med ett stort antal långa vikar åt nordväst och sydost, till *Läsäkoski*, i den 4 km långa, särdeles vackra, delvis rensade och kanaliserade ström, som utflyter i *Puulavesi*. Angående ångbåtturer på *Puulavesi* se nedan (sid. 204). Denna sjö, en af de största i Finland, 493 kvkm, har tvänne utflöden: det efter verkställda strömmrensningar numera förnämsta åt söder direkt till *Kymmene älf* (se nedan b, sid. 204), och det naturliga, från sjöns nordvästra hörn genom *Käläkoski* och *Keskinen lampi*, lilla sjö till det 40 km långa *Suonti*

Järvi, öfver hvars nordända farleden på en sträcka af 8 km för in i smala passager med flere små forsar i centrum af *Joutsa socken*, förbi kyrkan till *Jääsjärvi*. Från denna sjös sydvästra hörn utflyter västerut förbi *Gustaf Adolfs* sockens kyrka, invid hvilken *Echo* egendom (tillh. godsegaren O. v. Gerdtén), *Koskipää* å, sydligare benämd *Tainiovirta*. Denna genom välodlade trakter gående å infaller i några smärre sjöar, hvilka slutligen utgjuta sig i *Majusvesi* vik af *Päijänne* invid *Sysmä* sockens kyrka, kring hvilken ett bördigt, välodladt landskap utbreder sig. Från *Sysmä* vidare öfver *Päijänne* enligt VI B 1 sid. 191.

b) *Haukivuori—Hirvensalmi—Kymmene älf*.

1. Till *Puulavesi* såsom ofvan a).

2. Öfver *Puulavesi* styres mellan *Vanhasalmis* höga stränder till *Liekonvesi* (ångbåtsfarled) och vidare till *Hirvensalmi* sockens vackert belägna kyrkoby på en udde mellan *Ryökävesi* och *Liekonvesi*. Här begynner en den mest angenäma *båtled genom en rad af små sjöar och förtjusande strömmar och forsar, hvilka sistnämnda alla, med undantag af *Ripatti*, äro synnerligen lämpade för nybegynnare i kanot. Den sista strömmen går under landsvägsbron i närheten af *Toivola* goda gästgifveri. Härefter vidga sig vattnen. Uppför en liten fors kommer man slutligen från *Lahnavesi* till *Pyhävesi*, vid hvars östra ända ligger *Mäntyharju* kyrka och *Mäntyharju station*, se sid. 196 och nedan sid. 205.

3. Från *Lahnavesi* fortsättes medström till *Juolavesi* och *Sarkavesi*, hvars södra strand beröres af järnvägen; närmaste station är *Voikoski* (sid. 196) icke långt från den likabenämde forsen, utför hvilken vattenmassan flyter till det vida *Vuohijärvi*, vid hvars östra strand finnas tvänne haltpunkter för järnvägstrafik (se sid. 196). Sistnämnda sjö utfaller genom smala vattendrag, bildande forsarna *Siikakoski*, *Verla* och *Pyörilä*, i *Pyhäjärvi* i *Jaala* socken. Invid *Verla* är anlagd *Verla träsliperi* (tillh. konsul W. Dippel), hvarifrån 4 km längs landsvägen till *Selänpää* järnvägsstation (sid. 196).

Angående fortsättning från *Pyhäjärvi* utför *Kymmene älf* hänvisas till IV, E sid. 147.

c) *Otava—Puulavesi—Kangasniemi*.

Otava järnvägsstation (sid. 196) är ändstation för en regelbunden med tågen kommunicerande ångbåtstrafik

öfver det vida Puulavesi åt nordväst: vissa dagar till *Kangasniemi* sockens kyrkstrand, 55 km, å hvilken den välbygda kyrkbyn, och vissa dagar till *Kortessalmi*, 45 km, vid gränsen mellan Kangasniemi och Joutsa socknar (sid. 203). Denna färd har att uppte insjönaturen i dess olika skiftningar, från de trånga vikarnas och sundens täcka taflo till de vidsträckta vyerna öfver de öppnare fjärdarna. Ångbåtsturerna kunna delvis begagnas på färd längs de ofvan a och b berörda linjerna.

Invid Otava (ångbåtsstationen bär äfven namnet *Puula*) ligger *Röppäs* gästgifveri, godt. Icke långt härifrån *Otava jordbruksskola* i en välodlad, lättbefolkad trakt. Vid ångbåtsbryggan en björksåg, (tillh. Halla sågbolag i Kotka).

d) *Otava—Hirvensalmi—Kymmene älf.*

Från Otava går farleden 20 km genom smala vatten åt norr och nordväst till Puulavesis södra ända, hvarifrån den vänder åt söder mot Hirvensalmi och sammangår med den ofvan b sid. 204 berörda linjen. Denna vattenväg kan förkortas, om landsvägen följes från Otava till Hirvensalmi gästgifveri, 12 km, nära stranden af Ryökävesi (sid. 204).

e) *Mäntyharju—Kymmene älf.*

Denna linje utgör en del af den ofvan b sid. 204 beskrifna. En annan 60 km lång farled för västerut längs det smala *Revelijärvi* till Kymmene älf i trakten af Heinola, sid. 194.

f) *Mäntyharju—Suomenniemi—Savitaipale—Saima.*

Turisten i kanot (eller båt) kan från Mäntyharju station (sid. 196) intränga i Saima området längs det långa och smala *Kälavesi* till dess ostligaste vik, som af ett smalt näs (icke fullt 2 km) skiljes från *Kyylahti* i förbindelse med Saima stående vik. (Bistånd vid transport af kanoten öfver näset erhålles från någon af de här liggande gårdarna, hvars invånare känna den för ändamålet lämpligaste vägen). Från Kyylahti styres i en särdeles vacker farled öfver *Hanhijärvi*, där gränsen mellan St Michels och Viborgslän passeras, till det långa *Kuolimojärvi*, på hvars östra strand *Suomenniemi* sockens kyrka; invid denna godt gästgifveri. Kuolimojärvi utflyter i Saima genom *Partakoski* och *Kärnäkoski*, utför hvilka forsar, belägna på sjöns östra sida, man kommer till de västra fjärdarna af Saima, ungefär midt emellan Villmanstrand och St Michel, — hvarför denna väg bör väljas af den, som afser färd norrut på vattnen i Savolaks.

Den, som har Villmanstrand till mål, fortsätter öfver Kuolimojärvi till dess sydligaste vik vid *Savitaipale* sockens kyrka, hvarifrån 6 km landsväg öfver näset till *Savilahti* i Saima. Savilahti är ändstation för en ångbåtsled från Villmanstrand via Taipalsaari; se sid. 211.

I Savitaipale kyrkoby godt gästgifveri, där häst fås för transport af kanot till Savilahti. Invid prestgården och kyrkan finnas lämningar af ryska fästningsverk, uppförda efter 1743, då landsdelen blef ryskt område, till försvar af denna strategiskt viktiga punkt, där vägen från Villmanstrand och västerifrån till S:t Michel sammanstöta. Under 1788—90 års krig föreföllo i dessa trakter flere blodiga träffningar. I krigets början fattade de finska trupperna under öfverstelöjtnant Ehrroth post vid *Kärnäkoski*, 7 km från Savitaipale kyrka, där han den 21 juli anfölls af en öfverlägsen rysk styrka; efter ett segt motstånd nödgades han vika för öfvermakten, men årtogt efter någon tid positionen, då fienden afstod från att förfölja. — Under följande år förlades krigsskådeplatsen i Savolaks till nordligare trakter, jmf sid. 198. I slutet af sommaren 1789 lyckades savolaks brigaden rycka söderut från sina positioner i Jorois. På våren 1790 formerades en ny brigad i Södra Savolaks under Gustaf Mauritz Armfelt och den tappre G. H. Jägerhorn, som utmärkt sig vid Porrassalmi. Denna brigad angrep den 15 april med framgång de oförberedda ryska trupperna vid *Partakoski*, 5 km från *Kärnäkoski*, dit desse retirerade och där de ledo ett fullständigt nederlag. Den 30 april tillbakavisade Jägerhorn med framgång fiendens försök att återvinna de tagna positionerna. Denna framgång föranledde Armfelt att den 4 juni företaga ett angrepp mot lägret i Savitaipale, hvilket dock med stor manspillan tillbakaslogs.

g) Saima—Harju station—Kymmene älf.

Väster om Saima och åtskild från denna af en smal ås utbreder sig ett mellan Salpausselkä och dess genom Savitaipale strykande parallells ett vattendrag, som genom *Valkeala* socken utfaller i Kymmene älf nära Harju station (sid. 196). Detta erbjuder en bekväm, medström gående farled af synnerligt behag från Saima till Kymmene älf. Särdeles lämplig är den såsom fortsättning af den ofvan f berörda linjen. Man styr då från Savilahti med *Taipalsaari* till v. in i den långa och smala vik, som åt sydost skär in i vinkeln mellan landsvägen västerifrån och från S:t Michel till Villmanstrand. Härifrån följes den storartade flötningsled, som af firman Gutzeit & C:o i Kotka anlagts för transport af stock från Saima till Kymmene älf.

Under landsvägsbron på nyssnämnda S:t Michelsväg flyter stocken in i en liten vik. På näset mellan denna och ett västerut liggande litet träsk är anlagd en ångrullbro för upplyftning af stocken i en timrad rädda, utför hvilken stocken flyter in i träsket. Räddan matas med vatten genom en pump, drifven med ångkraft; den uppförade vattenmassan är så afpassad, att den tillåter en motsvarande afgång i träskets motsatta ända, ifrån hvilken en kilometer lång flötningsrädda är timrad till de härefter vidtagande vattendragen. Det i sitt slag ensamstående, storartade stocktransportverket erbjuder mycket af intresse. (Flötningsmanskapet hjälper beredvilligt vid försling af kanoten förbi de ställen, där rodd är omöjlig).

I flere slingringar går farleden c. 15 km i en smal fåra genom kärrmarker till det särdeles vackra **Kivijärvi*, öfver hvilket den eljes svåra farleden lätt finnes med ledning af stockvarpningsångbåtarnas strandmärken. På ett afstånd af ungef. 2 km från sjöns södra strand löper Riihimäki—S:t Petersburg banan, på hvilken stationerna *Luumäki* och *Davidstad* (sid. 125) äro lämpliga anknytningspunkter för en färd på Kivijärvi. Från denna sjö fortsätter farleden i smala, särdeles anslående vattendrag i en svängning åt norr och åter mot sydväst till *Kannuskoski träsliperi* (tillh. ett aktiebolag, disponent ing. D. Colliander), 12 km från Kaipiais järnvägsstation (sid. 125). Förbi denna anläggning bäres kanoten, hvarefter ett intressant strömdrag med några ofarliga forsar följer. Vid dessa får man bevittna det egendomliga skådespelet af de för stockbogsring använda ångbåtarnas forsling öfver näsen förbi forsarne på här anlagda broar med skenor! I en vild, af branta bärg hopträngd dal går farleden till *Tirva såg* och *svarfveri* (tillh. ing. A. Palmberg). Nedanför anläggningen, från hvilken 8 km till Kaipiais järnvägsstation (sid. 125) fortsättes farleden, i hvilken ett par forsar, till närheten af Uttis station (sid. 125) och vidare förbi *Valkeala* sockens kyrka, invid hvilken *Valkeala* gård (tillh. godsegaren N. Colliander) till Kymmene älf i närheten af *Harju* station (sid. 196). Fortsättning utför älfven se sid. 148.

VIII. Savolaks.

(*Saima området*).

Savolaks genomstrykes i sin längdriktning från norr till söder af de vidsträckta vattendrag, som bilda Saima systemet, så benämndt efter dess sydligaste del, den stora Saima fjärden, 75 m. öfver hafsytan. Denna står i direkt förbindelse genom sund utan nämnvärd ström med vattendragen norrut ända till Varkaus och Joensuu, hvilka alla tillsamman bilda en utan kanaliseringar navigabel sjö af öfver 300 km längd, och upptagande en areal af 6,800 kvkm. Saima står dessutom genom kanaliseringar i kommunikation med de betydande stråtarna norr om Varkaus och Joensuu ända upp mot Kajana området och gränsen mot Ryssland i öster. Det är alla dessa

vattendrag, som gifva landsdelen dess karakter: ett af fjärdar, vikar och sund sönderskuret område, med otaliga båtleder i alla riktningar; från höjderna på holmar och åsar utsikter, i hvilka vattenspeglarna framskymta den ena bakom den andra i långa perspektiv. Dessa vyer från land låta äfven odlingen träda fram, medan den från farlederna öfver sjöarna endast undantagsvis blir synlig, i det att den icke når till de i allmänhet oländiga stränderna, utan hållit sig till åsplåtarna innanför strandslutningarna.

Kommunikationerna äro sommartid goda, tack vare riklig tillgång på ångbåtlinjer, hvilka med fördel kombineras med tågen å de järnvägslinjer, som i väster, söder och öster beröra området. Å de stora hufvudlederna är på ett tillfredsställande sätt sörjdt för den resandes bekvämlighet med afseende på kost och kvarter. Men äfven på sidan om dessa, kommer den inhemska turisten tillrätta, om måttliga anspråk ställas på komfort. I intet fall skall tillmötesgående saknas i de gårdar, där han kan nödgas söka sig in.

Hvad beräkning af kostnaderna för färden vidkommer hänvisas förutom till de anlitade ångbåtarnas taxor till de allmänna uppgifterna under rubriken „Resekostnader“ i inledning, där äfven förslag till rundresor ingå. Här må endast några hufvudprogram anföras.

1. Villmanstrand eller Imatra till Nyslott och Punkaharju, hvilken tur åt öster kan fortsättas till Ladoga, antingen öfver Parikkala och Elisenvaara station, eller öfver Kesälaks till Sordavala.

2. Villmanstrand eller Imatra till Nyslott med Punkaharju och vidare till Joensuu, hvarifrån en tur i Karelén anträdes.

3. Villmanstrand till Nyslott med Punkaharju och vidare till Kuopio, hvarifrån en fortsatt tur till Iisalmi och Kajana området anträdes.

A. Villmanstrand och Södra Saima till Nyslott.

1. Villmanstrand.

Ankomst med *bantåg* till stationen väster om staden; hyrkusk till staden 50 p:i; resande, som fortsätter med ångbåt på Saima, följer tåget till hamnstationen, kupongbiljett å 25 p:i säljes af konduktören på tåget. Med *ångbåt* till hamnen för de större båtarna nordväst om staden, hyrkusk till staden å 75 p:i; de mindre ångbåtarna lägga till vid bryggorna i själfva staden.

Hotell: *Societetshuset* vid Rådhusg., närmast järnvägsstationen, rum à 3 mk; *Nya hotellet* vid Stora handelsg. invid fästningsträdgården, rum från 2 mk; *Hotell Villmanstrand* invid badinrättningen, rum från 2: 50.

Restaurationer & nämnda hotell samt i *Vattenkurinrättningen*, sommartid, god.

Bad i *Vattenkurinrättningen* vid Saima stranden.

Rakstuga och *coiffeur* vid Stora handelsgatan.

Hyrkuskar finnas, för färd inom staden 25 p:i, till järnvägsstationen 50 p:i, till hamnstationen 75 p:i.

Banker: Nordiska aktiebankens filial.

Telegraf; Telefon inom staden; till omgifningarna och städerna i södra och östra Finland.

Villmanstrand, vackert belägen på Saimas strandslutning är en liten snygg stad med c. 2,000 invånare. Sin betydelse har den haft förnämligast såsom centralort för den kringliggande landsdelen, hvilken redan i en aflägsen tid här vid Lappstrand, såsom orten benämndes, hade en marknadsplats. På Pehr Brahes tid fick denna stadsprivilegier, hvilka dock redan år 1683 frantogos, då staden förklarades för en marknadsplats under Viborg. Efter stora ofreden, då Viborg gick förloradt, underordnades orten Fredrikshamn. Vid denna tid påbegyntes dess befästning, ehuru den först uppgjorda planen småningom lämnades och endast mindre försvarsverk, afsedda att motstå ett första fiendtligt anfall, uppfördes. Under kriget 1741—43 angreps äfven Villmanstrand af ryska trupper och blef af dessa, efter ett fåfängt och illa ledt försvar, den 22 augusti 1741 intaget. I freden afträdde södra Savolaks med Villmanstrand åt ryssarne och införlifvades med det viborgska området. Orten, som nu återfick sina stadsprivilegier, vann icke någon synnerlig betydelse, tills den åter genom militära anordningar på 1880-talet tog ett steg framåt, då de finska truppers första allmänna lägermöte förlades hit år 1885, hvilket jämväl gaf anledning till att Simola—Villmanstrands järnväg byggdes. Nu är staden stationsort för det finska dragonregementet och i dess närhet är ett reservkompani förlagdt. I staden finnes en besökt badanstalt.

En orienterande *utsikt* öfver staden och dess vackra omgifningar åt Saima sidan erhålles från det **Belvedere* eller utsiktstorn, som uppförts på en gammal redutt; tornets öfversta plattform är 60 m. öfver Saima, 135 m öfver hafvet. På den östra sidan om redutten ligger staden, i hvars centrum synes det tornbeprydda *Rådhuset* och därinvid *Kejsarbostaden*, ett f. d. privat envånings trähus, inredd 1885 och sedermera utvidgad genom tillbyggnader (icke

tillgänglig); i stadens södra kant ligger *Lappvesi* sockens kyrka af trä, och vid stranden i norr *Vattenkuranstalten*. På en höjd norr och nordväst om staden synes den gamla *Fästningen* med sina gröna vallar, inom hvilka ännu begagnade ryska kaserner med *Rysk kyrka* samt det forna spinnhuset, numera förändradt till ett *Arbetsfängelse* för karlar. Emellan fästningen och den egentliga staden står en gammal svensk *milstolpe*, genomskjuten af kulor under 1741 års fältslag och är därför bevarad som ett minnesmärke. Väster om staden synas *Dragonregementets kasernkomplex*, bakom hvilken *officerslogementena* äro uppförda på en särdeles vacker strandsluttning. I sydväst slutligen utbreder sig den finska militärens vidsträckta *Lägerplats* med sina byggnader.

Omgifningarna äro på den norra sidan särdeles anslående och beröras af de många ångbåtslinjer, som utgå från staden. Dessa behandlas i efterföljande anvisningar. Af *omgifningarna till lands* förtjenar den vackra landsvägen till *Lauritsala*, 5 km, att särskildt framhållas på grund af de många anslående vyer öfver Saima, som här eröjuda sig. I *Lauritsala Hotell Saima* med gästgifveri, godt. Se för öfrigt VIII B. 4.

2. Villmanstrand—Imatra—Ruokolaks.

Denna linje, som tar 2½ å 3 timmar i anspråk, trafikeras under högsommaren af flere ångbåtar, så att dagliga turer merendels stå till buds. Turerna äro delvis kombinerade med bantagens ankomst och afgangstider. Restauration (anspråklös) ombord. Flere mellanliggande bryggor anlöpas å de flesta turer.

Från Villmanstrand utlöper ångbåten i en emellan vackra holmar slingrande farled med Saimas lummiga södra strand till höger; å denna *Kaukas trådrullefabrik* (tillh. öfverste H. Standertskjöld). Efter 5 km passeras *Lauritsala*, Saima kanals norra ändpunkt (se VIII B. 4). Farleden går nu ut på öppnare fjärdar, hvilka åt nordväst låta Saimas vida yta framtråda i det att ställvis land icke begränsar horisonten; odling skönjes föga. Turisten till Imatra lämnar båten vid den för Imatra trafiken afsedda bryggan nära Vuoksens utflöde ur Saima, där diligens eller andra åkdon från Imatra möta, se härom VIII, B, 2.

En del båtar fortsätta till *Rasila* brygga i *Ruokolaks* socken, farleden från Imatra hit vacker. Landvägen från Imatra till *Ruokolaks* 15 km.

Landvägen från Villmanstrand till Imatra, 39 km, erbjuder, utom den första sträckan till *Lauritsala*, intet af intresse.

Från *Ruokolaks* till *Puumala* 55 km lång, ställvis vacker landväg. I *Puumala* anslutning med ångbåtar till *Villmanstrand*, S:t Michel, Nyslott och vidare norrut, se härom nedan. Från *Ruokolaks* till *Parikkala* vackra socken 75 km landsväg; ang. *Parikkala* och därifrån till station på karelska banan och till *Punkaharju* hänvisas till VII, B, 4.

3. Villmanstrand—Taipalsaari—Savitaipale.

Från *Villmanstrand* erbjudes dagligen ångbåtskommunikation till *Tapialsaari* skärgårdssocken i *Saima*, norr om *Villmanstrand*. Färden, som till socknens kyrka tar endast 1 1/2 timme i anspråk, går i en särdeles vacker farled och bör icke försummas af naturvännen. Nattkvarter, i händelse lägenhet för återfärd samma dag icke står till buds, erhålles utan svårighet i någon af de i allmänhet välmående gårdarna.

Vissa veckodagar fortsätter ångbåten till *Savilahti* i *Savitaipale* socken, hvilken erbjuder en vacker natur och flera historiska minnen, hvarom notiser ingå ofvan sid. 206

Turisten i båt eller kanot har i de här berörda socknarna ett angenämt område för några dagars vistelse. Såsom lönande fortsättningar af turen hit äro linjerna VI, F. f sid. 205 och g sid. 206 att beakta.

4. Villmanstrand—S:t Michel.

a) Med järnväg till *Kouvola* sid. 126 och S:t Michel sid. 195.

b) Via *Taipalsaari* till *Savitaipale* kyrka enl. ofvan 3, hvarifrån landsväg genom *Kristina* socken och förbi *Porrassalmi* slagfält (sid. 198) till S:t Michel c. 80 km.

c) Med direkt ångbåt öfver *Saima* fjärden (se nedan 5) och vidare öfver mindre fjärdar till *Kristina* socken, hvarifrån såsom ofvan sid. 197. Färden tar 6 à 7 timmar i anspråk.

5. Villmanstrand—Puumala.

Från *Villmanstrand* styres först omkring 7 km i samma farled som till *Imatra* (sid. 210), hvarefter kursen ställes nordvästlig öfver den vida *Saima* fjärden c. 20 km mot *Rastiniemi* udde på en från nordost i *Saima* utskjutande lång och smal landtunga. Här delar sig farleden: åt nordväst till *Kristina* socken och S:t Michel (sid. 197) och åt norr öfver mindre fjärdar och smalare vatten till *Puumala sund*. Hela sträckan tar 4 à 5 timmar i anspråk.

Puumala sund, genom hvilket de nordligare fjärdarna i en svag ström afbördar sig sitt vatten i *Saima*, erbjuder en vacker tafla. På den norra stranden synes socknens träkyrka, kring hvilken kyrkobyen är belägen. Gästgifveriet godt. Apotek; postkontor med daglig post såväl norr som söderut sommartid. — Den södra stranden är hög med brant stupande skogs-

slutning; här synes *Ahonpelto* gård (tillh. öfverinspektorn A. Streng). — Puumala har i dessa trakter's krigshistoria spelat en viktig roll. Genom freden i Åbo 1743, då södra delen af Savolaks afskiljdes från Finland, förblef det för norra Savolaks handel viktiga sundet finskt, men låg holt nära den då utstakade nya riksgränsen mot öster. Vid denna förefallna sammanstötningar mellan ett ryskt rekognosceringskommando och den finska gränsbevakningen i Puumala voro den första yttre anledningen till utbrottet af kriget 1788, under hvars lopp batterier uppfördes kring Puumala sund och en kanonslupeskader anskaffades på Saima. Bland träffningar i dessa trakter må erinras om savolaksbrigadens under Stedingks befäl frångångsrika försvar den 5 maj 1790 af positionerna vid *Pirttimäki*, 12 km norr om Puumala kyrka på Nyslottsvägen.

Från Puumala norrut se nedan B.

6. **Villmanstrand—Imatra—Puumala** är en jämväl af ångbåtar regelbundet trafikerad linje. Farleden såsom ofvan 2 sid. 210 och 5, sid. 211.

Från Puumala norrut se nedan B.

7. **S:t Michel—Anttola—Puumala.**

Från S:t Michel är en regelbunden ångbåtstrafik etablerad till Puumala för vinnande af anslutning till de många ångbåtsleder, som gå genom Puumala sund. Turen göres på 6 à 7 timmar.

Den första delen af farleden till Kristina socken såsom sid 197. Härifrån följes ännu c. 15 km farleden till Villmanstrand, hvarefter med nordlig kurs styres genom en smal, ställvis särdeles vacker farled till *Anttola* socken och vidare österut till Puumala, ofvan 5.

Från Puumala norrut se nedan B.

B. Puumala—Nyslott och Punkaharju.

1. Ångbåtsfärden från Puumala till Nyslott tar 4 à 5 timmar i anspråk; direkt till Punkaharju 5 à 6 timmar. Farleden går öfver smärre fjärdar, mellan holmar och skär i smala sund i ständiga svängningar. Från sjöner landskapet icke bilden af odling; de klippiga holmarna och uddarna, som passeras, äro skogbeväxta. På denna sträcka anlöpes på vissa turer *Sulkava* kyrkoby, väster om Nyslott, hvilken köpingliknande ort gör ett angenämt intryck genom sina välbygda gårdar och odlingen kring dessa. Godt gästgifveri.

Turisten i kanot har fritt val mellan otaliga farleder förbi de öar och holmar, som ligga i denna del af Saima. En lönande linje är den västligaste passagen från Puumala till *Sulkava* c. 40 km, med vackra omgifningar, och därifrån till Nyslott c. 30 km. En annan intressant farled går från Puumala rakt åt öster c. 20 km och så åt nordost till *Lohikoski* säg (tillh. firman Hackman & Co, Viborg), hvarifrån en smal farled för åt nordväst till allmänna ångbåtsleden.

Denna del af Saima trafikeras äfven af en mindre ångbåt med regelbundna turer ett par dagar i veckan från Nyslott åt söder till *Särkilaks*, i södra delen af *Sääminge* stora socken. Naturen på denna sträcka lika med den på de ofvan berörda.

Angående fortsättning från Punkaharju till station på *Karelska järnvägen* se nedan VII, B, 4; till *Ladoga området* se nedan VII, B, 4.

2. Nyslott.

Ankomst med ångbåt till hamnkajerna i staden, där hyrkuskar och bärare stå till tjänst.

Hotell: *Societetshuset*; rum för resande (äfven mat) hos fru *Mölsé* invid hamnen, billigt, godt.

Restaurationer: Å *Societetshuset* samt *Hungerborg*, *Nya kaféet* och *Strandkaféet* (icke mat) invid ångbåtskajen.

Bad: *S:t Olofs bad*, under uppförande, bad och vattenkuranstalt, öppnas 1896.

Hyrkuskar: taxa inom staden 25 p:i; för längre utfärder enligt aftal; äfven å hotellen anskaffas formän med dugliga åkdon för längre utfärder (till Punkaharju 6 mk; tur- och retur 10 mk).

Banker: Nordiska aktiebancens och Nylands aktiebancs filial.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna, Punkaharju, Imatra, Viborg, Sordavala, Kexholm, Joensuu och Kuopio samt flere mellanliggande orter.

Ångslupar stå merendels att hyra, aftal ombord eller i ångbåtskontoret.

Nyslotts stads historia sammanfaller med det invid staden anlagda slottets (sid. 214), vid hvars fot den uppväxt och under hvars många belägringar den hårdt hem-söchts af fientliga härskaror. Orten har aldrig varit af betydighet och är äfven nu, ehuru den är en viktig genomgångspunkt för en liflig trafik, en af de minsta i landet med c. 1,600 invånare. Dess förnämsta byggnad är det finska *reallyceets* prydliga hus vid torget, invid hvilket finnes en liten gammal rysk kyrka. Stadens och *Sääminge* sockens nya vackra kyrka af tegel ligger på en höjd i den nya, västra delen af staden. Nyslotts reservkompani har sina baracker ett stycke österom staden.

I de finska turistförhållandena är Nyslott däremot en af de viktigaste punkterna. Den, som för första gången kommer hit sommardag, bör icke endast på genomresa passera Nyslott, utan egna den herligt belägna staden ett besök. Nyslotts omgifningar låta Saima naturens hela fågning framträda i all sin styrka, och i denna natur står den gamla borgen, som trotsat seklers härjningar, täljande lik en grånad veteran om de tider då bygd bröts för kulturen i Savolaks.

En orienterande ***utsikt* öfver staden, slottet och omgifningarna erhålles från tornet å *Hungerborg* (med restauration), från hvilket landskapet isynnerhet i afton lugn en solljus kväll framträder i all sin gripande skönhet. I söder *Pihlajavesi*, hvars vatten glimmar mellan holmar och uddar, i norr *Haapavesi*, mellan hvilka, öster om staden, *Kyrössalmi* strida sund och i detta på en klippholme Nyslotts viktigaste sevärdhet, Finlands och en af hela nordens intressantaste fornborgar, *Olofsborg*.

En ännu vidsträcktare utsikt kommer att erbjuda sig från utsiktstornet i *Brunnsparcken* å *Vääräsaari* invid staden; utsikten från *Kvarnbacken* (*Myllymäki*) inom den s. k. nystaden är äfven värd uppmärksammande.

***Olofsborg*, som uppnås i båt öfver det strömhvirflande sundet, på hvars västra strand i staden finnes en brygga vid öfverfarts stället. Medels ringning i en här upphängd klocka tillkallas båt af kastellanen å Olofsborg; denne ombesörjer äfven återfärden och är ciceron på vandring genom slottets salar och torn; afgift en efter godtfinnande afpassad måttlig drickspenning.

Vägvisare genom slottet. Båten för öfverfarten lägger till vid den stora ingångsporten. När man passerat denna och några dystra hvalfgångar, kommer man in på den nästan triangelformiga *lilla borggården*. I dess nordvästra hörn står *Klocktornet*, så benämndt af de fordom i det samma upphängda kyrkklockorna och den där befintliga „slottssejaren“ eller slottsuret; i det nordöstra åter reser sig *kyrkotornet* (namnet af den i dess tredje våning befintliga gamla kyrkan eller kapellet). Det lönar sig väl att fullständigt genomvandra dessa torn, som oaktadt sin ålder af öfver 400 år dock till största delen kvarstå i sitt ursprungliga skick. De våningar, som erbjuda största intresse, äro: i *Klocktornet* den *andra*, med ett rundt rum, som fordom tjenat till kasemat för en kring densamma löpande, med skottgluggar försedd gång, och den *tredje*, som visar oss ett större forntida boningsrum: i *kyrkotornet* *bottenvåningen*, i hvilken finnas en gammal, ganska väl bibehållen eldstad, å hvars frontespis *Sture'ska* och *Tott'ska* ätternas vapen äro afbildade, äfvensom den *tredje*, hvarest finnes det gamla, nästan helt och hållet mörka *borgkapellet*, (med ett nischlikt kor samt med golf af skifferplattor och tak af kalksten), ett i arkeologiskt hänseende ytterst

värderikt rum, samt slutligen *femte våningen*, i samma stil som klocktornets tredje våning och enligt en gängse sägen den forna jungfruburen.

Af våningarna i murarna kring lilla borggården är den på östra sidan liggande *kyrkvåningen* onekligen den intressantaste och bäst bibehållna. Våningen har fått sitt namn af den därstädes befintliga *nya kyrkan*, som ursprungligen ej tjenat i denna egenskap, men i en senare tid varit både luthersk och grekisk kyrka. I detta rum, ett af slottets största och vackraste, äro nu upphängda de vapensköldar med de forna slottshöfdingarnes namn, som vid den stora 400-års festen 1875 voro uppställda kring borggården samt diverse rester, predikstolen m. m. af inredningen i Säaminge sockens numera rifna gamla träkyrka. — Under kyrkan finnes också ett stort rum, som ursprungligen måhända varit slottets kasern, den s. k. *herrestugan*. I en tvåvånings utbyggnad från kyrkovåningen åt stora borggården till finnas: i öfra våningen den s. k. *Messlöfssalen*, i den nedre *kvarnhuset*, från hvilken en dörr fordom ledt till en mörk fängelsehåla i kyrkovåningen, den s. k. *helveteshålan*.

Från lilla borggården med dess nu beskrifna byggnadskomplex, den s. k. *gamla förborgen*, leder en passage under kyrkovåningen till *stora borggården*, af rektangulär form, som äfven den begränsas af byggnader på alla sidor. Fordom stodo i dess fyra hörn torn; af dessa kvarstå nu endast: i nordvästra hörnet kyrkornet, hvarom redan är taladt, och i nordöstra *Kiltornet*, så kalladt efter ståthållaren Nils Kijl (1604–8), som uppbygde det samma. Till det yttre liknar detta de tidigare bygda tornen. Dock saknar Kiltornet spiraltrappor, hvilka i de öfriga tornen leda ifrån andra våningen ända upp till den sjette eller öfversta; endast från fjärde till sjätte våningen ha under ryska tiden bygts sådana. — I likhet med hvad som är förhållande i kyrko- och klocktornen, utbreder sig också från hvar och en af de femton gluggarne i Kiltornets sjätte våning ett det härligaste landskapspanorama.

I sydöstra hörnet af stora borggården står numera *Bastion Dick*, ett kolossalt af ryssarne uppfördt fästningsverk i tre våningar. Från det ofvanpå bastionen i senaste tid bygda belvederet har man en förtjusande utsikt öfver nejden kring borgen.

Genom mörka hvalfgångar kommer man från stora borggården åt öster till den med genomgående kanal försedda *yttre borggården* och åt söder till *Bastion Lillport*, båda uppförda af ryssarne. Bastion Lillport förenas medels en modern sträckmur (kurtin) med *Bastion Wasserport*, strax till höger då man kommer in från slottsporten, på det ställe där fordom den s. k. nya *förborgen* stått.

Historik. År 1475 lade Erik Axelsson Tott, Viborgs läns och slotts höfvidsman, grunden till ett slott på Kyrössaari i sundet mellan Haapavesi och Pihlajavesi belägna holme. Till en början bygdes det „med träverk“, men redan 1477 lät Tott nedrivna detta och i stället med tillhjälp af 16 gode utländske mestare uppföra ett af sten, som han kallade *Sancte Olofs borg* eller *Nyslott*. I en skiffertafla (numera förstörd) inhögges till minne af händelsen följande inskription: „Anno Domini 1475 lith iagh Erik Axelsson Ridder i Lagnö, bygia thette Slåt, Gud till loff, Christum, helga Christna tro till Styrkielse Och tho heet min hustru Elin Gotstaffsdotter i Lagmansöö“. Därunder voro Tott'ska och Sture'ska vapnen afbildade, (Dylika skiffertaflor med de förenade Tott'ska och Sture'ska vapnen eller Tott'ska vapnet ensamt synas ännu på klocktornets och på kyrktornets yttermurar samt spår af en sådan på nya kyrkans yttermur). Nyslotts fäste, som ärevördigt höjer sig öfver Saimas böljor, erinrar ännu i dag om den medeltida riddare, som bördig från det fjärran Danmark, bygde det till värn för Finlands östra gränsmarker.

Redan i och för sig var Erik Axelssons fäste egnadt att väcka de ryska myndigheternas oro, men deras förbittring var så mycket större, som de ansågo, att den nya borgen var bygd öster om den gränslinje, som år 1323 blifvit utstakad, och således inom deras eget område. Det dröjde ej länge innan det hvimlade fiender kring det nya, ännu icke fullbordad fästet. Erik Axelsson skildrar sjelf de svårigheter han hade att kämpa. Hvarje farkost, säger han, som sändes att hemta sten, gyttja eller sand, ty det nödiga materialet måste på båtar forslas till fästningen, åtföljdes af en rote soldater och 12—14 af Erik Axelssons harnesklädda tjenare. Endast sålunda kunde man trygga sig för fienders anfall. Byggnadsarbetet fortgick dock, oaktadt dessa svårigheter, oafbrutet.

Det ursprungliga Olofsborg tyckes bestått af den s. k. gamla förborgen samt stora borggården med dess byggnadskomplex. I gamla förborgens tre hörn reste sig tre torn: de ännu kvarstående Kyrko- och Klocktornen samt *S:t Eriks tornet*, hvilket dock var svagare än de andra och ej förmådde motstå tidens tand lika väl. — Stora borggården åter omgafs sannolikt endast af tvådubbla murar.

Under tidernas lopp förändrade Olofsborg småningom gestalt. Åren 1560—62 bygde Gustaf Fincke, slottets dåvarande höfvidsman, ett torn, som fick namnet *Tjocka tornet*, beläget i sydöstra hörnet af stora borggården; likasom S:t Eriks torn kvarstår detta numera ej. — Byggnadsarbetena fortgingo under Johan III:s regering, men i mindre skala (den nya kyrkan antagligen då bygd), tills på Karl IX:s tid Kiltornet, såsom redan nämndt uppfördes. Från denna tid härröra troligen äfven åtskilliga byggnader, såsom byggnadsfilen på inre sidan af muren mellan Kyrko- och Kiltornen samt utbyggnaden från Kyrkovåningen, hvarom är taladt ofvan.

Olofsborg eller Nyslott hade ofta med framgång motstått häftiga angrepp från rysk sida. Under stora ofreden lyckades dock ryssarne eröfra slottet (1714), men genom freden i Nystad 1721 räddades Nyslott åter åt Sverige. Under det olyckliga kriget 1741—43 försvarades Savolaks och Karelen af den behjertade landshöfdingen Stjernstedt, som 1741 tillbakavisade ett försök att eröfra Nyslott. Hufvudarméns dåliga ledning i södra Finland blef dock ödesdiger för Savolaks och den 9 aug. 1742 föll Nyslott i ryssarnes händer och förblef ryskt. De försök, som sedermera af svenskarne år 1788 gjordes för att rycka slottet ur ryssarnes våld, misslyckades. Krigsskådplatsen förblef inom svenskt område väster om Nyslott (jmf. sid. 198 och sid. 206).

Under ryska tiden förlorade slottet sitt gamla utseende. Ännu 1742 stodo slottets alla torn kvar. Men redan några år härefter fanns S:t Eriks torn icke mer till; dess rasering hade, troligen till följd af dess svaga konstruktion, varit nödvändig. På det ställe i muren, där tornet fordom stått, synas ännu tydliga spår af det samma. — Förmodligen kort före 1788—90 års krig förstördes Tjocka tornet genom en krutexplosion. I dess ställe bygdes en bastion, som ärfde det gamla tornets namn (tyska dick = tjock).

Först efter freden i Värälä 1790 började ryssarne under Suvorows ledning på fullt allvar sina befästningsarbeten. Då byggdes bl. a. den yttre borggården, åt Kyrönniemi till, Bastion Lillport mellan de forna S:t Eriks och Tjocka tornen, Bastion Wasserport samt dessutom en mängd tillbyggnader på de förut varande våningarna samt delvis också nya. Under denna tid gick, till följd af de omändringar och förstörelser af den gamla inredningen, som då gjordes, mycket förloradt som säkert varit af intresse för nutiden.

År 1847 öfvergafs Olofsborg af de sista kvarlefvorna af det forna fästets besättning, några ryska invalider, och ett par år senare bortfördes äfven återstoderna af krigsförråder och beväring. Därefter inreddes borgen 1855 till fängelse. Men redan fyra år senare bortfördes fångarne från borgen, där deras sista boningsrum varit Messlöfssalen och Kvarnhuset.

Efter tvänne af gnistor från förbigående ångbåtar förorsakade eldsvådor, 1868 och 1869, som förstörde en stor del trävirke i slottet, blef Olofsborg på 1870-talet på statens bekostnad, under arkitekten C. Kiseleffs förtjenstfulla ledning, för en summa af c. 30,000 mark grundligt restaurerad för att såsom ett historiskt minnesmärke från flydda tider bevaras.

År 1875, på Olofsdagen, firades å Olofsborg en storartad fest med anledning af borgens 400-åriga tillvaro. Från alla håll af Finland hade människor strömmat dit och festen blef en nationalfest för finska folket.

I omgifningar är att beaktas **Väkevälän vuori* på *Kesamo* holme, 10 km sjövägen från staden åt Pihlajavesi sidan. Utsikten från bärget hänförande.

3. Nyslott—Punkaharju.

Från Nyslott erbjudes sommartid dagligen ångbåtslägenhet till Punkaharju; färden göres på 2 1/2 timme. Ang. extra ångbåt se sid. 213. Farleden genom det smala *Moisund* uppter ungefär samma natur, som på sträckan från Puumala till Nyslott. — Ångbåten landar nedanför Punkaharju hotell. — Står icke ångbåtslägenhet till buds, göres färden bekvämt landvägen på c. 3 tim., ang. formän se sid. 213. Från staden göres öfverfarten till Kyrössalmis östra sida med färja öfvan om slottet; vägen enformig, utom den sista sträckan,

på hvilken vyer öfver vattnen kring Punkaharju öppna sig på båda sidor. Öfver *Tuunansalmi* sund sker färden med färja till Punkaharju.

****Punkaharju**, i *Kerimäki* socken, är en 7 km lång rullstensås, i längd riktningen af den genom *Tuunansalmi* i nordväst och *Punkasalmi* i sydost från fastlandet afskilda *Laukansaari* holme, belägen mellan det stora *Puruveri* i nordost och *Väistönselkä* fjärd af *Saima* i sydväst. Längs denna ås är landsvägen från Nyslott dragen, erbjudande en promenad i öns längd riktning. Det är utsikterna från denna väg, som göra Punkaharju till Finlands mest beprisade och bäst kända mål för turisten. Den höga, åt sidorna brant sluttande åsen, hvars fot på flere ställen på blott ett stenkasts håll skiljes af de klara insjöböljorna, tillåter äfven ständigt växlande vyer öfver det kringliggande landskapet, i hvilket *Saima* naturens alla drag samlas i de mest idealiska sammanställningar; än framskymta på de breda ställena af ön djupt under fötterna små sjöar, omkransade af högre skog, än upprullas tafflor öfver *Puruvesis* vida yta i ett långt perspektiv, än åter möter blicken de odlade fälten kring *Laukansaari* by. Den mest berömda utsikten är från den s. k. *Runebergskullen*, något öfver $\frac{1}{2}$ km från hotellet; på kullen en enkel trä paviljong. — Skogen på Punkaharju, som är en kronopark, är välvårdad, så att promenader på sidan om vägarna icke äro mödosamma. Vid det smalaste stället finnas skans- och vallrester från äldre tider.

Hotellet, uppfördt på statsverkets bekostnad, är ett godt turisthotell, med öfver 20 snygga rum, ett par salar, ett litet bibliotek m. m. Restaurationen god, billig; godt badhus för sjöbad. *Telefon* till Nyslott och *Imatra*. Genom dessa anordningar möjliggöres en längre tids vistelse på platsen, hvilken är väl värd par dagars uppmärksamhet. I kringliggande gårdar kan äfven logis erhållas: *Tuunansaari* gästgifveri, på västra sidan af *Tuunansalmi* sundet, anspråkslöst. — *Karta* öfver Punkaharju finnes å hotellet; äfven tillsalu därstädes. — *Häst* och åkdon för en tur längs åsen fås å hotellet.

4. **Från Punkaharju österut** erbjudas följande två hufvudvägar, hvilka äro att beaktas vid färd till *Ladoga* trakterna eller till järnvägslinje.

a) *Punkaharju—Parikkala—Elisenvaara* station å karelska banan. Landsvägen längs Punkaharju, med färja öfver *Punkasalmi* och vidare längs landsväg till *Putikko* gästgifveri, 14 km. Vissa af de ångbåtar, som trafikera Punkaharju, anlöpa *Putikko* brygga vid den likabenämnda vägen, icke långt från gästgifveriet, så att, om turerna

lämpa sig, det första hållet kan göras sjövägen. Från Putikko går vägen genom moterräng till stranden af den vackra sjön *Simpelejärvi*, kring hvilken *Parikkala* socken ligger och vidare med vackra utsikter öfver vatten till *Parikkala* gästgifveri, 22 km, i hvars närhet kyrkan, prestgården och några särdeles täcka små skogs-sjöar. Dessa framskynta delvis på det följande hållet till *Elisenvaara* järnvägsstation, se VIII, D, 1, 23 km, på hvilket håll passeras *Sorjos* by med svenska talande invånare, grundlagd på 1860-talet af österbottniska kolonister.

Från *Parikkala* är landsvägen genom *Rautjärvi* och *Ruokolaks* till *Imatra* 78 km.

b) *Punkaharju—Kesälaks—Ännikänniemi—Sordavala*.

Från *Punkaharju* göras vissa veckodagar ångbåts-turer åt nordväst öfver *Puruvesi* till *Kesälaks* socken (2 1/2 tim.), där landningsplatsen är i en af branta höjder omgifven vik vid *Kereli* hemman. Härifrån 4 km öfver näset, som skiljer *Puruvesi* från *Pyhäjärvi* stora sjö på östra sidan, till *Mäntyniemi* landningsplats för ångbåten på *Pyhäjärvi*. Vid båda landningsplatserna möta formän, pris enl. aftal. En väntsal för resande finnes uppförd vid *Mäntyniemi*, i hvars närhet *Kesälaks* kyrka samt *Kauvunniemi* gård (tillh. geh. rådet frih. C. Molander).

Härifrån styres åt sydost, med anlöpande af *Uukuniemi* kyrkoby till *Ännikänniemi* på sjöns östra strand. Hela färden öfver *Pyhäjärvi* tar 3 timmar; ångbåten föga komfortabel.

Invid *Ännikänniemi* godt gästgifveri, hvarifrån intresselös landsväg till *Sordavala* c. 44 km (VIII, D. 2) eller *Jaakkima* station å karelska banan c. 40 km (VIII, D, 1).

Pyhäjärvi stora sjö, 230 kvkm, kring hvilken *Kesälaks*, *Uukuniemi* och *Kides* socknar ligga, har sitt utflöde i norr genom den synnerligen vackra *Puhois* forsen, invid hvilken ett järnbruk. Från *Ännikänniemi* upprätthållas ångbåts-turer hit; 2 km österom *Puhois* finnes ett gästgifveri.

Angående *Puhois* och anknytning med ångbåtar till *Joensuu* och *Nyslott* se nedan VII, C.

C. Nyslott—Joensuu.

Donna farled trafikoras regelbundet flere dagar i veckan af bekväma ångfartyg på linjen *Joensuu—Viborg*; med dessa tar färden 7 à 8 timmar i anspråk. Dessutom underhållas turer mellan *Nyslott* och *Joensuu* med in- viking till ett stort antal mellanliggande bryggor; å denna linje räcker färden mellan ändstationerna 12 timmar.

1. *Nyslott—Joensuu.* Förbi Olofsborg styres öfver Haukivesi samma kurs som på Kuopio farleden c. 30 km, hvarefter farleden tar af mot öster till *Oravi*, där genom en gräfd kanal, utan sluss, styres in på *Enonvesi*, den sista fjärden af de från nordost i Saima utfallande stora tillflödena från Norra Karelen.

Invid kanalen *Oravi järnbruk*, med stora kostnader anlagdt af ryssen Putiloff, tillhör nu Oravi—Haapakoski aktiebolag. Omgifningarna särdeles vackra, isynnerhet de grönskande stränderna kring kanalen, hvilka under ångbåtens uppehåll erbjuda en lifvande anblick.

På *Enonvesi* södra strand ligger *Enonkoski* såg (tillh. firman Hackman & C:o, Viborg), som anlöpes. Den följande sträckan öfver *Pyyvesi* erbjuder intet af intresse, men farleden från denna sjö till *Savoranta* sockens kyrkstrand, genom *Orivirta* vackra sund, med rester af en skans från 1656 års krig, är rik på fångslande vyer. Här styres ut på *Paasivesi*, en fjärd af det stora *Orivesi*.

Orivesi har sin längdutsträckning i norr och söder, 75 km, det bredaste stället är c. 20 km. Denna vida yta är icke upptagen af holmar i nämnvärd mån — Ifrån Paasivesi leder en smal passage till det i söder liggande Puruvesi (sid. 219), så att landet mellan den här beskrifna farleden och den från Nyslott till Punkaharju och Puruvesi bildar en stor ö, till väsentlig del upptagen af Kerimäki socken.

Från Orivesi styres genom smalare vatten förbi *Rääkkylä* sockens kyrka (till h.) och genom det vackra *Pesolansalmi* sundet ut på *Pyhäselkä*, ett öppet och stort vatten med en mängd små holmar. På den nordöstra stranden af denna sjö ligger *Joensuu* stad, omgifven af villor, vid utloppet af *Pielis* älf.

Ang. Joensuu med omgifningar hänvisas till VIII, E.

2. *Nyslott—Puhos—Joensuu.* På denna linje är farleden densamma som ofvan 1 till Orivesi, hvarefter styres åt sydost in i den af otaliga små grönskande holmar öfversållade stora vik af Orivesi, i hvilken *Pyhäjärvi* från söder utgjuter sitt vatten genom *Puhos* forsen. Invid denna *Puhos* bruk, som är en lämplig anknytningspunkt för turer från Savolaks till Karelen. Se härom sid. 220.

Båtarna på denna linje fortsätta öfver Orivesi och *Pyhäjärvi*, vid hvilka flere bryggor angöras. På denna vackra farled beröres i synnerhet den långa, mellan Orivesi och *Pyhäjärvi* från norr inskjutande halfö, hvilken med kringliggande holmar bildar hjertat af *Libelits* socken.

D. Nyslott—Kuopio.

1. Nyslott—Kuopio.

Den viktigaste kommunikationsleden i det natursköna vattenrika området mellan Nyslott och Kuopio är den af passagerareångfartygen på traden Viborg—Kuopio upprätthållna regelbundna direkta linjen med turer de flesta veckodagar. Turisten, som förfogar öfver några dagar för att bese de norra delarne af Savolaks, finner öster om nämnda farled en särdeles lönande tur genom Heinävesi socken, hvars strömrika vattendrag erbjuda mycken omväxling. Särskildt är denna väg att rekommenderas åt turisten i kanot (turen anträdes lämpligast från Kuopio söderut i strömmens riktning).

a) Nyslott—Varkaus—Leppävirta—Kuopio.

Med direkt ångbåt göres denna sträcka på 10 à 12 timmar.

Från Nyslott går farleden förbi Olofsborg öfver *Haapavesi* till det 60 km långa *Haukivesi*, i hvars längdriktning styres mot nordväst.

En del af båtarna anlöpa *Tahkoranta* brygga i *Jorois* socken på sjöns västra sida.

Från Tahkoranta, där gästgifveri finnes, 8 km till *Jorois kyrkoby* med telefonstation, postkontor och gästgifveri, godt. Härifrån till Pieksämäki järnvägsstation (sid. 199) 43 km längs landsvägen åt väster. *Jorois* socken, en af de äldsta och mest kultiverade i Savolaks, med många gamla herregårdar, är väl värd ett besök. I kyrkobyn finnes *Jorois folkhögskola* (förest. magister Hj. Mikander). Längs landsvägen åt söder uppnås *Jorois ström*, utför hvilken vattendragen från väster, bestående af en liten strät af sjöar, flyta till *Joroisselkä* hit inskjutande vik af *Haukivesi*. Nära strömmen ligg egendomarne *Forsgård* (tillh. possessionaten P. Kettunen) och *Linna* (inredd till fattiggård). Från kyrkobyn för åt norr en väg till det stora, välhäftrade (grotenfeltska godsot *Järvikyä* (tillh. Järvikyä godsaktiebolag), ett mönster för jordbruket i Savolaks. Härifrån 27 km till Varkaus, (se nedan).

Från Tahkoranta går ångbåten på en knapp timme till *Taipale kanal*, med två slussar, genom hvilka man från *Haukivesis* nivå stiger upp till det högre belägna *Unnukkavesi*. Medan ångbåten passerar slussarna, är tid nog att taga de närmaste omgifningarna i betraktande.

Invid kanalen är kanaluppsyningsmannens bostad belägen. Här står telefon utan extra afgift till buds för befordrande af teleggram till telegrafkontoret å Varkaus närbelägna bruk.

I kanalens närhet är den gamla, fördämda kanalen, hvars bädd af statsverket upplåtits till en torrdocka och

invid hvilken en björksåg och andra industriela verk (alla tillh. ingenjören A. Krank) uppförts.

Varkaus, en af landets i industrielt hänseende märkligaste orter, ligger endast 1½ km ifrån Taipale, inom *Leppävirta* socken. Man kan från kanalen komma dit med roddbåt, som alltid står att erhållas, eller ock till fots genom skogen, då man har att på en spångbro gå öfver *Ämmäkoski* breda, men icke särdeles höga vattenfall, Unnukkavesis naturliga utlopp i Haukivesi. Naturen är här den mest leende och behagliga: löfrika stränder omgifva den breda forsen och de inskjutande vikarne; icke ens den lifliga industriela verksamheten maktar bortskymma naturens skönhet. Här finnas såg, järnbruk med valsverk, samt *mekanisk verkstad*, med en särskild afdelning för ångbåtsarbeten, från hvilken en ansenlig del af den stora Saima-ångflottiljen och ett betydligt antal af landets öfriga och bästa mindre ångbåtar utgått. Alla dessa inrättningar äro i huset P. Wahl et C:os ego. Äfven telegrafstation, postexpedition samt ett bönehus i förening med folkskolehus finnas på platsen. På gästgifveriet kan ganska godt kvarter erhållas. (Tillåtelse till forellmete i Ämmäkoski äfvensom till att ro drag i strömmarne däromkring torde lätt kunna vinnas å bruket; disponent herr A. Henriksson.)

Söder om Varkaus på en udde ligger *Lehtoniemi* mekaniska verkstad, (tillh. ing. A. Krank).

Från Varkaus till *Suonnejoki* är en för turisten i *kanot* särdeles lämplig och angenäm linje för att från Saima vattnen komma in i Päijänne systemet. Från Varkaus styres åt söder till *Kuvansi* ström, utflödet för *Osmajärvi*, *Sorsavesi* och några andra mindre sjöar. Uppför detta vattendrag styres förbi *Sorsakoski* såg (tillh. firman Hackman & C:o, disponent frih. C. Wrede), vackert belägen vid en forellrik ström till den västligaste viken af denna stråt, hvilken genom en kanal för Sorsakoski sågs behof förbundits med *Suonteenselkä*, som utflyter i Päijänne vattendragen; fortsättning enl. VI, E, b -d, sid. 201.

Från Taipale norrut har färden att erbjuda de mest omväxlande och lifliga tafloer. Strax norr om kanalen synes till h. **Pitkälänniemi* gård (tillh. firman P. Wahl & C:o). Farleden slingrar sig här emellan tallösa små, låga, löfbevuxna holmar, af hvilka några till lättnad för sjöfarten blifvit genomgräfd; följer så den vackra och laxrika *Kopolanvirta* ström, invid hvilken *Kopolanenniemi* gård (tillh. poss. A. Karpelin) och *Unnukkavesis* större med holmar öfversållade vatten. Efter inemot 2 timmars färd styr ångbåten emellan leende stränder in i

Leppävirta ström, öfver hvars södra del en lång pontonfärja. Invid denna till v. det vackra *Karlvik* (tillh. lagman M. Brunou), längre fram flere villor och i den norra ändan till v. *Alapiha* egendom (tillh. landthushållaren J. Laitinen). Landningsbryggan jämväl på strömmens västra sida i *Leppävirta* kyrkoby.

I kyrkobyn telegraf, telefon, gästgifveri, godt, läkare, apotek, bokhandel m. m.; postkontoret vid landsvägen till Kuopio 2 km från ångbåtsbryggan. Vid denna väg ligger *Vokkola* gamla herregård (tillh. häradshöfd. E. Envald).

Till *Suonnejoki* järnvägsstation längs landsvägen 43 km. Vattenvägen öfver Sorsakoski, dit landsvägen är 10 km, till *Suonnejoki*, se ofvan sid. 223.

Från *Leppävirta* brygga norrut har man ännu inemot en halftimme den vackraste ångbåtsfärd genom strömmen och på tränga vatten ända till *Konnus kanal*, hvars omgifning genom sin saftiga vegetation kanske kan ställas främst i behag bland alla de punkter man på färden passerar. Godt lax- och forellmete därinvid, hvartill tillåtelse kan erhållas genom bemedling af kanaluppsyningsmannen, som äfven kan anskaffa nattkvarter. Genom *Konnus* sluss stiger man från *Unnukas* upp till *Kallavesis* vattenhöjd. Efter omkring 3 timmars färd ifrån *Leppävirta* har man framför sig anblicken af *Puijokärr* bärgets hjässa och *Kuopio* domkyrkas hvita torn. Man far slutligen omkring den långt utskjutande, lummiga *Väinölänniemi* el. *Pappilanniemi* och lägger till vid *Kuopio* stads kaj.

Kuopio stad, se nedan 225.

b) *Nyslott—Heinävesi—Kuopio*.

Den ofvan a berörda direkta farleden från *Nyslott* till *Kuopio* går väster om ön *Soisalo*, Finlands största ö 1,635 kvkm, upptagande större delen af *Leppävirta*, *Heinävesi* och *Kangaslampi* socknar. Öster om *Soisalo* finnes en forsrik, icke kanaliserad vattenväg, full af behag ej mindre för turisten än för sportsmannen, som i strömmarna har tillfälle till ett gifvande forellfiske. (Tillstånd till fiske torde på de flesta ställen kunna utverkas hos respektive strandegare).

Från *Nyslott* uppnås denna farled antingen med *Joensuu* ångbåtarna till *Oravi* (sid. 221), hvarifrån med roddbåt norrut till *Pilppa* fors, den nedersta af de öster om *Soisalo* belägna strömmarna, eller ock med ångbåt (flere veckodagar) („Alli“) på linjen *Nyslott—Rantasalmi—Pilppa*, 6 à 7 timmar, hvilket blir bekvämare.

Från Nyslott styres på sistsagda linje förbi Olofsborg den allmänna farleden norrut (sid. 222), hvarefter på Haukivesi västlig kurs ställes mot inloppet af den långa vik, i hvars nordända bryggan vid *Rantasalmi* sockens kyrka anlöpes.

Denna socken delades genom freden i Åbo 1743 sålunda, att dess södra och östra del tillföll Ryssland, medan den norra med kyrkan förblef inom den svenska riksgränsen. Savolaks och Karelen, hvilkas förhållanden under det olyckliga kriget tilldragit sig ökad uppmärksamhet, blefvo nu föremål för regeringens uppmärksamhet, i synnerhet med afseende på försvarsväsendet. På framställning af den härom förtjente Göran Sprengtporten, organiserades år 1779 sålunda en krigsskola för utbildande af officerare för den finska armén, särskildt trupperna i Savolaks, hvilken år 1781 förlades till *Haapaniemi* kronan tillhöriga gods i Rantasalmi, 15 km nordväst om kyrkan, där den förblef till år 1819, då den flyttades till Fredrikshamn. — En tid var Nyslotts trivialskola, sodan staden genom fredsslutet förlorats, förlagd till Rantasalmi, 1749—87, hvarifrån den flyttades till Kuopio. — Vid landsvägen till Nyslott, 15 km från Rantasalmi kyrka, ligger **Parkumäki slagfältet**. Stedingk hade efter afären vid Porrassalmi sid. 198 dragit sig norrut till Jorois, men omsider sett sig i stånd att rycka söderut mot Nyslott; på denna marsch stötte han på den ryska styrkan vid Parkumäki, där en het strid, som varade i 3 timmar, uppstod och slutade med en fullständig seger för de finska trupperna.

Från Rantasalmi styr ångbåten tvärs öfver Haukivesi och vidare öfver smala vatten till *Pilppa*, där vattendragen öster om Soisalo flyta söderut genom en fors. Invid forsen *Pilppa såg* (tillh. firman Hackman & C:o i Viborg).

Vissa veckodagar går ångbåten till *Kangaslampi* kyrka, på Soisalos södra strand, i hvilket fall färden i båt fortsättes till *Pilppa* eller ock landsvägen, 22 km, till *Heinävesi* kyrka. Båten fortsätter från Kangaslampi till Varkaus (sid. 223).

Från *Pilppa* är båtvägen öfver det lilla *Ruokovesi* 12 km till *Kerma* fors, invid hvilken jämväl en såg (tillh. firman Hackman & C.o). Härifrån är afståndet öfver *Kermajärvi* till *Heinävesi* sockens kyrka på sjöns sydvästra strand 10 km och vidare ytterligare 12 km till *Karvionranta*, där sjöarna norrifrån utfalla i *Kermajärvi* genom *Karvionkoski* fors.

Karvionranta är ändpunkten för en ångbåtsled från Kuopio, se angående denna och fortsättning till Kuopio nedan sid. 230. Invid landningsplatsen, där en landsväg från Joensuu västerut till Leppävirta öfvergår forsen, finnes *Virtala* gästgifveri.

2. Kuopio.

Ankomst med *bantåg* till stationen i stadens nordöstra kant, hyrkuskar möta, taxa 75 pi; med *ångbåt* till hamnkajerna i stadens östra del; hyrkuskar möta, enkel taxa.

Hotell: *Societetshuset* vid Drottninggatan, rum från 2 mk, *Ivonens hotell*, anspråkslöst men snyggt, utan utskänkning.

Restaurationer å nämnda hotoll samt å *Peräniemi* på yttersta udden af Pappilanniemi park, äfvensom *Huвила* (i teatorhuset) i samma park.

Bad: *Badinrättningen* i Pappilanniemi park samt sjöbad i *Simhuset* och *Simskolan*, hvardera vid stranden i nämnda park.

Hyrkuskur: inom staden 25 p:i, till Pappilanniemi park: badhusen 25 p:i, längre in i parken 50 p:i; till Puijobacke 2 mk; för längre turer enligt aftal.

Banker: filialer af Finlands bank, Föreningsbanken, Nordiska aktiebanken och Kansallis-osakopankki.

Bokhandel: S. Kastegren, nära torget; Savolan kirjakauppa inneh. U. W. Telón) vid kyrkan.

Telegraf: nära Pumptorget.

Telefon: inom staden, till omgifningarna och närliggande städer.

Ångbåtskontor: för de stora ångbåtarna på linjen Kuopio—Wiborg Gust. Ranin; P. Korhonen; för båtarna norrut till Maaninga och Iisalmi R. Lindqvist, hvilka kontor äfven representera vissa af de mindre för lokaltrafiken afsedda båtarna; angående ångbåtturer hänvisas för öfrigt till annonser i de lokala tidningarna.

Mindre ångbåtar stå att hyra; aftal träffas hos handl. John Carlsson, P. Korhonen och C. G. Svaln.

Kuopio stad har ett förtjusande läge på stranden af en i Kallavesi utskjutande halfö, med väldiga skogprydda höjder i bakgrunden i norr. Omgifningarna äro äfven de rika på naturskönhet, hvarför Kuopio är egnad till utgångspunkt för turistens färder i norra Savolaks. För turistlivets främjande på orten arbetar med ifver Kuopiofilial af Turistföreningen i Finland. Filialen, som åtnjutit understöd af utskänkningsbolagets vinstmedel, har bland annat anlagt vägen till Puijo.

Stadens historia går icke långt tillbaka i tiden. Ännu på Gustaf Wasas tid var denna trakt en af kulturen orörd vildmark; dess kolonisation genom inflyttningar från Tavastland vidtog först då. Ett sekel senare hade odlingen slagit rot och blef Kuopio socken då en del af Pehr Brahes förlänningar i Savolaks. Men ännu ett århundrade framåt voro förhållandena så litet utvecklade, att landsvägen söderut till Nyslott och Viborg var den enda trafikleden hit upp. Först på Gustaf III:s tid anlades de vägar, som nu gå från Kuopio norrut till Iisalmi och därifrån åt nordväst till Uleåborg och från Kuopio västerut genom Rautalampi och Saarijärvi till Vasa. Samtidigt hade en ny länereglering genomförts och residenset för landshöfdingen i Savolaks och Karelen förlagts till Kuopio. Kring detta nedsatte sig handelsmän och handtverkare, hvarigenom småningom en stad uppväxte; år 1782 erhöll den sina privilegier, innehållande bland annat tjugu års skattefrihet äfven-

som vissa lättnader i handels- och näringsvilkoren. I slutet af förra seklet steg invånartalet redan till något öfver 800. Såsom naturlig centralort i en vidsträckt landsort har staden sedermera betydligt utvecklats genom förbättrade kommunikationer: Saima kanals öppnande 1856, hvarigenom Kuopio kunnat öppna direkt trafik på Östersjöhamnar, och den år 1888 färdiga järnvägen söderut. Af betydelse för ortens förkofran blef upprättandet af Kuopio biskopsstift år 1850, med Kuopio såsom biskopssäte, och Kuopio gymnasium år 1844, hvilket sedermera ombildats till fullständigt lyceum. Staden var redan vid denna tid centrum för en liflig litterär verksamhet (J. V. Snellmans „Saima“ utkom här) och har i våra dagar äfven betydelse såsom sådan (Minna Canth); tvänne betydande boktryckerier finnes i staden. Förutom nämnda lyceum finnes i Kuopio en svensk nioklassig samskola och en industriskola äfvensom abnormskolor, blindskola och en stor döfstumskola, hvardera finska. I staden är den Femte finska skarpskyttebataljonen förlagd. Invånaretalet stiger till inemot 10,000 personer.

Inom staden är att märka: den stora *Domkyrkan*, af gråsten, uppförd under de första åren af detta sekel; från dess höga torn en härlig **utsikt* öfver staden och dess omnejd; framför domkyrkan i en med vackra björkar planterad skvär *J. V. Snellmans byst* i brons, af Takanen, upprest 1886; *Läneresidenset*, „Præfectura“, vackert, (efter ritning af C. Kiseleff) beläget emellan Biskopstorget och Kuopionlahti samt omgifvet af planteringar; vid Salutorget det nya och prydliga *Stadshuset* (ritning af F. A. Sjöström), med en bekväm trappa upp till det å huset befintliga tornet, från hvilket **utsikten* är nära nog den samma som från kyrkotornet, *Statslyceets* byggnad vid samma torg; *Länesjukhuset*, nytt och stort, i västra ändan af staden, samt där i närheten *Kuopio bataljons kasernkomplex*.

Till staden hörer äfven den i sydost långt i Kallavesi utskjutande *Väinölänniemi* eller Prestgårdsudden (*Pappilanniemi*) en vidsträckt stadspark, genom sitt läge kanske den vackraste någon af Finlands städer kan uppvisa. Inom densamma finnas förutom en rymlig festplan med musikpaviljong, tvänne restaurationslokaler, af hvilka den ena har en teatersalong, använd af gasterande trupper; den andra, det egentliga »Väinölänniemi», å yttersta udden *Peräniemi* är ett mindre sommarvärdshus, där musik ofta exekveras sommartid på aftonen. Inom parken finnes äfven en tidsenlig *Badinrättning*.

En af stadens äldsta byggnader, belägen vid Biskopstorget, är ett lågt litet hus i två våningar, ryktbart genom att det i tiden bebotts af den af Runeberg omsjungne »Landshöfdingen» (Wibelius).

En liflig tafla erbjuder ångbåtshamnen vid de tider på dagen (morgonen), då de många ångbåtar, som trafikera orten från skilda håll inkomma lastade med allmoges och landsmannaprodukter, afsedda för afsättning i staden. Här kunna ända till 12 à 15 ångbåtar synas på en gång.

Omgifningarna. Vida prisad ibland Kuopios närmare omgifningar är ****Puijo-backen** (230 m. öfver hafvet), från hvars nog anspråkslösa torn man har ett storartadt rundpanorama af nejden kring Kuopio, åt alla håll, så långt ögat blott kan nå; man uppskattar synkretsens radie till 5 mil.

Vägen dit upp, ehuru brant, kan tillryggaläggas medels hyrkusk (pris 2 mk). Helst bör Puijo besökas en lugn eftermiddag före solnedgången under för- och högsommaren, omedan därefter utsikten till följd af solrök för dunklas. Uppo på bärget finnes invid tornet en stuga, där läskdrycker serveras. Tornets trappor bekväma.

Invid vägen till Puijo, strax norr om staden på en bärgsafsats, ligger Kuopio *Domprostegård*.

Efter Puijo kommer närmast i afseende å skön utsikt den s. k. **Kvarnbacken* eller *Huuhanmäki* med en vacker utsiktspaviljong i norsk stil. Vägen dit från staden leder förbi bataljonssjukhuset längs insjön *Valkeinens* branta strand, förbi det täcka *Alava*. Från Huuhanmäki leder en spång åt nordost till *Kotkankallio*, därifrån körväg för till staden.

En lönande utfärd göres längs vägen till *Fagernäs* (Niuvanniemi) dårvårdsanstalt, på hvilken sträcka flere intagande utsikter öppna sig öfver *Savilahti* hit inskjutande vik af Kallavesis norra fjärd och bort om denna *Neulamäkis* skogbeklädda branter. Återvägen till staden kan tagas förbi det en half km ifrån Fagernäs åt öster belägna *Taivaanpankko* bärgutsprång, dit en stig leder från vägen och därifrån man har en vidsträckt och anslående utsikt åt norra farleden. Vidare fortsättes återfärden längs med den nya, från *Julkula* kapellansbol till staden ledande landsvägen, förbi Puijos sydöstra fot, därifrån en gångstig förer upp till bärgets topp. Längs denna väg har man för sig en hänförande tafla af Kuopio stad och Kallavesis vida fjärdar.

Fagernäs är f. n. landets största anstalt för sinnessjuka; plats finnes för 310 patienter. Tillstånd att bese anstalten utverkas hos läkarene på platsen. På vägen hit ut passeras stadens vackert belägna *fattiggård*, *Harjula*.

Därefter förtjenar att beses det redan nämnda, i nordost brant stupande *Neulamäki*, som erbjuder en förjusande utsikt öfver Savilahti vik och dess odlade stränder, det bördiga *Savisaari*, äfvensom kammen å *Laivonsaari*-bärgen, där man västerut rakt under sina fötter ser Kallavesis nordöstra fjärd utbreda sig i hela sin vidd med hundrade holmar, uddar och sund.

Vackra punkter söder om staden vid: *Rauhalaks* egenom (tillh. possess. P. J. Jalkanen), *Leväis* jordbrukskola (6 km från staden), *Pitkälähti* järnvägshaltpunkt (10 1/2 km), och det i Finlands konsthistoria bekanta, natursköna *Haminanlaks* (16 km), bröderne v. Wrights hemgård. Sjövägen hit från staden är under lugnt väder en af de vackraste båtleder vårt land har att erbjuda. Ett par km från Pitkälähti haltpunkt ligger *Koivumäki*, (tillh. kommerserådet Ranin), och ett stycke därifrån reser sig det dystra **Vannonvuori* omedelbart från *Hiltulanlahti* vikens djupa fjärd. Här är ock på föranstaltande af Turistföreningens filial i Kuopio ett *utsiktstorn* uppfördt af bonden Voutilainen, föreningens hedersledamot.

Österut ifrån Kuopio, 5 km öfver Kallavesi, ligger **Vaajasalo* höga holme, på hvars öfversta spets, i jämn höjd med Puijo är uppförd en villa (tillh. biskop G. Johansson). Härifrån erbjudes en den mest storartade och hänförande utsikt öfver den herliga trakten.

En half timmes väg per ångbåt nordost från staden är det från 1808 års krig ryktbara *Toivala* beläget. Några km därifrån vid den till Uleåborg ledande vägen, finnes det höga *Uhumäki*. Därifrån några km österut från vägen finnes det egendomliga *Hiidenpöytä*.

Toivala är minnesvärdt ifrån 1808 års krig, af hvars förlopp i Savolaks några drag här må finna plats. — Vid krigets början samlades hufvudarmén under Klercker vid Kymmene älf (riksgränsen), hvarifrån den drog sig till Tavastehus, där den stod fulltalig och välrustad. Savolaks brigaden under J. A. Cronstedt uppställdes i S:t Michel och Varkaus; smärre trupper stodo i Österbotten och Karelen. Sedan öfverbefälhafvaren Klingspor kommit till hufvudarmén, gafs den 5 mars order till reträtt på hela linjen. Savolaksbrigaden ryckte norrut genom Leppävirta, där den 11 mars en mindre träffning egde rum på isen utanför Karlvik (sid. 224), till Kuopio. Härifrån aftågade brigaden den 15 mars till *Toivala*, hvarvid den tappre kaptenen J. Z. Duncker, som kvarlämnad vid *Jynkkä*, 8 km söderom Kuopio, utmärkte sig genom skicklig ledning af eftertruppen. Den 29 mars anlände brigaden till Uleåborg. — Segrarna vid Siikajoki 18 april, och Revolaks den 27 april, där Savolaksbrigaden under J. A. Cronstedt utmärkte sig, ändade reträtten. Försvaret af Savolaksbrigadens väg anförtröddes nu åt den modige och ständigt trygge öfversten Sandels i spetsen för en nybildad brigad. Donnes seger vid Pulkkila den 2 maj öppnade vägen till Kuopio, som af förtruppen under den tappre kaptenen K. V. Malm intogs

den 12 maj, hvarefter Sandels brigad ryckte söderut till närheten af S:t Michel. Denna raska frammarsch oroad så mycket mera de ryska generalerna, som folkrosningen dag för dag fick en allt större utsträckning. De ryska trupperna förstärktes och stodo mot Sandels med 8,000 man under general Barclay de Tolly. Sandels koncentrerade nu sin brigad och retirerade under ständiga fäktningar norrut till Toivala, där han i en fast position med 2,300 man trotsade fiendens öfvermakt under loppet af flere månader. Sandels och hans underbefälhafvares vaksamhet och mod hindrade äfven Barclay de Tollys afsikt att sända af sina trupper västerut till förstärkning åt där kämpande bataljoner. Den 25 och 26 juni samt den 1 juli skedde angrepp mot ryssarne i Kuopio, hvilka alla bidrogo att binda fiendens rörelser. Ända in i September uppehöll Sandels sin motståndare, som till sin hjälp anskaffat kanonslupar till Kallavesi. Krigshistoriska författare hafva gifvit det envisa försvaret af Toivala pass priset framför alla andra strategiska företag under loppet af detta krig. Händelserna på den västra krigsskådeplatsen (se sid. 188) tvungo Sandels att lämna sin position och tåga norrut till Iisalmi (jmf. nedan sid. 234).

3. Södra Kallavesi; Kuopio—Suvasvesi—Heinävesi—Nyslott.

Den halfö, på hvilken Kuopio stad ligger, delar den stora sjön *Kallavesi*, som är inemot 100 km lång och har en areal af 1,000 kvkm, i två ungefär lika delar; den södra sträcker sig till Leppävirta (sid. 224), där sjön har sitt hufvudutflöde. Den lokala trafiken på denna del upprätthålles af en särskild ångbåt („Lilli“) med *Pulkonlahti* och *Vehkalahti* såsom ändstationer, anlöpande flere bryggor, bland hvilka *Hirvilahti* och *Sotkaniemi* på den västra stranden och *Räsälän lahti* på den östra.

Ett mindre aflopp har Kallavesi åt sydost i *Suvasvesi*, 340 kvkm, hvilken sjö genom *Karvionkoski* utflyter åt söder genom Heinävesi socken till Haukivesi (sid. 224). Denna på naturskönhet rika farled öster om Soisalo stora ö trafikeras regelbundet af ångbåtar („Suvas“ och „Ahti“) från Kuopio till *Karvionranta*, hvarifrån färden fortsattes såsom ofvan 1, b sid. 224. — Vissa turer ändas i *Mustinlahti*, på Suvasvesis östra strand eller *Enonlahti* på den västra. Turisten, som vill fortsätta till Heinävesi, är då hänvisad till att anlita rodd för färden till *Karvionranta*.

4. Kuopio—Nilsia.

Ifrån öster mottager Kallavesi den mäktiga Nilsia stråten, som upprinner på Suomenselkä vid gränsen mot Kajana och Sotkamo socknar. Detta långa och vidtutgrenade vattendrag bildar *Syväri* sjö vid Nilsia socknens kyrka, hvarifrån vattenmassan flyter till *Wuotjärvi* med utflöde i *Akonvesi*. Från sistnämnda sjö erbjudes en navi-

gabel farled åt väster öfver *Juurusvesi* till *Jännevirta*, i hvilken ström vattnet flyter till *Toivala sund* i *Kallavesi*.

Dagligen göras regelbundna ångbåsturer från *Kuopio* förbi *Toivala* (sid. 229), som anlöpas af alla båtar uppför *Jännevirta* till särskilda vikar af de ofvanför liggande för ångbåtsfart tillgängliga sjöarna, så att turisten, som vill lära känna dessa för naturvännen intressanta trakter, har godt tillfälle att på kort tid (1 à 2 dygn) göra ett besök vid stränderna af *Nilsia* strätens södra del. Ett rikt fält för lönande längre turer erbjudes här äfven. Här anföras ångbåtslinjerna:

a) *Kuopio—Muruvesi—Akonpohja* (ångb. *Lempi*). *Akonpohja* i sydöstra hörnet af *Nilsia* socken är den ostligaste viken i dessa farvatten.

b) *Kuopio—Muruvesi* (ångb. *Kaino*) samma farled, ändstation i södra delen af *Nilsia* socken vid sundet till *Akonvesi*.

c) *Kuopio—Picksänköske* (ångb. *Sukkela*) med ändstation vid *Juurusvesi* norra strand i södra delen af *Nilsia* socken.

d) *Kuopio—Pajukoski* (ångb. *Neiti*) med ändstation vid *Juurusvesis* nordöstra vik i sydvästra delen af *Nilsia* socken.

En tur till det inre af *Nilsia* socken kan anträdas från ändstationen på enhvar af dessa linjer. Landvägen till socknens kyrka vid stranden af *Syväri* sjö är från dem alla c. 25 km. För en rundtur väljes helst någon af linjerna c eller d för bortfärden och a eller b för återfärden. Från kyrkobyn erbjuder sig en särdeles intressant båttur öfver *Syväri* till dess utlopp i sydost genom *Lastukoski* till *Vuotjärvi*, 12 km, vid hvars nordligaste vik det höga ****Pisanvuori** (270 m. öfver hafsytan), hvarifrån den vidsträcktaste tafla öfver omnejden utbreder sig. På bärgets topp finnas flere inskriptioner; i detsamma anträffas vackra bärgkristaller. Vägvisare till toppen bör medtagas från strandgårdarna vid bärgets fot.

Öfver det holmrika, vackra *Vuotjärvi* 15 km till *Strömsdals järnbruk* vid sjöns utflöde genom *Juvankoski* till *Akonselkä*, vid hvilken ändpunkten till linjen a) ofvan finnes.

Strömdals masugn grundades redan i medlet af det förra seklet och var länge den enda i *Savolaks*. Dess verksamhet är bygd på den stora

järnmalm tillgången i de kringliggande sjöarna, från hvilkas botten malmen upphävas. — Numera finnas flere masugnar i Savolaks, afsedda för tillgodogörandet af denna naturliga resurs. (Maapakoski, Salahmi, Karttula, Jyrkkä). (Strömsdalsbruk eges nu af D. Ponomareff; förvaltare Herr G. Guseff).

Från Strömsdal göres en intressant tur utför strömmar och mindre forsar till *Akonpohja*, ändpunkten för linjen a ofvan.

Akonpohja är anknytningspunkten för trafiken från *Kaavi* socken, till hvars kyrka 8 km landväg.

Den, som vill förena en tur till Nilsia med ett besök i de söderut liggande vattenrika socknarna *Kaavi* och *Tuusniemi*, fortsätter från *Akonpohja* till *Kaavi* kyrkoby, därifrån båt tages för färd öfver *Kaavijärvi* och *Rikkavesi* åt sydost till sistnämnda sjös utflöde genom *Ohtaansalmi* i det stora järnmalmrika *Juojärvi*, 257 kvkm, vid hvars norra ända *Tuusniemi* kyrka. I en smal farled från denna sjös sydvästra del flyter vattnet till *Palokki* fiskrika fors, invid hvilken den lika benämnda sägen (tillh. firman Hackman & C:o, Viborg), och utfaller i *Suvasvesi*, icke långt från *Karvionranta*. Hela denna sträcka är c. 60 km lång. Angående fortsättning från *Karvionranta* till *Kuopio* se sid. 230 och *Nyslott* se sid. 224.

5. Kuopio—Maaninka—Tuovilanlahti.

Dagliga turer (med ångbåten *Tahti*). Färden går hela vägen genom vackra, ganska tätt bebyggda trakter och den ena bryggan efter den andra anlöpes med kortare eller längre afvikningar från den egentliga farleden. Färden går förbi *Kelloniemi* gästgifveri vid *Toivala* sund (se sid. 229) och många täcka små villor; förbi flere bryggor kommer man från *Kallavesi* in i *Ruokovesi*, stiger därifrån upp till *Maaninganjärvi* genom *Ruokovirta kanal* med sluss, som är anlagd tätt invid den likanämnda strömmen, vattendragets naturliga utlopp. Inom *Maaninka* socken ser man särdeles vackra, rikt kultiverade trakter; båten passerar socknens väl belägna kyrka och kommer till *Ahkionlahti* kanal (sid. 233), hvars södra ända anlöpes. Härifrån går ångbåten in i det smala ***Tuovilanlahti*, hvilken vik med sina branta klippstränder och med ofvanliggande sluttande åkerfält erbjuder en fängslande tafla. Viken har blifvit kallad „det skönaste Finland eger“ och är äfven ett af turistens välkända mål.

Vid landsvägen västerut, 3 km från *Tuovilanlahti* ångbåtsbrygga, finnes den berömda forsens **Korkeakoski*

med en lodrät fallhöjd af 46 m., inklämd mellan branta skogbeväxta stränder med vild prägel.

Vattentillgången är ringa på högsommaren, men sedan en fördämning nyligen anlagts ofvanom fallet, kan vattnet samlas, så att forsen äfven under torkan behåller sin skönhet. Invid fallet har Turistföreningens filial i Kuopio anlagt trappor, så att man bekvämt kan nedstiga i dalen; ett enkelt herberge är afsedt att byggas vid fallet.

Invid Tuovilanlahti är uppfördt ett *hotell*, som erbjuder all komfort äfven för längre vistelse på orten. Båten anländer på kvällen, återvänder tidigt på morgon, så att ett besök vid Korkeakoski föga modhinner, om samma båt begagnas tur och retur. Ett längre besök kan göras, om man på f. m. begör sig till Ahkionlahti med häst 10 km, eller roddbåt, 7 km, för att anträffa den från Iisalmi till Kuopio passerande båten (kl. 11 à 12 förm.).

Tuovilanlahti är anknytningspunkt för trafiken från *Pielavesi* socken och lämpar sig väl till utgångspunkt för en tur västerut till det nordtavastländska området. Se härom VI, E, sid. 200.

E. Kuopio—Iisalmi—Kajana.

1. Kuopio—Iisalmi.

Landvägen genom Maaninka och Lapinlahti 92 km, af föga intresse, sedan Toivala sund invid Kuopio (sid. 229) passerats. — Sjövägen med dagliga ångbåtsurer i båda riktningarna däremot lönande. Denna går till Maaninka såsom ofvan sid. 232.

De i Maaninka genom *Vianto* ström utfallande norra tillflödena till Kallavesi bilda en lång farled, som uppnås genom *Ahkionlahti* kanal, med två slussar, gräfd från det ofvanför liggande *Onkivesi*. Efter att vid Onkivesi ha anlöpt *Karvasalmi*, *Lapinlahti* sockens kyrkoby m. fl. ställen, stiger man åter upp genom den långa *Nerkko kanal*, med sluss, till *Nerkkojärvi* och kommer från denna smala sjö genom *Peltosalmi* vackra sund förbi egendomen af samma namn, (tillh. landtbruksrådet J. Lagus), å hvilken ett lägre landtbruksläroverk (synes till v.), till *Porovesi*. Vid denna sjös norra ända ligger *Iisalmi* stad.

2. Iisalmi stad.

Ankomst med ångbåt till hamnbryggan i stadens södra del; formän möta, beredda för färd till Kajana, pris onligt aftal, för en person 10 à 12 mk; för två 15 à 20; till Virtabro 2 à 3 mk fram och åter.

Hotell och **restauration**: gästgifvoriot.

Bad: Nya badhusot.

Bank: Kansallis-osakepankkis filial.

Telegraf; **telefon** till omgifningarna och Kuopio.

Iisalmi stad, med privilegier af år 1891, är en obetydlig ort med något öfver 1,000 invånare. Sin betydelse har staden såsom centralort för de kringliggande socknarna. Stadens yttre erbjuder intet af intresse.

3. **Omgifningarna** kring staden erbjuda flere sevärdheter. Närmast staden, på dess östra sida, utflyta genom *Palois* ström de långt i norr på Suomenselkä upprinnande tillflödena till Onkivesi. En rodd längs denna vackra ström är lönande.

Västerut sträcker sig Porovesi och dess förlängning *Haapajärvi* långt in mot *Kiuruvesi* socken. Turen hit göres dagligen i korrespondens med Kuopio båtarna. På denna tur är att beakta *Nivanmäki*, icke långt från ångbåtens landningsställe. Ytterligare 2 km åt väster ligger *Vilhelmsdal* egendom (tillh. possess. Gabr. Lagus), på hvars mark en i tiden bekant helsokälla (i trakten helt enkelt „Runni“ benämd), hvilken äfven ännu är mycket anlita, isynnerhet af allmogen.

****Virtabro slagfält** är dock ortens intressantaste punkt; denna uppnås längs den norrut gående landsvägen förbi *Idensalmi* sockens kyrka, 3 km, och prestgården (till v.), hvarifrån ytterligare 2 km till vägskilnaden mellan den norrut till *Kajana* gående och den gamla åt nordväst till *Uleåborg* gående landsvägen. Följes denna senare, synes ett litet stycke framåt till h. *monument af järn* öfver ryske generalen *Dolgoruki*, icke långt från strömmens, *Koljovirta*, östra strand. Fortsättes öfver bron längs landsvägen åt norr, passeras slagfältets hela område och uppnås efter 2 km *Pölkkyniemi gård* (det forna *Fredriksdal*), där Sandels en tid hade sitt högkvarter. Här är upprest det finska *monumentet öfver slaget vid Virta bro* på en mellan vattendragen framskjutande kulle, hvarifrån utsikten isynnerhet en lugn afton är hänförande vacker.

På monumentets fyra sidor äro inskriptioner inhuggna, på den södra: »J. A. Sandels, G. Fahländers», på den norra: »J. Z. Duncker, C. W. Malm», på den östra: »Tässä Suomen joukot tappolit Edostä isänmaan. — Lokakuun 27 p. 1808», på den västra: »Kaatuivat tässä Wänrikit Zidén ja Stenberg sekä 31 miestä».

Detta slagfälts minnen äro förknippade med Sandels ärofulla försvar af Savolaks år 1808. Efter det tappra försvaret af *Toivala* (sid. 229) hade Sandels dragit sig till *Palois*, söderom *Iisalmi* kyrka. Hufvudarméns nederlag vid *Oravais* den 14 sept. hade till påföljd reträtt mot norden och vapenstillståndet i *Lohtea* den 29 sept., genom hvilket bland annat bestämdes att de finska trupperna i *Savolaks* skulle draga sig tillbaka norr om *Iisalmi* kyrka; härigenom nödgades Sandels lämna sin position vid *Palois*. Han drog sig då norrut till *Wirta bro*, där han gjorde halt. Den 27 okt. upp-

hörde stilleståndet, hvarefter den ryske befälhafvaren Tutschkoff omedelbart angrep Sandels befästade ställning. Sandels föfogade öfver knappt 1,200 man, medan fienden hade en fem gånger större styrka, men beslöf dock, förlitande på sin goda position att hålla stånd. Han hade nu lika litet som annors missträknat sig. Efter en häftig kanoneld bemäktigade sig ryssarne bron, som ledde öfver sundet, och hotade att taga de finska förskansningarna. Men i detta afgörande ögonblick ryckte öfverste Fahlander med flere bataljoner fram, fördrof fienden från stranden och kastade dem ned mot bron. Natten åtskilde de stridande. — Efter denna sista lysande vapenbragd drog sig Sandels tillbaka, men valde en ny position vid *Salahmi* 30 km nordligare, där fienden icke oroade honom. Senare återkallades han till den retirerande huvudarmén och måste således lämna skådeplatsen för så många ärorika bragder.

Från Virta bro ligger 5 km åt norr *Iimäki*, 200 m. öfver hafvet stigande bärgshöjd.

4. Iisalmi—Kajana.

Denna i de finska turistförhållandena viktiga väg, 96 km, är tyvärr föga intressant. Landsvägen är backig och krokig och icke af bästa sort, om ock många förbättringar år 1893 utfördes såsom nödhjulsarbeten i dessa af missväxt svårt hemsökta trakter.

Turisten vinner tid och trefnad, om han tager forman i Iisalmi för hela färden (se ofvan sid. 233 ankomst). Göres färden med skjuts, utsätter man sig för primitiva åkdons alla vedervärdigheter och möjlig hästbrist på gästgiverierna. Lämpligast är att omedelbart efter Kuopiohästens ankomst på o m. gifva sig åstad, göra en afvikning till Virta bro och fortsätta till *Sukeva* gästgiveri, det andra från Iisalmi, där Turistföreningen placerat onkla sängar. I så fall inträffar man följande dag i god tid på f. m. i Kajana.

Den första sträckan från Virta bro erbjuder vägen tilltalande utsikter öfver *Iivesi*, till v., men inkommer sedan i ett ödsligt, enformigt skogsområde, i hvilket *Ryhälänmäki* gästgiveri, 16 km, och *Sukeva*, 43 km. Härifrån går vägen genom en vidsträckt kronopark, öfverskrider gränsen mellan Kuopio och Uleåborgs län samt uppnår *Murtomäki* gästgiveri, 60 km, högst uppe på Suomenselkä med vidsträckt ödemarks utsikt och i klart väder i norr en glimt af Uleträsk.

Ett stenkast från gästgiveriet finnes ett kummel utmärkande en fixpunkt vid triangelmätningar, som gått häröfver. — Längs vägen från Iisalmi synas öfveralt i gårdarna rökpörten af gammaldags konstruktion. Vid Murtomäki har resenären godt tillfälle att, medan hästen hvilat, göra ett besök i ett sådant.

I lika omgivning som den föregående sträckan går vägen vidare till *Tervola* by med gästgiveri, 73 km, och en från förra seklet bibehållen arkitektur, isynnerhet i bodorna, af hvilka flere bära årtal från 1760 och 1770 talen. Det sista hållet till *Kajana* är af enahanda natur som de föregående.

Kajana stad se X, A.

F. Kuopio—Joensuu—Nurmes.

1. *Kuopio—Joensuu.*

Den bekvämaste, om ock icke ginaste vägen från Kuopio till Joensuu är med ångbåt till Nyslott (sid. 222), där uppåtgående ångbåt inväntas för färd till Joensuu (sid. 220). Den kortaste vägen är landsvägen öfver Toivala sund och Jännevirta genom Tuusniemi, Kaavi och Libelitz socknar, 153 km. Landsvägen kan sommartid betydligt förkortas, genom att ångbåt anlitas till *Akonpohja* (sid. 231), hvarifrån c. 95 km genom Kaavi till Joensuu. En ännu kortare landsväg erhålles, om ångbåt anlitas till *Karvionranta* (sid. 230), därifrån roddbåt tages till *Juojärvi* (sid. 232), vid hvars sydöstra ända *Korpi-vaara* gästgifveri i Libelitz socken. Härifrån c. 50 km till Joensuu.

Joensuu stad se VIII, E, 2.

Landsvägen genom Kaavi erbjuder flere särdeles vackra vyer öfver de många sjöar den berör inom Kaavi socken (Rikkavesi, se sid. 232) och längre fram i Libelitz.

Denna väg var under 1808 års krig den linje, på hvilken Sandels från Toivala (sid. 229) sände kaptenen K. V. Malm för att i spetsen för en mindre afdelning understöda bönderesningen i Karelen. Han trängde äfven ända till Ladogas stränder i Sordavala trakten öfver riksgränsen. I denna framskjutna ställning vågade han dock icke kvarblifva, utan drog sig tillbaka till Joensuu, där han en vecka försvarade sig, samt vidare till Taipalo västerom Joensuu. I en väl vald position försvarade han sig här, tills han, då Sandels nödgades lämna Toivala, åter förenade sig med hufvudtruppen.

2. *Kuopio—Nurmes.*

Landvägen till Kaavi den samma som ofvan, och därifrån åt norr c. 155 km, af föga intresse sedan Kaavi passerats. Med begagnande af ångbåtslägenhet till *Akonpohja* (sid. 231) förkortas denna landväg med c. 60 km. Följes den sid. 231 beskrifna vägen till *Pisanvuori* i Nilsia, har man från östra stranden af *Vuotjärvi* endast c. 65 km till Nurmes. Här kan äfven väljas landsvägen till *Juuka* sockens kyrkoby (se VIII, E, 3), där ångbåtslinje på *Pielisjärvi* uppnås. Från Kaavi till *Juuka* c. 70 km.

Nurmes och *Pielisjärvi* se VIII, E, 3.

VIII. Karelen.

Det vidsträckta ostfinska landskapet innesluter flere välkända och sen tider tillbaka uppmärksammade mål för turistfärder: Viborg, Saima kanal, Imatra (på gränsen mot Savolaks), Valamo och Ladogas norra strand. Genom de förbättrade trafikförhållanden, som inträdt sedan den karelska järnbanan i hela sin utsträckning öppnats för trafik och Vuoksen, delvis kanaliserad till en lång farled, tilldragit sig en regelbunden ångbåtskommunikation, blifva icke endast ofvan påpekade mål lättare tillgängliga, utan kunna angenäma utvidgningar af reseprogrammen vidtagas. Vill man utbyta de allmänna trafiklederna mot turer på sidan om dem, finner man sig väl hemmastadd bland de glädtige, lätt tillgänglige karelarene, hvilkas gästfrihet icke låter vänta på sig. Erfordras roddare eller skjuts, är karelaren genast redobogen att stå till tjänst, dock är precision i aftalet att iakttaga, äfven om fordringarna icke äro uppdrifna. — Komforten i gårdarna är icke stor, men priset för kost och kvarter icke håller högt. Gästgifverien merendels klanderfria.

Turisten, som lockas till Karelen, skall icke känna sina förväntningar besvikna. Denna landsdel, rik på omväxlingar i naturen, säregen i sin historiska och ekonomiska utveckling, skall lämna honom det rikaste utbyte i minnen och erfarenheter. Den bär gränsprovinsens föga regelbundna drag i etnografiskt afseende, den bär äfven djupa spår af de tunga öden den haft att genomleva innan den, lösryckt från det öfriga Finland, åter införlivats med det hela till ett. En blick på de viktigaste dragen i dess historia må här finna plats såsom en orienterande inledning.

Karelen var länge ett omtvistadt byte för Sverige och Ryssland. Fristaten Nowgorod räknade Karelen bland sina besittningar, och det var först 1293, som sydvästra delen af landskapet genom Torkel Knutsson lades under Sverige. Genom freden i Nöteborg 1323 afträdde åt Sverige landet väster om en från Systerbäck till Vuoksen och Saima dragen linje. Viborg blef hufvudort i det svenska området. Men den större delen af landskapet förblef ryskt och dess befolkning grekisk-katolsk, hvartill bidrog en från Valamo och Konevitz bedrifven missionsverksamhet. I den ryska delen voro trakterna kring Ladoga jämförelsevis väl befolkad, medan däremot Norra Karelen var nästan fullkomligt öde och endast besöktes för jagt och fiske samt tillfälligt svedjebruk. Under de följande århundradena hemsöktes landskapet svårligen af de ständiga gränsfejdena. I rimkrönikan säges t. ex. att efter det s. k. stora ryska kriget 1495—97 i Karelen och Savolaks fanns hvarken hund, hane eller ko. Med Gustaf Adolfs ryska krig randades nya förhållanden. Freden i Stolbova 1617 fastställde för Finland den nu-

varande östra gränsen, och den ryska delen af Karelen bildade det nya Kexholms län. Provinssen införlivades dock icke helt och hållet med det öfriga Finland; dess inbyggare erhöles ej heller fulla politiska rättigheter: de åtnjöto t. ex. i allmänhet icke förmånen att sända representanter till riksdagen; administrationen var halft militärisk och fasta, ordnade förhållandena inträdde icke. Svårigheter beredde äfven de religiösa förhållandena, i det att den af regeringen afsedda lutheraniseringen icke synnerligen fortskred. Den s. k. gamla tron förblef den förherrsande ända till dess de gamla bebyggarene genom Karl X:s ryska krig, 1656—58, tvungos att utvandra och ersattes med luthorska nybyggare från västra Finland. Sedan dess finnas grekiska bekännare endast i de östligaste socknarna. Stora nordiska kriget, 1700—21, medförde åter väsentliga omgestaltningar; genom freden i Nystad 1721 afträdde större delen af Södra Karelen med städerna Viborg och Kexholm till Ryssland, medan däremot Norra Karelen förblef svensk besittning. Den till Ryssland afträdde delen, utvidgad ytterligare genom freden i Åbo 1743 ända till Kymmene älf och i norr in i Savolaks, benämndes »Gamla Finland» och erhöles en säregen förvaltning genom sammansmältning af svenska och ryska institutioner. Efter Finlands lösräckande från Sverige genom freden i Fredrikshamn, införlivades »Gamla Finland» 1812 med Storfurstendömet, till största delen bildande Viborgs län, hvarefter i detta landskap omsider genomförts samma lagstiftning och administration som i det öfriga Finland.

Det gleset bebodda och föga odlade Norra Karelen utgjorde efter freden i Nystad 1721 en del af Kymmenegårds län, men öfverfördes sedermera, 1775, jämte Savolaks till ett särskildt län med residens i Kuopio. Under det gångna sekel har denna landsdel raskt utvecklat sig i materiell afseende.

Djupt ingripande i Gamla Finlands öden och hämmande för dess materiella förkofran blef den genom de ryska eröfringarna tillskapade donationsinstitutionen. Lägenheterna ansågos vara kronohomman (någon åtskilnad mellan frälse-, skatte- och kronohemman fanns icke här före 1721) och bortgäfvos af Rysslands regenter i förläning åt enskilda personer. Särskilda förordningar, afsedda att reglera förhållandena mellan donatarier och dessos landbönder, emanerade under de första årtiondena af vårt sekel och hade till påföljd att donationsallmogen förlorade årlig besittningsrätt till jorden och dess lott blef faktiskt ett slags lifegenskap, hvilket allt blef en hämsko på hela Östra Finlands utveckling. Detta af hela landet djupt kända missförhållande undgick icke regeringens uppmärksamhet. Redan vid landtdagen 1863 afläts till ständerna en proposition om att finska statsverket skulle inlösa donationsgodsen, hvarmed det första steget var gjordt för åstadkommande af en bättre tingens ordning. Sedermera har inlösningen fortgått och landbönderna satts i tillfälle att genom skatteköp förvärfa full eganderätt till de af dem besuttna lägenheterna. År 1887 voro af statsverket inköpta öfver 2 miljoner hektarar donationsjord för en summa af inemot 16 miljoner mark, hvarefter endast obetydliga donationslägenheter kvarstodo. Omsider hafva verkningarna af dessa åtgärder begynt förmärkas i ett ekonomiskt framåtgående. Härtil har äfven bidragit att sedan järnvägen öppnats, karelen, som förut med förkärlek omfattat fraktfart med häst och till betydande del förmedlat varutransporten mellan Ryssland och Finland, sett denna förvärfskälla utsina och med större iver ögnat sig åt regelbunden landtmannaverksamhet.

Med hänvisande i öfrigt till uppgifterna i inledningen angående kostnadsberäkningen och den för färden erforderliga tiden må följande hufvudprogram för turer i Karelen framhållas:

1:o) Viborg—Imatra—Vuoksen—Kexholm—Ladoga trakterna med Valamo och till Savolaks (Punkaharju—Nyslott).

2:o) Såsom 1 till Sordavala, hvarifrån till Joensuu, och till Savolaks (med ångbåt till Nyslott).

3:o) Såsom 2, men från Joensuu utflykt till trakterna kring Pielisjärvi.

4:o) Såsom 1, men retur med Ladoga ångbåt till S:t Petersburg.

Vid uppgörande af reseprogram bör särskildt uppmärksammas de många till buds stående anknytningarna med färder till hjertat af Savolaks (Nyslott och Punkaharju).

A. Viborg med omgivning.

1. Viborg.

Ankomst. Med *bantåg* till stationen i s. k. S:t Petersburgska förstaden (i stadens nordöstra kant); önskas *hyrkusk* (s. k. istvoschtschik, tages polletet af den på stationstrappan posterade poliskonstapeln, polletten återgifves först när åkningen begynner, taxa från stationen 20 p:i utöfver vanlig taxa; om natten ingen förhöjning, utan endast vanlig för nattåkning gällande dubbel taxa (se nedan under rubriken »hyrkusk».) *Bärare* finnas å stationen, taxa 20 p:i för bärning. Poletterade effekter få afgiftsfritt kvarlämnas på stationen 24 timmar, härefter 20 p:i i hyra för kolly och dygn. — *Sjövägen* från saltsjösidan: de större ångbåtarna till Södra kajen, de mindre, som förmedla lokaltrafiken, till Åbo bro invid slottet: från Saima sidan till de norra kajerna vid Salakkalahti, där en särskild brygga finnes för de mindre båtarna på Juustila linjen och vattnen inom staden. Vid kajerna finnas hyrkuskar posterade, vanlig taxa (se nedan under rubriken »hyrkuskar»).

Hotell: *Societetshuset* vid Rådhusorget, rum från 4 mk; *Hotell Belvedère* vid Salakkalahti, rum från 4 mk; *Hotell Andrea*, Kyrkogatan, rum från 2: 50; *Hotell Imatra*, hörnet af Svartmunke- o. Nedreg., rum från 2 mk; *Hotell d'Europe* nära järnvägsstationen, rum från 2: 50, samt flere mindre hotell.

Restaurationer: å hotellen samt *Esplanad paviljongen* i Esplanaden; *S:t Annæ* restauration (»Fäfången») i en plantering vid norra ändan af Åbo bro, med vacker utsikt öfver staden. — *Nykterhetsvårdshus* med enkel, anspråkslös servering.

Konditorier och kaféer: *Svartströms* vid Paradplanen.

Vattenbutiker för servering af läskdrycker sommartid i Esplanaden och vid Salakkalahti kajer.

Bad: *Schataloffs* badinrättning; *sjöbad* i Simhusen nedanför vallarna på saltsjösidan.

Rakstugor och frisérsalonger: *Loleytis* Katrinog., *Kaufman* Torkols-gatan.

Hyrkuskar, de s. k. istvoschtschikarne, finnas att tillgå öfveralt i staden; åkdonen öppna, sommartid droskor, vintertid slädar för 2 personer. Taxa, som på begäran upptes, är för enkel kurs inom s. k. fästningen 25 p:i; till förstäderna 50 p. — 1 mk beroende på afståndet; nattetid dubbel taxa, näml. 1 maj — 1 okt. kl. 12 e. m. — 6 f. m., 1 okt. — 1 maj kl. 11 e. m. — 6 f. m.

Ångslupar underhålla regelbundna turer på stadens närmaste omgifningar och kanalen (norra sidan) nämligen: från bryggan i Salakkalahti till Hiekka, Pikrunki, Myllysaari, Huusniemi och Papula; taxa 5—10 p.; turer flere gånger i timmen.

Roddbåtar vid Salakkalahti; öfverfart till Hiekka 5 p.; för öfrigt onligt aftal.

Lokaltåg afgå före och efter de ordinarie tågans ankomst åt väster till Sorvali, stannande vid mellanliggande vägfövergångar i Hiekka och Saunalahti förstäder.

Banker: Filialer af *Finlands bank*, *Svartmunkeg*, *Föreningsbanken*, *Biskopsg.*, hufvudkontor för *Nordiska aktiebanken Svartmunkeg.* filial af *Kansallis-osakepankki* Biskopsg. Kontoren öppna kl. 10—2 på dagen, de två sistnämnda äfven $\frac{1}{2}5$ — $\frac{1}{2}6$ e. m.

Postkontor Katrineg., öppet för ankomm. o. afg. enkel korrespondens kl. 9 f. m.—7 e. m. samt 8— $\frac{1}{2}9$ e. m. (sön- och helgdagar kl. 9—10 f. m., $\frac{1}{2}2$ — $2\frac{1}{4}$ e. m., 8— $\frac{1}{2}9$ e. m.). För ankomm. o. afg. rekom. och värdepost kl. 9 f. m.—7 e. m. (sön- och helgdagar 9—10 f. m.). Frimärken säljas kl. 9 f. m.—9 e. m. sön- och helgd. 9—10 f. m., 12—9 e. m.).

Vid järnvägsstationen finnes en poststation för mottagning af enkla och rekom. försändelser samt försäljning af frimärken: kl. $\frac{1}{2}12$ — $\frac{1}{2}2$ o. m. och $\frac{1}{2}6$ — $\frac{1}{2}8$ e. m. sön- och helgd. $\frac{1}{2}1$ — $\frac{1}{2}2$ och $\frac{1}{2}7$ — $\frac{1}{2}8$ o. m.).

Breflådorna tömmas: de vid postkontoret $\frac{1}{2}$ timme före posternas afgång; vid järnvägsstationen 10 min. före tågans afgång.

Telegraf Torkölg., öppet kl. 8 f. m.—12 på natten.

Telefon: Viborgs telefonnät står i förbindelse med näten i de angränsande landsorterna (däribland Rättijärvi och Imatra) samt med städernas i södra och östra Finland.

Ångbåtskontor: *Viborgs Ångslups Aktiebol.*, Salakkalahti kaj. agent *Alex. Sesemann*; *Ferd. Michelsson*, Kejsareg., agent för samtliga Finska Ångf. Aktiebolags ångare samt för kustbåtarna Aavasaksa, Oulu, Björneborg, Sven Dufva; *J. Hoffmann* & Carl Rothe & C:s kontor, Katrineg., agent för Saima båtarna Ainamo, Konkordia, Savotar; *Konst. Karvinen*, Torkölg., agent för S:t Petersburg—Joensuu båtarna Kaleva, Väänämöinen, Sampo; *G. Frankenhaeuser*, Katrineg., agent för Stockholm—Viborg—S:t Petersburg ångbåtarna Helsingfors & Nordkusten; *W. Dippell*, agent för Lybeck—Kotka—Viborg ångbåtarna Afrika, Imatra & Viborg. — *Turlistor* ingå i ortens tidningar.

Daglista ingår å första sidan af stadens tidningar och innehåller uppgifter om *bantåg*, *bank-*, *telegraf-* och *postkontor*, *predikoturer* i kyrkorna, *läkare* och *doras* mottagningstider, *advokatkontor*. Beträffande *ångbåtsurer* och *offentliga nöjen* lämna de dagliga tidningarna jämväl fullständiga notiser.

Boklådor: *Clouberg & Co* (innehafvare V. Hoving), Katrineg.; *J. C. Lagerspetz* (äfvon sportredskap), Paradplanen; *C. Oldenburg*, Katrineg. Hos desse jämväl skrif- och ritmaterial, fotografier m. m. d.

Fotografer: *Fr. Diehl*, *J. Indursky*.

Tidningsförsäljning å järnvägsstationen; (äfvon Helsingfors och S:t Petersburgs tidningar).

Handelsmagasiner och butiker hafva särskildt koncontrerat sig vid Katrinegatan.

Sevärdheter: Med hänvisande till efterföljande närmare upplysningar, uppräknas här de viktigaste sevärdheterna i staden och dess närmaste omgifningar:

• *Esplanaden* med *folkskolans* nya hus.

Monrepos park, hyrkusk hit 1 mk, öppen alla dagar utom tisdag och fredag; afgift 40 p:i, som tillfaller stadens fattiga samt välgörenhetsanstalter.

Nya finska kyrkan.

Papula bärget, hyrkusk hit 80 p:i, med vidsträckt vacker utsikt.

Rådhusstorget med Hofrättens hus m. fl. byggnader.

Slottet, tillgängligt, tillstånd utverkas hos den ryska kommandantstyrelsen.

S:t Anna höjd, midt emot slottet.

Program för besök i Viborg uppgöres med ledning af nedanföljande anvisningar. Vid en kort vistelse, $\frac{1}{2}$ å 1 dag, vinnes en öfversikt öfver staden, om ofvan förtecknade sevärdheter besökas. Står längre tid till förfogande, är en färd till Juustila och Rättjärvi (längre bort) vid Saima kanal närmast att rekommenderas.

Historik. Det svenska väldets beväring på Finlands sydvästra kust och dess utsträckning inåt landet förde snart till sammanstötningar i öster, där äfven fristaten Nowgorod hade intressen att bevaka. Karelen blef skådeplatsen för den långa strid om öfverväldet i dessa trakter, som på 1200-talet här uppflammade och utan stora afbrott fortgick till Gustaf Adolfs tid, då segern hembars af de svenska vapnen. Den första fasta punkten för det svenska väldet i Karelen blef det fäste, som vid tiden för Torkel Knutssons härnadståg mot ryssarne 1293 anlades på en liten holme i innersta delen af n. v. Viborgska viken. Detta fäste blef Viborgsslott (Vi, fornsvenska = helgedom). Icke långt efter slottets anläggning uppstod troligen en köping i dess närhet, det s. k. Gamla Viborg, 2 km norr om den nuvarande staden (på Monrepos mark); på 1300-talet talas om staden Viborg, men den erhöll först år 1403 stadsrättigheter och låg då enligt all sannolikhet på sin n. v. plats söder om slottet. — Invånarene i denna stad fingo snart lära känna krigets alla vedervärdigheter. Redan 1411 utstod staden en belägring, som med framgång afvärfades. Ortens betydelse såsom centralpunkt i Karelen påkallade dess beväring med murar, hvilket arbete sannolikt påbegyntes på 1470-talet, då Erik Axelsson Tott var slottets höfvidsman. Under stora ryska kriget blefvo de nya murarnes fasthet pröfvad. På hösten 1495 lägrade sig nämligen kring staden, som försvarades af Knut Posse, en stor rysk härskara; staden ansattes hårdt, så att utsikterna till framgång voro ringa för den fåtaliga besättningen. S:t Andreas-dagen, den 30 nov., beslöto ryssarne att våga en afgörande stormning. De framryckte i tre afdelningar mot tre skilda punkter af staden. Redan hade de bestigit muren, bemäktigat sig ett af tornen och redde sig att intränga i staden, då de, plötsligt gripna af fruk-

tan, veko tillbaka från murarna och småningom lämnade hela trakten kring staden. Hvilken orsaken var till denna reträtt är outredt. Många legender hafva utspunnits kring detta faktum. Enligt rimkrönikans uppgifter antände stadens försvarare tjär- och becktunnor innanför muren, då angrifvarne trängde in, hvarigenom de af rök och eld bragtes i förvirring. Enligt andra berättelser lät Knut Posse en krutmina explodera med den effekt, att belägrarene, som samtidigt sågo S:t Andreas korset lysa på himlahvalfvvet öfver staden, grepo till flykten. Denna sista version har gifvit upphof åt legenderna om den viborgska „smällen“. — Under följande sekel belägrades Viborg åren 1555 och 1556 utan att dock intagas af fienden. — Genom freden i Stolbova, 1617, ernåddes omsider varaktigt lugn på den östra gränsen. Denna flyttades då äfven österut, så att Viborg icke mera förblef den ort, som vid hvarje anfall hade att mottaga den första stöten.

Denna fredsperiod afbröts åter vid ingången af följande sekel. Stora ofreden drabbade Viborg med hårda slag. Redan 1706 hade staden att utstå en belägring, men först 1710 nödgades den efter ett tappert försvar, som leddes af Magnus Stjernstråle, den 10—14 juni kapitulera. Viborg blef härefter sätet för den ryska förvaltningen af de i Nystadsfreden afträdda delarna af Finland. När gamla Finland år 1812 åter införlifvades med Storfurstendömet, blef Viborg residensstad i Viborgs län.

Viborg har alt ifrån sin uppkomst haft betydelse såsom handelsstad. Dess borgare förmedlade varuutbytet mellan det vidsträckta inlandet, hvars produkter, förnämligast tjära och senare bräder, härifrån utskeppades. Till staden åter infördes från utlandet allehanda varor, såsom salt, tyger m. m. Viborg var en af hansestäderna mycket besökt ort och till dess hamn inkommo fartyg af olika nationalitet. Efter 1710 blef beröringen med Ryssland betydande. Genom dessa omständigheter har stadens befolkning blifvit särdeles blandad; isynnerhet är det tyska elementet, i följd af talrika inflyttningar, starkt representeradt; ja under en lång tid var det tyska språket förherskande i staden, hvars skolor äfven voro tyska.

Den äldsta delen af staden utgöres af den s. k. fästningen, kring hvilken befastade del under sekternas lopp flere förstäder gyttrats. Emellertid kvarstår blott föga af stadens byggnader från tidigare skiften. Härjande

eldsvådor hafva gång efter annan lagt betydande stadsdelar i aska; åren 1627 och 1628 föröddes staden af våld i sådan grad, att invånarene i den första förskräckelsen voro betänkta på att helt och hållet öfvergifva orten; 1652, 1672 och 1676 timade åter betydande eldsvådor; 1682 nedbrunno 100 af de bästa gårdarna och 1690 ånyo 60 af de största husen.

Folknumerären i Viborg var under den svenska tiden efter förhållandena betydande, men torde dock aldrig hafva öfverstigit 2,000; under den ryska tiden, då handeln med Savolaks minskades, nedgick antalet till iemot 1,400. På detta århundrade har Viborg däremot gått raskt framåt; dess handel på inlandet har i synnerhet efter öppnandet af Saima kanal, 1856, vunnit i styrka. Viborg blef då och är det ännu, oaktadt konkurrensen med öfriga städer, den viktigaste export- och importorten för Savolaks och Karelen. Från dessa landsdelar transportereras ofantliga kvantiteter trävaror årligen till Viborg utför kanalen för att från stadens yttre hamn i Trångsund skeppas till utlandet; tillbaka gå salt, mjöl, kolonialvaror m. m. Äfven industrin är i Viborg representerad genom mekaniska verkstäder, andra fabriker (tvål-, kakel-, brännerier, bryggerier m. m.) samt boktryckerier. Järnvägstrafiken är liflig och tillför staden isynnerhet sommartid stora skaror gäster från öster. Från Viborg utgår Karelska järnvägen. — Staden är sätet för Viborgs hofrätt (sedan 1839), länets guvernör och stationsort för 8:de finska skarpskyttebataljonen. I Viborg är en betydande numerär rysk militär förlagd äfven som den andliga styrelsen för den grekisk-ortodoxa kyrkan i Finland. — Viborg har 3 fullständiga statslyceer, ett svenskt och ett finskt klassiskt samt ett finskt reallyceum, en svensk och en finsk flickskola (statens), en navigations- och en handelsskola. — Staden har sedan 1892 vattenledning. — Invånareantalet uppgår till c. 23,000 personer.

Vägvisare i Viborg. Den, som med järnvägståg anländer till Viborg, inträder i den gamla s. k. *Peterburgska förstaden*, hvilken i tiden var en trångbygd stadsdel på sidorna af allmänna vägen österut; de förut krokiga gatorna hafva visserligen numera till stor del reglerats, men de nya husen erbjuda dock icke något af intresse. Lämnande denna del af staden till vänster, göres färden till de centrala kvarteren längs *Alexanderperspektivet*

méd *Salakkalahti* hamn till h. Perspektivet, som går tvärs genom staden till stranden af Viborgska viken, skär den vackra, välskötta **Esplanaden*, delvis anlagd i den gamla vallgrafven. Esplanaden går i längdriktningen genom *Nystaden* längs *Torkelsgatan* en af de förnämsta i Viborg. I Esplanaden finnes en restaurationslokal, den s. k. Esplanadpaviljongen, där sommartid ofta exekveras aftonmusik. Följer man esplanaden, kommer man till *Salutorget*, å hvilket kvarstår ett stort, rundt gråstens torn, *Runda tornet*, tillhörigt staden, hvilket i tiden ingick i stadsmuren och benämndes „Karjaportstornet“. Här inträder man i den tätbygda stadsdel, som kallas *f. d. Fästningen*, stadens äldsta, centrala del. Rundt omkring denna löpa de gamla stadsmurarne, delvis nedrifna och ombildade till en esplanad. Följer man denna från Salutorget, har man utsikt öfver Salakkalahti hamn och längre fram öfver *Viborgs slott* (se sidan 245). Vallen afbrytes vid *Gamla Rådhusorget* af stadsporten, genom hvilken trafiken västerut går ut öfver *Åbobro* förbi slottet. På andra sidan torget fortsättes vallen, nedanför hvilken ligga *Kajerna* i den södra hamnen vid saltsjöstranden. — Den, som med ångbåt anländer till Viborg, kommer direkt till den sist beskrifna stadsdelen, hvilken i tiden äfven på sin östra sida var befästad, ehuru murarna här nedrifvits och fått gifva rum åt byggnadstomter. Ifrån de sista utsprången af vallen i öster på saltsjösidan var muren dragen ungefär till Esplanaden och vidare i dennas riktning till Runda tornet på Salutorget.

En promenad i denna gamla stadsdel skall, om ock få minnesmärken från äldre tider kvarstå, dock framkalla erinringar om förgångna sekler. Gatornas namn tala ett tydligt språk: *Svartmunkegatan*, vid hvars ända på saltsjösidan den *Finska kyrkan*, i tiden det närbelägna klostrets kyrka, och *Gråmunkegatan* leda sina anor tillbaka till katolska tiden; *Vaktorns-*, *Vattenports-*, *Nyports-gatorna* hafva sina namn från en tid, då staden omgafs af en strängt bevakad ringmur med torn och starka portar. Den förnämsta gatan, kring hvilken handeln koncentrerats, bär nu namnet *Katarinegatan* och går såsom hufvudtrafikled från stadsporten vid Gamla Rådhusorget genom hela staden till de nya kvarter, som uppstått utanför den forna stadsmuren i *Pantsarlaks förstad*. I *f. d. Fästningen* ligger vid *Kyrkogatan*, den

första tvärgata från Katarinegatan, då man kommer från Gamla Rådhusstorget, stadens f. d. *Domkyrka*, 1721 inredd för ryska militärens behof och nu använd till artilleri-depot.

Viborgs stift inrättades år 1618, första biskop var Olof Elimäus. Då upphöjdes denna kyrka till domkyrka och utrustades med, en efter förhållandena betydande lyx. Enligt en sägen skall Mikael Agricola († 1557) vara begrafven i denna kyrka. Hans graf har dock förgäfvats efterletats.

Vid Katarinegatans motsatta ända ligger *Paradplanen*, invid hvilken den svenska och tyska församlingens gemensamma kyrka. Litet längre fram berör gatan *Nya Rådhusstorget*, invid hvilket *Stadshuset* med festsal, stadsfullmäktiges sessionsrum, rådstufvurättens och magistratens lokaler m. m. Vid torgets andra bebygda sida höjer sig *Presidentshuset*, bostad för hofrättens president samt *Hofrättshuset*, i hvilket förvaras porträtt af vordne presidenter. Omgifven af lummiga träd står den *Ryska kyrkan*.

I de vidsträckta, delvis med stora stenhus bebygda nya stadsdelar, som uppstått sydost om den gamla staden, äro att beakta den vackra nya *Finska kyrkan*, enl. ritn. af arkit. E. Dippel, samt invid Esplanaden *Folkskolehuset* med stor fest- och koncertsal, enl. ritn. af F. A. Sjöström.

Hufvudintresset af Viborgs stads sevärdheter tilldrager sig dock

***Viborgs slott**, hvars väldiga torn (50 m högt från grunden till öfre kanten af taklisten) dominerar staden och redan vid ankomsten synes på afstånd. Slottet är beläget på en liten klippholme i det sund, som förbinder den inre, Salakkalahti hamnen med den yttre på saltsjösidan. Från staden för den långa Åbobron öfver detta sund och från bron går en tvärväg åt sidan till slottsporten. Slottet, som under en lång följd af år fått förfalla och isynnerhet efter en brand 1856, vid festligheterna för invigningen af Saimakanal, tagit svår skada, har på de senaste åren af ryska myndigheter restaurerats och ter nu ett prydligt yttre i det utseende det hade vid tiden omkring år 1710. Det inre är däremot fullständigt ombyggt, med bibehållande endast af de yttre väggarna, så att af den äldre inredningen icke mera något återstår. Ett besök i slottet lämnar således numera ringa utbyte af historiskt intresse.

Slottets byggnader bilda en oregelbunden fyrkant, afsmalnande något i längdriktningen mot sydost, om-

gifvande en trång inre borggård. Midt öfver den längre kortväggen mot nordväst samt framspringande något från dess grundlinje höjer sig det väldiga *S:t Olofs tornet*, slottets fastaste del, hvilket med flere våningars höjd öfverskjuter den öfriga byggnaden och upptill slutar åttkantigt. Endast tornets af gråsten uppförda 3 lägsta våningar härröra från medeltiden. Framför tornet samt nedanför den branta backe, hvarpå det ligger, utbreder sig mot nordväst *förborgen*, omsluten i norr och väster af en rad magasinshus, i söder af en hög, med skottgluggar och rester af en skyttegång försedd mur, hvilken utan tvifvel är uppförd i medeltiden. Vid ingångsporten från bron synes ett lågt tvåvånings hus, hvilket på 1600-talet var residens för landshöfdingen. Rundtomkring slottet och förgården löper utmed stranden en nästan lodrätt i sjön stupande vall. — Själfva slottbyggnaden höjer sig 4 våningar; i hörnet mot sydost finnes ett rundt torn, anmärkningsvärdt för sina vackra stjernhvalf. I detta torn, som icke synnerligen berörts af restaureringsarbetet, funnos innan detta vidtog inmurade stenskiivor med släkterna Tott's och Stures vapen.

Slottets uppkomst och strategiska betydelse har redan ofvan sid. 241 berörts. I slutet af 1300-talet hörde Viborg till Bo Jonsson Grips många förlänningar i Finland. Sin glansperiod hade slottet på 1400-talet, då det var en af rikets viktigaste fästningar och det starkaste värnet mot Ryssland. Under nämnda sekel innehades slottet af många mäktige stormän i riket: Nils Kristerson Vase, 1416—42, Karl Knutsson Bonde före hans tronbestigning, 1442—48, Erik Axelsson Tott, 1457—81 och Knut Posse, 1495—97, vid hvars namn minnet af den viborgska smällen är förknippadt (se ofvan sid. 241). Den sista storman, som utan redovisningsskyldighet innehade förlänningar i Finland var grofve Johan af Hoya, Gustaf Wasas sväger, som 1525—34 var horre på Viborg. Härefter ställdes slottets innehafvare under konungens omedelbara inseeende och pålades skyldighet att redovisa för sin förvaltning. Länets aflägsna läge beredde dock ståthållarene ofta nog möjlighet att undandra sig konungens kontroll och att uppträda med själfständighet. Detta inträffade isynnerhet under Erik XIV:s och Johan III:s tid. Andra tider kommo med Karl IX. Med blodig hand bröt hertigen de finska ståthållarenes makt. I Viborg lät han år 1599 halshugga de förnämsta af Sigismunds besögade anhängare: Arvid Henriksson Tott och dennes son Ivar, Lars Mårtensson Creutz samt Nils Olofsson till Meltola, jämte andra frälse och ofrälse män. Med oblidkelig stränghet bemöttes hvarje försök till större själfständighet från slottshöfdingarnes sida. Först med Gustaf II Adolf återvunno ståthållarene en vidsträcktare myndighet och orhöllo särskildt höfdingarna på Åbo och Viborgs slott ett slags öfveruppsikt öfver de andre befallningsmännen i Finland. — Slottshöfdingen uppbar vid denna tid kronoinkomsten i länet, dock icke hela dess belopp, utan så mycket som erfordrades till slottets underhåll. För denna uppbörd ålåg honom sträng redovisningsskyldighet. Såsom länets högste ombudsman stod slottshöfdingen i spetsen för den militära och borgorliga styrelsen, men bristen på bestända instruktioner lämnade gränserna för hans maktområde mycket obestämda; först genom Gustaf Adolfs instruktioner af 1616 blefvo

de närmare utstakade. — En annan följd af den påpekade oklarheten rörande gränserna för de högre embetsmännens verksamhet var den, att ståt-hållaren på Viborgs slott ofta ombetrodde med förvaltningen af ett eller flere af de närgränsande länen, Nyslotts, Borgå, Tavastehus samt senare äfven Kexholms län. Däremot förordnades ej sällan och isynnerhet i krigiska tider flere ståthållare samtidigt i slottslofven på Viborg, utan att göromålen noga fördelades bland de enskilda. Ståthållareskapet öfver Viborgs län blef sålunda sällan en lätt post och synes ej heller hafva varit ett af de därmed betrodde herrarne eftersökt embete.

I den mån stadens beväring fortskred, förlorade slottet i betydelse och dess underhåll begynte försummas. Redan på 1600-talet, då det företrädesvis användes såsom en depot för krigsförnödenheter m. m., skildras det såsom temligen förfallet, ehuru det dock allt fortsättningsvis begagnades.

Fortsättes från slottet öfver Åbobro kommer man till *Kron St: Annæ stadsdel*, i hvilken till v. den lika benämnda promenaden med en höjd, från hvilken en vacker utsikt erbjudes öfver slottet, staden och Viborgska viken.

På höjden en restauration, vid hvilken sommartid ofta aftonmusik och annan underhållning. — Ett stenkast från restaurationshuset synes ett i bärget inhugget kors och ett ryskt P. Det uppgifves att Zar Peter i tiden vid stadens belägring stått på denna punkt, då en bomb från slottet nedfallit tätt invid honom utan att dock åstadkomma någon skada.

Denna stadsdel omgifves af ett fästningsvrek, uppfördt under kejsarinnan Annas tid, till försvar af staden mot anfall västerifrån; numera är det såsom föråldradt, öfvergifvet. Utanför dessa vallar, genom hvilka en bred väg för, ligger ett vidsträckt exercisfält; ifrån detta synas förstäderna: *Hiekka* i nordost, *Saunalahti* i norr, och i väster den s. k. *Viborgska förstaden*, det gamla *Siikaniemi*, belägen vid stranden af Viborgska viken, genom hvilken stadsdel vägen västerut fortsätter förbi stadens ena begravningsplats, *Sorvari*. — Vid den genom Saunalahti gående landsvägen ligger ett stort antal villor och sommarbostäder för „petersburgare“, såsom sommargästerna österifrån vanligen kallas. — Dessa förstäder förtjena, likasom de på stadens östra sida belägna, icke särskild uppmärksamhet, bebyggda som de äro med öfvervägande obetydliga trähus.

De fästningsverk, som i det föregående omnämts och tiden uppförts till stadens skydd, hafva af den moderna krigsvetenskapen utdömts såsom varande allt för trånga. Nya forter med stark armering hafva uppförts i deras ställe på flere höjder utanför staden. De bilda med batterier och forter i Trångsund ett helt: „fästningen Viborg“. Tillträdet till forterna är förbjudet, så att bekantskap med dem kan stiftas endast på afstånd.

2. Viborgs omgifningar.

Viborgs omgifningar erbjuda en mängd sevårdheter, hvilka lätt uppnås dels med hyrkusk, dels med ångbåt. Den för hvarje tur erforderliga tiden angifves här nedan. Angående ångbåtsturer hänvisas till de dagliga tidningarna i Viborg.

1. ****Monrepos park** är vida känd genom sina storartade anläggningar, hvilka framsprungit genom en om fin smak vittnande användning af ställets natur och topografi. De herliga, lummiga alléerna, de leende partierna vid stränderna och de dystra promenaderna vid foten af den branta bärgvägg, som begränsar området, bilda ett helt utan lika på annat ställe i vårt land.

Parken uppnås längs den förbi slottet gående västra utfartsvägen från staden, hvilken följes till Saunalahti, där afvägen till Monrepos tar af till höger, skärande järnvägsspåret; till fots kommer man hit på 30 minuter (afst. 2 km). Angående tillträde se ofvan sid. 241. Hyrkusk taxa hit 1 mk.

Denna storartade park underlyder *Monrepos gods*, beläget på samma land, som Viborgska förstaden, Saunalahti och Hiokka. Detta land är en ö mellan Viborgska viken i söder och det innanför denna liggande *Suomenvedenpohja* i norr; på den östra sidan förenas nämnda vatten af smala sund ledande till Viborgs inre hamn i Salakkalahti och från denna förbi slottet till hamnen på saltsjösidan; i väster utflyter Suomenvedenpohja genom *Kivisilta* sund i Viborgska viken. Monrepos landet är inemot 6 km långt och 2 km bredt. Dess norra, vid Suomenvedenpohja liggande del utgör Monrepos gods, på hvars mark betydande partier af berörda förstäder och invid dem uppförda villor äro belägna på arrende tomter. Godset donerades i slutet af förra seklet åt baron Ludvig Heinrich von Nicolay, som lade grunden till försköningarna. Parkens egentlige skapare blef dock den nämnde egarens son, geheimerådet baron Paul von Nicolay, (introducerad å finska riddarhuset 1828), som här tillbragte den senare delen af sitt lif och dog å Monrepos år 1866 vid 89 års ålder. Stället, som är fideikomiss, innehafves nu af den sistnämde sonson, friherre Paul Ernst Georg von Nicolay. Bland sevårdheter i parken, i hvilken flere paviljonger äro uppförda, må nämnas *Väinämöinen spelande kantele* af J. Takanen, uppståld på en anslående punkt mellan branta bärgväggar i parkens nordvästra ända. På vägen hit passeras stranden af det sund, som skiljer parken från den lilla (icke tillgängliga) holme, på hvilken egarenes grafvar äro belägna. Holmen prydes af ett kapell i stil af en borg.

2. *Huusniemi* vackra udde vid kanalfarleden uppnås på $\frac{1}{4}$ timme med de små ångbåtar, som trafikera vattnen innanför staden (sid. 240). I den här anlagda promenaden finnes ett nykterhetsvårdshus. Härifrån kan fortsättas till fots 1 km och med ångbåt till nedan 3 berörda punkt.

3. ***Papulabärg**et med vidsträckt, särdeles vacker utsikt öfver staden och dess omgifningar, uppnås 1 km

från staden längs den förbi järnvägsstationen löpande allmänna vägen, vid hvilken, sedan bron öfver järnvägen passerats, till h. *Viborgs bataljons kaserner*. Vägen till bärget tar af till h. genast efter det Papula bron öfver den likabenämnda viken passerats. Hyrskusk hit 80 p.i. På bärget finnes en paviljong samt väganläggningar, bekostade af Turistföreningens filial i Viborg. Här finnes äfven vattenledningsverkets reservoar af sten. — Invid Papula bro finnes landningsbrygga för de ångslupar, som med täta turer (se ofvan sid. 240) trafikera vattnen närmast Viborg på kanal sidan.

4. Den, som uppehåller sig några dagar i Viborg och vill se stadens omgifningar åt olika håll, finner vid den åt sydost gående landsvägen (Björkö vägen) 6 km från staden *Watzmanbärget*, hvarifrån man har en rätt anslående utsikt öfver Viborgska viken bortåt Trångsund. På bärget, som uppnås längs en stig till h. från landsvägen, har Turistföreningens filial i Viborg uppfört en paviljong. — Fortsättes ytterligare 4 km längs landsvägen, uppnås *Hortana* egendom (tillh. ett aktiebolag), å hvilken en mängd af sommargäster eftersökta villor. Hortana anlöpes af ångbåtar från Viborg, färden till staden göres med dem på $\frac{1}{2}$ timme.

5. *Trångsund* lastageplats är ett intressant mål för den, som önskar se det rörliga lifvet å en stor träexportort med väldiga brädgårdar och vid dem lastande fartyg. Utanför sundet möter blicken den rymliga yttre redden. Se för öfrigt sid. 136. Hotell och restauration finnes. Regelbundna turer flere gånger dagligen hit upprätthållas af ångbåtar från Viborg, öfverfartstid 1 timme.

6. *De aflägsnare omgifningarna på hafssidan* trafikeras af flere ångbåtar med regelbundna dagliga turer å följande linjer:

a) *Viborg—S:t Johannis—Makslaks—Björkö*. Från fjärden, vid hvilken Hortana anlöpes (ofvan 3), styres med sydostlig kurs in i särdeles trånga passager förbi här uppförda forter, hörande till Trångsunds och Viborgs fästningsverk, med anlöpande af flere bryggor till *S:t Johannis* sockens kyrkstrand, i hvars närhet det stora *Rokkola glasbruk* (tillh. ett ryskt bolag, disponent herr Fr. Arnicke) tör tillverkning af fönster- och spegelglas. Den följande sträckan går i särdeles vackra sund förbi **Luurinsaari*, å hvilken holme en yppig vege-

tation med ekskog, till *Makslaks* brygga i sydöstra ändan af en långt inskjutande hafsvik. Färden tar 2 à 3 timmar i anspråk.

En båtut i sunden kring Luurinsaari, som hör till *Kirjola* egendom (tillh. general Hintze) anträdes lämpligast från S:t Johannes kyrkostrand.

Nära Makslaks bryggan ligger *Römpötti* gästgiveri, hvarifrån 15 km genom skog till *Björkö* sockens kyrkoby. Icke långt från kyrkan ligger gästgiveriet, godt, och nära detta telegrafkontoret, *Björkö* tullstation och hamn vid *Björkö sund* mellan fastlandet och socknens södra del på en stor ö. Utsikten öfver sundet med det öppna hafvet i sydost särdeles anslående. — Återfärden kan göras, om turerna så afpassas, med de från S:t Petersburg kommande Saima ångbåtarna, som anlöpa tullbryggan. Till Viborg behöfva dessa båtar, som passera Trångsund 4 timmar.

Redan under det närmaste sekel före Viborgs slotts grundläggning omtalas *Björkö* såsom Karelsk hamn och handelsplats, hvilken besöktes af Hansaternas under den lifliga handelstrafiken på Neva och Nowgorod. Såsom där tillgängliga varor nämnas särskildt skeppsförnödenheter, troligen virke och tjära.

b) *Viborg—Säkkijärvi*. Denna linje trafikerar med dagliga regelbundna turer på 3 à 4 timmar. Från Viborg styres till Trångsund (ofvan 5), hvarifrån med sydvästlig kurs med anlöpande af flere bryggor till *Vilajoki* och *Vilaniemi* i *Säkkijärvi* socken (se äfven sid. 142).

7. ****Omgifningarna vid Saima kanal** erbjuda onekligen det största intresset af alla Viborgs omnejder. Ett besök sommartid i Viborg är förfeladt, om icke en tur gjorts till *Rättijärvi* eller åtminstone till *Juustila*.

På denna linje afgå dagligen flere gånger ångbåtar tur och retur från Viborg (se sid. 240) till *Juustila*. Till *Rättijärvi* erbjudes med *Juustila* båtarna kommunicerande lägenhet minst 2 gånger dagligen tur och retur. En utfärd från staden och tillbaka med kort uppehåll i *Juustila* tar 2 ½ timme i anspråk. För färd till *Rättijärvi* bör anslås en dag, kl. 9 f. m.—¼ 5 e. m. om ett kort uppehåll vid ändstationen afses, —10 e. m., om middag intages å *Rättijärvi*. Den, som önskar afstiga vid mellanliggande bryggor, bör därom anmäla vid biljettköpet (ombord), så att bofilet vet att anlöpa sådan brygga.

Öfver *Salakkalahti* hamn går båten genom järnvägsbron in i den farled, som för upp till Saima kanal. Förbi stränder, på hvilka den ena villan synes bredvid den andra, styres genom *Huusniemi sund* (se ofvan 2) ut på *Suomenvedenpohja*, från hvilken fjärd de i strandvegetationen inbäddade villorna och gårdarna till h. knappt synas. Till v. erbjudes en vy öfver *Monrepos* (sid. 248). Vid nämnda fjärd anlöpes till v. *Sammonsaaari*, å hvilken vackra holme (tillh. kapt. C. A. Ekström) trenne villor finnas, endast en af dem (tillh. dr. A. Ramsay) framskymtar mellan träden på stranden.

Bakom *Sammonsaaari* ligger *Herttua* egendom (tillh. kommerserådet W. Hackman), hvars strand dock endast på afstånd synes till v. sedan *Sammonsaaari* passerats. *Herttua* stora park, med sekelgamla träd är sär-

deles vacker. Från ett torn på ett bärg bakom parken erbjudes det mest storartade panorama öfver omnejden, Viborgska viken och längst i söder Trångsund. Landvägen från staden till Herttua 6 km.

Efter $\frac{3}{4}$ timmes färd styres förbi *Piettilä* egendom (tillh. herr J. Olin) med flere villor in i *Lavola* sluss, där Saima kanal börjas. Till v. synes *Onnila* storartad villa (tillh. artisten W. Grommé från S:t Petersburg) och till höger *Lavola* gård (tillh. kapt. A. Thesleff.) Den farled, som här vidtager, erbjuder en enda följd af fängslande taflor. I den saftiga strandgrönskan ligga täcka villor inbäddade och bakom dem synes en högrest välvårdad skog. Genom en trång passage kommer man till den lilla sjön *Juustilanjärvi*, vid hvars strand till v. synes hufvudgården å den stora egendomen *Juustila* (tillh. godseg. N. Thesleffs arfvingar). Särskildt böra uppmärksammas de hänförande taflor, som upprullas åt h., där det vackra *Tingamosaari* höjer sig, omslutet af smala vikar med branta bärgstränder. (Se ang. de här utflytande vattendragen nedan sid. 260). Från *Juustilanjärvi* stiger kanalen med 3 slussar.

De båtar, som hafva *Juustila* till ändstation, stanna vid bryggan nedanför slussarna (till v.). Färden till *Rättijärvi* fortsättes då med en ofvanför slussarna mötande ångbåt. Går båten från Viborg genom slussarna, så tar detta $\frac{1}{2}$ timme i anspråk, under hvilken tid den närmaste omgifningen hinner beses.

Invid kanalen finnes *Hotell Juustila*, god restauration; telefon till Viborg, *Rättijärvi* och *Inatra*. Landsvägen till Viborg 16 km. Från hotellets veranda har man en skön utsikt öfver kanalen och de närliggande villorna. Lönande båtfärd på *Juustilanjärvi*.

På kanalbanken ser man här de första af de *minnesstenar*, hvilka på skilda ställen längs kanalen äro uppresta till hågkomst af de högre och lägre stälde män, genom hvilkas nit och verksamhet det stora kanalarbetet blifvit utfördt; inskrifterna äro alla på finska, endast monarkerne och generalguvernörerne äro bevarade i minnet äfven på ryska.

Kort efter det man passerat genom *Juustila* slussarne, löper man åter in i en liten täck sjö, *Parvilainen*, och därifrån genom en lång sträcka gräfd kanal med fyra slussar, i den större sjön *Särkijärvi*. Vid ändan af denna sjö vänder sig ångbåten västerut, där kanalen är sprängd genom ett smalt, men högt näs och slingrar sig fram emellan en brant klippvägg på ena sidan och ett herligt skogsparti på den andra, som dessutom prydes af en bland de vackraste villor. En rullbro går här öfver kanalen. Detta ställe, kalladt *** Taipale*, är ett af de skönaste vid hela kanalen. (Villan eges nu af en petersburgare.)

Från den här genom bärget sprängda kanalen kommer man snart ut i **Rättijärvi*, hvilken sjö genom sina

löfbeklädda stränder och sina öfveralt inströdda små täcka holmar (delvis skapade af kanalbyggarene) är full af behag. Vid norra ändan af den vackra sjön har man till vänster en stor villa (tillh. utrikesminister v. Giers arfving.) och til höger, invid den åter vidtagande kanalen, *Rättjärvi* brygga.

Vid Rättjärvi ett *hotell* med god restauration; telefon till Viborg, Juus-tila och Imatra. Utsikten öfver sjön från hotellets veranda anslående. Hotellet är ändstation för den här vidtagande diligens trafiken till Imatra; se härom nedan sid. 256.

Ang. fortsättning af kanalfärden se sid. 256.

B. Viborg—Imatra och Villmanstrand.

Från Viborg uppnås Imatra bekvämast med järnväg och man kan en utfärd hit godt göras fram och åter på en dag. Står en längre tid (1 $\frac{1}{2}$ à 2 dagar) till förfogande, vinnas en angenäm omväxling i färden genom att på bort- eller återvägen taga linjen öfver Rättjärvi, på hvilken Saima kanals vackraste del passeras. Bekvämt göres färden äfven med utvidgning till Villmanstrand. För den, som vill lära känna Vuoksen annat än vid Imatra, är den särdeles lönande och numera icke obekväma turen (till stor del med ångbåt) utför floden i hela dess längd att beakta; anvisningar för denna tur gifvas nedan VIII, C, 2.

Kostnaderna för ett Inatrabesök bero ytterst på hvar och ens behof af komfort. Det må dock framhållas, att äfven den anspråkslöse turistens tillgångar förslå, ehuru väl prisen å de moderna, goda hotellen vid Imatra äro högre än på ett landligt gästgifveri. För utpressningar är man dock icke utsatt, hvilket här må till korrigerande af en gängse uppfattning, anföras.

1. Viborg—Imatra med järnväg.

Banan utlöper från Viborgs station i en kurva åt vänster öster om staden, hvars prydliga fattiggård synes till v., och inkommer i en skogstrakt utan intresse. Omgifven af ängsmark ligger *Tali* station, 10 km, som är anknytningsplats för den lokala trafiken från ett antal närliggande egendomar. Kort efter det stationen lämnats, synes till v. *Nygårds* uppfostringsanstalt för värnlösa barn, hvarefter en å med vackra stränder öfverskrides och banan inkommer i ett steningt skogsområde; på detta håll framskymta några skogsträsk och sjöar, efter hvilka följer *Kavantsaari* station, 23 km, icke långt från *Kavantholm* stora herresäte (tillh. general A. Thesleffs arfvin-

gar), hvars välhåftrade, vidsträckta fält en lång sträcka före och efter stationen erbjuda en lifvande anblick; från nästa station *Hannila*, 30 km, ett ödsligt skogshåll, tills stranden af *Vuoksen* uppnås. Här erbjuder sig den mest hänförande **utsikt* åt hvardera sidan, då tåget på en lång storartad bro öfverskrider den mäktiga floden, på hvars östra strand *Antrea* station, 40 km, restauration.

Nära stationen vid *Vuoksen* strand stå enkla rum för resande till buds hos handlanden *Reinikainen*. — Stationen är en viktig anslutningspunkt för ångbåtsstureerna på *Vuoksen*, hvilka korrespondera med tågen från och till *Viborg*; landningsplatsen vid järnvägsbron. — På de vackra flodstränderna i stationens närhet hafva villor och sommarbostäder för stadsbor uppstått, särskildt på sträcken nedåt mot *S:t Andrea* sockens kyrka, 5 km, och dot 1 km lägre liggande färjpasset för fart öfver floden. Denna del af floden likasom den uppåt till *Jääskis* sockens kyrka, 13 km, bör af naturvännerna icke lämnas obeaktad; de berörda sträckorna erbjuda en den mest hänförande **flodfärd*. En mindre ångbåt står vanligen till att hyras mot måttligt pris; båt för rodd erhålles äfven med lätthet.

Från *Antrea* station fortsätter karelska banan åt öster, ang. denna se nedan VIII. D, 1. *Imatra* banan grenar af åt nordväst ett stycke från *Vuoksen* stranden, så att floden icke synes; till h. öppnar sig en utsikt öfver *Pähkjärvi*, på hvars östra strand synes *Järvenlinna* egendom (tillh. konsul R. Lydecken); *Jääski* station, 56 km från *Viborg*.

Från stationen 2 km till *Jääskis* invid *Vuoksen* vackert belägna kyrkoby; gästgifveri. Omgifningarna erbjuda många anslående utsikter öfver *Vuoksen*. De punkter, som böra uppsökas, äro: *landsvägsbron* öfver *Vuoksen*, 150 m lång, af järn, från hvilken vackra taflor åt hvardera sidan. *Rapanmäki* alldeles invid kyrkan samt *Venäjänmäki*, en höjd $3\frac{1}{2}$ km söder om kyrkan. Angående båtford utför floden se ofvan vid *Antrea* station.

Ett kort stycke ofvanom *landsvägsbron* möter den nedersta af de många forsar *Vuoksen* bildar i sitt första lopp, *Rapasensaari* fors, 3 km från kyrkan. En besvärlig, men intressant vandring längs flodstranden uppåt, väg finnes icke, för till de många forsar och strömmar med vackra stränder, som ligga mellan *Jääskis* och *Imatra*. — Från *Jääskis* till *Rättjärvi* (sid. 251) är *landsvägen* 34 km.

Från nästa station *Enso*, 65 km, utgår bispår till det vid *Räikkölänkoski* anlagda, storartade träsliperiet *Enso*, (tillh. ett aktiebolag); följer så *Imatra*, 72 km, där resande till *Imatra fall* afstiga. Från stationen är ett 7 km långt hamnspår lagdt till *Vuoksenniska* invid *Saima* stranden.

2. Imatra.

Ankomst: Vid tågens ankomst möta utskickade från hotellen äfvensom diligens eller annat åkdon från de aflägsnare, pris enl. taxa.

Hotell: *Imatra vattenfall* (»Cascade d'Imatra»), invid fallet 1 km från stationen, godt, rum från 1:50; *Turisthotellet* (*Serenius'*) invid stationen, rum från 2 mk, dagkostnad och för vecka enligt aftal; *Egebergs pensionat*, $\frac{1}{2}$ km från stationen på samma sida af floden, dagkostnad 5 å 8 mk för

alt. Endast det förstnämnda af dessa hotell har utskänkingsrätt. Längre bort vid Saima stranden *Rauha pensionat* (Alm), 7 km från stationen, omtyckt, isynnerhet vid längre vistelse; inackordering till 8 mk för dag, 35 mk för vecka.

Bad erhållas å hotellen.

Telegraf och postlåda å hotell Imatra vattenfall och i järnvägsstationen.

Telefon till omgifningarna Viborg, Nyslott och Puukaharju.

Fiske: Tillfälle till lax- och forellfångst erbjudes genom hotellens förmedling; pris för roddare m. m. enligt aftal.

Häst och åkdon för utfärder anskaffas å hotellen, pris enl. aftal.

Från järnvägsstationen går landsväg åt väster till stranden af Vuoksen vid öfversta delen af Imatra, hvilket från den smäckra järnbron öfver floden erbjuder den första anblicken. På den västra flodstranden, ett stycke nedanför bron är Imatra statshotell anlagdt i den kronopark, som bildas af området kring forsen. Det är från strandvägarna i denna för en hvar fritt tillgängliga park fallet beses; gångarna äro så anlagda, att alla delar af fallet kunna nås och beskådas; till den östra stranden, på hvilken vägar numera äro anlagda, kommer man längs den nämnda landsvägsbron. — Fallet ter de mest växlande taflor, ej blott i sina olika delar, utan äfven beroende af dager och belysning. Ett säreget praktfullt skådespel erbjudes, då fallet upplyses med elektriskt ljus.

****Imatra** verldsberömda fall eller rättare fors bildas af det stora Saima vattenområdets utloppsflod Vuoksen i dess öfversta del, där den genombryter Salpausselkä. Långt borta i Savolaks och Karelen har Vuoksen sina källor; i otaliga stråtar samlas vattenmassan i Saima stora sjö, hvilken med sina tillflöden upptar ett område af 64,172 kvkm eller mera än en sjätte del af landets hela areal. I Saimas sydöstra hörn begynner Vuoksen; här göra vattenmassorna, med samlad styrka från tusende sjöar sin första ansats mot landåsens stängsel. I stridt lopp rusar vattnet utför *Vuoksenniska* och bildar kort härefter det väldiga *Tainionkoski*, äfven kalladt *Lilla Imatra*, samt fyra smärre forsar, till dess strömfäran, som småningom vidgats till en 115 meter bred flod, plötsligt ånyo hopklämmas emellan 19 m från hvarandra aflägsna, höga klippväggar. Här uppstår *Imatra*. Fallet är icke synnerligen högt, icke fullt 19 m på en längd af 850 m, men vattenmassan, som förvandlad i hvitt skum störtar fram öfver det af klippor och stenar uppfyllda ojämna bottnet med ett dån hörbart på 10 km afstånd, är

desto väldigare. Den uppgår enligt gjorda beräkningar till 492,570 l. i sekunden, representerande en kraft af 117,700 hästkrafter.

Nedanför Imatra är Vuoksen ännu på en sträcka af 20 km till Jääskis (se ofvan sid. 253) särdeles forsrik och strid, men därefter till största delen segelbar (jmf. nedan VIII, C, 2). Närmast Imatra följer *Kyyrönkoski*, *Mylläkoski* och slutligen *Vallinkoski*, 4 1/2 km, hvilken är 7,75 m hög och har tillsammans med Mylläkoski en kraft af 48,200 hästkrafter.

Hela den här berörda delen af Vuoksens lopp är synnerligen sevärd och erbjuder lönande promenader. Det anmärkningsvärdaste målet för en utfärd är den ofvannämnda forsen

****Vallinkoski**, hvars omgifvande natur är särdeles förtjusande. På höjden ofvanför forsen är en vacker villa (tillh. en petersburgare) anlagd. Vägen till Vallinkoski går på flodens västra sida; dess längd från Imatra 6 km. Turen hit tar med häst från Imatra hotell (4 mk) inemot 2 timmar i anspråk. Tillståndsbiljett att besöka Vallinkoski lämnas å hotell „Imatra vattenfall“.

Sträckan längs floden uppåt förbi de ofvannämnda forsarna till Vuoksenniska, 7 km, erbjuder längs vägen på den västra stranden anslående utsikter. Vid *Tainionkoski* finnes ett stort kvarnverk och dambyggnader för större industriella anläggningar (tillh. ingenjör K. Törnudds arfvingar); vägen förbi Tainionkoski leder till *Niskalampi* brygga.

I hufvudsak längs samma väg kommer man till ändstationerna för Saima båtarna på linjen Imatra: *Jakosenranta* och *Imatra* brygga, invid hvilken *Rauha pensionat* (tillh. hr Alm; se ofvan sid. 253). För färden hit, 8 km, erhålles åkdon och häst å hotell „Imatra vattenfall“, pris 2 mk för person, 4 mk för åkdon med en häst.

Färden från Imatra kan göras antingen med bantåg (såsom ofvan sid. 252) eller längs linjerna:

a) *Imatra—Villmanstrand* se sid. 210.

b) *Imatra—Rättjärvi—Viborg*; enformig landsväg till Rättjärvi, 36 km, hvarifrån synnerligen lönande kanalfärd till Viborg; se sid. 250. Direkt biljett för hela färden säljes endast å hotell „Imatra vattenfall“ till 11 mk; häst till Rättjärvi 9 mk.

Afses att från Imatra fortsätta till *Nyslott* och *Punkaharju*, är ångbåtsleden öfver Saima den bekvämaste, an-

tingen öfver Villmanstrand eller direkt. — För turisten till fots eller på velociped erbjuder sig landsväg genom *Ruokolaks* (se sid. 210) och *Rautjärvi* socknar till *Parikkala* vackra socken (se sid. 219) 78 km, hvarifrån 30 km till Punkaharju (se sid. 219).

3. *Viborg—Rättjärvi—Imatra.*

Denna linje lockar genom den förtjusande farled Saima kanal erbjuder. Se ang. sträckan till Rättjärvi sid. 250; fortsättning därifrån såsom ofvan 2 b). Direkt biljett ända till Imatra à 11 mk säljes å Rättjärvi ångbåtens kontor vid bryggan i Viborgs hamn.

4. *Viborg—Villmanstrand—Imatra.*

a) *Med järnväg* såsom sid. 126; Villmanstrand se sid. 208, hvarifrån med ångbåt såsom sid. 210.

b) *Saima kanal—Villmanstrand.*

Denna väg tar en hel dag i anspråk, men erbjuder dock genom den vackra farleden mycket af intresse för den, som första gången gör färden.

****Saima kanal**, den största och förnämsta af Finlands alla konstgjorda sjökommunikationsleder, utfördes åren 1845—56 för en kostnad af 12,381,800 mark. Den har en längd af 59,3 km, hvaraf 32 km äro grädda och resten utgöres af naturliga sjöar. Antalet slussar är 28, nivå-differensen mellan den öfversta i Saima och den nedersta vid Lavola är 76 m; kanalbredden är 11,8 m, djupet 2,67 m.

Viborg—Rättjärvi, se sid. 250.

Färden genom den öfra delen af Saima kanal, från Rättjärvi till Lauritsala, är icke fullt så omväxlande som genom den nedra; sjöar afbryta icke mera så ofta den egentliga kanalen med dess slussar, och bankarne äro icke öfveralt så tätt förskönade af täcka villor. Men i alla fall är det en färd, som, om vädret är gynsam, hör till de behagligaste; isynnerhet kanalens öfversta del fram emot Lauritsala är praktfullt vacker.

Efter att ha passerat de två Rättjärvi-slussarne kommer man i den smala sjön *Lietjärvi*, går så genom tre slussar och vid *Pälli* (där man far genom en uttappad sjös botten) åter genom först tre slussar och sedan en samt löper småningom in i *Nuijamajärvi*, den största och äfven den sista af de sjöar, som man på kanallinjen har att genomfara. Vid sjöns slut *Räihä* sluss, med ett omgifvande synnerligen vackert landskap. Därefter en

längre väg utan slussar, förbi *Kansola* gästgifveri, där man ser en bäck flyta under kanalen, ända till *Turmaja* sluss, hvarefter vid *Tuohimäki* åter en sluss möter. Sedan till *nedra Mustola*, där tre slussar följa på hvarandra och där en docka finnes för reparation af de på kanalen trafikerande fartygen. Vidare vid *öfra Mustola* en sluss, kort därefter vid *Mälkiä* tre slussar, och slutligen den sista slussen vid *Lauritsala*, där vid den öfver kanalen löpande järnbron en hög minnessten är upprest öfver de tvänne monarker, under hvilkas regeringstid kanalverket blifvit utfördt.

Det är delen **ifrån Mustola till Lauritsala* som är kanalens mest sevärda del, sprängd som den är på många ställen djupt in i bärget och omgifven af sina slutande, väl planterade bankar, hvilkas lummighet med åren blir allt rikare. Här har också större delen af kanalens förvaltningspersonal sina bostäder. På vänstra sidan ser man på en dominerande höjd *Lauritsala* vackra gård med ölbryggeri (tillh. öfverste E. v. Haartman) och ett stycke däritrån, just invid kanalmyningen och den stora lastageplatsen. *Saima hotell* med gästgifveri.

Ett stycke västerut härifrån åt Villmanstrand till synas spåren af den s. k. »Pontuksen kaivanto», det på Karl IX:s tid gjorda försöket att förbinda Saima med finska viken.

Från Lauritsala fortsätter ångbåten till Villmanstrand, endast en knapp half timmes väg, se sid. 210.

C. Karelska näset med Vuoksen.

Detta af järnvägen från Viborg till S:t Petersburg genomdragna område mellan Finska viken och Ladoga sjö erbjuder i de delar, som ligga närmast järnbanan intet af intresse, medan däremot såväl trakterna närmare hafskusten och invid denna som isynnerhet norr om banan kring Vuoksen äro värda turistens uppmärksamhet. Nämda järnvägssträckning, ångbåtskommunikationen på Vuoksen och den nära anknytningen till stationerna vid karelska banans södra del göra turer här bekväma. Gästgifverien i allmänhet goda.

Karelska näset är den del af Finland, som mest af alla haft att utstå de hårda följderna af de ständiga strider, som i århundraden rasat vid den östra gränsen; dess befolkning har lidit donationsväsendets (se sid. 238) alla vedervärdigheter. Häri må turisterna från landets

lyckligare lottade västliga delar söka förklaringen till de intryck han på en färd i dessa nejder skall röna. Men han skall äfven medföra öfvertygelsen att en rask utveckling är inledd och en bättre tid håller på att gry. I gårdarna, huru torftiga de än må vara, mötes främlingen af karelarens tillgängliga väsen.

Till de karakteristiska egendomligheterna i trakterna kring och söder om järnvägen höra de här i mängd anlagda sommarbostäderna för petersburgare. Kring de i stationernas närhet belägna sjöarna hafva hela villastäder uppstått. En färd med bantåg västerut om lördag, då villaborna strömma ut till sina landställen och österut om måndag, då de vända tillbaka till den stora metropolen, ger en rätt uppfattning af de ofantliga massor sommargäster, som i de finska gränsocknarna söka svalka och landluft under de heta månaderna.

1. Viborg—S:t Petersburg järnväg.

Banan, som är en fortsättning af den från Riihimäki till Viborg (se sid. 123), löper till största delen genom en ytterst enformig, flack trakt med stora kärrmarker och klen tallskog. Från kupé fönstret är intet af intresse att iakttaga under den första sträckan, på hvilken stationerna: *Säiniö*, 10 km från Viborg, *Kämärä*, 22 km, *Galitzina*, 29 km och *Perkjärvi*, 41 km.

Invid sistnämnda station den lilla sjön *Perkosenjärvi* och åt öster 4 km *Perkjärvi*, kring hvilka sommarvillor i betydande antal uppstått. Fortsättes längs vägen österut, passeras på något afstånd åt väster den stora *Mohla sjö*, 8 km från stationen och nås *Kyyrölä* by, 18 km, vid *Yskjärvi* sjö i Mohla socken. Vägen saknar intresse, men *Kyyrölä* stadlika by är värd ett besök. Den är den största af de fyra under stora ofreden i dessa nejder grundlagda byar, hvilkas invånare hitflyttades från det inre af Ryssland. Denna kolonisation hade till syfte att befolka dessa då öde skogstrakter och att göra vägen mellan S:t Petersburg och Viborg säker. Innevånareno ha bibehållit sin nationalitet och sina hemlandsseder oförändrade; ända intill den sista tiden, då byaegorna skiftats, har jordbruket bedrifvits på ryskt sätt i ett stort sambruk. Tillsvidaro och intill dess skiftet slutförts, äro alla gårdar bygda tätt intill hvarandra längs en bred gata, med gafveln mot denna. En visit i en gård bör icke försummas; öfveralt synnerlig renlighet. Förutom med jordbruk lifnär sig den idoga befolkningen med krumakeri (*Kyyrölä* ruukut) och målarearbete. — I byn godt, stort gästgiveri. På sidan om platsen för den år 1894 nedbrunna kyrkan (grekisk ortodox) på strandslutningen af *Yskjärvi* *Kyyrölä reser kompanis* byggnadskomplex.

Från *Kyyrölä* fortsätter landsvägen på något afstånd söder och österom det egendomliga, numera genom fällning utgrundade *Äyräpää järvi*, hvilken sjö är hviloplats för otaliga flockar sjöfågel på deras flyttningsfärder höst och vår, då sjön hvimlar af de bevingade skarorna, till *Pöläkkälä* gästgiveri, icke långt från ångbåtsstation vid Vuoksen (se nedan 261). Hela sträckan från *Perkjärvi* station hit är 44 km.

Afses att från järnvägen vinna anknytning med ångbåtslinjen på Vuoksen, kan äfven en från *Galitzina* station gående väg väljas. Denna, som

är ett par kilometer kortare, går norr om Mohla sjö, öfver näset mellan denna och Äyräpää järvi, där *Mohla skansar* och vallar passeras invid bron öfver ån mellan nämnda två sjöar. Öfver näset mellan dessa går den allmänna landsvägen från S:t Petersburg till Viborg, hvarför stället i äldre tider öbjöd en viktig försvarsposition. Under stora ofreden uppkastades här af ryssarne försvarsverk, hvilka den 26 april 1711 intogos af löjtnanten J. H. von Fieandt, hvarvid ett rikt byte gjordes.

Vid *Kuusa* gästgifveri sammanköper denna väg med den ofvannämnda genom *Kyyrölä*.

Följande station är *Nykyrka*, 55 km, anknätningspunkt för en betydande sommartrafik till de vackra sjöarna söderom banan i *Nykyrka* socken.

Från stationen till kyrkan, 10 km, invid hvilken godt gästgifveri; på en höjd synes den nya *folkhögskola*, organiserad för dessa traktors behof. De vackra omgifningarna äro värda beaktande. I *Nykyrka* socken finnes en betydande lärkrädskog, planterad på 1700-talet.

Turisten på *velociped* har i dessa trakter en lömande tur på goda vägar genom *Nykyrka* och *Kuolemajärvi* socknar, i hvilka de vackra sjöarna *Hälolan* och *Hälilan järvi*, *Kaukjärvi* och *Kuolemajärvi*; stränderna af dessa äro likasom de grönskande ådalarna mellan dem tätt bebyggda och eftersökta villatomter. — Färden fortsättes angenämt från *Kuolemajärvi kyrka* till *Muurila* intressant på en brant strandbacke invid Finska vikens flacka, öppna strand belägna by (gästgifveri), hvarifrån på strandvägen till *Björkö kyrka* vid *Björkö sund* 24 km. På denna sistnämnda sträcka med nästan ständig utsikt öfver det vida hafvet passeras nära *Muurila* flere stora *dynbildningar*. I ofantliga, snödrifvor liknande massor har den fina sanden uppkastats af hafsvindarna, på flere ställen hölt och hållet begravande och inbäddande höga trän, af hvilka blott toppen når öfver sandytan. Ang. forts. från *Björkö* till *Viborg* se sid. 249. Från *Muurila* fortsättes strandvägen österut ända till S:t Petersburg.

Inom Finlands gräns ligga ännu stationerna *Mustamäki*, 64 km, *Raivola*, 70 km, *Terijoki*, 79 km (på färd från S:t Petersburg visitation af passagerares effekter) och *Kuokkala*, 87 km.

Dessa stationer äro i ännu högre grad än de föregående centralpunkter för en stor utflyttning af sommarvärdar från S:t Petersburg. Ett par kilometer söder om *Terijoki* station har *Terijoki* sommarstad uppstått, i hvilken petersburgaren erbjudes alla en högtuppsdrifven komforts fördelar. Nära *Kuokkala*, 3 km åt söder, ligger *Afanasi* en likartad ort, ehuru mindre fashionabel.

På följande håll passeras gränsfloden *Systerbäck*, hvarefter *Valkeasaari* station, 97 km, restauration (på färd till S:t Petersburg visitation af passagerares effekter). De öfriga stationerna på andra sidan gränsen äro *Levaschovo*, 110 km, *Pargala*, 113 km, *Schuvalovo*, 118 km, *Oserki*, 119 km, *Udelnaja*, 121 km, *Lanskaja*, 124 km, alla viktiga för en betydande lokaltrafik till och från S:t Petersburg, 129 km.

2. Vuoksen och Kexholm.

Den mäktiga Vuoksen floden bildar en den mest lömande och på naturskönhet rika turistlinje, som är värd

naturvännens synnerliga beaktande. Naturen här bär sin egen prägel; det är icke inlandssjöarnas enformiga skönhet som här möter, icke deras ödslighet och liflöshet. Floden skänker omväxling; än hoptränges vattenmassan till en flod, hvars jänna ström påskyndar farkosten, än vidgar den sig åter till en bred fjärd med befolkade, odlade stränder, än delar den sig mellan otaliga grönskande holmar, förbi hvilka roddaren i tränga strömfåror söker sin farled; öfver det hela hvilar en säregen stämning, som icke undgår att gripa sinnet.

De ångbåtsturer, som numera här upprättats göra området lätt tillgängligt, och där häst eller båt behöfves för sidoturer, står den tillgängliga allmogen i strandgårdarna beredvilligt till tjänst. Men alldeles särskildt egnar sig Vuoksen för *kanotisten*, som i denna flod och dess sidogreñar finner de mest, intresseväckande och lönande turer.

Strandgårdarna äro visserligen merendels mycket enkla och den tillbuds stående kosten torftig; men det som presteras, tillfredsställer måttliga anspråk. Gästgifverien snygga; tages nattkvarter på annat ställe, gäller som regel att föredraga en halmbädd i en boda, framför en sängplats i gårdens rum.

1. *Inträdet i Vuoksen området* kan göras:

a) Från *Imatra*, hvarifrån längs flodens öfre lopp till *Antrea* station såsom ofvan sid. 253.

b) Från *Viborg* med järnväg till *Antrea* station såsom ofvan sid. 252.

c) *Från *Viborg* i *kanot* uppför ett nära *Vuoksen* stranden upprinnande vattendrag med utflöde i *Viborgs* viken genom *Juustila* sjö. På denna linje tar färden till *Vuoksen* stranden 1 $\frac{1}{2}$ dag i anspråk.

Från *Viborg* följes kanalleden till *Juustila* sjö (sid. 250), ifrån hvilken man förbi *Tingamonsaari* styr åt höger mellan vackra strandbranter uppför *Ventelä* obetydliga fors förbi det vackra *Oravansaari* till *Saarela* (tillh. handl. *Türichoff*). Kort härefter smalnar farleden till en rätt strid å, hvilken karelska banan öfvergår på en bro (sid. 252) på högra stranden *Nygårds* uppfostringsanstalt; vidare öfver *Lyykylänjärvi* till *Lyykylä gods* och *Kapokoski såg* (tillh. firman *Hackman & C:o* i *Viborg*). Vid sågen erhållas bärrare för kanoten förbi dammen. Den åtika farleden slingrar sig fram, ömsom lugn, ömsom strid genom delvis vildt ödsliga trakter. Vid de flesta forsar en kvarn, där hjelp erhålles för transport af farkosten. Härifrån öfver *Kokon-*, *Pullian-* och *Noskuanselkä*, förenade af smala, delvis strida strömdrag till *Kääntymä by*, där häst och kärra tagos för transport af kanoten till *Kaltovedenmaa* vid en i *Vuoksen* utfallande fjärd. Kanottrafiken på denna linje har framkallat vana hos befolkningen att ombesörja transporten, pris 1: 50 å 2 mk per kanot för den 5 km långa sträckan.

Vid Kääntymä utfaller en liten å söderifrån. Denna kan äfven följas, ehuru den mot ström gående rodden är något besvärlig: farleden lönande; (i en liten sjö, som passeras, bör icke styras in i en från höger infallande å, utan hållas kurs mot en vik rakt fram). Detta vattendrag slutar i en sumpig vik, som endast af ett några tiotal meter bredt näs, öfver hvilket en landsväg, skiljes från en motliggande vik med utflöde i Vuoksen. Längs den sistnämnda kommer man förbi *Heinjoki* sockens kyrka, (i kyrkbyn *Vampala* gästgifveri, godt) under en landsvägsbro ut i en särdeles vacker *farled*, slingrande i sakta ström mellan otaliga grönskande holmar (sunden åt höger böra undvikas), hvilken för till *Kaltovesi*. När gårdarna i ofvannämnda *Kaltovedenmaa* synes halft på sidan åt vänster, styres in i en vik mot höger. Denna slutar i ett smalt utlopp, hvilket mellan herliga grönskande stränder och förbi otaliga små holmar för ut till stora Vuoksen på *Kuparsaari* fjärden; närmaste strandgård i *Hopeaniemi*, ett stycke nedåt floden till höger: (vid rodd hit böra ett par åt höger inskjutande vikar undvikas). Fortsättning såsom nedan.

2. *Antrea station—Paakkola—Kiviniemi.*

Antrea station se sid. 253. Härifrån afgår dagligen i korrespondens med tågen från Viborg ångbåt (med restauration) utför Vuoksen till Kiviniemi, 5 à 6 timmar. Den första sträckan från stationen till *S:t Andree* sockens kyrka särdeles vacker (se sid. 253). Härefter följa bredare vatten och slutligen den vida *Kuparsaari* fjärden, från hvilken en lönande roddtur åt väster till *Heinjoki* kyrka (se ofvan). I en trängre, delvis uppmuddrad passage försattes till *Paakkola* kanal, gräfd förbi den likabenaämda forsen, öppnad för trafik 1895; en sluss.

I forsen och ofvanför denna lax- och forellfiske, hvilket dock torde vara arrenderadt af en engelsk klubb i *S:t Petersburg*. — Vännen af fors-färder kan utan risk pröfva den vid normalt vattenstånd ofarliga forsen, hvilken ej behöfver afskräcka kanotisten.

Nedanför kanalen vidtager ett herligt flodparti ända till *Pölläkkälä* och *Vuosalmi* färjpass se (sid. 258) vid landsvägen från Viborg till Räsälä och Kexholm.

Från högra stranden en knapp km till *Pölläkkälä* gästgifveri. Turisten till Räsälä (se nedan sid. 263) kan här afkorta färden genom att utbyta vattenvägen mot landsvägen. Denna går genom särdeles vacker, högrest skog till *Oravankytö* gästgifveri, 13 km. och vidare till *Räsälä*, 20 km. — I *Oravankytö* (2 km från stranden) kan äfven sökas båt för den lönande rodden förbi *Tiuris* till Räsälä, se härom nedan.

Ett stycke nedanför färjstället anlöpes bryggan vid *Pölläkkälä såg* (tillh. firman *Hackman & C:o* i Viborg), hvarefter farleden går öfver en vid fjärd med ödsliga skogbeväxta stränder. I denna fjärd utfaller från väster *Äyräpääjärvi* (se ofvan sid. 258). Genom sundet vid *Oravanniemi*, färjpass för trafiken söderut till *Valkjärvi* socken, löper farleden in på en lång fjärd med tätbebygda och odlade strandbranter, hvilka erbjuda vackra tafior; till v. *Noisniemi* gård (tillh. trafikdirekt. assist.

A. Berner) på den långt utskjutande likabenämnda udden. I östra ändan af denna fjärd landar ångbåten ett stycke ofvanför *Kiviniemi* fors.

Kiviniemi brygga är en viktig anknytningspunkt för trafiken från *Sakkola* socken till järnvägen vid *Anroa* station; ångbåturorna korrespondera med tågon; med båten på ofvanbeskrifna farled korresponderar åter en mindre båt på *Suvanto* sjö nedanför forsens, se nedan 3. a. Vägen öfver näset mellan ångbåtsbryggorna 3 km. — På forsens södra sida, $\frac{1}{2}$ km från denna *Kiviniemi* gästgifveri, godt. — Landsvägstrafiken går öfver forsens på en ståtlig hängbro af järn, bropenningar betalas; från bron präktig utsikt öfver den väldiga forsens. Mellan bron och gästgifveriet, strax till v. från vägen nära bron, ses lämningarna af en skans, uppförd på 1700-talet af ryssarne.

3. På fjärden ofvanför *Kiviniemi* delar sig *Vuoksen* numera i två armar. I äldre tider var det enda utloppet det, som nu i en stor båge åt nordväst norr och nordost genom *Räisälä* för till *Kexholm*. *Suvanto* sjö, nedanför *Kiviniemi*, hade sitt utlopp åt väster i *Vuoksen*, så att forsens ej als fanns till, men väl en liten å med motsatt strömriktning. Detta förhållande ändrade sig då *Suvanto* helt plötsligt den 21 maj 1818 skar igenom den sandås, som skiljde sjön från *Ladoga* i öster. *Suvantos* yta skänkte sig då närmare 7 m; den fordom djupa och breda sjön sammandrog sig, lämnande ansevliga tilländningar åt odlaren; ån vid *Kiviniemi* ändrade strömriktning, men beredde icke en vattenväg från *Vuoksen* till *Suvanto*. För att åstadkomma en sådan äfvensom för att vinna tilländning vid *Räisälä* grenen af floden företogs år 1857 en genomgripande fällning af *Vuoksen*, som numera fick sitt hufvudutlopp genom *Kiviniemi* och *Suvanto*; den äldre hufvudgrenen reducerades härigenom till en obetydlighet, jämfördt med fordom, men målet att samtidigt få segelled till *Suvanto* förfelades genom några missgrepp vid fällningsarbetet; vid *Kiviniemi* brusar en stark fors med 5,5 m. fallhöjd.

Från *Kiviniemi* till *Ladoga* erbjudas följaktligen tvänne farleder längs *Vuoksen*.

a) *Kiviniemi—Suvanto—Taipale* längs *Suvanto*, på hvilken sjö ångbåtstrafik enl. ofvan 2. Denna farled, som går förbi *Sakkola* sockens kyrka på *Suvantos* norra strand, erbjuder föga af intresse och är äfven genom att den östra ändpunkten *Koukunniemi* icke står i bekväm anknytning med ångbåtslinje på *Ladoga* af ringa betydelse för turisten. Från *Koukunniemi* går enformig landsväg öfver en sandås till närmaste *Ladoga* hamn, *Sortanlaks*, c. 25 km åt norr.

Suvantos ungefär 10 km långa utloppsflod till Ladoga kallas *Taipale*, lika som den närliggande byn vid Ladoga. Härifrån öppen sjö längs den långgrunden, sandiga Ladoga stranden, hvilken saknar alla skyddande holmar, till Sortanlaks.

Taipale var efter freden i Stolbova 1617, då myckon omsorg egnades det ny vunna Kexholms länet, någon tid platsen för en stad, hvilken dock redan på 1650 talet nedsjönk till en by. Orten var bufvudpunkten i det vid denna tid bildade friherrskapet Örnehalm, omfattande kringliggande landsdelar. I närheten några skansar från 1700-talet, lika dem vid Kiviniemi.

b) ***Kiviniemi—Räisälä—Kexholm.*

Från Kiviniemi styr ångbåten ett stycke tillbaka i ankomstfärd till Noisniemi, förbi hvilken Vuoksens äldre utloppsarm i skarp vinkel vänder mot nordväst; följande denna gren af floden, nås efter en knapp timme i delvis vacker färd *Ristinieni*, ångbåtsledens ändstation intill dess pågående kanaliseringsarbeten längre fram i floden hunnit slutföras. Här tages häst eller båt till *Tiuris*, 20 km, i Räisälä. Gästgifveri finnes icke, men i gårdarna vid ångbåtsstranden erhålles såväl kvarter (enkelt) som båt och häst.

Båtleden, som är att föredraga, går öfver en liten fjärd till de smala, särdeles inbjudande sund mellan grönskande små holmar, som genom Vuoksens fällning uppstått i den fordom breda passagen förbi *Hirvisaari*, en fixpunkt i den i Nöteborgsfreden utstakade riksgränsen, där 5 socknar och 3 härad sammanstöta. Sedan en 6 km vid fjärd (invid hvilken i norr *Oravankytö* bys ofvan sid. 261 nämnda båtsstrand) passerats (kanotistens och roddarens färd går längs den högra stranden), hoptränges färdleden ånyo och man inlöper förbi *Kaasniemi* udde, genom hvilken en kanal håller på att grävas, i Vuoksens herligaste del. Genom lika sund som de vid *Hirvisaari*, men i än mera hänförande fågning och rikare omväxling styres i en slingrande färd mellan lummiga stränder, hvilkas grönska hänger ned öfver vattnet till **Tiuris* fors, före Vuoksens fällning särdeles våldsamt, nu obetydligt.

Invid forsén, som är ofarlig i kanot, till v. en gård (tillh. handlanden P. Paavolainen), i hvilken kvarter vid behof kan erhållas. — På den högra stranden, till hvilken en bro leder öfver forsén, finnes *Tiuris skans*, ett fäste, enligt folktraditionen äldre än Kexholms slott. Skansen var före flodens fällning omfuten af vatten längs en strömbädd, som tydligt skönjes. *Tiuris* omtalas i ryska krönikor redan i början af 1400-talet såsom en befäst stad.

Inom skansen är ett mejeri (tillh. handl. Paavolainen) uppfördt; vid grundgräfningen för detta gjordes ett betydande jordfynd från äldre tider.

Vid Tiuris tages en ny båt till Räsälä. Sträckan hit är en enda fortlöpande farled mellan de vackraste stränder (vänstra stranden hålles på hvarje ställe, där vidare vatten synas till h.); glanspunkten är vid ***Puriseva*, där den yppigaste strandvegetation speglar sig i den smala strömmen. Litet längre fram *Tuulaskoski*, invid hvilken en vattensåg (tillh. grefve Sievers), där den steniga och krokiga lilla forsen icke bör befaras, utan farkosten med fånglina släppas utför; kanot lyftas lätt öfver sågdammen. Härifrån fortsättes 1 km förbi *Putorila* gård (tillh. landthushållaren Assendelft) till färjstället invid den till h. synliga *Ivaskala* egendom (tillh. rektorn dr Ad. Streng); från landningsstället till v. 1 km till Räsälä gästgifveri, godt.

Den här beskrifna farleden från Tiuris visar *Räsälä* sockens mest natursköna del och bör, om man på annan väg gör sitt inträde i socknen, icke försummas af naturvänner. — Den kortaste vägen från Räsälä till Viborg är den till *Sairala* eller *Inkilä* stationer på Karelska banan. c. 30 km (se VIII, D, 1). Landsvägen berör den vackra *Siirlaks* viken, vid hvars mynning *Ruskeavuori*, en fixpunkt i den i Nöteborgsfreden utstakade riksgränsen, och *Lopperi* backe, från hvilken hänförande utsikt öfver det smala *Helisevånjärvi*. Turisten i kanot har längs denna och vidare *Alakuunonjoki* en lönande farled till *Inkilä* station. Från Räsälä 4 km landtransport af kanoten till *Helisevånjärvis* sydöstra ända.

Från Räsälä fortsättes farleden längs *Vuoksen* förbi *Räsälä* gård (tillh. grefve Sievers), socknens *kyrka*, på afstånd, och *prestgården* alla till v., genom en farled, som täflar med den föregående i skönhet, till *Unnunkoski*, hvilken rensade fors utan risk tillåter båtfärd. Nedanförs forsen till v. en ångbåtsbrygga, som är ändstation för ångbåtstrafik till Kexholm (de flesta veckodagar); vid ångbåtsbryggan gästgifveri. Lämpa sig icke ångbåtssturerna, tages båt för färden till Kexholm; med rask rodd göres färden på 2 à 3 timmar. Farleden går öfver en vid fjärd, öfversållad med större och mindre holmar; ångbåten anlöper *Suotniemi* fajansfabrik (tillh. öfverste A. Jernström).

4. Kexholm.

Ankomst: Med ångbåt: från *Vuoksen* till strandbryggan vid den s. k. *Suomenranta* invid staden; från *Ladoga* till Gamla hamnen 1½ km från staden, formän möta, skjuts till eller från staden 75 p:i à 1 mk.

Hotell: *Societetshuset*, tillika gästgifveri.

Restauration: å nämnda hotell.

Hyrkuskar finnas icke, men anlitas formän, som anskaffas genom hotellets förmedling, pris enligt aftal.

Bad: finnas att tillgå, förfrågas å hotellet.

Bank: *Kansallis-osakepankki*.

Telegraf nära Vuoksenhamnen.

Telefon inom staden, till omgifningarna och närmaste städer.

Anknytning med järnväg vid Hiitola station 38 km (se sid. 268); formän skjutsa hit för 5 à 6 mk.

Kexholms stad uppstod kring det fäste, som redan långt tillbaka i tiden anlagts här vid Vuoksens mynning. Med detta har den lilla staden fått dela öden; hvarje gång slottet belägrats, har staden ansatts af fiender, hvilka med föga skonsam hand bemött dess innevånare. Desse hade till platsen lockats af Vuoksens gifvande fiske, så att staden hufvudsakligast var en fiskarekoloni. I mer än tvänne sekel hade dessa under de littauiska furstar borgen, staden och det kringliggande området sedan 1333 tillhört, drifvit sin fredliga näring, då deras hemstränder blefvo skådeplatsen för blodiga strider mellan det ryska och svenska väldet, till dess omsider det senare hembar segern och Kexholm jämte omliggande län efter freden i Stolbova 1617 blef en del af Finland. En ny maktfördelning inträffade åter 1710, då staden föll i ryssarnes händer. Den afträddes jämte Kexholms län i freden i Nystad 1721 och delade sedan öden med det öfriga „Gamla Finland“.

Stadens hufvudnäring var, såsom redan nämndt, laxfisket i Vuoksen. Huru betydande detta var framgår däraf att det betalats med ända till 25,000 rubel i årligt arrende. Från äldre tider må följande i en år 1615 utkommen beskrifning öfver Ryssland ingående område anföras: „uti Vuoksen, som löper kring om Kexholm tages öfverflödigt mycken fisk, isynnerhet lax, därför ock Storfursten plägar årligen där hålla sina fiskare, som insalta all den lax, som där fages, och föres till Moskva till hans eget behof; ty det fås ingen lax annorstädes utöfver hela landet så schön och fet som den“. Den varietet af lax, „valkea lohi“ (Trutta relicta Malmgr) som förekommer i Vuoksen och Ladoga, är i själfva verket ovanligt fet och god, ehuru den sällan uppnår i vikt mera än 4 à 7 kg. — Efter Vuoksens fällning 1857 (se sid. 262) har fisket vid Kexholm nedsjunkit till en obetydlighet och i dess ställe dragit sig till Taipale (se sid. 263). Staden har äfven efter denna i dess ekonomi djupt ingripande omdaning icke utvecklats, utan snarare gått tillbaka; dess invånaretal, 1,200 personer, öfverstiger knappt det den hade redan för fyra sekel sedan. — Numera har orten betydelse såsom handelsplats för den kringliggande nejden; en hufvudexportartikel är garfvar-

bark. I staden finnes en borgareskola med fyra klasser afvensom ett sinnessjukhus för kriminaldårar.

Stadsplanen är regelbunden med breda, raka gator; i staden finnas ett par kyrkor för grekisk-ortodoxa trosbekännare; den för lands- och stadsförsamlingen gemensamma lutherska kyrkan ligger ett stycke norr om staden. Inne i staden finnes en nätt parkanläggning, invid hvilken *brandkårshuset* och det prydliga *skolhuset*. Själfva staden har föga af intresse för turisten att uppvisa, men inom dess gränser finnes ett af landets intressantaste minnen från gångna tiders strider.

***Kexholms slott** eller, som det vanligen kallas, **gamla fästningen**. Nyckeln till slottet förvaras i Apoteket midt emot Societetshuset. Före Vuoksens fällning 1857, omslötts slottet af en brusande ström. Nu har strömmen krympt ihop till några grunda strömfåror eller bäckar, som kringflyta slottet och en vidsträckt *park*, i hvilken många täcka partier vid strömmarna. Från parken kan man på tvänne vägar beträda slottet, antingen genom slottsporten, som vettar mot den s. k. *nya fästningen* eller ock öfver ett litet utanverk på motsatta sidan, där slottets vattenport och kvarn fordom voro belägna. Beträdes vallen denna väg, ses till höger om den om sommaren med ymnigt gräs bevuxna borggården ett större, hvälfdt förrådshus af tegel med torftak, ännu jämförelsevis väl bibehållet. Bakom detta i norra hörnet af borggården är en likaså höghvälfd krutkällare, på hvilken är uppförd en s. k. rundel eller redutt för kanoner. Emellan denna rundel och tornet finnas lämningar af det stenhus, som på kartor från 1600-talet kallas arkli- eller tyghuset. De af gråsten uppförda hvalfven i tyghuset hafva samtliga nedstörtat så när som på ett. Det runda slottstornet, genom hvars nedersta, i vallen inmurade våning fordom den enda körvägen till slottet ledde, är muradt endast i två våningar. Öfvanpå dessa är ett högt konformigt, plåtbeslaget tak, som på sin spets uppbär ett litet utkik, hvilket isynnerhet under lugna sommaraftnar erbjuder betraktaren flere tilltalande vyer: i öster stadens gamla hamn, Vuoksens mynning och det 3 à 4 km aflägsna Ladoga eller hafvet, såsom det här gemenligen kallas, i nordväst åter en vid fjärd af Vuoksen och, då man sänker blicken, den befastade gamla staden eller den nu s. k. nya fästningen med sina vallar och byggnader från fyra olika sekel. Från slutet

af 1500-talet äro vallarna, från 1600-talet den halft förfallna fästningskyrkan, från 1700-talet några af sandsten uppförda förrådshus och från detta sekel de äfven af sten uppförda byggnader, som tillhöra härvarande däranstalt. Den mot slottet vettande fästningsporten, hvilken genom en bro varit förenad med slottstornet, är helt beslagen med jernplåt, tagen från gamla rustningar. -- I slottstornets öfra våning är numera inrymdt grunden till ett *museum* till belysande af Kexholms traktens kultur och historia.

Kexholms fäste omnämnes i historien första gången 1293 eller 94, då Sigge Lake, utsänd af Torkel Knutsson, eröfrade detsamma, antagligen af Karelarene. Ehuru svenskarne betydligt förstärkte fästet, eröfrades det dock följande året af ryssarne. 1314 nedhöggo karelarene, uppretade af det främmande förtrycket, den ryska besättningen i fästet, men redan samma år bemäktigade sig ryssarne åter detsamma. Det gafs år 1333 jämte Kexholms län i förläning åt den littauiska storfursten Gedimins son Narimont, hvarefter befolkningen i dessa nejder mer än en gång fingo lida förtryck af littauiska herrar och furstar. — Mer än tvänne århundraden hade dessa trakter fått vara jämförelsevis oberörda af de stora krigens härjningar, då Herman Fleming nyårstiden 1573 med tretusen ryttare plötsligen infann sig vid staden och brände upp de förstäder, som voro uppbyggda på stränderna af floden. Detta var dock endast ett förspel till belägringen 1580, då Pontus De la Gardie eröfrade Kexholm, sedan staden med glödande kulor blifvit antänd och nästan helt och hållet nedbrunnit. Då svenskarne sålunda kommit i besittning af fästningen, läto de på 1580 och 90-talen uppbygga de vallar, som ännu, om ock litet förändrade, omgifva slottet (gamla fästningen) och den fordna staden (nya fästningen), föga anande, att de vid det stundande fredsslutet måste afträda detta försvarsverk, hvars befästande kostat dem kanske hundratusen dagsverken. År 1597 lämnades Kexholm åt ryssarne, men återeröfrades 1611 af Jakob De la Gardie efter en sex månaders belägring, hvarunder det tappert försvarats af en hopsmältande besättning utan utsikt till understöd. — Därefter var Kexholm sätet för den svenska länestyrelsen i Ost-Karelen i det närmaste ett århundrade, i hvars midt och slut krigets åskor åter sammandrogo sig kring det starka fästet vid Vuoksens mynning. Natten mellan den 2 och 3 juli 1656 infann

sig en manstark rysk truppstyrka under anförande af Mikael Puschkin utanför Kexholm, hvars besättning bestod af 190 man. Med denna lilla skara försvarade dock finnen Olof Bengtsson fästningen tappert och rådigt i tvenne månader, tills Gustaf Adolf Leijonhufvud, grefve till Raseborg, i slutet på augusti hemtade förstärkning, hvarefter belägringshären i september drog sig bort med oförrättadt ärende. Ett nytt anfall i Augusti 1657 tillbakaslogs lätt. Ett annat slut tog belägringen 1710, då fästet äfven tappert försvarades i tvenne månader af den dristige öfversten Johan Stjernschantz med tre à fyrahundra man. Det var i juli sistnämnda år, Viborg hade redan eröfrats i närvaro af Zar Peter sjelf, då en belägringsarmé under general R. Bruce afsändes till Kexholm. I slutet af augusti vidtog ett ursinnigt bombardemang, som räckte i två veckor. Både slott och stad öfversållades med kulor, hvilka dagligen i tusental afskjötes från de ryska batterierna; någon hjälp var ej att vänta, hvarför en kapitulation var det enda rationela. — Från 1710 hade fästningen en rysk besättning till 1850-talet, då garnisonen bortflyttades och ett fängelset inrättades i den s. k. nya fästningen. Äfven fängelsets byggnader hade redan stått åtskilliga år toma, då de ånyo inreddes och tillbyggnader uppfördes för den nyinrättade dåranstalten. — Ännu må nämnas, att i Kexholm i slutet på senaste och förra hälften af detta sekel förvarats notabla politiska fångar, af hvilka den s. k. namnlöse varit föremål för en särskild uppmärksamhet.

För färd från Kexholm gifvas följande linjer utom den ofvan beskrifna längs Vuoksen:

- a) öfver Ladoga norrut till Sordavala, se sid. 275.
- b) öfver Ladoga söderut till S:t Petersburg, se sid. 275.
- c) till *Hiitola* station vid Karelska järnvägen, se sid. 270.

För färden anlitas formän, pris 5 à 6mk. Vägen går åt norr från staden, mellan två af Vuoksens utlopps-
 armar, på hvilken staden är belägen; efter 5 km passeras *Pärnä skans*, anlagd till skydd af staden för angrepp norrifrån. Vägen ställvis vacker genom utsikter till v. öfver vikar af Vuoksen, till h. öfver Ladogas i *Hiitola* socken djupt inskjutande vik. Invid denna *Pukinniemi* egendom (tillh. godsegaren von Essen) och längre fram icke långt från kyrkan vidsträckta odlade fält (tillh. handlanden Pösö).

D. Ladoga-Karelen.

Den finska anparten af Ladogas kust från Vuoksens mynningar vid Kexholm norrut till Sordavala och därifrån österut till riksgränsen bildar ett särdeles intressant område för turisten. Det är närheten af det stora inmanhafvet Ladoga, som ger en färd i dessa trakter ett alldeles särskildt behag. Till kusten af Ladoga leda från det inre landet flere långa, smala dalar mellan branta bärgväggar med liffulla linjer; dalarna sluta i vikar, utanför hvilka utbreder sig en liten skärgård, bildad af brantstupande klippolmar. Förbi dessa leda vackra, mångenstädes särdeles trånga sund ut till det vida „hafvet“ vid den blånande horisonten. — Långt ute i Ladoga slutligen höjer sig den beprisade Valamo ögruppen, hvilken erbjuder ett det mest hänförande mål för turistfärder i Ladoga-Karelen.

Turer i detta område underlättas af goda kommunikationsmedel, järnvägen från Viborg till Sordavala och goda ångbåtar på Ladoga. Hotell och gästgifverier tillfredsställa billiga anspråk.

1. *Viborg—Sordavala med järnväg.*

Bandelen från Viborg till Antrea station, därifrån linjen till Imatra utgår, är berörd ofvan sid. 252.

Från Antrea är linjen dragen i nordostlig riktning, skärande vinkelrätt de mindre vattendrag, som mot sydost flyta till Vuoksen och Ladoga; endast där dessa passeras, lifvas utsikten och öppnas vyer öfver odlade fält, för öfrigt erbjuder sträckan icke mycket af intresse. Detta gäller isynnerhet hållet till *Koljola* station, 49 km från Viborg, och den sista sträckan därefter, kort före *Sairala*, 61 km, där landsvägen åt nordväst till *Kirvus* socken och åt sydost till *Räisälä* socken (se sid. 264) skäres, löper banan längs stranden af några mindre vattendrag. Från *Inkilä*, 67 km, (anknytning för färd till *Räisälä* se sid. 264) utlöper banan på en hög bank ledd öfver en här utfallande å, hvars omgifning till v. erbjuder anblicken af en vild skogsdal; till h. öppna sig tilltalande utsikter öfver det till *Heliseränjärvi* flytande vattnet. Följande håll till *Ojajärvi*, 79 km, synnerligen ödsligt; först i närheten af *Hütöla*, 94 km, möter blicken odling och vyer öfver smärre skogssjöar.

Hiitola station är anknypningspunkt för trafiken till Kexholm, 38 km, gästgifveri i stationens närhet; sträckan till Kexholm skjutsas af formän, som vanligen möta vid tågens ankomst, för 5 à 6 mk. Angående vägen hänvisas till sid. 268.

Den följande sträckan går genom en synnerligen kuperad trakt, i hvilken höjderna orsakat den ena kurvan i banan efter den andra; i de genomskurna dalarna skönjes odling; *Alho*, 104 km, genom en jämn skogsterräng fortsattes till *Elisenvaara*, 114 km.

De två sista stationerna äro anknypningspunkter för den betydande trafiken till *Kronoborg* (se sid. 276). — Från *Alho* är afståndet 11 km, från *Elisenvaara*, 16 km; på färd till *Kronoborg* är dock den senare stationen att föredraga såsom afstigningspunkt, då invid stationen finnes gästgifveri, godt; på färd från *Kronoborg* med bantåg söderut, väljes *Alho*, om ock vägen är backig och tillsvidare icke synnerligen väl underhållen. Vägen från *Elisenvaara* till *Kronoborg* följer en vacker dal.

Elisenvaara är den bekvämaste anknypningspunkten vid järnvägslinjen för den, som från *Nyslott* och *Punkaharju* sträfvat till *Sordavala* och *Ladoga* området; från stationen till *Punkaharju* är afståndet 59 km, se för öfrigt sid. 219.

Genom lika terräng som på föregående sträcka fortsattes till *Ihala*, 131 km och *Jaakkima*, 139 km, restauration.

Från *Jaakkima* 4 km till *Lahdenpohja* hamn vid *Ladogastranden* i *Jaakkimvaara* socken. Denna punkt skall, så snart ångbåtstrafiken på *Ladoga* ordnats med hänsyn till turistströmmen från *Nyslott* och *Punkaharju*, bli den lämpligaste anknypningspunkten för turer till *Valamo*.

Från *Jaakkima* station c. 40 km till *Ännikänniemi* och *Unkuniemi* kyrkoby, där anknypning vinnes med ångbåtlinjer till *Nyslott* och *Joensuu* området, se härom sid. 220.

Till *Niva* station, 153 km, och *Kuokkaniemi*, 161 km, hvarefter vackra utsikter öfver vatten, och slutligen till *Sordavala station*, 179 km, ett stycke utanför staden på dess västra sida. För persontrafiken till staden expedieras lokaltåg i anknypning till de ordinarie tågen till och från staden längs den i en stor kurva norr om staden dragna hamnbanan, med station vid strandkajerna inne i staden.

Fortsättning till *Joensuu* se VIII, E, 1, sid. 285.

2. Sordavala.

Ankomst: med bantåg till hamnstationen i staden, hyrskuskar möta, enkel taxa; med ångbåt till hamnen i staden.

Hotell: *Societetshuset*, tillika gästgifveri, *Nya hotellet* och *Nykterhetsvårdshuset*; rum från 1 mk à 1: 50.

Restaurationer: å nämnda hotell; *Societetshuset* mest besökt.

Bad: att tillgå i *Korniloffs badstuga*.

Hyrskuskar: taxa inom staden 25 p:i, till *Kymölä* sidan 50 p:i, till järnvägsstationen (utom staden) 75 p:i.

Banker: filialkontor af *Finlands bank*, *Föreningsbanken* och *Nordiska aktiebanken*.

Telegraf; telefon inom staden till omgifningar och städerna Viborg, Joensuu och Kexholm.

Ångbåtskontor för de större båtarna på linjen Valamo, Ladoga-hamnar och S:t Petersburg *I. Klimpujeff, M. Bogdanoff och S. P. Vegelius* för de mindre båtarna som trafikera Impilaks *K. Nissinen*. För öfrigt hänvisas till annonser i de lokala tidningarna.

Sordavala stad, belägen vid en vik af norra Ladoga, har sin uppkomst att tacka den omsorg Pehr Brahe egnade Finland och särdeles den genom Stolbova freden 1617 tryggade besittningen af Karelen. För landets materiela förkofran och handelns ordnande anlades flere städer, bland dem Sordavala, som grundades år 1643; dess privilegiebref är af 1646. Under 1600-talet dref staden en betydande tullfri handel på Stockholm och det öfriga Finland med spannmål, tobak och viktualier. Under stora ofreden förstördes Sordavala af ryssarna år 1705, och förblef efter freden i Nystad 1721 jämte Ladoga-Karelen en rysk besittning. Dess handelsrelationer ledo härigenom väsentligt afbräck och staden hade efter dessa öden ända till senaste tider icke återvunnit sitt förra välstånd utan hade betydelse endast såsom hufvudort för den omgifvande landsdelen. I denna stagnation har numera en betydande ändring inträdt, hvartill flere gynsamma omständigheter bidragit. Då frågan om grundandet af ett folkskollärare- och lärarinneseminarium för behofvet i landets östra delar uppstod, blef Sordavala, tack vare frikostiga donationer af den om folkupplysningen varmt nitälskande mecenaten, statsrådet H. Hallonblad, orten för den betydelsefulla bildningsanstalten, hvilken år 1880 här trädde i verksamhet. Likasom de intellektuella intressena på orten härigenom fingo nya impulser, hafva de materiela sträfvandena väckts till nytt lif, sedan landets järnvägar nått hit upp (1892). Staden ter nu bilden af ett framåtgående samhälle, hvilket med kraft häfdar denna ostliga landsdels ställning till det öfriga landet och omhuldar de karelska bildnings- och kulturförhållandena. I Sordavala finnes förutom seminariet ett femklassigt kommunalt lyceum; tidningspressen representeras af trenne lokala blad. — Invånareantalet, uppgående till c. 1,500 personer, är stad i tillväxt.

Staden är till sitt yttre föga anmärkningsvärd; den enda byggnad, som tilldrager sig uppmärksamhet, är *Stadshuset* af trä enl. ritningar af F. A. Sjöström. I huset, som inrymmer sessionslokal för stadsfullmäktige,

rådstufvurätt, magistrat m. m., är lokal beredd åt ett intressant *historiskt museum* till belysande af Karelen historia och kulturutveckling. Särskildt förtjenar den rikhaltiga samlingen af stenredskap beaktande. Nyckeln hos vaktmästaren i sidobyggnaden; tillträde utan afgift. I husets festsal förvaras ett vackert konstverk, landskap af Hj. Munsterhjelm, donerad af statsrådet Hallonblad.

Från stadens centrum för en lång gångbro öfver en söderom staden inskjutande smal vik af Ladoga till den s. k. *Kymölä sidan*, där en nyare stadsdel uppstått i närheten af *Seminarieret*, hvars byggnadskomplexer utbreda sig söder om stadens gränslinje.

Vakkasalmi stadspark och promenad västerom staden är en sevärd anläggning; från det här belägna **Kuhavuori* har man en synnerligen vacker utsikt öfver staden, Ladogas inre vikar och fjärdar, flere smärre insjöar och den kuperade omgifningen. — En liknande utsikt, men med variation i detaljerna erhålles från *Rauskuvuori* nära Kymölä och från *Paassovuori*, 4 km åt norr ifrån staden.

3. *Omgifningarna* kring Sordavala erbjuda många synnerligen lönande mål för utfärder.

a) *I Ladoga skärgård*, som förtjenar ett par dagars uppmärksamhet, äro att nämnas de i farleden till Valamo belägna punkterna *Kekrinlahti*, *Haavus* och det på denna holme belägna *Haukkariuta* bärg samt *Tamhanka* holme. I skärgården österut förtjenar att nämnas **Kaarnesaari*. Denna holme är ungefär 20 km från staden, ytter om **Orjatsaari*.

Till det emellan Orjatsaari och Kaarnesaari liggande sundet bör man komma med båt ifrån norr. Holmens brantstupande stränder och några i vattnet stående höga stenpelare bilda en egendomlig liten vik. När man klättrat ett par, tre fämnar från stranden uppåt, finner man i bärgets små öppningar, hvarifrån man kommer till en storartad grotta. Hufvudöppningen till grottan är dock på andra sidan en liten ås. En ovan klättrare kan icke komma in i grottan utan stege. Tändstickor måste man alltid komma ihåg att taga med sig, då man boger sig till grottan.

b) *På landssidan* är en färd till ****Kirjavalaks** att synnerligen framhållas.

Kirjavalaks, en 4 km lång vik af Ladoga, är med sina höga, endast här och där skogbevuxna klippstränder en af Finlands vackraste punkter. Till Kirjavalaks är 15 km landväg genom ett intressant bärglandskap. Från Kirjavalaks till *Rautalaks* inemot 10 km, går **vägen* till största delen längs Ladogas strand. Denna sträcka

är med full rätt berömd för sin skönhet. Till v. ifrån vägen ligger *Piispanvuori*, 4 km från Kirjavalaks, hvarifrån vidsträckt utsikt öfver nejden med Ladoga i söder.

Ungefär 1 km norr om Kirjavalaks ligger den vackra lilla sjön **Ristijärvi*, inklämd mellan branta stränder, smyckade af en saftig grönska. Ifrån någon af strandgårdarna erhålles vägvisare till ***Pötsövaara*, det högsta bärget i dessa trakter.

Hela norra Ladoga med sina holmar, sund och fjärdar utbreder sig i söder för åskådaren, och vid horisonten framskymtar Valamos ögrupp, i öster först bärg och sedan en dunkel ödemark, öfver hvilken ögat icke når, i väster ändlösa skogar, och likaså åt norr, bortom Jänisjärvi och dess stränder, hvilka klart synas. Utom Sordavala stad ser man vid gynsamt väder Impilaks, Suisstamo, Pelkjärvi och Ruskiälä kyrka. — Tyvärr är vägen ifrån Kirjavalaks, c. 5 km, föga rödjad, så att vandringen upp till bärget är mödosam.

Hela denna utfärd tar en dag i anspråk, då skjuts anlitas till och från Kirjavalaks. En tur endast till sistnämnda punkt och Rantalaks göres på en half dag. Vägkost bör medtagas af den, som icke åtnöjer sig med den enkla kosten i bondgårdarna.

4. Sordavala—Impilaks och Pitkäranta—Salmis.

1. **Impilaks* natursköna socken uppnås lätt med ångbåt (ångb. „Ystävä“) dagligen fram och åter till *Janaslaks*. Farleden hit går genom en vacker, starkt kuperad skärgård. Från bryggan i Janaslaks (där häst fås för 1 mk) till *Impilaks* sockens kyrkoby, 4 km; gästgifveri. Den prydliga byn, de välodlade fälten och den herliga omgifningen göra det bästa intryck.

På en backe utanför den enkla träkyrkan finner man ett i sitt slag ensamstående monument, en minnessten till åminnelse af landtdagsordningens stadfästande. Förutom Alexander II:s namnehiffer läses därå inskriptionen: »Valtiopäivien vakuuttamisesta Kiitollisuus Uskollisuus 18¹⁶/4 69».

Söderom kyrkobyn intränger den vackra viken *Impilakti*, längs hvilken en särdeles lönande roddtur; 5 km till öppna Ladoga. I vikens botten ligger *Viipulanniemi* ståtliga gård (tillh. prov. läkaren dr H. Backman). — Af lika natur som nämnda vik är den parallellt gående *Haukkalakti* viken ett stycke östligare.

2. *Pitkäranta kopparverk och tennverk*: i den östra delen af Impilaks socken, vid Ladoga stranden, uppnås på den ofvan 1 beskrifna turen antingen landvägen, 25 km, eller ock, hvilket, om det är lugnt, är vida angenämare, med rodd på 3 à 4 timmar. Den bekvämaste resan

hit göres dock med de stora ångbåtarna på linjen S:t Petersburg—Sordavala, af hvilka några fortsätta till Pitkäranta. Farleden går från Sordavala skärgård ut i öppna sjön, ända till närheten af Pitkäranta, där några holmar skydda inloppet; färden tar inemot 3 timmar i anspråk.

**Pitkäranta* grufvor, belägna alldeles invid Ladoga stranden, äro för närvarande de enda i gångvarande koppargrufvor i Finland. De upptogos år 1832 och hafva sedan dess, ehuru tidtals med afbrott, bearbetats. För närvarande innehafvas de af bankirfirman Meyer i S:t Petersburg, hvilken med kraft drifver affären. Den malm, som här upptages ur bärget, innehåller jämte koppar äfven tenn och silfver, hvilka alla metaller tillvaratagas. Det må antecknas att Pitkäranta grufvorna äro de enda tennförande i Finland, Skandinavien och Ryssland. Produktionens värde stiger betydligt öfver 1 miljon mark om året. Disponent på stället är ing. Gröndahl.

Då man nalkas Pitkäranta mötes blicken af en kal bäragslutning, som gör ett tröstlöst, härjadt intryck; rök och utdunstningar från fabrikerne ha förkväft all vegetation inom brukets närmaste omgifning. Men på denna kala strand råder lif och rörelse vid de här anlagda många verken, hvilka gifva en inblick i de modernaste metoderna i bäragshandteringen. Ett besök i verken, det här förefintliga storartade glasbruket för buteljblåsning och framföralt i de vidsträckta grufvorna ger färden till Pitkäranta dess innehåll. Tillstånd begäres å brukskontoret, där äfven ciceron på vandringen genom grufschakten med särdeles tillmötesgående ställes till den besökandes disposition.

Nedgången till underjorden sker på flere ställen i öfverbygda dagöppningar; på trappor och stegar tränger man nedåt, vägledt af förarens bloss i alt djupare gångar, de djupaste c. 120 m under jordytan; än inträder man i vida salar, än åter trefvar man sig fram i trånga gångar för att slutligen åter nå dagsljuset i en uppgång långt aflägsen från nedgången. Afståndet mellan de yttersta kanterna af de underjordiska labyrintherna är inemot 3 km!

Vid besök i grufvan bör man iföra sig för ändamålet erbjudna skyddande kläder, för att undgå det från väggar och tak sipprande vattnets skadande inflytande och gnistor från blossen. — Ständig uppmärksamhet på förarens varningar och anvisningar, säkra tag i stegpinne erfordras af den besökande.

På bruket finnes gästgifveri.

3. *Salmis* vidsträckt socken, som utbreder sig öster om Impilaks och når riksgränsen, erbjuder vännen af en enslig skogstrakt med en ursprunglig befolkning-synnerligt intresse.

Från Pitkäranta går landsväg, med gästgifverier, längs Ladoga stranden till riksgränsen, 55 km, men för öfrigt äro vägarna i detta område primitiva. Befolkningen, till öfvervägande del af grekisk ortodox trosbekännelse, talar ett med ryska uttryck rikt uppblandadt språk. Dess seder och bruk äro i mycket afvikande från de västligare socknarnas och mycken vidskeplighet råder ännu, ehuruval en stigande folkbildning omsider spridt kunskapens frön i dessa gränsmarker.

Vid riksgränsen lät Gustaf Adolf efter freden i Stolbova 1617 uppresna en gränsten med inskriptionen: »Huc Regni posuit fines Gustavus Adolphus, Rex Svecorum, fausto numine duret opus» (= här satte svenskarnes konung Gustaf Adolf sitt rikets gräns; må hans verk under en nådig försyns hägn blifva bestående).

5. Sordavala—Ladoga—S:t Petersburg.

Ladoga stora sjö, med en längd af 208 km i NNW till SSO och en största bredd af öfver 126 km, upptar en areal af c. 18,130 kvkm. Den bildar, om man fränser den jämförelsevis obetydliga skärgården utanför de finska stränderna, en enda stor och öppen fjärd, i norra delen här och där beströdd med några få, mest onstaka öar, bland hvilka Valamo och Mansinsaari (i *Salmis*) äro de största. — Ladoga upptar en mängd delvis betydande tillflöden; från den finska sidan är främst Vuoksen att beaktas, därnäst Laskelä å ifrån norr; de största ryska tillflödena äro Svir (— Syväri) och Wolchow, hvilka utgjuta Onega och Ilmens betydande vattenmassor. Ladoga utflyter i finska viken genom den breda, lugna Neva floden. — Sjöns yta ligger vid normalt vattenstånd c. 5 m öfver Finska vikens nivå. Förändringarna i vattenhöjden äro dock betydliga, beroende af det vidsträckt område, som utgör Ladogas sammelmäcken. Vid snösmältningens inträde stiger vattnet och når sitt maximum i maj och juni; härofter begynner det att sjunka. Kusterna äro inom den finska delen af Ladoga från Vuoksen mynningen ända till den ryska gränsen och på den östra sidan bärgiga; den södra och sydvästra kusten ter en slack, sandig strand.

Seglatsen på Ladoga är liflig och bedrefs ända till senaste tider nästan uteslutande af landtmanna fartyg med egendomlig, primitiv konstruktion, s. k. »soimor», af hvilka en del äro ganska stora, försedda med tre master. Dessa farkoster kunna icke kryssa, så att det ofta händer, att de, efter att lyckligen hafva förts af gynsamma vindar från ena sidan af sjön till den andra, vid omslag af vinden åter fått länsa tillbaka till sin utgångspunkt. Vid Schlysselburg finner man icke sällan ofantliga flottor af lastade soimor, som invänta läglig vind för färd norrut. På de senaste åren ha förbättrade förhållanden inträdt genom att sjödugliga seglare af modern typ byggts. — Farlederna äro numera utprickade och fyrar uppförda på flere ställen. Navigationen försvaras dock af ofta plötsligt uppstående starka stormar med svår sjögång äfvensom af tätta dimmor.

. Sordavala—S:t Petersburg med ångbåt.

På Ladoga underhålles regelbunden ångbåtstrafik mellan Sordavala och S:t Petersburg med anlöpande af ett antal mellanliggande hamnar. Båtarna äro snabb-

gående, bekväma och försedda med god restauration. Beroende af antalet mellanstationer som anlöpas, tar hela linjen en tid af 20 å 24 timmar i anspråk. Angående båtarnas turer hänvisas till tidningsannonser; jmf. afven ofvan sid. 271.

1. Sedan Sordavala skärgård (sid. 272) passerats, styres ut på den öppna Ladoga fjärden, där inom kort *Valamo* ögrupp blir synlig i söder. De flesta båtarna anlöpa klostret och styra därifrån antingen direkt, hållande öppna sjön till *Sortanlaks* söder om Kexholm (se nedan 3) eller ock till *Kronoborg* (se nedan 2) och därifrån vidare till *Kexholm* (se sid. 264).

Angående *Valamo* hänvisas till det särskilda kapitlet 6 i denna afdelning nedan sid. 277.

En del af båtarna lämna *Valamo* på sidan och styra med sydvästlig kurs längs den finska kusten till *Lahdenpohja* hamn i *Jaakimvaara* socken. Inloppet från *Ladoga* till hamnen går genom en särdeles vacker skärgård. Färden hit göres på c. 5 timmar.

Jaakimvaara kyrkoby, med gästgifveri, var fordom en tid en köping eller »stadsfläck», hvilken dock aldrig vann synnerlig betydelse. Nu är orten en betydande plats för den lokala handeln och har genom järnvägens närhet ytterligare vunnit; till Jaakkima station, 4 km, se sid. 270. Omgifningarna äro starkt kuperade och hafva många vackra punkter att uppvisa, särskildt är utsikten från kyrkbyn öfver *Ladoga* att framhållas.

2. En viktig hamnplats är *Kronoborg* (Kurkijoki), som anlöpes af flere *Ladoga*-båtar. Farleden hit in ifrån den öppna sjön låter det kuperade kustområdets skönhet framträda. Färden hit från *Sordavala* via *Valamo* tar c. 6 timmar i anspråk.

Kronoborgs kyrkoby, med gästgifveri och telegrafkontor, var i tiden en köping eller »stadsfläck», grundad på Pehr Brahes tid för att stadga handeln i dessa trakter; orten fick dock, i följd af *Kexholms* närhet, aldrig någon större betydelse. På *Linnanvuori* hafva betydande jordfynd från förkristen tid anträffats. — Här finnes *Kronoborgs landbruksinstitut*, hvars prydliga byggnader och välfärdade fält tilldraga sig uppmärksamhet. Orten är en viktig anknytningspunkt för turistströmmen från söder och väster (Viborg, Nyslott och Punkaharju) till *Ladoga* med *Valamo*, hvilken från stationer på karelska banan söker sig hit; se härom sid. 270.

I lugnt väder kan färden härifrån till *Valamo* göras med roddbåt; på vägen passeras *Heinäsemänmaa* utholme, å hvilken ett fyrton med vidsträckt utsikt öfver »hafvet». På holmens östra sida är *Monasterinlahti*, hvars namn jämte några stensättningar påminner om ett på 1500-talet här befintligt träkloster; söder om denna vik finnes *Kuinikaansatama*, där en svensk konung onligt sägen landat och intagit sin måltid. Ett annat samtidsigt träkloster fanns på *Kannensaari*, 5 km sydost om *Kronoborgs kyrka*.

3. Farleden från ofvan berörda hamnar söderut håller öppna sjön med finska kusten i väster ända till närheten af *Kexholm*, hvars s. k. *Gamla hamn* af de flesta

båtar anlöpes (se sid. 264). Färden från Sordavala hit göres på 8 timmar. På den återstående delen af färden erbjuder kusten intet anmärkningsvärdt; den är merendels flack, långgrund och sandig. Samtliga ångbåtar anlöpa *Sortanlaks* hamn, c. 30 km söderom Kexholm, där trafiken från *Pyhäjärvi* socken (se sid. 263) anknyter till ångbåtslinjen. Vid Sortanlaks finnes en af statsverket anlagd slip till främjande af Ladoga sjöfarten.

På en ö, 5 km öster om Sortanlaks, är *Konevits kloster* beläget, hvilket af alla ångbåtar anlöpes; uppehållet vid bryggan tillåter i de flesta fall en kort visit i klostret.

Konevits kloster, på den lika benämnda, föga natursköna, flacka ön, hvars längd är 5 km och bredd 3 km, skall hafva anlagts år 1393 af Arseni från Nowgorod, hvilken dog 1444. Under Johan III:s krig ödelades det 1577 och var öfvergifvet till freden i Tausina 1577. Under Karl IX:s krig flydde invånarene för andra gången till Nowgorod, hvarefter klostret stod öde tills det år 1706 återupprättades. Dess betydelse växte dock först genom de skänker klostret hade förmånen mottaga af kejsarinnan Elisabet. — Klosterbyggnaden i två våningar innehåller munkarnes celler och en kyrka. — Säväl naturen på den föga sköna ön som klostrets sovrådhoter låta icke Konevits såsom mål för turisten täfla med det berömda Valamo.

Från Konevits håller ångbåten öppna sjön till *Schlyselburg*, förbi hvars historiskt ryktbara fäste ångbåten styr in i *Neva* floden, utför hvilken fortsättes till *S:t Petersburg*, där kajerna under Smolna kloster angöras.

6. ** Valamo.

En färd till Valamo kan anträddas från flero Ladoga hamnar. Då ögruppen och de å denna befintliga många sovrådheterna taga längre tid i anspråk än den korta stund, under hvilken ångbåtarna ligga i klosterhamnen, bör vistelsen å Valamo utsträckas till minst ett dygn, hvilket under högsommaren lätt låter göra sig med lämplig kombination af de olika ångbåtarnes turer.

Den, som icke åtnöjer sig med klostrets enkla och för finska förhållanden ovanliga diet, må försä sig med väggkost; starka drycker böra likväl undvikas. För den, som icke har för vana att begäbba olika tänkandes seder och bruk och som icke i öfrigt ställer till offentlig förargelse (genom att t. ex. röka på allmänna promenader och vägar), skall en vistelse något dygn eller längre tid på Valamo vara särdeles angenäm och lämna en rik skatt af minnen och erfarenheter. Den fridsamme roder sig godt utan kunska på ryska språket. Ordningen upprätthålles icke med stränga påbud utan med en ödmjuk vädjan till enhvars takt och rättskänsla. Här råder frid och frihet.

Anknytningspunkter för färd till Valamo:

- a) från Kexholm se sid. 264 och sid. 276.
- b) » Kronoborg se sid. 270 och sid. 276.
- c) » Sordavala se sid. 275.

Turiston i *kanot*, som nått Ladoga kusten, bör icke underlåta att vid öfverfart till Valamo, som bör ske med ångbåt, medtaga sin kanot. I denna har han det bästa tillfälle att efter eget godfinnande irra omkring i Valamos skärgård. Kanoten får utan alla protester landsättas.

Redan på långt håll ute på sjön synes Valamo ögrupp och tornet af klostrets hufvudkyrka öfver horisonten; när ångbåten närmar sig, framträda de vackra detaljerna: brant stupande klippstränder och uppe på höjderna en tät skog. Förbi öns nordvästra udde styres in i den smala vik, som bildar en naturlig välskyddad hamn. På denna oförlikneligt herliga sträcka mellan de vackraste stränder, af hvilka den vänstra upptages af klosterbyggnader, erhålles den första inblicken i Valamo hänförande natur. Långt inne i viken lägger ångbåten till vid strandkajerna.

Ankomst: Vid kajerna möta tjänande bröder, hvilka, om så önskas, transporter bagaget till det närbelägna hotellet.

Hotell finnes på höjden ofvanför hamnen, på sidan om klostrets hufvudbyggnad. I den stora hotellbyggnaden i två våningar finnes herberge för öfver 200 personer; rummen äro enkla och snygga, med flere sängplatser i hvarje, så att »enskildt» rum icke kan disponeras, om antalet besökande är stort. Uppehållet i hotellet, likasom på ön för öfrigt, är fritt; vid afresan lämnas en hvar tillfälle att gifva en allmosa, hvilken vid utgången upp bäres af hotellets föreståndare (utan alt tiggeri); en gåfva af 1 à 2 mk för personen per dygn är tillräcklig.

Restauration: I hotellets rum kan onhvar anordna théserving; thé-kök (»samovar») med kokande vatten, och service anskaffas af betjeningen; likaså socker och thé äfvensom bröd (utan smör) mot betalning. I hotellet finnes särskild matsal för rosande; manliga gäster kunna äfven deltaga i munkarnes måltider. Serveringen försiggår på bestämda tider, hvilka tillkännagifvas på hotellet. Anrättningarna utgöras af klostrets egen mat, hvarför köträtter icke ifrågakomma.

Valamo ögrupp bildar en liten arkipelag, bestående af 40 större eller mindre holmar omkring hufvudön. Till närmaste skärgård, utanför Sordavala, är 25 km och till fasta landet vid nämnda stad 40 km. Hufvudöns dimensioner äro 12 km från sydväst till nordost och 7 km från nordväst till sydost; dess areal är c. 30 kvkm. Stränderna uppstiga nästan öfveralt och isynnerhet på den nordvästra och västra sidan brant ur sjön, där på ett ställe ett djup af mera än 200 m anträffats tätt invid stranden; de högsta höjderna äro ungefär 70 m öfver Ladogas nivå.

Naturen är densamma som vid den norra Ladoga kusten, d. v. s. terrängen är bärgig och höjderna beväxta med tall och gran; skogen, som vårdas och skyddas, har dock icke den grofva stockskogens prägel, emedan den ofta härjats af häftiga stormar. Ehuru skogen icke sköflats af människohand, erhålles icke byggnadstimmer på ön, om ock skogen förser klostret med nödigt bränsle. Dalarna och i synnerhet stränderna af vikarna kring klostret äro tack vare omsorgsfullt vårdade planteringar

särdeles lummiga och prydda af en rik örtvegetation. Den till jordbruk upptagna arealen är icke synnerligen stor, endast c. 140 ha, men genom uttorkning af kärr, dikning och skogsvård har ett ganska betydande naturligt bete vunnits. — Köksträdgårdarna äro betydande; här odlas fruktträd och bär äfvensom rotfrukter, af hvilka klostrets årsbehof rikligen fås på stället.

Faunan är densamma som på den finska kusten, utom att alla rofdjur utrotats; räfvar förekomma dock. Då alt villebråd skyddas, äro skogsfåglarna på ön icke synnerligen skygga för människor. Enligt munkarnes uppgifter finnas på ön „hjortar“ (sannolikt råbockar eller dofhjortar), hvilka äro så tama att de aldrig fly för människor. — Fisket kring stränderna är af ganska stor betydelse för klostrets ekonomi; här fångas i synnerhet lax och sik; för återväxten är sörjdt genom en rationel fiskodlingsanstalt invid klostret.

Klimatet är tack vare vattnets närhet något mildare än på det omgifvande fastlandet. „Hafvet“ begynner vanligen isbeläggas i januari, men först i februari ha Valamos inbyggare en fast vinterväg från sina öar, ehuru väl dess varaktighet i följd af de starka vindarnes inverkan ej är att lita på. I maj går isen upp i de inre vikarna, men drifis skönjes ofta ännu långt in i juni månad.

Historik. Klostrets grundläggning skedde år 992, då två munkar, Sergej och German från Athos, anlände till ön och här samlade omkring sig ett antal eremiter. Enligt en legend var ön då uppfylld af allehanda väsenden, som vid de helige männens ankomst flydde sin kos: en del till n. v. Sortanlaks (= Tschortanlaks = de onda andarnes vik) och en del till Impilaks (= nymfernas vik). Sergej och German hafva sedermera betraktats såsom klostrets skyddshelgon. Angående klostrets förhållanden i de första århundradena af dess tillvaro saknas säkra uppgifter. Såsom sannolikt kan dock antagas att Valamo då ännu icke var ett strängt orgniseradt kloster, utan att den afskilda ön mera betraktades såsom en lugn fristad för eremiter undan det oroliga lifvet på denna tid i de karelska gränsmarkerna, i hvilka den långvariga kampen mellan Sverige och Ryssland, mellan den västerländska och österländska kyrkan inledts. Visserligen synes dock äfven ett aktivt arbete för den ordotoxa trons främjande hafva utgått härifrån. Valamo kloster, eller rättare de eremitkolonier — de voro flere — som funnos

på Valamo öar, voro icke de enda i Karelen, utan uppväxte sådana på flere ställen, i den mån kristendomen genom förkunnare österifrån här vann fotfäste. Enligt de ryska krönikorna begyntes omvändelseverket i Karelen år 1227 och drefs med den framgång, att redan på 1500-talet här funnos icke mindre än 7 pastorat, 26 kappell och 10 kloster till stöd för den grekisk-katolska konfessionen.

Att själfva Valamo under dessa tider icke alltid undgått hvarje angrepp af de svenska härskarorna kan tagas för gifvet, om ock det afskilda läget utgjorde ett godt skydd. Bland munkarne fortlevver en tradition att konung Magnus Eriksson (Smek) på sitt härtåg österut (år 1350) tillernat ett angrepp mot Valamo, men att hans flotta i följd af munkarnes böner under en storm krossats mot strandklipporna och att endast konungen räddats på en plank, medan alla öfriga blefvo hafvets rof. Magnus hade härefter ingått i brödraskapet och skall 3 dagar efter sin ankomst hafva dött på Valamo år 1371; ännu visas på den äldre begravningsplatsen (bakom hufvudklostret) hans grafsten med en lång inskription angående hans omvändelse. (Enligt den svenska historieforskningen lefde konungen efter det han förlorat kronan många år i Norge, där han genom drunkning omkom år 1374). En annan tradition förmäler att Valamo år 1611 hemsökts af De la Gardies trupper under då pågående krig i Karelen samt att munkarne då flytt från ön. Efter Stolbova freden uppstodo många svårigheter för de grekiske bekännarene i Karelen, följaktligen äfven för Valamo, som från 1685 intill stora nordiska krigets utbrott beboddes af svenska kolonister. Sedermera har det i ostörd frid utvecklats och år 1821 upphöjdes det till ett kloster af första rangen. — Förutom Valamo ögrupp eger klostret hemman i Impilaks socken äfvensom fiskevattnen i Ladoga.

Det *moderna Valamo*, sådant det nu ter sig med alla sina storartade byggnader och många rikt smyckade kyrkor, är en skapelse af de senaste årtiondena och tillkommet under den kraftfulle men fromme klosterföreståndarens, igumen Damaskins kloka ledning. Denne man hade i närmare två decenniers tid varit en klosterbroder, då han 1842 upphöjdes till igumen, den högsta värdigheten på Valamo. Vid denna tid fanns, jämte hufvudklostret på dess nuvarande plats, ett antal mindre afdelningar på särskilda ställen af ön, minnen af äldre

eremitkolonier. Byggnaderna vid dessa föråldrade afdelningar voro hofälliga, munkarnes celler synnerligen osunda och förhållandena föga tillfredsställande. Damaskin, som själf pröfvat lifvet i ett sådant eremitläger, grep sig kraftigt an med nybyggnader och omdanade under sin mer än 40 åriga ledning af klostret dess yttre och inre förhållanden på ett förtjenstfullt sätt. De äldre kyrkorna renoverades, nya byggdes, för munkarna uppfördes visserligen enkla, men dugliga bostäder, för mottagandet af pilgrimer sörjdes rikligt genom anordnandet af ett godt herberge, och i den inre organisationen ingjöts en god ordning och alvarlig, munklöftena motsvarande anda. De flesta af dessa byggnader äro uppförda enl. ritningar af arkitekten Gornostajeff. — Tidpunkten var äfven gynsam i det att klostrets anseende såsom vallfartsort var i stigande, sedan på 1850-talet en regelbunden ångbåtstrafik öppnats från S:t Petersburg till Valamo och Sordavala. Damaskins efterträdare hafva konsekvent fullföljt sin föregångares program, så att klostret allt fortsättningsvis är framåtgående i ekonomiskt välstånd och i anseende, hvaraf dess goda förvaltning och dess stränga klosterregler gör det väl förtjent.

Väggisare på Valamo. Då man från ångbåtsbryggan stiger upp till den höjd, på hvilken klostrets hufvudbyggnader äro belägna, följer man en väldig trappa med 62 trappsteg (uppförd 1877), hvilken leder till planen framför klostret; här synes ett litet, af marmor och granit uppfördt bönekapell till åminnelse af kejsar Alexander II:s besök år 1858; åt höger går en väg till *hotellet* (se sid. 278), af Damaskin uppfördt 1850 och tillbyggt 1874; rakt fram ligger det egentliga klostret.

1. *Klostret* utgöres af en rektangulär byggnadskomplex med två borggårdar. Genom den *heliga porten*, invid hvilken i ett särskildt hvalf är anordnad en försäljning af minnen och fotografier från Valamo, inträder man på den mindre borggården, hvars motliggande byggnadsrad upptages af sjukhuset; öfver den nämnda porten höjer sig *Petri Pauli kyrka* och i flygeln till höger om denna, sedt från borggården, äro de s. k. *kejsersliga cellerna*, i hvilka Alexander I och II haft sin bostad vid besöken å Valamo år 1819 och 1858. Vid inträdet på den inre, större borggården mötes blicken till h. af den väldiga, särdeles vackra hufvudkyrkan, *Preobraschenska* (= *Kristi förklarings*) *kyrkan*, från hvars torn en den mest hänförande ***utsikt* öfver Valamo och Ladoga.

**Preobraschenska kyrkan* uppfördes åren 1887—90 under igumen Jonathans ledning. Tidigare stod här en mindre kyrka, som, då den visade sig otillräcklig i anledning af den starkt växande pilgrimsströmmen, nedrefs och ersattes med den nya. Grundstenen till det väldiga templet lades i närvaro af storfursten Wladimir Alexandrovitsch och hans höga gemål Maria Pawlowna. Kyrkans längd är 62 m, dess bredd 31 m; kupolens höjd är 41.5 m och det väldiga klocktornets 68 m öfver grunden. Materialet har anskaffats med klostrets medel; 5 kupoler och klocktornet äro rikligt förgyllda; den största klockan, hvars ljud höres på 40 km afstånd, väger c. 1,700 kg. — Kyrkan är uppförd omkring den ännu bevarade, åt Sergej och German helgade kyrkan, som utgör den nyas nedre afdelning i en låg bottenvåning; här befinna sig äfven sedan 1180 de helige klostergrundläggarens gravfar vid andra pelaren på högra sidan; platsen utmärkes af ett altare, öfver hvilket ses en dyrbar miniatyr sarkofag till markerande af platsen. — I denna kyrka hållas sommartid gudstjänster flere gånger i dygnet och är messan om natten af särskildt gripande effekt.

Midt emot kyrkans ingång ligger *igumens bostad*, hvilken obetydligt höjer sig öfver den öfriga byggnadsraden. Rummen i detta hus äro små och hvälfda; inredningen synnerligen enkel; de enda prydnaderna äro ett antal taflor med vyer från Valamo, förärade af resande konstnärer, som gästade klostret.

Bakre sidan af den inre borggården upptages af *Heliga Gudsmoders kyrkan*, en liten, om vintern begagnad kyrka, som kan uppvärmas, *apoteket* samt klostrets *matsalar*.

Matsalarna stå öppna för manlige besökande, hvilka få deltaga i munkarnes måltider. Fondväggen är dekorerad med bilder af Sergej och German samt Alexander Newsky. Borden äro uppställda i tre långa rader; serveringen är enkel, men snygg; maten ställes fram i fat för hvarje bord och saltas af någon af de vid bordet sittande munkarna; knif och gaffel användas icke, utan skedar, hvilka hållas från den ena rätten till den andra, ätandet sker snabbt och under tystnad; vid ändan af den mittersta bordraden presiderar vanligen igumen, omgifven af de högste munkarne; under måltiden föreläsas köpitel ur klostrets historia eller ur heliga skrifter af någon bland de yngre bröderna.

I denna byggnadskomplex finnes jämväl *biblioteket* i en oldfast lokal. Här förvaras 1 guld och 9 silfver medaljer, som tilldelats klostret för trädgårdsalster på särskilda utställningar.

De öfriga byggnaderna kring borggårdarna, uppförda i två våningar, inrymma *munkarnes celler*. Dessa, till hvilka inträde icke medgifves, äro helt små, belägna på hvardera sidorna om långa korridorer och försedda med ett fönster. Möbleringen består af ett bord, en eller två stolar, en brits med filt och en hård dyna.

2. Vänder man åter till platsen framför klostret, har man till h. mellan klostret och hamnen den välskötta *trädgården*. Från planen ofvanom denna utbreder sig en herlig ***utsikt* öfvet den hänförande hamnviken och utanför den Ladogas vida fjärd.

Ett stycke från ångbåtsbryggan, nedanför klosterplatån synes ett hus i två våningar, som år 1856 uppfördes för en kostnad af 15,000 rub. till *herberge för fat-*

tiga pilgrimer. Följer man den förbi hotellet och längs klostrets östra väg dragna vägen, kommer man till de ansevärdiga ekonomibyggnaderna och den lilla *mekaniska verkstaden*, i hvilken arbetarene äro klosterbröder, och i sammanhang med denna, det med med ånga drifna *vattenledningsverket*, anlagdt af Damaskin 1860 för en kostnad af 60,000 rubel. I sammanhang med detta är anordnad en *fisktrappa* för odling af sik och taimen. Mellan dessa byggnader och klostret ligger den *gamla begravningsplatsen*, å hvilken flere klosterföreståndare och bröder hvilat under enkla stenar. Här finnes äfven „Magnus Smeks graf“ (jmf. ofvan sid. 280). Af öfriga inrättningar i närheten af vattenledningsverket må nämnas ett *garfveri*, uppfördt 1885 samt en *kol- och tjärugn*.

3. Bland sevärdheter i klostrets närmaste närhet är att beaktas den *nya begravningsplatsen*, 1 km åt öster längs en vacker allé.

Det här uppförda kapellet, Damaskins sista verk, innehåller flere utmärkta helgonbilder och målningar; på högra sidan af altaret synes en liten bild, Johan Damaskin i munkdräkt och bredvid honom ett helgon, hvilken dyrbara bild förärades i anledning af D:s 50 års jubileum 1876. Här är den verksamme igumen jordad och öfver griften är en vacker vårdupprest.

Ett stycke från denna plats åt öster synes den förfallna *eremit hydda*, i hvilken den berömde eremiten Nikolai, „tigaren“, under årslång tystnad tillbragte ett åt inre betraktelser egnadt lif. Nikolai, som lefde i början af detta sekel, besöktes år 1819 af Alexander I, hvilken behagade njuta af eremitens kost, bestående af rofvor. — Likartade eremit hyddor finnas på flere ställen. — I närheten af begravningsplatsen är klostrets betydande *plantskola* belägen.

4. Sedan området närmast hufvudklostret tagits i betraktande, drages turistens uppmärksamhet till den omgifvande naturen, hvilken lockar med den mest hänförande skönhet. Det är isynnerhet en ***tur i båt* till de smala farleder, som från hamnviken intränga i Valamolandet, som gifva besöket dess prägel. De vårdade strandplanteringarna, de brant i sjön stupande djerfva klippformationerna, de inbjudande vikarna och trånga sunden verka dubbelt tjusande genom den ostörda frid, som hvilar öfver det hela; här och där framskymtar i den saftiga grönskan en kyrka eller ett kapell, från hvilket den till andakt kallande klockan sänder sin hälsning till bön och frid och försoning undan livets strider och

afnan. I afton lugnet lämnar en rodd på dessa helgade vatten ett oförgätligt intryck. — En vandring längs de vägar, som föra ifrån stränderna inåt landet erbjuda ringare intresse.

Vid ångbåtsbryggan finnes en båtstation, från hvilken farkost och färre erhållas till turor på nämnda vatten, vid hvilka flere bryggor finnas. Från dessa föra vägar till de anmärkningsvärda punkterna på öarna. En tur till det vackraste området, vikarne åt sydväst och väster göres på 3 å 4 timmar; följas landsvägarna, tar utflukten någon timme mera i anspråk.

På en roddtur i de nämnda farlederna kan ett besök göras vid de flesta af de utanför det egentliga klostret belägna kyrkorna. Vid hvarje sådant kapell hafva uppförts celler eller bostäder för de dejourerande munkarna, hvilka byggnader bilda en komplex för sig (på ryska benämnd *китъ*).

Dessa kyrkor äro:

Nikolai kyrkan, vid inloppet från Ladoga till hamnen, uppförd på en klippholme; till kyrkans uppförande har en handlande Nikolai Solodovnikoff donerat 50,000 rubel; den är uppförd 1850—53.

Alla helgons kyrka, 2 km åt nordväst, uppnås med rodd från hamnen västerut i den herrligaste farled och en kort vacker promenad; uppfördes 1840—44 af igumen Nasari för en kostnad af 83,000 rubel, till stor del donerade af den i Fredrikshamn skrifne handlanden F. Nabilkin.

Johannes döparens kyrka, 4 km åt väster längs ofvannämnda farled, belägen på en brunt mot sjön stupande klippa. Denna kyrkoplats är mycket gammal; enligt traditionen plundrades Valamo 1611, då dess invånare antagas hafva flyttat hit för att gömma sig; annu för 40 år sedan funnos när några förfallna kojor såsom lämningar från dessa pröfnings tider; 1858 blef den nuvarande kyrkan invigd af Damaskin.

Konerski, Gudsmoders kyrka, 6 km landvägen, men 3 km om den första sträckan göres med båt längs här berörda farled. Denna kyrka, invigd 1870, ligger hänförande vackert mellan två små insjöar med de alra herrligaste promenader längs de värdade strandvägarna. — I denna kyrkas närhet tillbragte Damaskin sina första munkår såsom eremit i en bibehållen hydda vid en af nämnda insjöars strand.

På en utfärd till dessa kyrkor, hvilka alla kunna besökas på samma färd, passeras klostrets modernt inredda prydliga *ladugård*, med plats för 70 kor, uppförd 1881, omgifven af något odlad ängsmark.

6. På längre afstånd från klostret ligga ännu tvänne kyrkor, hvilka dock icke i lika grad som de ofvanuppräknade tilldraga sig uppmärksamhet. Dessa kyrkor äro:

Profeten Elias kyrka, 10 km från klostret, belägen på en liten holme vid hufvudöns östra strand; uppförd 1867;

Abraham Rostovskis kyrka, 7 km åt söder längs skogsväg, invigd 1873.

7. ****Den heliga ön** är en 8 km åt öster från klostret, 4 km från Valamos östligaste udde belägen enstaka ö af hänförande skönhet. Djerft uppstiger dess klippägla

från hafvet, erbjudande mot norr en nästan lodrät vägg, medan den åt söder har en långsluttande strand. Från den rundt om ön löpande gångstigen öppnar sig åt alla sidor de mest storartade utsikter, fulla af den högsta skönhet.

På en karta, upprättad af landmätaren Erik Kristian Calonius år 1785, benämnes denna ö »Gamla Valamo», tydande på att det första klostret skulle hafva varit beläget här. Den äldsta bebyggaren, om hvilken traditioner bevarats, var brodern Alexander Sinski, hvars fläckfria vandel skaffade ön namnet »den heliga». Spår af hans vistelse här skönjas ännu, såsom den klyfta, i hvilken han redt sin boning, och hans af ett kors utmärkta graf, hvilken han under sin lifstid själf inredde. — Den nuvarande kyrkan uppfördes år 1855 på bekostnad af handlanden Nikitin i S:t Petersburg. Här äro alltid 6 munkar stationerade. — Färden hit anträdes antingen med rodd direkt från klostret (om Ladoga ligger lugn) eller ock, hvilket är vanligare, längs landsvägen till Valamolandets ostligaste udde, hvarifrån öfverfarten göres med båt.

8. Medger tiden och står farkost till förfogande (t. ex. egen kanot), är en roddtur rundt omkring hela Valamo jämte besök på den heliga ön af mycket intresse. En sådan tar 5 à 7 timmar i anspråk, om vädret är godt.

E. Norra Karelen.

Inom detta aflägsna område äro trakterna kring Pielisjärvi och dess utflöde de för turisten mest betydande och erbjudes här en särdeles vacker farled från Joensuu till Nurmes. Vännen af ödemarkslifvet har i de östra gränssocknarna mellan Sordavala och Pielisjärvi vidsträckt fält för sina ströftåg.

Inträdet i detta område göres bekvämt, antingen västerifrån med ångbåt via Nyslott till Joensuu eller ock söderifrån med järnväg via Sordavala. Genom tillkomsten af denna bana låter en tur till Ladoga-Karelen och Saima området lätt kombinera sig med en utflykt till Pielis trakterna, hvilka beröras af en regelbunden, daglig ångbåtskommunikation.

Med afscende på kostnader och tidberäkning hänvisas till inledningen. Här må blott tilläggas, att häst och båt utan svårighet erhållas, där sådana behövas.

Den intressanta Koida älf är värd sportfiskarens speciella uppmärksamhet.

1. Sordavala—Joensuu.

Den bekvämaste vägen från Sordavala norrut är Karelska banans fortsättning norrut till Joensuu, hvil-

ken öppnades för trafik 1894. Denna sträcka erbjuder dock föga af intresse och ringa inblick i landsdelens förhållande, så att, om målet är att göra bekantskap med de här belägna karelska socknarna en annan östligare, visserligen besvärligare, men för den hurtige turisten särdeles lönande linje väljes. En sådan linje beröres här nedan b.

a) *Sordavala—Joensuu med järnväg.* Banan utlöper från Sordavala genom en kuperad, odlad trakt, men når snart ett ödsligt område utan särskildt intresse; de första stationerna äro *Kaalamo*, 29 km och *Matkaselkä*, 39 km, båda i *Ruskiala* socken.

Från hvardera, lämpligare *Matkaselkä*, i hvars närhet gästgifveri, anträdas sidoturer till *Ruskiala* socken. Från *Kaalamo* 8 km och från *Matkaselkä* 5 km till *Ruskiala* sockens kyrka; 2 km norr om denna ligger *Konkorinkoski* kvarn i en förtjusande ådal. Härifrån 2 km åt väster ligger *Ruskiala marmorbrott*, ifrån hvilket ofantliga kvantiteter sten brutits, bland annat vid uppförandet af *Isakskyrkan* i S:t Petersburg. *Ruskiala* marmor är grå-vit med mörkare ådror.

Vid *Matkaselkä* tillstötter landsvägen västerifrån genom *Kides* socken; längs denna till *Puhos* (se sid. 220) 30 km, där anknötning vinnes med ångbåtarna på *Saima* vattnen. Denna landsväg fortsättes åt öster till stranden af den stora sjön *Jänisjärvi* och söderom denna till *Suistamo* och *Soanlaks* socknar, hvarom nedan b.

På följande håll passeras gränsen mellan *Viborgs* och *Kuopio* län i en föga anmärkningsvärd trakt; *Pelkjärvi* station, 54 km, är anknötningsspunkt för trafiken från den lika benämnda socknen, hvars kyrka ligger 8 km söder om stationen.

Under 1808-års krig stod ett slag vid *Pelkjärvi* kyrka. Den karelska allmogeresningen, som tagit fart genom *Sandels* framgångar i *Savolaks* (jmf sid. 229), gaf anledning till att en rysk armékar fick order att från *Sordavala* rycka norrut genom *Karelen* för att undertrycka böndernas operationer och ansätta *Sandels* i flanken. Denne sände då kapten K. V. Malm med en afdelning fienden till mötes. Malm utförde sitt hvärf med framgång och vann den 10 aug. 1808 en seger vid *Pelkjärvi* kyrka, hvarefter han framträngde ända till *Ladogas* stränder. Sedermera nödgades han draga sig tillbaka till *Joensuu* trakten, se härom sid. 236.

Följande station är *Wärtsilä*, 62 km, restauration; en bibana utgår till det likabenenämnda stora järnbruket.

Wärtsilä bruk anlades år 1851 af häradshöfdingen N. L. Arppe och baserades på de nordkarelska sjöarnas stora malmrikedom; å bruket finnes masugn, martinugn och valsverk; förutom ett stort antal skogshemman hör under bruket *Möhkö masugn* i *Ilomants*. *Wärtsilä* med underlydande jord tillhör nu aktiebolaget N. L. Arppes arvingar.

Sedan *Kaurila*, 69 km, och *Tohmajärvi*, 81 km, i *Kemie* by i *Tohmajärvi* socken passerats, inkommer banan i tröstlösa skogs- och kärrmarker. Här följa stationerna *Onkamo*, 93 km, *Tikkala*, 100 km, *Hammaslahti*, 111 km,

vid landsvägen österut till *Kihtelysvaara* socken, hvar-
efter banan når stranden af *Pyhäjärvi*, som följes till
Joensuu, 133 km, där stationen är belägen på östra stranden
af *Pielis* älf, således utanför staden. dit man kommer
längs landsvägsbron öfver älfven.

Joensuu se nedan sid. 288.

b) *Sordavala—Suistamo—Korpiselkä—Ilomants—Pielis*
älf. En tur genom här uppräknade, vida och ödsliga
socknar är lönande för den, som icke skyr vandrings-
mannens mödor. Från *Sordavala* kan ångbåtslägenhet
begagnas till *Janaslaks* (sid. 273) eller till mynningen af
Läskelä å (dagliga turer), längs hvilken en på många
natursköna punkter rik vandring till dess utflöde i norr
från *Jänisjärvi*, 8 km. Af de många forsarna i ån är
den vackra *Jananus*, 4 km söderom *Jänisjärvi*, nära den
från *Ruskiala* (sid. 286) österut dragna landsvägen, värd
att omnämnas. Från *Oravaniemi* lastageplats vid *Jänis-*
järvis södra ända kan båt tagas till *Anoniemi* lastage-
plats vid sjöns norra strand, hvarifrån fortsatt båtväg
i smala vatten till *Värtsilä* (sid. 286). Föredrages land-
vägen, passeras *Suistamo* sockens kyrka (ortodox), invid
hvilken vägen grenar sig åt nordost mot *Suojärvi* sockens
gräns och åt norr längs *Jänisjärvis* östra strand till
Soanlaks sockens kyrka (luthersk), 18 km, hvarifrån
14 km till *Anoniemi*. Från *Anoniemi* leder en god
landsväg norrut genom ödsligt vilda skogsbygder till
Korpiselkä sockens kyrka (ortodox), 32 km, och *Ilo-*
mants sockens kyrkoby med både luthersk och grekisk-
ortodox kyrka c. 50 km från *Korpiselkä*.

Af större intresse är att vid *Soanlaks* lämna lands-
vägen och på ridvägar med häst genomströfva de vid-
sträckta skogsområden, som utbreda sig åt nordost, till
stranden af *Tolvajärvi* sjö, vid hvilken den likabenämnda
byn, med gästgifveri; denna sträcka är c. 50 km. Från
Tolvajärvi för landsväg västerut till *Korpiselkä*, 30 km,
och österut till *Suojärvi*, 50 km, åt hvardera hållet ge-
nom vidsträckta, dystra skogar. Den, som vill fortsätta
norrut, kan äfven välja vattenvägen från *Tolvajärvi* till
Melaselkä by, 50 km, vid *Vüksinselkä*, hvilken sträcka går
genom trakter fullkomligt orörda af odlarens hand; vid
norra ändan af *Tolvajärvi* sjö ett kronoskogvaktaretorp,
för öfrigt synes ej någon människoboning vid nämnda sjös
och den därefter följande åns stränder. Från *Melaselkä*
fortsattes i en bekväm farled till *Oinassalmi* färjpass å

vägen från *Ilomants* sockens kyrka österut till *Möhkö* bruk, dit afståndet från färjan är 5 km.

Möhköbruk med 2 väldiga masugnar för tillgodogörande af kringliggande sjöars järnmalm, lyder under Värtsilä (sid. 286). Här slutar den västerifrån dragna landsvägen. Trafiken österut mot gränsbyarna är hänvisad till obetydliga skogsvägar och ridspångar. Från höjderna kring Möhkö vidsträckt utsikt öfver skogsområdet österut. -- Från färjstället är afståndet till *Ilomants* sockens kyrkoby, med gästgifveri, 15 km.

Vid Möhkö bruk utfaller *Koida* älf, med källarmar i ryska Karelen, i *Nuorajärvi*, ur hvilken den forsrika floden flyter vidare till *Pielis* älf, c. 75 km, erbjudande en vacker om ock icke bekväm farled. Tillstånd till fiske i de fiskrika forsarna erhålles med lätthet i strandgårdarna. — Den vackraste sträckan af *Koida* älf är dess sista lopp, där de mäktiga forsarna *Pamilo* och *Kuusa-monkoski* fångsla uppmärksamheten.

Den, som från denna tur sträfvär söderut, fortsätter från *Koida*s mynning till bryggan vid *Euo* sockens kyrka, gästgifveri i närheten, hvarifrån daglig ångbåtslägenhet till *Joensuu*; turisten norrut fortsätter åter till *Ahveninen* brygga, (gästgifveri i närheten), som anlöpes af samma ångbåtar på färd till *Pielisjärvi* och *Nurmes*. Angående denna ångbåtsled hänvisas till sid. 289.

2. Joensuu stad med omgifningar.

Ankomst med *bantåg* till stationen på *Pielis* älf:s östra strand; hyrkuskar möta, taxa från stationen 50 p.; med *ångbåt* till strandkajerna i staden; hyrkuskar möta.

Hotell: *Societetshuset*, tillika gästgifveri.

Restaurationer å nämnda hotell.

Bad: varma i *Huikuri*s badstuga, sjöbad i stads badhuset.

Hyrkuskar: taxa inom staden 30 p.; längre sträckor enligt aftal.

Banker: filialer af *Finlands bank*, *Föreningsbanken* och *Nordiska aktiebanken*.

Telegraf; **Telefon** inom staden, till omgifningarna samt städerna *Sor-davala* och *Viborg*.

Ångbåtskontor: för de flesta båtarna *Petter Parviainen & Co* och *dssutom A. Uimonen* (för »*Salama*»), *Weckström* (för »*Pohjola*») och *F. Nepponström* (för »*Kullervo*»). Angående turerna hänvisas för öfrigt till annonser i de lokala bladen.

Joensuu stad grundlades 1848 till främjande af landsdelens handel och ekonomiska lif. Staden är uppförd vid mynningen af *Pielis* älf på den västra stranden, efter en regelbunden plan med breda, raka gator. Längs älfvens strand äro anlagda prydliga *esplanader* med alléer af stora björkar, hvarigenom hamnpartiet med *Pielis* kanals nedersta sluss gör ett angenämt intryck; härifrån går äfven den stora bron öfver älfven till dess östra

strand; från bron vackra vyer öfver älven; för öfrigt har stadens yttre intet anmärkningsvärdt att uppvisa. — Handeln är betydande, särskildt exporten af trävaror och ladugårdsprodukter. I staden finnes ett fullständigt lyceum och en sexklassig privat fruntimmersskola. In-vånaretalet uppgår till inemot 3,000.

Omgifningarna erbjuda söder och sydväst om staden många vackra partier vid stränderna af *Pyhäselkä* och vid farleden till Nyslott, angående hvilken hänvisas till sid. 221.

Ett annat mål för en intressant utfärd är *Höytiäinen kanal*, 7 km landvägen åt väster, genom hvilken kanal sjön Höytiäinen numera har sitt utlopp i Pyhäselkä.

Höytiäinen, belägen norr om Pyhäselkä, har en areal af c. 500 kvkm. I äldre tider var denna sjö ännu större; dess utlopp gick då åt väster till *Vuinijärvi*, som utgjuter sig i Pyhäselkä. För att något sänka Höytiäinen, hvars nivå var 21 m högre än Pyhäselkä, påbegyntes år 1854 ett kanaliseringsföretag, i afsikt att genom det 6 km breda näset aftappa Höytiäinenns vatten i Pyhäselkä. I fem år hade arbetet pågått, då plötsligt den 1 augusti 1859 vattnet genombröt dambyggnaderna och med hejdlös kraft bröt sig sin egen bana, den nuvarande Höytiäinen kanalen. Genombrottet var förenadt med en plötslig öfversvämning i Pyhäselkä, vid hvars stränder skador orsakades till ett värde af 98,000 mk. Höytiäinen sänktes med inemot 9 m; tilländningarna gäfvö öfver 12,500 ha fruktbar mark.

Den mest lönande utfärden från Joensuu är kanalen uppför Pielis älf eller någon del däraf, hvarom nedan 3.

Joensuu—Kuopio landvägen, se sid. 236.

Joensuu—Nyslott med ångbåt, se sid. 230.

Joensuu—Sordavala med järnväg, se sid. 286.

3. Joensuu—Pielis kanal—Nurmes.

Från Joensuu göras under seglationstiden dagligen regelbundna ångbåtsturer uppför Pielis kanal till Pielis stora sjö, på hvilken längs olika farleder styres till följande ändpunkter: Nurmes köping, Juuga sockens kyrkoby och Lieksa (Pielisjärvi sockens kyrkoby). Alla Pielisbåtarna anlöpa ett stort antal mellanstationer, af hvilka Koli är den för turisten viktigaste. — Vid kanalens norra ända anlöpes *Eno* sockens kyrkoby.

Pielis kanal med 10 slussar byggdes åren 1874 för en kostnad af inemot 3 miljoner mark. Denna vattenväg, som vunnits genom rensning af *Pielis älf* och slussbyggnader vid sidan af försarne, här öppnat det 1,095 kvkm vida *Pielisjärvi* för en direkt ångbåtstrafik till Saima vattnen. Slussarna, af hvilka flere ligga uti sär-

deles vacker omgifning, äro, förutom den i Joensuu stad, *Utra*, invid hvilken två stora vattensågar och ett glasbruk (tillh. Egerton Hubbard & Co), *Kuurna*, *Paihola*, *Haapavirta*, *Jakokoski* och *Saapaskoski*, alla inom *Kontio-lahti* socken; inom *Eno* socken ligga *Nesterinsaari*, *Kal-timo* och *Hühä*, de två sista, i närheten af socknens kyrka, äro sprängda genom ett bärg. Här upphör den egentliga kanalleden; den öfra delen af älfven har genom upprensning blifvit farbar; här anlöpes *Ahveninen* brygga, just vid älfvens utflöde ur Pielisjärvi. Färden från Joensuu hit tar 6 timmar i anspråk.

Den, som afser en tur till *Koida älf*, stiger af i *Eno* eller ock vid *Ahveninen*, därifrån båt tages till *Pamilokoski*, Koidas intressantaste punkt, se härom sid. 288.

Pielisjärvi erbjuder på alla sina farleder vackra taf-
lor; men i synnerhet tilldrar sig den starkt kuperade sydvästra och västra stranden uppmärksamhet. Här höjer sig ***Kolivaara*, 252 m öfver Pielis yta, erbjudande från sin skoglösa topp en den mest hänförande utsikt öfver omnejden med det vackra *Herajärvi* och längre bort *Höytiäinen* i väster, och i öster *Pielisjärvi*, öfver hvars motsatta strand man ser bort mot ryska gränsen.

En del af båtarna anlöpa stranden nedanför *Koli*; från den här belägna gården, i hvilken enkelt kvarter och kost erhöles, tages vägvisare för vandrigen till höjderna; för denna promenad bör anslås 3 à 4 timmar. — Anträdes icke återfärden med ångbåt, finner man en visserligen mödosam, men lönande promenad på skogsstigar till *Herajärvi* och *Herajoki*, hvilkas omgifningar äro särdeles vackra; härifrån fortsättes till lands eller med båt till *Ahveninen*; hela sträckan hit från *Koli* är 17 km; äfven kan för någon del af sträckan användas passerande ångbåt, som uppnås i farleden. — På färd till *Koli* kan äfven begagnas ångbåt, som icke angör *Kolistranden*, utan *Vuonislahti* brygga på motsatta sidan. I lugnt väder göres en angenäm rodd tvärs öfver sjön på 2 timmar.

Norr om *Koli* ligger på samma sida af sjön *Juuga* sockens kyrkoby i en kuperad vacker trakt; gästgifveri i byn. Färden från Joensuu hit tar 8 timmar i anspråk. Afståndet från *Koli* till *Juuga* kyrkoby, är c. 30 km. Från *Juuga* till *Nurmes* 40 km landsväg.

Den östra sidan af *Pielis* ter ett nästan lika kuperadt och vackert landskap som den västra. Här angöres af de flesta båtarna *Vuonislahti* by med gästgifveri vid landsvägen till *Pielisjärvi*.

Icke långt från byn åt söder längs landsvägen ligger *Jauhiainen* gård, vid hvilken den 11 september 1808 ett anfall af de ryska trupperna med framgång tillbakaslogs af de karelska bondeskarorna under deras ledare bonden *Tiainen* och den unge godsegaren *Stenius*. Desse hade organiserat folkresningen i norra Karelen och, stödda af *Sandels* position i *Savolaks*, (se sid. 229) med framgång trängt söderut. Den 9 sept. tvungos de vid

Vorna att retirera till Jauhainen; framgången härstädes två dagar senare hade till påföljd att nya angrepp uteblefvo och att Tiainens skaror till slutet af oktober voro herrar i dessa trakter.

Den viktigaste hamnplatsen på Pielisjärvis östra sida är *Lieksa*, *Pielisjärvi* sockens kyrkoby, belägen vid den från ryska Karelen här utflytande *Lieksa älf*. I den stora byn finnes godt gästgifveri.

Här anlades 1656 staden *Brahea* af Pehr Brahe, som varmt nitälskade om denna till hans förläningar hörande landsdels förkofran. Orten, i hvilken en »pedagogi» upprättades, lefde dock ett föga bemärkt lif och sjönk snart åter ner till en kyrkobys rang och värdighet. De närmaste omgifningarna äro flacka; 7 km åt öster ligger vid *Lieksa älf Pankakoski* järnbruk (tillh. handlanden J. C. Burmeister i Helsingfors), hvilket arbetar på traktens sjömalmer.

Den nordligaste hamnen i Pielisjärvis norra ända är **Nurmes köping**, vackert belägen i en kuperad trakt. Från de många omgifvande höjderna erhållas storartade, hänförande utsikter öfver nejden, hvarför en tids vistelse här skänker mycket behag.

I köpingen, som är regelbundet och väl bygd, erhålles logis å gästgifveriet, godt. För utfärder i omnejderna stå häst äfvensom båt och roddare till buds; pris enligt aftal. Telegraf.

Från den mellan köpingen och den förra kyrkobyn belägna *äsen* erhålles den närmaste utsikten öfver trakten; ett par km åt öster höjer sig *Vinkerinvaara*, från hvars topp den mest omfattande vyn öppnar sig.

Vid vägen västerut, 8 km, ligger *Kuokkastenkoski* järnbruk (tillh. handl. J. C. Burmeister i H:fors), anlagdt på traktens tillgång af sjömalmer.

Nurmes—Kuopio, se sid. 236.

4. Nurmes—Kajana.

Turisten, som från norra Karelen sträfvar till Kajana området, fortsätter från Nurmes norrut antingen längs landsvägen till *Sotkamo* c. 90 km, på hvilken väg man inträder i Kajana området vid en af dess märkeligaste punkter *Vuokatti*; vägen hit går genom ödslig skogsterräng, som låter vildmarkens enslighet framträda. Angående anknytningen med linjen Kajana—Sotkamo se X, B. Denna väg kan på vissa sträckor utbytas mot rodd på de parallelt med landsvägen gående vatten- dragen.

Från Nurmes löper en väg åt nordost genom ännu ödsligare trakter än den ofvannämnda. Denna väg följes af den, som vill tränga till Kajana områdets östligaste delar i *Kuhmoniemi*, 80 km, hvarifrån en angenäm vatten- väg med ström genom *Sotkamo* till *Kajana*. Se härom X, B.

IX. Österbotten.

I detta kapitel behandlas det sydösterbottniska slättlandet, hvilket med en svag dosering sträcker sig från Suomenselkä i sydost och öster till Bottniska viken i väster, äfvensom de delar af de nordösterbottniska flodområdena, som ligga närmast hafvet (Torneå dalen till Aavasaksa). Ule älfvs sammelmäcken, d. v. s. det vidsträckta området kring Uleå träsk och dess tillflöden från norr och öster, äfvensom Kuusamo trakterna upptagas i ett särskildt kapitel (X Kajana området och Kuusamo). Likaså en del af de nordösterbottniska floddalarna, hvilka ingå i kapitlet XI Lappland.

Det sydösterbottniska slättlandet har en föga omväxlande karakter; nämnvärda höjder finnas icke; horisonten ter merendels en jämn linje. Landets likformiga sluttning mot hafvet har hindrat uppkomsten af större sjöar eller sjösystem; vattnet rinner af i en mängd lugnt flytande, föga vattenrika älfvar, hvilka, sedan snösmältningen slutats, draga i hop sig till obetydliga åar. Men om ock af dessa orsaker landsdelen icke genom naturens skönhet tilldrar sig turistens uppmärksamhet, är den likväl värd ett besök af den, som vill förvärfva sig en allmän kännedom af landet. Och resenären i de sydösterbottniska byggderna skall möta mycket af intresse. Det är i synnerhet odlingen i älfdalarna, som tilldrager sig uppmärksamheten likasom äfven befolkningen, hvars pigga och frihetsälskande, om ock något skrytsamma lynne icke undgår att göra intryck på främlingen. — Här finnas äfven de i Finlands historia mest betydande slagfälten, hvilka på ett besök i dessa nejder äro egnade att framkalla dyrbara minnen från framfarna tider.

För färder i Österbotten äro hufvudlinjerna järnvägssträckningarna söderifrån till Vasa och Uleåborg äfvensom farleden längs kusten. En grundligare inblick i förhållandena vinnes dock ej på dessa sträckningar. Den, som vill litet djupare lära känna landskapet, bör därför följa någon af de hufvudlandsvägar, som genomskära detsamma. Särskildt är i sådant afseende den stora strandvägen längs Bottniska viken att beakta; denna berör samtliga kuststäder äfvensom flere af de mest minnesrika platserna från „Finlands sista strid“. — En tur längs dessa vägar göres bekvämt med skjuts; gäst-

gifverierna äro öfveralt goda. Ett det mest lönande fält erbjuder det österbottniska slättlandet åt turisterna på *velociped*, som nästan öfveralt finner de skönaste, fasta vägar utan nämvärda backar. Fotgängaren finner däremot i följd af sitt mindre snabba fortskaffningsmedel vägarna enformiga och föga lockande, om det gäller långa turer.

En annan karakter erbjuder naturen i det nord-österbottniska området. De vattenrika, breda älfvarna flyta genom dalar fulla af fågling. — Naturvännen finner här intressanta, särdeles lönande båtlinjer längs de mäktiga floderna, och tränger han längre in i landet, öfvergår slättbyggheten i ett bärglandskap, hvars storslagna prägel mäktigt tilltalar sinnet.

Med afseende på kostnads- och tidsberäkningarna för en färd i detta vidsträckt område hänvisas till de allmänna uppgifterna i inledningen. Program för rundresor i landet, om ättande jämväl de österbottniska byggena, upptagas äfven i inledningen.

A. Östermyra—Vasa.

1. Med järnväg till Vasa.

Den, som österifrån kommer till Österbotten med järnväg, inträder i detta landskap mellan Töysä och Alavo stationer. Angående sträckan härifrån till Östermyra och trakten kring sistnämnda station hänvisas till sid. 184.

Från Östermyra går tåget fram öfver en vidsträckt långgländt nejd, som om våren ligger under vatten, hvarefter det i stark stigning når *Murkakorpi* höjd; från denna sänker sig banan ned till *Kyro* älf, som öfverskrides på *Munakka* långa bro, med ett spann, hvarefter ett ödsligt håll följer till *Ylistaro* station, 22 km från Östermyra; gästgifveri 2 km från stationen.

Längs *Kyro* älf, fordom mera farbar än nu, färdades enligt sägen *Ilmolaborne*, förrän deras första kapellkyrka invigdes af biskop *Arvid Kurck* 1516, i stora båtar till *Storkyro* kyrka. På återfärden stakades båtarne upp för forsarne, hvarefter kyrkfolket hvilade och uppsände en tacksägelse öfver lycklig färd vid *Kitinoja* (eller såsom det ursprungligen skall hetat *Kiitosoja*).

Vid *Ylistaro* station korsas banan af landsvägen från *Storkyro* till *Ilmola*, och vid *Kaukola* by, 2 km från stat., förgrenar sig den i anledning af *Vasa* hofrätts inrättande (1776) bygda vägen genom *Lappo*, *Alajärvi* och *Laukas* till *Kuopio*. På älfvens norra strand, 3 km från stationen, synes *Ylistaro* ståtliga, i modern götisk stil bygda kyrka, hvars uppförande 1847—

52 med en kostnad af inemot 200,000 mark lärer väsentligt undergräfd den folkrika församlingens västånd. Bland kyrkans få prydnader från äldre tider kunna nämnas ett sjelfmåladt porträtt af Elias Brenners fader, kyrkoherden Isak Brenner († 1670), känd såsom den österbottniska kyttodlingens upphofsman och genom detta porträtt såsom en af Finlands äldste konstmalare samt ett par taflor af J. E. Hedberg († 1823).

Vid Ylistaro station kommer man i sikte af den bygd i Kyro älfdal, som kallas *Storkyro åker* och som med knapt märkligt afbrott vid Napo by sträcker sig genom Ylistaro, Storkyro och Lillkyro socknar med tätt bebyggda folkrika byar vid hvardera älfstranden på 1 å 2 kilometers afstånd från hvarandra. Ståtliga och rumrika hus i två våningar, af hvilka den öfra blott vid festliga tillfällen begagnas, och af kilad sträcksten uppförda ladugårdsbyggnader äro ganska vanliga i denna allmogebygd. I öfra delen af Ylistaro, icke långt från klubbhöfdingen Bengt Pouttus forna hemvist, finnes till och med, å Kivi-Punkari hemman, ett boningshus i två våningar af gråsten, uppfördt af en bonde under inflytande af de ekonomiska teorierna i sista seklet.

Med förklarlig aktning för de fält, hvilka uppbära „Vasa rågens“ rykte, men oförklarlig uppoffring af lokaltrafiken i den rika, tätt befolkade älfdalen följer emellertid banan, såsom vore den blott till för ändpunkternas förbindelse, bygden åt på behörigt afstånd, nära de forna skogsbackarne, hvilka redan länge vägrat bygden med dess ensidiga odlingsintresse nödigt vedförråd. Såsom sällsamma minnen från länge sedan förflutna tider och af forna förhållanden visas dock ännu midt i åkerfälten på älfvens strand spår af — tjärdalar. Den följande stationen är *Orismala*, 30 km.

Helt nära Orismala station passeras den lilla å, som genomlöper *Orisbergs* järnbruk; gästgifveri 1 km från stationen; 1 km öster om stationen *Leväntitty* år 1886 undersökta förfinska graffält från ung. 5:te seklet eft. Kr. f.

Orisbergs järnbruk och gods ligger 7 km åt söder från stationen. Det vackert belägna bruket jämte dess med stor kostnad anlagda spardammar och vattenledningar räknar sin uppkomst från år 1659, då rådman J. M. Holmberg i Vasa erhöll tillstånd att grundlägga det för tillgodogörande af malmer från Hopeavuori invid landsvägen emellan Ylistaro och Ilmola samt Orismala grufva i Storkyro. Bruket, som emellertid snart begynte importera svensk malm, låg efter dess förstöring 1713 öde till år 1741 och har tillhört växlande egare, tills det vid ingången af detta sekel köptes af den n. v. egarens (landtbruksrådet A. Edv. Björkenheim) farfader, bedriver stångjärnssmide af svenskt tackjärn och har jämte betydligt jordbruk såväl landtbruks- som mejeriskola för finska talande elever samt särskild brukskyrka.

På sträckan från Orismala till nästa station, *Tervajoki*, 42 km, gästgifveri 1 km från stationen, erhålles från kupéfönstret endast ringa utsikt öfver de bördiga fälten i Kyro älfdal. Turisten, som älskar göra dessas bekantskap och som vill bese *Storkyro* sockens historiska minnen, lämnar därför tåget vid Orismala och följer landsvägen i älfdalen till Tervajoki, 15 km, eller ock tages förstnämnda station, vid hvilken trafiken från *Lillkyro*

socken (till kyrkan 8 km) anknyter, till utgångspunkt för en utflyt i dessa anmärkningsvärda trakter. På denna sträcka passeras *Napo slagfält*, 3 km från Orismala, och Storkyro minnesrika medeltids kyrka, halfvägs mellan nämnda stationer. Från omgifningarna af Tervajoki kan man öfver de vida fälten på en gång varsko Storkyro gamla och nya samt Lillkyro och Laihela kyrkor.

Napo slagfält, i våra dagar ånyo beryktadt genom de benförråd, hvilka där uppsamlats och krossats till gödningsämne, är en illustration till ett af de sorgligaste bladen i Finlands krigshistoria. Här ordnade Karl Armfelt efter ett på Storkyro prestgård hållet krigsråd kvarlevorna af den finska armén. 4,500 man och 1,500 beväpnade bönder, till en sista kamp emot den ryska hären, 12,000 man, som under furst Galitzin framryckte genom Jalasjärvi och Ilmola. I tre dygn stodo de finska krigarna här uppställda i snö och köld; slutligen såg man fienden den 19 febr. 1714 rycka fram. Armfelt red framför trupperna, uppmantrande dem med ett kort tal och en bön samt gaf lösen: »med Guds hjälp». Armén var uppställd på slätten mellan tvenne skogsbryn och tvärs öfver älfven på isen, så att den förskansade Napoby låg i centrum. Kavalleriet stod på flyglarna, fotfolket, som Armfelt själf anförde, i midten. I tre timmar varade slaget, kl. 1—4. Vinden lög emot finnarna, så att snö föll dem i ansiktet, hvarigenom genast i början ordningar uppstodo på vänstra flygeln; den gaf vika och flydde; äfven den högra flygeln grep utan att hafva affyrat en enda salfva till flykten. Emellertid höll Armfelt tappert stånd med fotfolket, men nödgades slutligen vika för öfvermakten, hvarvid han själf var nära att falla i fiendens händer, så att han e kunde ordna reträtten. Först i Nykarleby lyckades han samla spillrorna af sin här, af hvilken 2,000 man jämte alla officerare utom 10 stannat på valplatsen; de flesta finga förruttna där de stupat och ännu följande sommar var älfven uppfylld af lik. — Nederlaget hade till påföljd en skoningslös plundring af det försvarslösa landet.

***Storkyro kyrka* fordom gemensam för hela södra Österbottens finska befolkning, har sitt byggnadsår 1304 inhugget vid östra gafvelfönstret. Ännu fortlevver traditionen om kyrkans uppförande under sju dyra år, och aflägsna hemman i socknens forna utmarker, såsom Kihniö i Peräseinäjoki och Tohni i Töysä, räkna sin ålder från deltagandet i detta på sin tid jättearbete; två limpformiga stenar uppvisas ännu såsom rester af »jättarnes» matförråd. Men redan dessförinnan säges den af tegel uppförda sakristian tjenat såsom kyrka för ett på den n. v. prestgårdens plats beläget munkhospitium, en sägen, som erinrar om dominikanernas ankomst till Finland med Birger Jarl. Kyrkans midt på taket resta torn och på pelare hvilande tegelhalf nedbrötos redan 1712, gafvelresningarna 1820, men tack vare sina rika af »Storfursten i Kyro», generalprosten öfver Österbotten Jakob Geet 1560 bestodade väggmålningar, hvilka, öfverkalkade redan på Isak Brenners tid 1660 och åter blottade 1855, i tre öfver hvarandra belägna hvarf, omfattande mer än 100 taflor, illustrera det åldriga templets väggar, är Storkyro kyrka numera landskapets sevärdaste fornlämning. — På *Höysölänmäki* 1 km från Tervajoki by finnas några tiotal spridda mer eller mindre skadade grafkummel (jätinroukkioita) från förfinsk tid; från ett par af dem är ett antal fynd, däribland en fingerring af guld, tillvaratagna. Fornlämningar af detta slag finnas äfven högre upp vid Tervajoki å, som genomlöper *Tervaneva*, i hvilken en skutöl, och i den del däraf, som kallas *Ankkuri-lahti*, under Tuomaanmäki ett stort ankare fordom funnits.

Från Tervajoki följer banan Storkyro—Vasa vägen öfver släta ängsmarker till *Laihela* station, 52 km, i en

tätt befolkad bygd, där *barackerna* för Laihela reservkompani och den rödmålade stora och fula *träkyrkan* ådraga sig den resandes uppmärksamhet.

Kyrkan är bygd 1805 och skall varit bestämd för Stor-Tuna socken i Sverige, men ritningarna förväxlades, till följd hvaraf Laihelaborne fingo ett tempel, som var tre gånger större än det beståda. För öfrigt är det ovanligt rika kyrkoarkivet, som börjar med kyrkans invigningsbref 1508, förtjent af forskares uppmärksamhet; en urgammal predikstol och ett antal helgonbilder förvaras i öfra sakristian. — Laihela socken är sedan Chr. Gannanders tid känd för sina talrika grafkummel, i hvilka hittats fynd från dels brons-, dels äldre järnåldern, och skeppsvrak omtalas såsom bevis att den forna skärgårdens fjärdar närmat sig dessa nejder; enligt sägen hafva saltsjöns vågor i tiden slagit mot *Prinkinmäki* till högor om Vasa-vägen, 3 km från Laihela kyrka.

En väg, som från Laihela kyrka går genom bygden uppför Ådalen, förgrenar sig högre upp å ena sidan öfver Ilomäki till Ilmola, å andra genom Jurva, Östermark (Teuva) och Nerpes till Kristinestad.

Från Laihela går tåget vidare öfver odlad mark, mest ängstrakter (Rutoängarna) till *Toby* station, 60 km, belägen 3 km från den likabenyämda byn och gästgiveriet, där såväl den gamla strandvägen som den på Adolf Fredriks tid bygda snörräta postvägen från Kristinestad och dessutom en biväg från norra strandvägen sammanstöta med den af järnvägen åtföljda Storkyro—Vasa vägen. Härefter ilar tåget genom en tydligen tillandad skärgård öfver sankar ängar emellan skogsbackar, som äro öfverlastade med stenblock, så att träden knapt finna plats emellan dem.

På följande håll passeras *Gamla Vasa*, som synes till vänster. Här finnes en haltpunkt för lokaltrafiken hit och till *Korsholms* vallar, angående hvilka platser hänvisas till sid. 299.

Sneddande öfver den gamla stadsplanen och förbi den nu igengrodda kanalen emellan staden och „gamla hamnen“ förtlöper banan öfver steniga backar samt upplandade vikar och sund omkring 7 km till den nya staden *Vasa*, 75 km.

2. Vasa stad.

Ankomst: med *bantåg* till järnvägsstationen i stadens östra del, vid ändan af Hofrätts-öspanaden; önskas *hyrkusk*, tages pollott af den på stationsustrappan posterande poliskonstapeln; för färd från stationen 20 p: i öfver enkel taxa; med *ångbåt* till strandkajerna i stadens västra del, hyrkuskar här posterade.

Hotell: *Ernsts hotell*, Kyrkoöspanaden 16, rum från 2: 50; *Hotell Central*, vid järnvägsstationen, rum från 2—4 mk, *Kristina Österblads Kafé*, Skolhusg. 23, rum från 1: 50.

Restaurationer: å nämnda hotell samt **Paviljongen* (sommartid) i parken vid ångbåtshamnen, *Thiléns Kafé* och *Konditori* Hofrättsöspanaden 12; utvärdshus: **Sandviksvillan*, 1 km söder om staden. Dessutom finnas nykterhetsvärdshus.

Bad: varma och kalla i *Vasa badhusaktiebolags badhus* vid hamnen till v. från järnvägsbanken; friska hafsbad å *Sandö*, uppnås längs en sidobro från den från hamnen löpande järnvägsbanken.

Rakstugor: Rådhusg. 15 och 22, Hofrättsespl. 19.

Hyrkuskar: finnas posterade på flere ställen i staden; taxa 40 p:ni, till Brändö och Sandviken 60 p:ni; för timme 1: 50—2; till Gamla Vasa och retur enligt aftal, 3 å 4 mk.

Ångslupar underhålla med turer flere gånger dagligen trafiken till villorna i den omgifvande skärgården.

Banker: Hufvudkontor för *Vasa aktiebank* Kyrkoesplanaden 15, Filialer af *Finlands bank*, Hofrättsespl. 13, *Föreningsbanken*, Rådhusgatan 20; *Nordiska aktiebanken* Vasaespl. 11 och *Kansallis-osakepankki*, Hofrättsespl. 13; alla öppna kl. 9—2 och 4—6, utom Finlands bank, hvars tid är 10—2½.

Post: kontor Sandög. 5; öppet: för mottagning af enkel korrespondens och försäljning af frankomärken kl. 9 f. m.—5½ e. m. (sön- och helgd. kl. 8—10 f. m.). För afgående rekom. o. värdepost kl. 10 f. m.—4 e. m. (sön- och helgd. 8—10 f. m.).

Telegraf: kontor Hofrättsespl. 11.

Telefon: inom staden, till omgifningarna och landsdelens städer.

Ångbåtskontor: Sandögatan. 2.

Vasa stad med inemot 12,000 invånare, belägen på en hög, emot inloppet från Bottniska viken framsträckt udde, är en bland nordens vackraste städer. Isynnerhet är anblicken af staden, då man från sjösidan nalkas densamma, anslående. Infattad i en ram af parker, hvilka sträcka sig längs de mot stadsfjärden i väster mer eller mindre brant sluttande stränderna, ter sig Vasa såsom en stad af intagande villor, i det samtliga gårdar vid de breda reguliera gatorna och grönskande esplanaderna äro, tack vare de rymliga tomterna, försedda med trädgårdsanläggningar. Lika intagande är utsikten från den högt belägna staden åt fjärden med dess holmar och skär.

Planerad efter ritning af arkitekten Karl Axel Setterberg, har Vasa därjämte honom att tacka för de flesta af sina prydligaste och stilfullaste byggnader, såsom den i modern götisk stil hållna *lutherska kyrkan* (altartaflor af Ekman och Edelfelt), den i byzantinsk stil uppförda *ryska kyrkan* och det palatslika på en dominerande plats i parken invid stadsfjärden placerade *Residenshuset* med lokaler för Vasa hofrätt (porträtter af Gustaf III, Alexander I och hofrättspresidenterna; rikt arkiv från 1623 till n. v. tid), länestyrelsen, läneränteriet, länelandtmäteriet. Vidare är bland monumentala hus att nämna det efter ritning af M. Isæus i Stockholm uppförda *Stadshuset* med stor och vacker festsal samt lokaler för stadens

magistrat, poliskammare, auktionskammare, stadsfullmäktige, navigationsskola, brandväsande, museum m. m.

Såsom säte för hela Österbottens högsta judiciella myndighet, *Vasa hofrätt*, och för *Vasa länestyrelse* med åtföljande embetsverk, såsom stationsort för *Vasa finska skarpskyttebataljon* och centralort för *talrika läroverk*, hvaribland ett svenskt och ett finskt klassiskt lyceum, en industriskola, en realskola, en svensk och finsk fruntimmers- och en navigationsskola, intager Vasa en framstående plats bland norra Finlands städer. Icke mindre betydelse har staden såsom bemedlare af den sydösterbottniska *handeln*. Härifrån utskeppas företrädesvis den sädesproducerande landsortens förnämsta exportvara, hafre och Vasa rågen; betydande är äfven exporten af åtskilliga andra artiklar, såsom tjära, trävaror, mejeriprodukter och boskap. Bland stadens *industriella inrättningar* äro ett *bomullsspinneri* (tillh. ett aktiebolag, disp. ing. Chr. Bruun) och en *ångkvarn* (tillh. ett aktiebolag, disponent direkt. H. Sölfverarm) de mest betydande; af de öfriga må nämnas en mekanisk verkstad, tvenne tobaksfabriker, en tvinn- och nätfabrik, tvålfabrik m. m. I staden är elektrisk belysning införd.

Från norra ändan af Kyrkoespianaden leder en lång bro öfver till *Brändö* med där belägna fabriker, varupplag, skeppsvarf och hamn i ett smalt emellan Brändö och Smulterön beläget sund. *Sandö* holme, midtemot ångbåtsbryggan i västra ändan af Sandögatan, är ett tillfälligt förlustelseställe, där folkfester icke sällan tillställas. Sevärd är den med sand från Kapellbacken vid Gamla Vasa till öfver 5 m djup fyllda *begravningsplatsen*. I en parkanläggning 1 km söder om staden finnes utvårdshuset *Sandviksvillan*. — Från järnvägsstationen är ett hamnspår draget genom stadens norra del till stads- hamnen och vidare på en lång bank öfver till *Vasklot- holme*, vid hvars västra strand den yttre, för djupgående fartyg afsedda hamnen är belägen.

Talrika villor hafva under senare tid anlagts på de kring Stadsfjärden och Kråkfjärden belägna holmarna och stränderna, Vasklot, Caprera, Fridskär, Nagelskär, Hagaskär, Gerbylandet, Svartö m. fl. Förbindelsen emellan villorna och staden förmedlas af reguliera ångbåts- turer.

Historik. Mustasaari bys läge gentemot södra Österbottens äldsta bygd vittnar i sin mån jämte tradi-

tionerna om Korsholm (se nedan sid. 301) och den vid inloppet till Vasa liggande *Korshamn*s fjärden om dess betydelse såsom urgammal hamnplats och följaktligen äfven handelsort. Redan år 1348 erhöles såväl Mustasaari som Pedesöre och Nerpes socknebor rätt att sig emellan idka handel med lifsmedel; såsom hamnplats och handelsort nämnes Mustasaari dock uttryckligen först på Gustaf Vasas tid, då hamnen årligen besöktes af 6—13 fartyg och ett tiotal handlande från Kyro, Mustasaari och Vörå med delvis egna skepp drefvo handel därstädes. Vid hertig Karls besök på Korsholm 1602 befastades hos honom insikten om ortens lämplighet till köpstad, och 1606 grundades *Mustasaari* stad, som 1611 erhöles sina egentliga privilegier jämte betydliga jord-donationer och i namnet *Vasa* det mest lysande veder-måle af en Vasa-konungs ynnest. Dock hämmades äfven *Vasa* stads utveckling i halft annat århundrade af „merkantilsystemets“ bojer. Åren 1651—74 underlydde staden grefskapet Korsholm. Under stora ofreden utplundrades staden och förlorade hela sin handelsflotta, som då bestod af 12 fartyg; 1742 sammankallades representanter för Österbottens ständer till landtdag i Vasa. — Den 25 juni 1808 var Vasa skådeplatsen för en häftig strid emellan en landstigen svensk truppstyrka under Bergenstråles befäl och den ryska besättningen, hvar-efter staden undergick en våldsamt plundring, som påstod i 3 dagar. — Den fasansfulla eldsvåda, som den 3 augusti 1852 lade det gamla Vasa i aska blef anledning till stadens flyttning 1862 till Klemetsö udde nära Brändö 1789 anlagda och äfven genom engelsmännens bombardemang 1854 kända hamn. Till följd af några enskilde stadsbors anhållan tillades den nya staden genom kejs-erligt manifest 1855 namnet *Nikolaistad*, hvilket i sträng officiell stil användes, sedan en af 139 medborgare i staden undertecknad petition att återfå det ärofulla Vasa-namnet 1862 afslagits.

3. Gamla Vasa och Korsholms vallar.

Dessa minnesvärda ställen, belägna 7 km väster om den nuvarande staden, uppnås antingen med bantåg till Gamla Vasa haltpunkt eller ock längs landsvägen; hyr-kusk fram och åter 3 à 4 mk. Hela besöket göres på 3 timmar.

Gamla Vasa, Österbottens äldsta kulturcentrum, där vägar sammanstöta från Toby, Lillkyro, Kveflaks och

Vasa, ter numera efter här gjord grustägt vid Vasabanans byggande en bedröflig anblick. Emellan kringgrädda stenhölster kvarstå räddade undan förödelserna blott nakna murar af den fordom så vackra kyrkan, hvilken täflat i åldern med landskapets äldsta kyrkor; nära intill reser sig den kvadratiske grundmuren till klockstapel. Af det öfriga synas endast platsen för det minnesrika skolhuset, tätt invid hvilket (på södra sidan) J. L. Runeberg såsom skolgosse bodde, äfvensom en sten, upprest till minne af den heta striden den 25 juni 1808, då öfverstelöjtnant Bergenstråles landstigningsexpedition försökte, ehuru utan framgång intaga staden. Det gamla Vasa, dess glänsande vid flyttningen lederade namn, dess minnen hade dock förtjenat att en park uppstått på dess ruiner, en park ordnad efter dessa minnen till århundradens nöje och till heder för det raskt tillväxande Nya Vasa. Såsom rester af det som varit, finnas invid den forna stadsplanen länelasarettet med dårdvårdsinrättningen på andra sidan kanalbron, Haga prestgård såsom minne af den forna „norra ladugården“, det berömda efter ritning af öfverintendenten baron Adelcrantz 1777—86 bygda *Hofrättshuset*, hvilket 1863 inreddes till kyrka för Mustasaari församling (med altartaflor af Sandberg och Alexandra Sältin) och nu anses såsom en af landets vackraste kyrkor, samt den samtidigt med hofrättshusets uppförande planterade vackra, men sedan länge vanvårdade tredubbla lindallén emellan detta och det forna landshöfdingsresidenset Korsholm.

**Korsholms vallar*, de enda numera återstående resterna af Österbottens urgamla höfdingeresidens, bilda en grönklädd kulle på den forna stadsplanens södra sida. Enligt traditionen bevarar Korsholms namn minnet af det kristna korsets planterande på Österbottens kust och dess cernerande med en kristen svensk befolkning, till hvars skydd den fordom kringflutna och delvis konstgjorda holmen befästades. „Slott och fäste“ kallas Korsholm i Österbottens äldre medeltidshistoria, men redan 1505 blott „kronogård“, och af trä torde Korsholms byggnader varit redan på Vasa-konungarnes tid. Sedan Oxenstjernas grefliga residens 1651—74 förfallit under stora ofreden, uppfördes 1747 på kullen ett landshöfdingsresidens, hvilket såsom odugligt utdömdes redan 1771. Dess

rester utplånades 1851, då vallarne sänktes mer än 2 meter vid grundläggningen af ett nytt residenshus, hvars uppförande sedan omintetgjordes genom stadens brand och flyttning. För ungdomen i Gamla Vasa var den sagohöljda kullen i västra ändan af „hofrättsesplanaden“ en omtyckt lekplats. På kullen höjer sig nu ett år 1894 upprest stenkummel med ett granitkors i romanisk stil till åminnelse af korsets plantering i dessa byggder.

Historik. Korsholm, med hvars öden hela Österbottens historia är nära förbunden, omtalas första gången 1384 bland Bo Jonsson Grips besittningar under namnet Krytseborg och afträddes 4 år senare åt drottning Margareta. Grips fogde riddaren Filip Karlsson förblef emellertid dess höfding möjligen ända till våren 1396, då Vitaliebröderna satte sig i besittning af de fasta platserna vid Bottniska viken. I Korsholm hade desse fruktade fribytare under Sven Stures befäl sitt sista försvarsverk intill våren 1399. Såsom länets styresmän nämnas därefter riddarne Karl Öra, Otto Peccatel och Nils Gustafsson. Den sistnämde son Erik Puke innehade Korsholm på sin faders vägnar sommaren 1434, då han, uppfordrad af Engelbrekt, utrustade tvänne härar till det ärorika befrielsekriget, hvilket höljde hans namn med glans, men kostade hans hufvud. Österbottens och Vesterbottens förening såsom ett slottslän upphörde 1440, då Korsholm jämte landskapet tilldelades Karl Knutsson, som följande år afträdde denna förläning åt Krister Nilsson Vase. Efter dennes död 1442 innehades Korsholm i ett tiotal år af Ingvar Nilsson, sedan af riddaren Klas Plata. Då Karl Knutsson andra gången 1465—7 hade Korsholm i förläning, besökte den landsflyktige konungen enligt en allmogesägen, förföljd af ovänner, trakten af Gamlakarleby, som ärfde hans namn, och Lesti, om hvars ålder flere dunkla sägner tala. Bland Korsholms under följande årtionden af kronan tillsatte fogdar är Hans Reen känd genom sina försvarsåtgärder under det stora ryska kriget i den nordösterbottniska landsdelen. Från 1497 ingick Korsholm bland Sten Stures förläningar och tillföll sedan hans enka Ingeborg Tott, som 1504 afträdde landskapet för skuld åt Svante Sture. Dennes hurtige landsfogde Katillus Skrifvare utrustade till danska kriget 1510 en österbottnisk flotta, hvilken dock redan i Raumo fick befallning att återvända. Efter Sture hade Jöran Hansson till Norrnäs Korsholm i förläning till sin död 1517, då Arvid Kurck utverkade att hans unga enka, Ingeborg Sparre, och barn ännu någon tid skulle få behålla Österbotten, men hon blef snart omgift med Krister Horn till Äminne. Jöran Helsing var redan Gustaf Vasas fogde på Korsholm, då Severin Norby 1522 fick Österbotten att eröfra till sin förläning. Tiden 1525—71 beboddes Korsholm, med en besättning af 7 å 8 man, af Österbottens fogdar, bland hvilka Hans Ingesson 1567 halshöggs för underslef; 1571—98 innehades Korsholms gård jämte Mustasaari socken af hofmarskalken Gustaf Banér i förläning och landsfogdens residens flyttades 1591 till Uleåborg. Korsholms egor fördelades 1612 på två ladugårdar, af hvilka den norra med kungsgården efter 1633 innehades af staden, men efter 1651 af Gabriel Oxenstjerna, som kallade sig greve af Korsholm, tills hans grefskap indrogs 1674 och Korsholm för ännu ett hundradetal år blef landshöfdingeresidens. Efter 1846 underlyda den forna kungsgårdens egör Korsholms jordbruksskola.

B. Från Vasa söderut.

Den bekvämaste vägen från Vasa söderut är järnvägen eller ock sjövägen med de stora kustbåtarna. Åfses

att lära känna den del af landskapet, som ligger söder om järnvägen, så utbytas nämnda linjer mot de landsvägar, som genomskära södra delen af Vasa län. De viktigaste af dessa äro: strandvägen från Vasa till Kristinestad och därifrån vidare åt söder till Björneborg, samt den genom det inre af landet från Östermyra station till Kristinestad dragna vägen. Mindre betydande för den genomgående trafiken är den gamla strandvägen alldeles utmed Bottniska vikens kust, däremot erbjuder den mycket af intresse för turisten, som vill lära känna kustsocknarnas i många afseenden egendomliga etnografiska förhållanden. Här nedan behandlas alla dessa linjer, utom järnvägslinjen, hvilken redan ofvan IX, A, 1 sid. 293 beskrifvits.

1. Vasa—Kaskö—Kristinestad—Björneborg.

a) Med ångbåt.

1. Från hamnen i Vasa styres öfver stadsfjärden in i den omgifvande skärgården och genom denna ut på *Korshamns fjärden*. Här delar sig farleden: ut till hafs styres åt nordväst mot *Norrskärs fyr*, hvarifrån öppna hafvet hålles vid fart både åt norr och söder; den innersta farleden för grundgående farkoster går åter åt söder, innanför *Bergö* utskärs kapell (under Malaks socken).

Den, som önskar göra bekantskap med skärgården söder om Vasa och dess hurtiga fiskarbefolkning väljer denna inre farled och söker för sådant ändamål plats i någon från Vasa hemåtgående skärgårdsfarkost, t. ex. från Bergö. Ett besök här ute skall skänka mycket af intresse. Färden söderut kan härifrån fortsättas längs gamla strandvägen (sid. 307), i hvilket fall man från Bergö följer någon båt till fastlandskusten. Allmogen här likasom i hela Vasa-skärgård är svenska talande.

Säl fångsten är i denna skärgård af stor betydelse för befolkningens ekonomi. Säl fångsten på Finlands västkust, omtalad redan i S:t Henriks legend, bedrefs på Gustaf Vasas tid om vintern med stafvar och krokar under isen, efter Marietiden (24 mars) med stafvar på isen, om hösten däremot, likasom äfven i våra dagar, med nät. Den värliga säl fångsten, hvilken nu bedrifves företrädesvis med lodbössa, är en äfventyrlig och lifsfarlig idrott, som har passionerade idkare bland kustallmogen. Den långa, odäckade, för råsegel gående *fäl båten*, utrustad med två jullar och några kälkar samt bemannad med 6—8 skyttar, af hvilka den erfarnaste är skeppare, provianteras för 10—12 veckor, med en gryta som eldstad, och drages i medlet af mars öfver isen i det öppna hafvet, där skyttarne under jakttiden uppehålla sig på kringdrifvande isstycken, utan annat skydd än båten och ett af dess segel uppslaget tält. Drycken består af sjövattnet med obetydlig tillsats af sirap. Iklädd en helvit kalfskinnspels och en yfvig hvit harskinnsmössa, spejar skytten med kikare öfver isfälten och närmar sig med ena knäet hvilande på en skida, s. k. *fälstång*, som framskjutes med stafven och andra foten, den skygga, på iskanten hvilande sälen. På 50—100 stegs håll stödjer skytten sin lodbössa på en vid skidan fästad gaffel och genomborrar sälens hufvud med sitt säkra lod. Sälungar, s. k. kutar, klub-

bas med stafven. Fälresans fångst delas jämnt och ett tiotal sälar per man är en god skörd. Sällan aflöper en resa utan att skyttarne af isen drifvas till svenska kusten, där fångsten då säljes; stundom föras fålmännen på istycken långt norr, ja ända till Brahestad.

Kustångfartygen styra från Korshamns fjärden med västsydvästlig kurs förbi klippholmen *Storhästen* öfver den vid *Storhästfjärden* emot *Rönnskärs båk*, som betecknar en klippgrupp med en ofta anlita trygg uthamn i hafsbandet, vid pass 50 km från fastlandet. Genom en trång men djup farled mellan otaliga klippor nås öppnare vatten.

Omkring 5 km norr om Rönnskärs båk höjer sig likt en kulle i hafvet det såsom fiskarläger redan på Gustaf Vasas tid kända, 1 km breda och 2 km långa, skoglösa *Kirkegardsskäret*, nu kalladt *Storskär*. Midt på den stonbundna sandäs, som sträcker sig längs skäret, finnes en ovalformig, med stenvall omgifven omkring 28 m lång och 12 m bred begravningsplats. Inom vallen finnes ett antal stenkumnel, af hvilka det sydligaste och största, mer än en gång genomletadt, är 1 m högt och inemot 4 m i diameter. Enligt traditionen invigdes begravningsplatsen sommaren 1522 af Finlands siste katolske biskop, Arvid Kurck, under hans olyckliga flykt, då två fröknar af hans förnäma följe hade dukat under för flyktens vedermödor och begravningsplatsen under sistnämnda kummel; biskopens skepp hade legat för ankar i ett numera uppgrundadt sund på skärets östra sida. Tyvärr lärer sjömättingsexpeditionen sommaren 1884 delvis förstört detta forminne genom uppresandet af ett sjömärke på begravningsplatsen. Framför inhägnadens södra ingång finnes en mossbelupen, af mindre sten lagd labyrintplan, s. k. *jungfrudans* och på en östlig udde *Finnskatan* lämningar efter forne finske fiskares af sten uppstaplade ugnformiga lägerställen.

Söder om Rönnskären begränsas hafvet af ännu en klippgrupp, *Vargö Gaddar*, sorgligt ryktbara i den österbottniska handels häfder genom de tallösa skeppsbrott, hvilka inträffat vid de samma. Här, säger man, lugnar sig hafvet sällan och äfven då blott för att snart åter med samlad styrka rasa mot de ständigt nya landvinningar, med hvilka Österbotten hotar det samma. Detta förorsakas af det grunda hafvets ojämna botten, ty de fruktansvärda Gaddarne sträcka sig såsom undervattens klippor långt ut i hafvet och tvinga ångbåten att från Rönnskär styra ut mot svenska kusten, för att efter en lång omväg åter med östlig kurs närma sig den finska, där *Bötombärget*, öster om Kristinestad, utgör den första landkänning samt fyrtoronet på *Sälgrundet* vägleder ångaren till *Kaskö* förträffliga hamn.

2. Kaskö.

Ankomst med ångbåt till Skeppsbron i staden.

Hotell och Restauration: *Gästgifveriet* («Kråkan»).

Bad i badinrättningen.

Hyrkuskar finnes icke; för färder anlitas häst från gästgifveriet.

Telegraf; Telefon inom staden, till omgifningarna och landsdelens städer.

Kaskö är en liten stad med c. 800 invånare. Ortens utmärkta läge invid fastlandet men tillika alldeles ute vid öppna hafvet, och dess naturliga, djupa och rymliga hamn hade redan långt innan en stad här grundlades tilldragit sig uppmärksamhet. För den österbottniska handeln, som var bunden vid Åbo och Stockholm, framträdde tidigt ett lifligt känt behof af vissa lättnader i handelsvilkoren. Redan vid riksdagen 1738 frambar landshöfdingen i Österbotten, Karl Frölich dessa önskningsmål och föreslog att en stapelstad skulle å Kaskön grundas. På 1740-talet upprepades detta yttrande, men äfven nu utan att vinna gehör. Först år 1785 förverkligades denna plan, då Kaskö privilegierades såsom stad med full stapelfrihet och tjuguårs skattefrihet. Stadens förespråkare vid denna tid var handlanden därstädes J. Bladh och senare dennes son, den driftige superkargören P. J. Bladh, hvilken framstående man spelade en betydande roll vid Borgå landtdag och i de politiska förhållandena närmast därefter. — Staden, som i början af detta sekel hade något öfver 300 invånare, har i följd af ändrade handelsförhållanden för öfriga städer i landsdelen, aldrig vunnit någon större betydelse. Dess förnämsta exportartikel är landtmanna produkter, särskildt lefvande kreatur, som sändas till Sundsvall på den svenska sidan. I stadens närhet finnes en ångsåg (tilh. firmorna Tötterman och Carlström i Kristinestad). — Arkitekturen i staden erbjuder intet af intresse; den förnämsta byggnaden är ett tvåvånings trähus, i hvilket äro inrymda kyrka, rådstuga, m. m.

Från staden, som är belägen på en ö, leder en 112 m lång stenbro till fastlandet, där vägen fortsättes åt norr 12 $\frac{1}{2}$ km till *Nerpes* kyrka vid allmänna strandvägen, (se nedan sid. 308). Till vänster om nämnda bro, på fastlandssidan, ligger *Benvik* egendom, i tiden familjen Bladhs stamgods (är nu i bondeego), där i synnerhet superkargören P. J. Bladh försökte arbeta för landtbrukets och slöjdekunnighetens höjande. Ungefär 1 km norr om staden vid berörda väg synes *Bladh'ska familjegravven*, hvilken plats är ett omtyckt mål för stadsbornas utfärder.

I en rullsten, ett par km från staden har direktören för läneschäferiet i Österbotten J. D. Cneiff, som var bosatt i Kaskö, år 1784 låtit inhugga sina personalier på latin. — På *Eskilö*, midt emot staden åt väster visas grundmurarna af en forntida kyrka.

3. De större kustångbåtarna anlöpa icke Kaskö, utan styra från hafvet med *Torngrunds båk* såsom känningsmärke direkt till *Kristinestad*. Från Kaskö är sjövägen hit c. 25 km med öppna hafvet i väster och en gles skärgård i öster. Landvägen från Kaskö till Kristinestad, hvilken gör en stor krok åt norr till Nerpes kyrka, är 41 km.

4. Kristinestad.

Ankomst: Med ångbåt till kajerna i stadens hamn.

Hotell: Fr. *Bergs hotell*, dessutom *gästgifveriet*, anspråkslöst.

Restaurationer å nämnda hotell samt utvärdshusen *Kvarnbacken*, icke långt från ångbåtsbryggan, och *Högholmen* vid inloppet till inre hamnen.

Hyrkuskar finnas icke, för utfärder aftalas om häst å gästgifveriet.

Bad: varma i *Badhuset* i norra delen af staden, sjöbad å *Högholmen*.

Banker: Filial af *Vasa aktiebank*.

Telegraf; Telefon inom staden, till omgifningarna och landsdelens städer.

Ångslupar för utfärder stå att hyra för måttligt pris.

Anknytning med järnväg antingen *norrut* vid Östormyra station 120 km, se nedan sid. 311 eller *söderut* till Björneborg, 105 km, se sid. 309.

Kristinestad, med c. 2,800 invånare, anlagd af Pehr Brahe 1649 och benämnd efter hans gemål Kristina Stenbock, erhöll sina privilegier 1652, stapelfrihet på Kaskö hamn 1765 och egen stapelfrihet 1789. Staden har en rymlig och djup yttre samt äfven en bekväm inre hamn, hvilken dock numera genom muddring måste rengöras från den gytja, som genom den här utfallande Tjock å nedföres i den samma. En lång, ståtlig, i medlet af detta sekel bygd stenbro sträcker sig öfver inre hamnen, förenande den på en udde belägna staden med fasta landet. Det yttre erbjuder föga af intresse. Stadens kyrka uppförd af trä 1700, blef 1714 af ryssarne plundrad och tjenade dem till stall. Bland dess inventarier kunna nämnas en vacker altartafla i tre afdelningar, himmelsfärden, korsfästelsen och nattvarden, af hvilka den mellersta bär P. Hörbergs namn, en orgel, bygd 1787, och kyrksilfver af drifvet arbete från 1730-talet. Staden drifver en liflig handel med landtmanna varor och skeppsprodukter, hvaribland tjära äfvensom fisk. Skeppsrederiet är betydande. Af industriela verk är att nämna en ångsåg, tillh. firmorna Tötterman och Carlström.

Icke långt från ångbåtsbryggan ligger *Kvarnbacken* med vacker utsikt; här finnes ett trefligt utvärdshus.

Högholmen vid inloppet till inre hamnen är en vacker holme med villor, kallvattenbad och sommarvärdshus, där en afton kan bringas angenämt i hafsluft och barrdoft. Kring *Storträsket*, en vackert belägen insjö, 5 km norr om staden, uppstodo i följd af 1854 års krig talrika villor; under senaste årtionde däremot har sommarutflyttningen från staden dragit sig till hafskusten, där villa vid villa rest sig kring inloppet till hamnen.

Omgifningarna erbjuda förutom närmast staden, där hafvet ger lif åt landskapet, föga af intresse för naturvänner. På längre afstånd från Kristinestad är dock att beakta *Bötom bärget*, inemot 20 km åt öster ifrån Kristinestad längs landsvägen genom *Lappfjärd* till *Bötom* socken. Från bärget, hvilket redan på 1600-talet nämnes såsom ett viktigt landkänningsmärke för sjöfarande, erbjuder sig en vidsträckt vy öfver omnejden och i väster öfver hafvet. Angående *Lappfjärd*s historiska minnen hänvisas till sid. 309.

5. Från Kristinestad till *Björneborg* hålles öppna sjön förbi *Sideby*, hvars af lotsverket underhållna kyrktorn tjenar såsom sjömärke, mot inloppet till *Räfsö* hamn, hvarifrån färden fortsattes till *Björneborg* såsom ofvan III, F, 5, sid. 104.

b) *Strandvägen från Vasa söderut.*

1. Landvägarna söderut till *Kaskö* och *Kristinestad* förgrena sig från den inåt landet löpande vägen vid *Toby* gästgiveri, 3 km från *Toby* järnvägsstation, 15 km från *Vasa*, (sid. 296) dit sålunda järnväg kan begagnas.

Den *nya postvägen* eller den på konung *Adolf Fredriks* tid bygda enformiga, för det mesta linealraka s. k. strandvägen, som i dagsverken läser kostat 3000 d:r km på hvarje mantal, går från *Toby*, där *Laihela å* passeras öfver *Finlands*, enligt *Porthan*, näst en bäckbro vid *Åbo*, äldsta hvälfdä stenbro, under tre håll *Rimal*, 9 km, *Johannisdal*, 15 km, och *Ståhl*, 14 $\frac{1}{2}$ km, nära *Pörtom* kyrka öfver mossar och nästan obebodda skogsmarker. Från sistnämnda socken, där *Berga glasbruk* passeras, följer vägen förbi *Granfors pappersbruk* och *fajansfabrik* (priv. 1840), under två håll, *Nisuls*, 14 km, och *Ivars*, 14 km vänstra sidan af den välodlade *Nerpes* ådalen till *Nerpes* kyrka, där den sammanfaller med den gamla strandvägen.

Den *gamla strandvägen*, på Porthans tid „krokig, trång och stenig“, men i våra dagar väl underhållen, erbjuder den resande mera omväxling, men är 40 km längre och äfven därigenom dyrare, att gästgifverierna äro reservstationer. Vägen slingrar sig fram från Toby längs den forna, upplandade hafskusten öfver steniga, med gles skog bevoxna backar och kring igengrodda vikar till *Båsk* gästgifveri, 12 km, vid *Solv* sockens kyrka. Den som vill undvika den långa omvägen genom Toby, kan låta ro sig från Vasa till *Munsmo* by, där häst torde kunna legas till *Solv* kyrka, om man icke föredrager att gå den korta vägen.

Sedan *Solv* byggden passerats under utsikt öfver den upplandade, med oräkneliga ängslador beströdda *Söderfjärden* till höger, fortgår vägen öfver en moartad skogsmark, *Solvskogen*, till *Sperring*, 11 $\frac{1}{2}$ km, i *Malaks* tätt bebyggda ådal. På västra sidan, ungefär midt på skogshället, ses en af de i sterbotten på landshöfding *Pipers* tid omkring 1750 i stället för trästolpar resta milstenarna, ett rektangulärt, omsorgsfullt uppstapladt stenkummel af något mer än en kubikmeters innehåll. *Malaks* å öfverfäres omkring en km nedanom kyrkan, som saknar sevärdade minnen.

En väg uppför ådalen, den s. k. *tattarvägen*, för, korsande den nya postvägen, till *Jurva*. Vid en bro öfver *Heligå* på denna väg inväntade *Malaksborne* 1808 ryssarnes ankomst. — På backarne i socknens öfre del äro förfinska grafkummel ganska vanliga. Vid ämynningen finnes vackert belägen, men utom synhåll från vägen, socknens enda herregård *Aminneborg* med åbyggnad af sten i två våningar. — *Tomsfors valkvarn*, tillhörig *Köping* hemman, är skattlagd 1806. — *Malaksborne*, hvilkas potäter äro de tidigaste på *Vasa* borg, äro för resten, likasom de öfriga kustsocknarnes inbyggare, företrädesvis kände genom sitt strömningsfiske och sällskytte. Se härom ofvan sid. 302.

Efter ett längre skogshåll, *Majorskogen*, öppnar sig en ny byggd, *Petalaks kapell* med *Fant* gästgifveri, 15 km.

Ett naturskönt läge har kapellbornes hamn *Långviken*; en annan hamn *Vägviken* tillhör ofvan nämnda *Berga* glasbruk i *Pörtom*, till hvilken socken en sidoväg förgrenar sig från *Petalaks* genom *Nyby*, en af inflyttade finnar i slutet af förra seklet anlagd, men numera försvenskad by, och en genom förfinska grafkummel och andra stensättningar utmärkt trakt.

Från *Petalaks* fortgår strandvägen längs kusten till *Moikipää* by och vidare till *Markusfolk*, 22 $\frac{1}{2}$ km, i *Korsnäs* socken.

Enligt traditionen hade de svenske korsfararne här landstigit för att bygga sin borg och redan upprest korset, då en fruktansvärd storm uppstod och dref flottan till *Korshamn* (se sid. 302) utanför *Mustasaari*; enligt en annan hade korsfararne utkastat ett kors i hafvet med det förord, att en kyrka skulle byggas, där korset dref i land, ock uppfördes i anledning däraf

Korsnäs kyrka. Ännu på 1600-talet förvarades i kyrkan såsom rester från katolska tiden några messböcker och två vid processioner burna kors med fanor. Vida känd, företrädesvis bland sjöfarande, såsom offerkyrka, inflöto fordom så rika bidrag till Korsnäs kyrkokassa, att den förra 1663 bygda kyrkan hade uppförts med kassans egna model. Några lämningar af denna kyrkas prydnader förvaras i klockstapelns nedra afdelning.

Från Korsnäs går vägen vidare genom strandbyarna *Harrström* och *Töjby*, hvars namn traditionen härleder af töfva, emedan presterne fordom stämde möte därstädes och inväntade hvarandra, till *Brådd*, 24 km, och vidare genom Ragnsby, Nämpnäs m. fl. till *Ivars* i Näsby, 23 1/2 km, där nära Nerpes kyrka strandvägen och den nya förut beskrifna Vasavägen förenas. På det sista hållet passerar emellan Nämpnäs och Kalaks byar den från bonderesningen 1808 bekanta *Långbron*, på hvars västra sida lämningar af böndernes jordvallar ännu kvarstå, likasom nära Nerpes kyrka vid gamla *Finnby storbro*, hvilken 1842 ersattes af en prydlig, med en kostnad af 24,000 riksdaler hälfvd bro af tuktad granit.

Nerpes kyrka, den sydligaste af Österbottens sju af grästen bygda medeltidskyrkor, är uppförd 1435, men efter 1653 tillbygd i hvardera ändan och förvandlad till korskyrka med ny sakristia, har 25 fönster med små i bly infattade rutor, en altartafla af Pehr Hörberg, föreställande Golgatha under korsfästelsen med rik gruppering, en 1747 af orgelbyggaren Olof Hedlund i Stockholm inköpt orgel, en af »tyske snickaren Küntzel» 1734 utfärdigad med dels snidade, dels målade figurer prydd predikstol, sex ursprungligen i kyrkogolfvet infälda grafstonar från 1600-talet med ännu läsliga inskriptioner, porträtter af prostarne Carlborg (1731—66) och Laihander (1769—94) m. m. Något söder om kyrkan visas ett erratiskt klippblock, hvilket enligt sägen slungats af en jätte mot den nybygda kyrkan, och i en stenhäll strax nedanom prostgården har nämde Carlborg 1743 låtit inhugga en latinsk inskription om de två föregående ryska krigen och om kyrkans utvidgande.

Nerpesbonden igenkännes i grannsocknarna på sin blå eller blågrå vadmalsdräkt och sin egendomliga svenska dialekt; kvinnorna hafva ett åtsittande kort lifstykke af kläde utan ärmor, hvilka ersättas af de hvita linytgsärmarna, en bjertrandad kjol och på hjessan en styf bindmossa, s. k. »lufva», med utstående bandros. Sedan gammalt är Norpesbon känd för sin sjöfart på egen skuta, med hvilken han exporterar spanmål samt skogsprodukter, ihopsamlade dels i egen socken, dels på resor i kringliggande landsorter, till sydfinska städer, Sverige, Petersburg och stundom Riga, Lübeck, Köpenhamn. Den sodan medlet af 1600-talet i Österbotten häftrade salpfortillverkningen har ända till senaste tid varit en ganska allmän näringsgren i Nerpes; det mesta af denna vara har försålts till Östermyra krutbruk. »Nerpes-gungstolarne» äro i landet väl kända och här förfärdigade »fjäderschäsar» säljas i mängd till grannsocknarna. Såsom timmermän hafva Nerpesborne god förtjenst vid skeppsvarfven i landets sydliga kuststäder. Kvinnoslöjdens utveckling däromot hämnas här, såsom i Österbottens öfriga svenska kustsocknar, däri genom att hemmansbruket med alla dess utarbeten är i väsentlig mån, stundom helt och hållet, öfverlåtet åt kvinnor, till stor del en följd af Amerika emigrationen.

Bonderesningen i södra Österbotten sommaren 1808. I de trakter den ofvan beskrifna vägen berört, föreföllo sommaren 1808 flere blodiga träffningar mellan de bondeskaror, som organiserats till hembygdens försvar och de

här posterade ryska trupperna. Härens reträtt norrut hade hos befolkningen framkallat oro och tillika förbittring, då man märkt huru svag den följande fienden faktiskt var. När då omsider efter slaget vid Siikajoki reträtten ändats och fienden begynte draga sig söderut och vidare rykten utspriddes att en stark svensk landstigningskår nått Vasa, behöfdes icke mycket att tända den oförvägna befolkningens stridslust; inom kort voro stora hopar allmogemän samlade, beredde att gå emot fienden. Bergenstråles misslyckade expedition till Vasa (se sid. 300) försvårade böndernas ställning. Med hårdnackad envishet höllo de dock stånd mot ryssarne i Solf socken mot norr och vid Nerpes kyrka i söder, där de bemäktigade sig den viktiga positionen vid Finnby bro, där den gamla och nya strandvägen och en väg österut till Östermark sammanstöta. I denna ställning kvarblefvo de från den 26 juni—20 juli utan hvarje understöd från Sverige eller hufvudarmén. Denna hade emellertid den 14 juli vunnit segern vid Lappo och hade nu kraftigt bort understöda bonderesningen på sin högra flank. Detta skedde dröjande och icke med nödig kraft, så att bönderna, i hvilka hopar icke den bästa disciplin rådde och där ledning saknades, voro öfverlämnade åt sig sjelfva. Natten mot den 20 juli angrepos de och blefvo skingrade, sedan fienden kringgått deras ställning. Kl. 5 på morgonen var deras ställning tagen, kl. 12 på dagen anlände en kommandering reguliära trupper om-sider; dock hade Nerpes socken allaredan hunnit svårligen plundras af de uppretade kosackhoparna. Härmed slutade bonderesningen.

Den 30 juli landstog Gyllenbögels frikår i Kaskö och kämpade med framgång i dessa nejder; den 10 augusti vann Döbeln en afgörande framgång i Kauhajoki, hvarefter fienden drog sig tillbaka mot Björneborg. Under denna reträtt föreföllo flere smärre träffningar på särskilda ställen. Motgrån-garna på Jyväskylä vägen (se sid. 188) blefvo dock äfven på denna linje afgörande, så att de vunna positionerna måste öfvergifvas och reträtt mot Norden för andra gången anträdas.

Vid Nerpes kyrka tar en väg af åt sydväst till *Kaskö*, 13 $\frac{1}{2}$ km, (se sid. 303). En annan väg leder åt öster genom *Östermark* (på finska *Teuva*) till *Kauhajoki*, c. 50 km, vid vägen från *Östermyra* till *Kristinestad* (se nedan sid. 312). Strandvägen försätter till *Elpe*, 12 km, i *Pielaks by*. Härifrån kan resan fortsättas antingen vidare längs strandvägen, som fortgår genom skogsmarker och öfver bron vid *Tjock by*, där major Gyllenbögels frikår segrade i en het dust med ryssarne den 11 augusti 1808, till *Håxell* (18 km) vid *Lappfjärds kyrka*, eller till *Kristinestad*, 15 $\frac{1}{2}$ km (sid. 305), dit vägen på det närmaste skogshållet förgrenar sig från den nämnda strandvägen.

Nära 4:de kilometerstolpen från staden ses söder om vägen ett stengärde, vid hvilket omkring 50 steg från vägen en, troligen vid gårdets anläggande till ena hälften förstörd, förhistorisk stensättning af egendomlig form förtjenar en afstigning.

2. *Från Kristinestad till Björneborg* fortsättes strandvägen på ett afstånd af ungefär 10 à 15 km från kusten. Det första hållet från *Kristinestad* går genom skogsterräng till *Håxell* gästgifveri, 8 km, nära platsen för *Lappfjärd* sockens gamla kyrka på norra sidan om den likabekända ån.

Lappfjärds å var vintern 1597 skådeplatsen för den fasansfulla massakern på Flemings här inkvarterade ryttare, då de af klubbemännen med biträde af byns kvinnor med stänger trängdes i det grunda vattnet under isen.

Denna å, hvars öfre lopp kallas Storå, är känd såsom landets nordligaste vattendrag, i hvilket vetorligen utan plantering kräfter finnas; den jäfvar sålunda i någon mån ordspråket beträffande Österbottens fattigdom på »kräfter och adelsmän».

Lappfjärds nya 1848—51 af tegel uppförda *korskyrka*, som står söder om ån på ett stridsfält, från hvilket Gyllenbögel 1808 förträngde ryssarne till Norrmark, har en altartafla, nattvardens instiftelse, af E. J. Löfgren och bland sina antikvariska minnen sex helgonbilder från katolsk tid samt en bila, som under svenska tider bogagnats vid afrättningar. — Förhinska grafkummel finnas flerstädes i Lappfjärds skogar.

Den från Kristinestad till Lappfjärd förande vägen korsar här strandvägen och för vidare å ena sidan genom Bötom (Karijoki), Kauhajoki och Ilmola till Östermyra järnvägsstation, (se ang. denna väg nedan sid. 311), å andra genom Storå, Kankaanpää och Tavastkyro till Tammerfors, 200 km, en intresselös väg till största delen genom mo- och skogsmark (ang. Tavastkyro se sid. 117). Rakt i öster höjer sig *Bötombärget*, (se sid. 306). Fyra km söder om Lappfjärds kyrka skiljer sig åter en ny, mot slutet af sista seklet bygd linealrak postväg, en fortsättning af den vid Nerpes kyrka afbrutna nya Vasavägen, från den gamla strandvägen.

Den *nya vägen* går mest genom obbyggder, skogiga och kärriga trakter tvärs öfver Suomenselkä (Maanselkä), som bildar landskapsgränsen emot Satakunta, ända till Norrmark. De första gästgifverierna äro *Träskvik*, 9 km, och *Ömossa*, c. 12 km.

Vid *Träskvik* vann von Vegesack 1808 en seger öfver öfverste Bibikoff, som därvid förlorade mer än 300 man och förföljdes på vägen åt Björneborg. Vid Ömossa, den sydligaste vid denna väg befintliga svenska by, där en biväg förgrenar sig till *Sideby* kyrka (13 $\frac{1}{2}$ km) vid kusten, tillbakadref Bibikoff den 20 augusti 1808 efter ett par timmars träffning en framskjuten bataljon Björneborgare; här vann äfven den unge Vilhelm von Schwerin sin första lager. — En knapp kilom. söder om Ömossa by höjer sig till höger om vägen ett lågt bärg, på hvilket ses rester af en stenvall af omkring 20 stegs längd samt 75 steg sydligare af en annan vinkelförmig vall, som mäter 150 steg i längd. De tillhöra troligen, såsom flere enahanda stensättningar i skogarna från Vasa söderut, samma tid som grafkumlen och hafva sannolikt vid vägarbetet nästan jämnats med marken.

Följande håll för öfver Maanselkä till *Honkajärvi*, 11 km, i en froström och fordom så svårtillgänglig trakt, att en nära byn belägen mosse måste broläggas (papiinselka) enkom för ett prestbesök från Sastmola. Därefter följer ett långt ödsligt håll, 20 $\frac{1}{2}$ km, till *Långfors* (Lankkoski) vid *Karvia* å i *Sastmola* socken, till hvars lägre ned åt kusten belägna kyrka en biväg finnes.

Följa så hällen till *Ristikallio*, 19 $\frac{1}{2}$ km och *Finnby*, 11 km i *Norrmark*, i hvilken socken *Karlsmark* klädesfabrik (tillh. ett aktiebolag) passerar. Från *Finnby* 15 km till *Björneborg stad* (se sid. 105).

Den *gamla strandvägen*, som före den nyas anläggande begagnades af den ridande posten, har inga gästgifverier, är stenig, smal och flerstädes icke ens med åkdon farbar, ehuru ryssarne under sista seklet där framtingat sitt artilleri. Från *Lappfjärd* för denna väg till *Skaftung* by, som enligt folksäggen är den äldsta i socknen och där vid det s. k. *kapelltåget* nära *Teirfolk* hemman visas platsen för en urgammal kyrka, den äldsta i dessa nejder. (*Nyhusen*, *Simon Helmfeldts* herregård under förläningsperioden, var belägen vid denna kyrka, troligen på stället för n. v. *Demesör* hemman). Efter passerandet af *Sideby*, det svenska *Österbottens* sydligaste kyrka, och landskapsgränsen, följa ännu två svenska byar, *Kasala* och *Risby* (*Risula*), det enda som återstår af den numera förfinskade svenska kustbyggden i *Satakunta*; sydligare kan den forna tillvaron af denna bygd endast med tillhjälp af de talrika svenska ortsnamnen konstateras.

Sastmola (*Merikarvia*) sockenkyrka nära *Karvia* ås mynning har en af *Fr. Ahlsted* målad altartafla, föreställande *Kristi* uppståndelse, och bland äldre minnen i klockstapeln en skulpterad *Jungfru Marie*-bild med *Jesus*-barnet, en liten altartafla med väl skulpterad träram samt en konstlös tafla föreställande »evigt väl och ve» (himmel och helvete).

Sastmolaborne äro kände för sin lifliga handel med bräder; jordbruket är klen. Förut var *Karvia* å berömd för ymnigt sikfiske, numera bedrivs där ett mer eller mindre indräktigt perlfiske. — I *Alakarvia* by finnes en 1870 upprest minnessten af rökaktig granit öfver en på sin tid mycket känd kvinnlig uppbyggelsepredikant *Anna Rogel* (f. 1751, † 1784).

Söder om *Karvia* å fortgår vägen genom en ganska tät strandbygd till *Hvittisbofjärd* (*Ahlainen*) och härifrån åt sydost till *Finnby* vid *Norrmarks* kyrka och järnbruk, där den nya postvägen sammanfaller med gamla strandvägen.

Från *Norrmark*, där en väg förgrenar sig åt nordost öfver *Påmark* och *Kankaanpää*, fortgår strandvägen söderut genom en af stenhölster uppfylld skogstrakt ned i låglandet vid *Kumo* älf, öfver hvilken en pontonbrygga leder till *Björneborg*, 15 $\frac{1}{2}$ km, (se sid. 105).

c) *Östermyra*—*Kauhajoki*—*Kristinestad*.

Genom det inre af *Österbotten* är en landsväg dragen från *Nykarleby* längs *Lappo* ådal till *Lappo* kyrka, där den grenar sig. En väg går åt sydost

till Alavo och vidare söderut till Tammerfors och Tavastehus, hvilken väg ända tills järnvägen öppnades för trafik var den förnämsta kommunikationsleden till landets mellersta och södra delar. Angående denna vägs södra del lämnas upplysningar sid. 184; den norra delen åter från Lappo till Nykarleby löper till stor del jämsides med järnvägen och behandlas nedan IX, C, 1. En annan väggren är från Lappo dragen söderut till Östermyra och därifrån vidare uppför Kyrö älfdal genom Ilmola, Kurikka och Kauhajoki socknar och vidare västerut till Lappjärd, där den sammangår med den ofvan b. berörda strandvägen.

Från Östermyra (sid. 184) går vägen dels genom skogsterräng dels öfver stora mossodlingar åt sydväst till Kyrö älf, som öfverskrides och därefter följes på den västra sidan genom en synnerligen välodlad trakt till Ilmola sockens kyrka, 18 km.

Ilmola socken är den såväl rikast befolkade, som bäst bebyggda och odlade bland Österbottens socknar. Herregårdarna, ett tiotal till antalet, kunna öfverhufvud blott på sina trädplanteringar skiljas från de ståtliga bondgårdarna, hvilka egare ännu icke lärt att uppskatta detta kulturbehof. Bland Ilmola sockens industriella alster hafva de där tillverkade äkdonen en icke ringa spridning; ännu mera kända äro de vackra »Ilmola ryorna», hvilka kunna fås på beställning. — Könni, hvars egare under mer än ett århundrade utvecklat en mycket framstående och mångsidig verksamhet i metallindustri, isynnerhet urmakeriet, består nu af två välbyggda hemman, hvilka innehafvare icke besitta någon mekanisk färdighet. — Ilmola gamla träkyrka har en vacker altartafla af A. Sältin. Kristi uppenbarelse för Maria Magdalena, och i sakristian en äldre, ösignerad, 1766 förärad tafla, föreställande korsfästelsen. Kyrkans tak och väggar hade Mikael Toppelius 1780 dekorerat med framställningar ur bibliska historien, men bilderna öfvermålades vid en reparation 1835. — På platsen för den förra kyrkan är upprett en tafla, innehållande en berättelse om Ilmola första kyrkas invigning 1516 af biskop Arvid Kurck samt den andras uppförande 1638 och nedrifning efter den nuvarandes invigning 1766. Bland minnesvårdarna på kyrkogården, de flesta resta öfver socknens vordne kyrkoherdar, finnes en af år 1808 öfver ryske generalen Lobanow.

Vid *Santavuori* i Ilmola ädal stod under klubbekriget den 24 februari 1597 ett slag mellan Klas Fleming och de österbottniske klubbemännen, hvilkas makt här i grund krossades.

Vägen fortsattes i den väl odlade älfdalen till Kurikka kyrka, 16 km, uppförd af tegel 1847, altartafla af Blackstadius.

Vid kyrkan förgrenar sig en i seklets början bygd, men såsom stig eller ridväg mycket gammal landsväg åt sydost till *Jalasjärvi*, 30 km, där Gustaf II Adolf enligt en anteckning i kyrkoarkivet hvilat en natt på Jokipi hemman, troligen på vinterresa genom Parkano, dit landsvägen fortsattes först åren 1853—67. Den ursprungliga stigen, hvars spår, ställvis under benämningen »Karkun kirkkotie», kunna förföljas genom flere socknar, bemedlade en gång förbindelsen mellan Tavastkyro och dess kolonier vid Kyrö älfs mynning.

Genom enahanda byggd fortsattes till Kauhajoki sockens kyrkoby, 30 km. Lämningar af tjärdalar (Kyröläisten tervahautoja) vittna om landskapets beskaffenhet i gångna tider, då ett ordnadt jordbruk ännu icke nått så högt i älfdalen. På denna sträcka passeras *Knuuttila*

hemman, hvilket är det äldsta eller nästaldsta i denna trakt, grundadt af nybyggare från Storkyro; å hemmanet förvarades en från dess grundläggning af alla egare förd krönika, hvilken vid gardens förstöring 1808 skall hafva gått förlorade.

Vid Kauhajoki kyrka utgår en ödslig väg åt sydost genom Kankaanpää och *Ikalis* till Tammerfors. Denna väggren var en viktig position under 1808 års krig. Efter slaget vid Lappo (se nedan sid. 214) detacherades en afdelning under von Otters befäl på den ofvanföljda vägen söderut; denna afdelning, som hade bort draga fördel af bonderesningen i strandsocknarna, opererade lamt (jmf. sid. 308) och den 2 augusti nödgades den från Kauhajoki kyrka vika till Kurikka. Nu erhöil v. Döbeln befälet och tillbakakastade i spetsen för Björneborgarene den 10 augusti fienden efter en 8 timmar lång hårdnackad strid vid Kauhajoki kyrka. Stora enkla träkors beteckna de fallna krigarenes grafvar, den finska grafven $\frac{1}{2}$ den ryska 2 km söder om kyrkan. Under kriget brändes kyrkan af ryssarne, som med svår härjning hemsökte socknen.

Vid Kauhajoki lämnar landsvägen älfdalen och öfvergår i en ödslig trakt vattendelaren mellan Kyrodalen och de västerut i Kristinestads nejden utfallande åarna. På denna sträcka, som till kusten är 55 km, passeras *Bötom* kyrka, 35 km. I trakten af *Lappfjärds* kyrka sammangår vägen med den ofvan beskrifna strandvägen. Angående fortsättning af denna söderut se sid. 309; *Kristinestad* se sid. 305.

C. Från Vasa norrut till Uleåborg.

Bekvämast göres färden från Vasa till Uleåborg naturligtvis med bantåg öfver Östermyra eller ock med de stora kustbåtarna. Af intresse, särskildt i historiskt afseende, är dock den gamla strandvägen. Alla dessa vägar upptagas här nedan.

a) Vasa—Östermyra—Uleåborg järnväg.

1. Sträckan *Vasa—Östermyra* är behandlad ofvan sid. 293. Från *Östermyra* utgår banan till *Uleåborg*.

Uleåborgska banan, 334 km lång, färdig 1886, går till största delen genom odladt slättland, följande Lappo älfdal till Jeppo och sedan tvärs öfver de många älfvar och åar, som i nordvästlig riktning söka sig till hafvet. Emellan dessa älfvars dalar med sina kyrkor, skolhus, byar och stationshus löper banan en längre eller kortare sträcka öfver skogklädda låga åsar, emot hvilkas ödslighet, älfdalarnes odling framsticker, angenämt lifvande utsikten från kupéfönstret. — Landets plana terräng har icke vållat banbyggarene stora svårigheter, men desto större svårigheter hafva de många älföfvergångarna orsakat. Brospannens antal uppgår till 121; några af spannen äro rätt betydliga till sin storlek. För att ej tala om Uleåborgska järnvägsbron 100 meter långa spann, det största i norden, har Lestijokibron, strax norr om Kannus station, ett spann af 60 m, Kempele-bron vid Li-

mingo station öfver Temmes, Tyrnävä och Ängeslevä förenade är ett af 52 m, Siikajoki-bron två spann af 44,5 m, Vetil- och Kalajoki-broar hvardera 3 spann af 32,5 m, o. s. v.

Från *Östermyra* utgår tåget öfver en vid slätt med vidsträckt, odlade fält så långt ögat når, här och där synas välbygda byar och gårdar, å hvilka tvåvånings trähus, prydligt rödmålade med hvita fönsterbräden, ej äro sällsynta. De första stationerna äro *Nurmo*, 6 km fr. *Östermyra* och *Lappo* station, 23 km, invid *Lappo storby*, som är så god som mängen småstad, om ock husen ej stå så prydligt radade invid hvarandra.

Nära intill stationen, invid landsvägen, är den bekanta värden upp-rest till minne af de 6 officerare och 108 man, som den 14 juli 1808 här gifvo sitt lif för fosterlandet. Inskriptionen lyder:

»Tappelit tässä sankarit Suomen,
Heittivät henkens e'est' oman maan;
Poikansa heille nostivat patsaan
Vannoen vuorons' kuollansa näin».

(Här stridde Finlands hjeltar, offrade sitt lif för eget land; söner deras reste dem värden, svärjande att i sin tur dö såsom de). Ifrån bantåget kan man äfven se en skymt af värden, medan tåget rullar fram mellan böljande sädesfält, en gång drypande af de tappres blod.

Slaget vid Lappo var ett af de mest betydande under kriget. Efter segern af Siikajoki hade armén blott långsamt ryckt söderut, delad i trenne hufvudafdelningar, en på vägen genom Savolaks (se sid. 229), en på vägen till Jyväskylä (se sid. 188) och en på denna den viktigaste vägen söderut. Den 3 juli hade v. Fieandt på Jyväskylä linjen blifvit slagen vid Lintulaks och ansattes svårt. Adlercreutz, som insåg att ett kraftigt angrepp mot Rajewskis ställning i det strategiskt viktiga vägkorset vid Lappo storby (jmf sid. 184) skulle tvinga denne till reträtt och gifva v. Fieandt luft, genomdref, oaktadt Klingspors tvekan, att en batalj skulle levereras. Rajewski var i anryckande med en styrka af c. 5,000 man, då han den 14 juli möttes af Adlercreutz, hvars trupper torde hafva uppgått till c. 6,000 man. Savolaksbrigaden under J. A. Cronstedt började bataljen och förmådde fienden att draga sig tillbaka till Lappo by, därifrån han sedermera under fruktansvärdt handgemäng fördrefs af v. Döbeln med björneborgarene. Rajewski, som lupit fara att kringgås af de finska trupperna, valde nu en ny ställning och drog sig, seende motståndarens hela här ordna sig till förnyadt angrepp, skickligt tillbaka på vägen till Tammerfors med en förlust af 400 man. Genom segern befriades v. Fieandt från fiendens tryck och kunde åter rycka framåt. Rajewski, som insett fiendens öfverlägsenhet drog sig i snabba dagsmarscher till Kuortane och Alavo. Denna vändning af stridslyckan förflyttade krigsskådeplatsen för en tid framåt till mellersta Finlands folkrikare bygder, som öppnade sig för de återvändande tappre krigarene. Men tillika blef frontlinjen, som utbreddes på ett större antal vägar, bredare och därigenom hvarje afdelning svagare, helst hjälpförsändningar från Sverige förgäfves motsågos. Med afseende på de närmast härefter följande krigshändelserna hänvisas till sid. 184 (Alavo), sid. 313 (Kauhajoki), sid. 308 (Nerpes och Lappfjord), sid. 188 (v. Fieandts linje) och sidd. 229 o. 234 (Sandels linje).

Följande stationer äro *Kauhava*, 38 km, restauration, där man ser den ansenliga kyrkobyn midt på en odlad

slätt, och *Härmä*, 55 km. Socknen är liksom Kauhava bekant för karlarnes vilda lynne och kvinnornas hemslöjd (väfnader af flere slag). De följande stationerna *Voltti*, 61 km, och *Jeppo*, 78 km, ligga ännu i Lappo åldal, men härefter går vägen i n. o. riktning genom mera skogig trakt, i hvilken *Kovjoki* station, 91 km, omgifven af parklikt vårdad skog.

Härfån är närmaste vägen till *Nykarleby* stad, $8\frac{1}{2}$ km. Skjutslega 2 mk. Angående staden och dess historiskt minnesvärda *omgifningar* hänvisas till sid. 323.

Från *Kovjoki* fortsättes till *Bennäs* station, 98 km, i *Pedersöre* socken, hvars manliga befolkning i likhet med den i de närmast norrut ligganda socknarna öfveralt i landet är känd för sin duglighet i timmermansyrket.

Från *Bennäs* utgår en bibana till *Jakobstad*, 8 km, och därifrån vidare till hamnen vid *Alholmen*, ytterligare 3 km. Angående *Jakobstad* och omgifvande *Pedersöre* socken hänvisas till sid. 325.

Banan går vidare till *Källby* station, 107 km, i *Esse* ådal och är anknytningspunkt för den lokala trafiken från de i denna ådal belägna socknarna *Esse* och *Evijärvi*. Följande station är *Kronoby*, 113 km, där socknens kyrka och den närbelägna *Folkhögskolan* (föreståndare fil. mag. J. Klockars) synes ifrån tåget. Banan, som på den föregående sträckan närmast sig kusten, berör denna vid *Gamlakarleby*, 133 km, till hvars hamn *Yxpila*, 5 km, ett järnvägsspår är draget.

Angående *Gamlakarleby* hänvisas till sid. 329. Här an knyter trafiken från de vid landsvägen åt sydost inåt landet belägna socknarna *Kaustby* och *Vetil*. Denna väg, som fortsättes till *Saarijärvi* och *Jyväskylä* var under 1808 års krig en viktig linje, hvars försvar leddes af v. Fieandt, jmf. sid. 188.

Från *Gamlakarleby* är banan dragen åt öster och nordost i en stor båge, lämnande kusten. Landskapet ter här en mindre odlad bild, i det att vägen skär på tvärvärn öfver ådalarna, i hvilka bosättningen koncentrerats. Här passeras stationerna *Kelviä*, 150 km, invid den likabekända socknens kyrka och *Kannus*, 173 km, restauration.

Vid *Ylikannus* sockens kyrka, nära stationen, skär banan den landsväg, som från hafs-kusten i *Himanko* och *Lohted* socknar (se nedan sid. 339), c. 25 km från stationen, föra åt sydost in i landet, följande *Lestijoki* till *Toholampi* och *Lestijärvi* socknar och gående vidare öfver *Suomenselkä* in i de nord-tavastländska socknarna *Kinnula*, *Kivijärvi* och *Vuotasaari*, se härom öfven sid. 189.

Norr om stationen passeras den vackra bron öfver *Lestijoki*, hvarefter ett ödsligt håll till *Sievi*, 195 km, och åter ett annat till *Ylivieska*, 212 km.

Från hvardera af sistnämnda stationer leder landsväg till hafskusten vid *Kalajoki* sockens kyrka och hamn, c. 40 km (se nedan 340). Dessa landsvägar fortsätta i sydostlig riktning inåt landet, vägen från *Sievi* genom den likabenämnda socken till *Reisjärvi* och vidare öfver vattendelaren in till *Pihtipudas*, se sid. 190. Från *Ylivieska* är vägen dragen genom *Nivala* och *Haapajärvi* socknar (c. 55 km) till *Pyhäjärvi*, 100 km, hvarifrån vägen öfver vattendelaren fortsättes till *Pielavesi*, se sid. 200.

I en föga odlad byggd ligger *Kangas* station, 224 km, mellan *Kalajoki* och nästföljande *Pyhäjoki* älfdal, där *Oulais* station, 239 km, är belägen i en odlad och tätt befolkad omgivning.

Härifrån leder äfven en landsväg i älfdalen till *Pyhäjoki* sockens kyrka, c. 45 km, vid hafvet, hvilken väg fortsätter inåt landet genom *Haapavesi*, 35 km, *Kärsämäki*, 65 km och *Pyhäjärvi*, 110 km, socknar till *Kuopio*-nejderna.

De följande stationerna äro *Kilpua*, 250 km, *Vihanti*, 268 km, vid den likabenämnda socknens kyrka, samt *Lappi*, 280 km, restauration.

Lappi är anknypningspunkt för trafiken från *Brahestad*, se sid. 331 dit afståndet är 33 km; formän möta, skjuts till staden 5 mk.

I *Siikajoki* älfdal ligger nästa station *Ruuki*, 286 km, norrom hvilken banan öfvergår nämnda älf äfvensom den landsväg, som från kusten följer dalen inåt landet ända till *Iisalmi* och *Kuopio*.

Denna landsväg fortsattes åt nordväst genom *Revolaks* socken till *Siikajoki* sockens kyrka, 28 km, längs älfvens södra strand. I denna dal utkämpades under kriget 1808 två för krigets gång betydelsefulla strider. Turisten, som önskar se platserna för dessa, stiger af vid *Ruuki*, gästgifveri i närheten, och gör med skjuts färden till *Siikajoki*. Det må dock sägas att nejden icke erbjuder mycket af naturskönhet, likasom ock att valplatserna icke prydas af några deras stora minnen värda märken.

Denna väg skär nuvarande stora strandvägen 4 km sydost om *Siikajoki* kyrka, förbi hvilken den äldre landsvägen gick; den gamla vägen, hvilken ännu användes såsom kyrkväg, sänkte sig i en brant backe förbi kyrkan till älfstranden och fortsattes i en lika brant backe på den norra sidan. Vid detta öfvergångsställe utkämpades det minnesvärda slaget vid *Siikajoki* den 18 april 1808. Hela finska armén var denna dag stadd i återmarsch öfver älfvens is; eftertruppen, som utgjordes af v. Döbelns brigad, angreps i sin ställning söder om älfven kl. 1 på dagen, men gjorde för att betäcka arméns reträtt ett energiskt motstånd och drog sig först kl. 4 e. m. tillbaka till den norra stranden. Därefter skulle återtaget i god ordning fortsättas till *Uleåborg*, men plötsligt märkte *Adlercreutz* att ryssarnes linje var svag i sjelfva medelpunkten, hvaraf han med hastig ingifvelse beslöt att begagna sig. Han gaf kl. 6 e. m. befallning åt majoren v. *Hertzen* vid *Nylands* jägare och löjtnant *Kihlström*, som anförde ett kompani af *Tavastehus* regemente, att storma den numera af ryssarne besatta södra stranden och att bemäktiga sig kyrkobyen, som dominerade älfven. De ryckte raskt fram, och sedan förstärkning erhållits, rensades platsen inom några timmar från fienden. Denna framgång gjöt nytt mod i de af reträtten nedslagna trupperna och blef kanske mest härigenom en vändpunkt i krigshändelserna.

— I prestgårdens vägg kvarsitta kanonkulor såsom minnen af detta slag. — Valplatsen blef dock ej länge i finnarnes händer; *Klingspor* kommanderades änyo reträtt till *Lumijoki* och *Limingo*; fienden, hvars trupper från *Savolaks* jämväl hunnit hit upp, lägrade sig i *Siikajoki* älfdal. I en vecka

observerade härarna hvarandra, tills Adlercreutz, som funnit att den kring Revolaks kyrka lägrade ryska Savolaksbrigaden, 2,000 man under Bulatoffs befäl, var i en isolerad ställning, beslöt angripa denna. Han sände J. A. Cronstedt med 1,800 man att taga fienden i ryggen, medan han sjelf med en mindre trupp angrep i fronten. Den 27 april stod *slaget vid Revolaks*. Tidigt på morgonen begynte Adlercreutz sina operationer för att afleda fiendens uppmärksamhet, men angreps af en starkare trupp och nödgades efter tapper strid retirera. Kl. 8 f. m. framkom Cronstedt, som icke lät afskräcka sig af Adlercreutz motgång, utan raskt anföll fienden, som fattat post vid prestgården; inom en timme togs positionen under ett våldsam handgemäng.

Denna seger hade större strategisk betydelse än den vid Siikajoki. De ryska trupperna hotades från två håll, hvarför Rajewski och Tutschkoff nödgades i snabb marsch retirera till Gamlakarleby. Långsamt och försiktigt följde Klingspor efter: den finska hufvudarmén på stora strandvägen, en brigad under Sandels på vägen till Kuopio (se sid. 229). Jmfr äfven sid 188 och sid. 314.

Norr om Ruuki station passeras bron öfver Siikajoki, hvarefter tåget går vidare genom låg björkskog till *Limingo* station, 309 km, öfver de beryktade, vidsträckta, men sumpiga ängarne med sina hundratals lador så långt ögat når. Följer så *Kempele* station, 322 km, hvarefter tåget omsider når *Uleåborg* station, 334 km. Från Uleåborg går ännu en 4 km lång bibana till *Toppila* sund och hamn; på denna färd passeras den stora bron öfver Uleå älf.

2. Uleåborgs stad.

Ankomst med *bantåg* till järnvägsstationen i stadens östra del; hyrkuskar möta, pollet tages af den på trappan posterande poliskonstapeln, taxa 75 p:i; med *ångbåt från saltsjösidan* till kajerna i älfmynningen utanför staden, härifrån afgå ångslupar till kajerna i staden, hvilka anlöpas af de mindre ångbåtarna, bland hvilka båtarna på Torneäljelinjen. Med *ångbåt på Uleå älf* till Kurkela brygga ofvanför Merikoski 1½ km från staden; om hyrkuskar icke möta vid bryggan, kan sådan å det närbelägna bryggeriet rekvireras pr telefon, taxa till staden 75 p:i.

Hotell: *Societetshuset*, rum från 2: 50—4 mk, *Gästgifveriet*; dessutom rum för resande hos fru *Paavola*, logis och mat, godt och billigt, samt hos *Cajanus*, anspråkslöst.

Restaurationer: å nämnda hotell samt *Raatti* å den likabenämnda holmen i älfmynningen; ångbåt hit 10 p:i; utvårdshuset *Stores kaffé* i Toppila; ångbåt dit 20 p:i.

Bad: *Helsan*, basinbad och dusch på Frihetsholmarna i älfven; varma bad: i *Badhuset* å Slottsholmen.

Rakstuga och frisérsalong: vid Nygatan och Kyrkogatan.

Hyrkuskar: taxa inom staden 40 p:i om vintern 25 p:i, till järnvägsstationen 75 p:i; per timme 1: 50 mk; för längre turer enligt aftal.

Ångbåtar göra regelbundna täta turer från hamnen till Raatti holme samt särskilda bryggor vid redden.

Banker: filialer af *Finlands bank*, eget hus vid Torggatan, *Föreningsbanken* i Societetshuset, *Nordiska aktiebanken* midtemot Societetshuset vid Kyrkogatan och *Kansallis-osake-pankki* i Finlands banks hus; alla öppna kl. 10 f. m.—2 e. m.

Postkontor i Societetshuset, öppet för ankommande o. afgående post kl. 9 f. m.—1 e. m. och 4—6 e. m. (sön- o. helgd. kl. 9—11 f. m.); frimärken säljas hela dagen å apoteken.

Postfilial för enkel och rek. afg. post i järnvägsstationshuset, öppen till en kvart timme före posttågets afgång.

Telegraf: vid Pokki backen invid Första bron.

Telefon inom staden och till omgifningarna.

Ångbåtskontor för Finska ångfartygsaktiebolagets båtar Otto Ravan-der Västra långgatan 7, för båtarna på Torneå K. E. Höckert Strandg. 6. Angående turerna hänvisas till annonser i stadens tidningar.

Daglista ingår å första sidan af stadens tidningar och innehåller uppgifter om *bantåg*, *bank-*, *telegraf-* och *postkontor*, *predikoturer* i kyrkorna, *läkare* och deras mottagningsstider, *advokatkontor*. Beträffande *ångbåtsurer* och *offentliga nöjen* lämna de dagliga tidningarna jämväl fullständiga notiser.

Boklådor: O. Jalanders och B. Bergdahls vid Kyrkogatan.

Fotografer: I. Liljekvist och G. Feiring.

Uleåborgs stad grundlades år 1605 till trygghet och stadgande af handeln i norra Österbotten, hvilken landsdel på denna tid begynte vinna ett ökad beaktande från regeringens sida. Sedan urminnes tid hade platsen vid mynningen af Uleå älf, denna naturliga kommunikationsled från Karelen och Hvita hafvets stränder till Bottniska viken, varit af betydelse för varuutbytet i dessa nejder. Här hade äfven mera än 2 århundraden tidigare uppstått ett fäste (se nedan sid. 320) till platsens skydd, hvilket bevisar att handeln här icke var ringa. Redan 1614 hemsöktes den unga staden af fientliga härar, hvilka dock af slottsbefälhafvaren, Erik Hare, tillbakaslogos, hvarefter ett stillestånd slöts och krigsrörelserna högt uppe i nordn upphörde. Staden fick nu i lugn utveckla sig; dess handel, ehuru bunden till Åbo och Stockholm, gick framåt, om ock regeringens försök att inskränka den af ryske karelere drifna gårdfaribandel till förmån för Uleåborg, icke lyckades; år 1653 hade staden 474 invånare och var den femte i ordningen af landets städer. 1682 utvidgades den gamla pedagogin till en trivialskola.

De friare merkantila principer, som i senare hälften af 1700-talet bröto igenom, skänkte Uleåborg år 1765 full stapelfrihet, hvarefter handeln raskt utvecklade sig. Dess af ålder betydande export af skogsprodukter, isynnerhet tjära, fick härigenom ett vidsträcktare afsättningsområde, hvilket äfven framkallade en liflig skeppsredare-rörelse. Redan i slutet af förra seklet uppgick folk-mängden till öfver 3,300 personer, så att Uleåborg var landets tredje stad hvad folkmängden vidkom; i han-

delns lifaktighet öfvertråffade den dock den andra staden, Helsingfors. -- Under orientaliska kriget hemsöktes staden af den engelska flottan; dess chef, amiralen Plumridge, fullföljde här sin mordbrandsexpedition till den fredliga österbottniska kusten och lät den 1 juli 1854 sticka tjärhofvet, skeppsvarfvet och de i hamnen liggande handelsfartygen i brand.

Uleåborg är residens för guvernören i Uleåborgs län och stationsorten för fjerde finska skarpskyttebataljonen; i staden finnas två statslyceer, ett finskt och ett svenskt, två fruntimmersskolor, navigations-, handels-, industriskola. Af industriella inrättningar äro Bröder Åströms storartade garfveri och remfabrik de förnämsta. Dessutom finnes en betydande mekanisk verkstad med gjuteri; en ångsåg finnes å Korkeasaari i hamnen (tillh. ett aktiebolag). Sedan år 1886 nå landets järnvägar hit upp. Invånaretalet uppgår för det närvarande till inemot 14,000 personer.

Uleåborg är en regelbundet bygd stad med raka breda gator, omgifna af envånings trähus; i kvarteren kring hamnen höja sig några nya stenhus i två våningar. Den förnämsta platsen är *Franzéns esplanaden*, i hvilken synes en af E. Stenberg modellerad byst i brons af skalden F. M. Franzén, född 1772 i Uleåborg. Kring denna plats äro belägna *Kyrkan*, det *Finska lyceets hus*, och *Läneresidenset*, i hvilket länestyrelsens lokaler äro inrymda och guvernören har sin bostad. Icke långt från denna plats finnes *Societetshuset*, en vacker byggnad enl. ritningar af svenska arkitekten Stenberg. Bakom detta ligger *Stadshuset*, enl. ritningar af firman Grahn, Hedman & Wasastjerna.

De intressantaste partierna af stadsområdet ligga vid älfven och på holmarna i denna. Högst uppe bilda *Frihetsholmarna* (Hupisaaret) en grönskande arkipelag i den skummande älfven; på holmarna, som äro förbundna med broar, äro gångar anlagda, så att en promenad hit ut kan göras. En vidsträcktare öfverblick af *Merikoski* erhålles från de broar, som från stadssidan äro ledda öfver holmarna *Slottsholmen* eller *Linnasaari* och *Raattisaari* till älfvens norra strand. (Bropenningar betalas, för fotgångare 5 p:i, för åkdon 40 p:i). Från dessa broar öfverskådas den väldiga, hvirflande och skummande forsen, öfver hvars öfversta del den långa, ståtliga *järnvägsbron* är spänd.

Merikoski är Uleå älfvs sista fors med en höjd af 7, m. och representerande en beräknad kraft af 38,800 hästkrafter. Forsen, i hvilken en rensad farled finnes, befares af de tjärbåtar, som från Kajana området komma till Uleåborg med sin last af inlandets förnämsta produkt, tjäran. Ett intressant skådespel erbjuda dessa båtar nedfärd i den farliga forsen. Tillfälle att pröfva en sådan färd vinnes lätt, om man vid hamnen ofvauför forsen, 1½ km utanför staden på älfvens norra strand vid Nokkala uppsöker båtarna, hvilka ända till början af juli dagligen i flere tiotal anlända hit. Här tages edsvuren styrman (laskumies) utför forsen. Den, som icke förut gjort en sådan färd, bör icke underlåta deltaga i den intressanta och spännande forsfarten. Passagerare mottagas mot en anspråklös frivillig afgift. Ang. tjärbränningen och tjärbåtarna samt Uleå älfv se X, C.

Slottsholmen eller **Linnasaari** bär sitt namn af det här engång uppförda Uleåborgs fäste och läneresidens, af hvilket numera endast obetydliga rester återstå. Nu finnes här ett litet, på en gammal gråstensbyggnad för navigationsskolans behof anlagdt *astronomiskt observatorium*. Denna byggnad är en lämning af slottskansliet, vid hvilket Gustaf II Adolfs och Pehr Brahes minnen äro fästade. Längs holmens södra sida mot staden sträcker sig ännu en jordvall med rester af en yttre gråstensmur och vid vallens östra ända ett stycke af vallgrafven. Slottsanläggningen, af hvilken dessa rester återstå, hade planen af en fyrkant med nederst bastionartade och bestyckade, upptill spetsiga torn af furustock i hvarje hörn. Tornen voro förenade med höga stockpallisader, utom på södra sidan, där en för bestrykning af stadens gator afsedd gråstensmur, 34 m lång, 4,2 m hög och 0,75 m tjock, sträckte sig utmed jordvallen. Äfven ofvan den af sten hvälfda slottsporten nära nordöstra hörnet reste sig ett högt och spetsigt torn. Vattenporten förde genom ett hvalf under södra vällen och muren till slottsbyggnaden; en liten port fanns åt väster och en lönnport i nordvästra tornet. Yttre och inre borggården voro åtskiljda genom en lång gråstensbyggnad i 2 våningar och förenade genom ett hvalf därunder. Till höger om hvalfvet voro fång- och öfver dem vaktmästarerummen, till vänster kanslirummen, där *konungskammaren* hade herbergerat Gustaf II Adolf (1614, 1622) och grefve Brahe (1649), och bakom dem åt norr arsenalen. *Residenshuset* var en träbyggnad längs västra sidan af inre borggården. Invid detta på södra sidan hade Messenius kort före sin död 1636 låtit af sten uppföra åt sig en bostad, som senare intogs af skalden Vivallius. Dessutom funnos på samma borggård några mindre bostäder för tjenstemännen. Ekonomihusen voro utanför slottet och på *Plåtholmen* fanns 1617—38 ett litet

gevärsfaktori (borrehus), hvilket årligen levererade 160 gevär till Stockholms arsenal. Bron mellan staden och slottsholmen, 142 m lång och 7 m bred, hade 2 vindportar och ledstänger, som hvilade på 466 svarfvade pelare.

Historik. Redan 1375, då norra Österbotten af Novgoroderna beaktades såsom en del af Karelén, anlades på Slottsholmen ett litet fäste, som 1377 förgäfvos belägrades af en härjande rysk ströfkår. Det torde dock dukat under för senare anfall, emedan ryssarne veterligen 1390 innehade position vid Bottniska viken. 200 år senare 1590 befästade amiral Per Bagge Slottsholmen ånyo med vallar och inredde där ett residens för ståt-hållaren i Öster- och Vesterbotten, men då furst Volkonski 1592 med en talrik här ödelade de omgivande socknarna, vågade hvarken Bagge med 1,400 man lämna fästet eller Volkonski angripa detta. Under klubbekriget innehades fästet af hertig Karls fogdar (1596—8), hvilka understödde klubbehären, men fick sedan förfalla, tills det ofvan beskrifna slottet på Karl IX:s befallning bygdes 1607—13. Slottet var Österbottens höfdingeresidens till 1648 och sedan tidtals till 1687, med en besättning af 15—20 man, men hade gemensamt militärbefäl med Kajaneborg, där kaptenen eller hauptmannen bodde. Sålänge Kajanaborgs förherrskaft varade (1650—80), hade Uleåborg egen kommandant, men besättningen var redan då inskränkt till en artillerist och några fångknektar, öfver hvilka en vaktmästare efter 1687 erhöill befälet. Då ryssarne 1714 inryckte i Uleåborg, mötte de intet motstånd. De nedbröto slottets murar, bostäderna förföllo, och planerna till slottets iständsättande efter freden kommo ej till utförande. Under ett häftigt åskväder 1793 exploderade slutligen arsenalens ammunitionsförråd — enligt uppgift 90 centner krut — och åstadkom en fruktansvärd förödelse icke blott inom det förfallna slottet, utan äfven i staden.

• Raattisaari, som äfven anlöpes af ångslupar från staden (se sid. 317), är på sin västra sida upptagen af en plantering, i hvilken finnes ett värdshus med vacker utsikt öfver hamnpartiet från balkongen i öfra våningen. Holmens östra, mot Merikoski vända del är stationsort för de fiskare, som här utöfva laxfångst i den stora och gifvande Raattipatan.

Patan vittjas 2 gånger i dygnet kl. 5 f. m. och 5 e. m. och kan man då genom aftal med fiskarene bereda sig tillfälle att följa med en båt till patan. Fångsten, som ofta kan belöpa sig till flere tiotal stora fiskar, säljes därvid på platsen, där en liten auktion förrättas efter hvarje vitjning. Fisket, som är kronans privilegium, är på arrende bortgifvet.

Fortsättes längs den öfver holmen bygda bron till älfvens strand, uppnås längs denna *Tjärhofvet*, till hvilket dock en angenämare färd göres med ångslup (se sid. 317) från staden eller Raatti. Ett besök här ute bör icke försummas.

Tjärhofvet är upplagsplatsen för tjärbåtarnes laster, som här emottagas i gemensamma magasin under enhetlig förvaltning. Tjäreexportörerna hafva således icke enskilda upplag, utan bokföres här för en hvar hans antal tunnor, hvilka vid export utlevereras. Detta tjärhof, till hvilket årligen komma 50 å 60 tusen tunnor tjära, är näst det i Arkangelsk världens största.

En tur hit ut fortsättes angenämt, äfven med ångslup, till de yttre kajerna, längs hvilka en lönande pro-

menad erbjudes till den långt ut i sjön dragna *hamnpiren*, från hvilken en herlig utsikt öfver omgifningarna och ytterst det vida hafvet.

Den egentliga lastageplatsen är belägen i *Toppila*, 4 km norr om staden, dit äfven järnvägsspår är draget. Här befinna sig brädgårdarna äfvensom en ångsåg (tillh. J. V. Snellman G:son). Vid *Toppila* äro platserna för stadsbornas sommarvillor. Från staden göra ångslupar regelbundna turer till *Toppila*, där *Stores kafé* erbjuder en besökt restauration.

Uleå älf erbjuder vid besök i Uleåborg en intressant linje för en särdeles lönande utfärd till *Muhos* och därifrån till *Merilä* ofvanför *Pyhäkoski*, hvarifrån en färd i tjärbåt utför forsarna till Uleåborg anträdades, se härom X, C.

Uleåborg—Torneå—Aavasaksa, se IX. D.

Uleåborg—Kajana, se X. C.

Uleåborg—Kuusamo, se X. D.

b) **Vasa—Uleåborg med ångbåt.**

Denna linje trafikeras dels af Finska ångfartygsaktiebolagets stora fartyg på linjen S:t Petersburg—Uleåborg med invikning i Jakobstad och Gamlakarleby, eventuelt Brahestad, dels af en mindre båt (»Tärnan») på linjen Vasa—Torneå med anlöpande af samtliga kuststäder. Med de förra båtarna tar färden från Vasa till Uleåborg ungefär 2 dygn i anspråk.

1. Från hamnen i Vasa styres öfver *stadsfjärden* med västlig kurs ut på *Korshamnshfjärden* hvarefter farleden tar af åt norr genom *Replot skärgård*. Sedan denna passerats, följa öppnare fjärdar, hvilka endast vid inloppet till städerna afbrytas af trängre farleder genom en föga utsträckt skärgård.

De båtar, som anlöpa *Nykarleby*, styra med östlig kurs in från öppna sjön mot stadens hamn, belägen $3\frac{1}{2}$ km utanför staden, Denna sträcka tar 7 å 8 timmar i anspråk.

I de vatten, som på denna linje passeras, idkades fordomtima ett betydande sälskytte af socknemännen i Munsala och kringliggande trakter. Om sälfångstens upphörande i Munsala och dess närmaste grannsocknar, Vörå och Nykarleby, lefver i sägner och anteckningar ett sorgligt minne. På vårintern 1680 hade mer än hundra fångstmän från dessa orter lägrat sig till hvila i skydd af ett isbärg vid *Helsingkallan*, en klippa belägen 20—30 kilometer utanför Munsala kusten. Bärget föll samman krossande och dränkande alla de hvilande med undantag af ett onda bätlag, hvilket anande oråd hastat bort. Minst 50 (enligt sägnen endast i Vörå 70) af de omkomne efterlämnade onkor.

2. Nykarleby.

Ankomst med ångbåt till hamnen vid den s. k. »andra sjön» 3 $\frac{1}{2}$ km väster om staden; formän möta vid de regelbundna turerna, skjutslega 1 mk. Vid hamnen Marielunds utvårdshus; telefon till staden; med järnväg till Kovjoki station, se sid. 315, hvarifrån 8 $\frac{1}{2}$ km; formän möta, skjutslega 2 mk.

Hotell och restauration: *Gästgifveriet*.

Hyrkuskar finnas icke, utan anlitas formän, hvilka anskaffas å gästgifveriet.

Bank: Filial af Vasa aktiebank.

Telegraf; **Telefon** inom staden, till omgifningarna och landsdelens städer.

Nykarleby stad anlades 1617, men erhöll stadsprivilegier först den 7 sept. 1620, blott några timmar *tidigare* än grannstaden Gamlakarleby. Namnet är en ombildning af det ursprungliga „Nie-Carleby“, gifvet efter Karl IX åt den omgifvande socknen. I början gynnades staden mycket, erhöi i förläning Leppo by, som 1685 indrogs, fick 1641 södra Österbottens första trivialskola, som 1684 flyttades till Wasa, och gjordes 1648 för någon tid till säte för Österbottens landshöfding, hvarefter staden 1652—74 var hufvudort i Klas Totts grefskap Karleborg, hvilket omfattade Nykarleby, Vörå, Lappo och Ilmola socknar; på denna tid kallas äfven sjelfva staden stundom Karleborg. Därjemte erhöi staden vidsträckta handelsprivilegier till förfång isynnerhet för Jakobstad och äfven Wasa; stadens anhållan, att Jakobstad måtte totalt afhysas lyckades emellertid icke. Under stora ofreden undgick staden att, såsom öfriga städer i landskapet, plundras, emedan här förlagda ryska krigsfångar, bland hvilka en furst Dolgoruki omnämnes, i staden åtnjutit mycken välvilja. Staden gick efter fredsslutet framåt; dess handel växte; år 1784 anlades ett beckbruk utanför norra tullen samt ett tjärhof, från hvilket årligen exporterades 15—20,000 tunnor tjära, förutom bräder, smör, talg m. m.; folkmängden uppgick då till 810, hvaribland 23 handlande. — Efter Wasa brand var högre elementarskolan 1852—56 förlagd till Nykarleby. Den 12 jan. 1858 utbröt en härjande brand, som följande natt förstörde den tätt bebyggda, af trånga och krokiga gator genomskurna staden med undantag af kyrkan och några mindre kojor. Den n. v. staden är uppbyggd efter denna tid och ter en mycket regelbunden plan. *Kyrkan*, uppförd år 1708, är af trä. — Stadens i tiden icke obetydliga handel, som redan före branden var i nedåtgående, har

sedermera icke tagit fart. Dess olämpliga hamnförhållanden, hvilka äro en följd af den starka uppländningen, hafva beröfvat staden dess betydelse såsom sjöhandelsstad. Järnvägens sträckning förbi staden har äfven beröfvat staden dess forna trafikområde i Lappo älfdal. — I älfven fångas nejonögon (nettingar), hvilka i betydande kvantiteter utföras till södra Finland.

Staden har ett synnerligen naturskönt läge vid Lappo älf, på hvardera sidan om denna, 4 km från dess mynning, invid tvenne forsar, öfver hvilka en vacker utsikt erhålles från den öfver älfven mellan forsarna slagna *landsvägsbron*.

Invid denna bro stod midsommardagen 1808 en häftig och uthållande strid, då Adlercreutz fördref den här af en broskans skyddade ryska styrkan under general Jankovitz befäl; grundfästena efter den af ryssarne då upptrända bron synas ännu invid den nya bron.

Öfvanom bron ligga de täcka *Brunnsholmarna* med en numera icke anlitad sekelgammal „surbrunn“. En angenäm promenad erbjuder den vid norra tullen belägna *parken* eller *promenaden*. Följes vägen ett stycke utom tullen, uppnås *Kuddnäs* egendom (tillh. possessionaten Olsson), där skalden Z. Topelius föddes den 14 jan. 1818.

Till detta sitt barndomshem återkom han med sin familj hvarje sommar ända till sin moders död 1868 och tillbragte då alltid några veckor på ett litet sommarställe, Majniemi, på Alö holme utanför älfmynningen invid stadens gamla hamn och skeppsvarf, 5 km från Kuddnäs. Denna sommarbostad finnes icke mera till.

Folkskollärareseminariet, svenskt, grundlagdt 1873, är beläget väster om staden, ett stycke utanför denna på den s. k. *residenstomten*.

På denna plats stod i tiden Klas Totts residens *Karleborg*, uppfördt troligen 1648 till landshöfdingeresidens. Af denna byggnad utplånades de sista resterna, då seminariehuset uppfördes. Under grefskapet Karleborgs tider (1552—74) beboddes residenset af grefvens hauptmän Peter Johansson Wärn och Johan Forsman.

Invid socknemagasinet söder om staden visas *Ebba Brahes ruddam*, en numera nästan uttorkad dam, hvare, enligt traditionen, Ebba Brahe låtit uppföda rudor, en på den tiden mycket mera värderad fisk än nu.

Omgifningarna kring staden erbjuda på hafssidan många fängslande utsikter i den vackra skärgården. Här hafva stadsborna sina sommarvillor på holmarna *Långön*, *Alön*, *Djupörn*, *Skadörn*, m. fl. — I historiskt afseende är dock den intressantaste punkten

**Juthas slagfält*, hvilket uppnås längs landsvägen söderut på älfvens västra sida, 5 km från staden och där tvänne i klippor inhugna äldre inskrifter och sedan år

1885 ett värdigt monument (enl. ritn. af D. Nyblin), ett väldigt stenkummel och på detta en hög bautasten med von Döbelns medaljong porträtt, bevarar minnet af „Döbelns dag“. Från höjden, där monumentet står, utbreder sig en vacker tafla öfver den odlade ådalen till v., det vida slagfältet och bakom detta ett skogsparti. (En utfärd hit göres med häst på 1 1/2 timme till fots på 2 à 3 timmar). — Strax utanför staden passeras på vägen hit *Forsbacka* hemman, Döbelns högkvarter under Juthas striden, hvarifrån äfven hans rapport är dagtecknad.

Reträtten mot nordnorden hade för andra gången begynt i följd af motgångarna på den östra linjen (sid. 188); redan hade armén lämnat Alavo, under tapper strid dragit sig genom Kuortane till Lappo (sid. 184) och därifrån vidare längs Kyro älfdal till strandvägen och längs denna mot norr till Oravais, där Adlercreutz intog en fast position. På den ginare vägen längs Lappo älfdal sände emellertid den ryske befälhafvaren Kamenski en afdelning upp mot Nykarleby för att här i Adlercreutz rygg afskära reträttlinjen. Hela hären hade nära nog blifvit tvungen till kapitulation, om icke v. Döbeln, företagsam såsom alltid, mött fienden, förr än han nått vägkorset strax söder om Nykarleby. Den 13 sept. stod han vid Juthas, 2 km från väggrenen in på sidovägen från Lappo och slog fienden lillbaka med den framgång att huvudarmén hade vägen fri. — Följande dag levererades det afgörande slaget vid Oravais, se härom nedan sid. 335.

3. Från *Nykarleby* till *Jakobstad* styres genom samma skärgård som vid ankomsten söderifrån och vidare förbi *Hällgrund*s båk ut i öppna sjön, hvarefter genom den sydligaste delen af den ganska vidsträckt skärgården norr om Jakobstad in till stadens hamn på *Alholmen*. Denna sträcka tar 3 timmar i anspråk.

4. Jakobstad.

Ankomst med *bantåg* till stationen på stadens östra sida, hyrkuskar möta, taxa 50 p:i; från denna expedieras seglationstiden i kombination med de ordinarie tågen och äfven däremellan tåg till hamnen vid *Alholmen*, 3 km norr om staden; med ångbåt till nämnda hamn, hvarifrån antingen med tåg, taxa 25 p:i, eller med hyrkusk till staden, taxa 1 mk.

Hotell: *Gästgifveriet* och *J. Vesterlunds kafé*.

Restaurationer å nämnda hotell samt vid hamnen på *Alholmen Alheda* utvärdshus.

Bad i badinrättningen vid norra tullen.

Hyrkuskar: taxa inom staden 50 p:i; till järnvägsstationen 50 p:i; till *Alholmen* 1 mk; för längre turer enligt aftal.

Banker: Filialer af *Föreningsbanken*, *Vasa aktiebank* och *Nylands aktiebank*.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna och landsdelens städer.

Ångbåtskontor V. Nyman och E. Thodén.

Jakobstad grundlades af grefve Jakob de la Gardies enka Ebba Brahe på *Pinnonäs* kungsgårds mark i Pe-

dersöre gamla socken år 1652 och erhöll några hemman i sagde sockens kyrkoby, hvilken förlänning dock år 1685 indrogs. Enligt tidens handelspolitiska principer var stadens handelsområde starkt begränsadt, hvilket verkade hemmande på stadens utveckling; förgäfves anhöllo dess borgare att få utskeppa läkter och bjelkar till rikets tyska hamnar. Regeringen var till och med en tid betänkt på att ödelägga den unga staden till förmån för grannstäderna. Efter slaget vid Napo (se sid. 295) 1714 plundrades och uppbrändes staden totalt af ryssarne, men kom sig åter och erhöll 1765 stapelrätt under Gamla-karleby tullkammare och omsider år 1793 egen stapelfrihet; invånaretalet vid denna tid var c. 1,100 personer.

Staden låg i tiden vid stranden af en djup hafsfjärd, hvilken dock genom den fortgående landhöjningen vid Bottniska vikens kust under sekternas lopp utgrundats, i följd hvaraf hamnen flyttats till *Alholmen*, 3 km norr om staden, där äfven en mängd sommarvillor uppstått. Själfva staden består af tre delar, den norra, nystaden på det s. k. *Permolandet*, den mellersta en åldrig stadsdel med smala gränder och små emellan trädgårdar inbäddade träkojor framkallande bilder från gångna tider, och den södra på den forna *Bockholmen*, hvilken stadsdel efter en härjande eldsvåda 1835 uppbygts efter en regelbunden plan med prydliga hus. *Rådhuset* vid *Stortorget*, uppfördt af trävirke i två våningar, har en festsal samt lokaler för stadens styrelse, drätselkammare m. fl. inrättningar; från tornet (tillträde genom vaktmästaren i nedra våningen) har man en vidsträckt och hänförande utsikt öfver staden och dess grönskande omnejd, den för sin skönhet berömda skärgården och Bottenhafvet i väster. Stadens korskyrka är uppförd (af trä) 1731 och är renoverad 1884. I staden finnes det *Schaumanska växthuset*, det nordligaste i Finland.

Handeln, som befunnit sig i nedåtgående, har fått ny väckelse, sedan staden och dess goda hamn 1887 genom en bibana till Bennäs, till hvars åstadkommande en af stadens affärsmän, kommerserådet O. Malm bidrog med en summa af 200,000 mk, sattes i förbindelse med landets järnvägsnät. Af industriella inrättningar märkas Stockholms ångsåg, ölbryggeri, garfverier, tobaks- och cikoriefabriker, färgeri vid Bennäs m. m. — Skolundervisning bedrifves af Maria folkskola (anlagd af kommerserådet O. Malm 1874) med en intressant samling af mineralier, koraller, snäckor, reptilier, insekter m. m. från

tropikerna, förärade af sjökaptener; en privat fyraklassig fruntimmersskola, en tvåklassig elementarskola utvidgad med en privat tredje klass, en döfstumsskola, anlagd 1863, och småbarnsskolor. Invånaretalet uppgår nu till c. 2,200 personer.

Bland minnen från Jakobstad må följande antecknas. Hos en af stadens handlande, Johannes Roos, vistades skalden Mikael Choræus under studentåren på 1790-talet såsom informator, då enligt sägen stadens flickor ådrogo sig hans sarkasmer. En dotter i huset, Margareta Sofia Roos, var ett barn då, men en 22-årig skönhet 1808, då Kulneff på en bal hembar henne sin af Runeberg besjungna hyllning; tre år senare flyttade hon såsom generaliska Roth till Ryssland. — Den af vän och fiende lika omtyckte gladlynte Kulneff fann sådant behag i staden, att han förordnade att han skulle begravas i »Jakobstad», hvilken uttalade önskan dock så missförstods af den år 1812 på slagfältet stupade hjeltens anhöriga, att han jordades i en lika benämnd ort i Kurland.

Till stadens minnen hör äfven *Johan Ludvig Runebergs* barndomsår. Här såg han dagens ljus den 5 februari 1804; hans första barndomshem, handlanden Johannes Malms år 1835 nedbrunna gård, kvarstår dock icke mera, men i styрман Ströms gård å »Visas backen» finnes en vindskammare, där skalden såsom liten pilt inhemtat sitt första vetande i mamsell Västmans småbarnsskola; där förvaras ännu ett litet arbetsbord, som tillhört honom då för tiden. Enligt en annan version skall Runebergs barndomshem varit i den s. k. Forbuska gården i den obrunna delen af staden vid Skogsgatan; byggnaden kvarstår ännu.

Omgifningarna erbjuda både på sjö och landssidan mycket af intresse.

a) *Runebergs stuga*, på Nissasö udde 3 km nordost om staden och 1 1/2 km från Alholmen, är omgifven af björk- och alskog och naturskönt belägen vid ett strömt af svanor årligen besökt ställe i skärgården, den „nordens ström“ Runeberg besjungit.

Detta lilla sommarställe, som tillhörde Runebergska familjen, var i skaldens ungdom hans favoritbostad, där han hvilade under sina jagt- och fiskarfärder. Skaldens älsklingsblommor, liljekonvaljer, spira ännu hvarje vår upp kring stugan och »där är skuggan rik och sval inunder björk och al». Stugan skänktes 1857 åt skalden vid hans besök i fädernesbygden, underhålles af staden och förevisas för främlingar. På stället finnes en anteckningsbok för besökande, bland hvilka Z. Topelius nedskrifvit sina intryck den 13 aug. 1884.

b) *Larsmo* skärgårdssocken norr om staden uppnås längs en från Alholmen fortsatt väg, bygd af sten från holme till holme. Denna väg leder tätt förbi Runebergs stuga. Utsikten från kyrktornet särdeles förtjusande.

c) *Pedersöre kyrka* ligger vid landsvägen en knapp km söder om staden och ett stycke längre fram skönjas rester af *Pinnonäs* gård, i tiden säte för fogden i *Pinnonäs*gårds län, som omfattade Salo, Kalajoki, Karleby och Pedersöre socknar.

Pedersöre kyrka, uppförd af gråsten, anses vara bygd vid tiden för kristendomens införande 1250 på »Neitoniemi udde», enligt finsk sägen, och var till början af 1400-talet hela norra Österbottens enda moderkyrka. Dess uppförande tillskrifves jättar, men enligt sägnen ville äfven en jätte, som måhända ansåg kyrkans ändamål förfeladt, åter förstöra den. Pedersöreboarne skickade därför en gumma, belastad med en börda utslitna skor, för att möta jätten, som nalkades med en sten, stor som en höstack, i väskan. Då nu jätten af den mötande gumman frågade vägen till den nya kyrkan, pekade denna på sin börda, »så många par skor hade hon redan utslitit på sin vandring från kyrkan». Då förstod jätten från sin plan och kastade bort stenen, som under namnet Kukkarokivi visas vid en vägagron i Kronoby. Enligt en annan sägen hafva emellertid Munsalaboerne varit med om kyrkans uppförande. Kyrkan utvidgades med kors 1795, och grafstenarne från golvet utflyttades på trappan, där inskrifterna numera nästan fullständigt utplånats; det åttkantiga *benhuset* vid porten är uppfördt 1775. Altartaflan, målad af Margareta Capsius (Gavelia), Finlands äldsta kända målarinna, föreställer nattvardens instiftelse. — I klockstapeln, hvars underbyggnad är af gråsten, hänga tre klockor. Den största, som skall väga 1360 kg, är enligt inskrift i munkstil gjuten i Åbo 1488.

Pinnonäs kungsladugård, af hvilken ett källarhvalf ännu visas i en björkdunge å *Lannäshund* vid vägen 1½ km söder om staden, — enligt en annan sägen stod gården på *Nynäsbacken* på vägen från landskyrkan till Vestersunds by — var under Gustaf Wasas sista regeringsår säte för fogden i Pinnonäsgråds län. Där inkasserades äfven tullavgifterna af de fartyg, hvilka anlöpte Pedersöre hamn. Gården nämnes första gången 1554, då äfven »sätehuset» m. fl. åbygnader uppfördes, och innehades 1561—1606 i förläning af Hans Fordell d. ä. och y., hvarunder gården plundrades af Flemings ryttare 1597. Under den långa tid 1608—74 Jakob de la Gardie och hans enka Ebba Brahe innehade Pedersöre socken i förläning, torde Pinnonäs bebotts af deras hauptmän, tills staden 1661 tillhandlade sig gården (4 mantal) med alla dess egor och erhöll på köpet fastebref 1684.

Pedersöre socken omfattade ursprungligen hela norra Österbotten från Tuckur by i Vörå, där Storkyro socken tillstötte (se nedan sid. 334), Kemi lio och Salo voro underlydande kapeller, och en prest, som hade uppmanat inbyggarne i de två nordligaste kapellen att vägra tionde åt kyrkoherden i Pedersöre, exkommunicerades af biskopen 1375. Först någon tid efter 1413 blefvo Kemi och Salo själfständiga socknar, men tack vare Pedersöre moderkyrkas centrala läge var äfven senare landsprosteembetet för hela Österbotten icke sällan uppdraget åt därvarande kyrkoherde. År 1348, omkring 100 år efter kristendomens införande, då Pedersöre första gången nämnes i bevarade handlingar, erhöilo socknens invånare jemte Mustasaari och Nerpesboerne rätt att handla sinsemellan med allehanda matvaror, råg, smör m. m., en rätt, som äfven sedermera tid efter annan bekräftades. Om härvarande handelsförhållanden under medeltiden saknas emellertid närmare uppgifter, men på Gustaf Wasas tid besöktes Pedersöre hamn af skepp från Stockholm, Åbo, Ulfby och Helsingfors. Från och med denna tid är Pedersöre känt för den stora, ehuru olagliga landthandel, som bedrefs därstädes af kronans uppborrdsmän, de fleste tillhörande släkten Fordell, hvilka sålunda samlade sig förmögenhet och genom förskotter till kronan på en gång bibehöllo regeringens förtroende och förskaffade sig fria händer gentemot de skattdragande. Vid plundringen af Pinnonäs gård öfverkommo Flemings ryttare icke mindre än 14,000 daler (nära 80,000 mark) i penningar och dyrbarheter. Detta förhållande förbättrades icke heller under den följande förläningstiden; åtminstone voro Ebba Brahes hauptmän Henrik och Erik Tavast beryktade dels för olagligt landsköp, dels för ocker och prejeri.

5. Från *Jakobstad* till *Gamlakarleby* styres i en stor båge åt nordväst, norr, nordost och sydost rundt Larsmo

skärgård, hvars inre sund icke erbjuda nog djup farled för stora farkoster. Med ångbåt tar denna sträcka 3 à 4 timmar i anspråk. Ginare är den inre vägen, hvilken väljes af den, som önskar lära känna denna skärgård; färden kan göras längs landsväg till Larsmo kyrka, hvarifrån allmogebåt anlitas för den återstående sträckan, såframt man ej föredrar att från ö till ö fortsätta öfver land; hela denna färd är c. 30 km.

6. Gamlakarleby.

Ankomst med *bantåg* till stationen i stadens södra kant; hyrkuskar möta, taxa 50 pi; från stationen expedieras tåg i korrespondens med de ordinarie tågen till och från *Yxpila* hamn, 5 km västerom staden; med *ångbåt* till nämnda hamn, hvarifrån färden till staden göres med tåg eller med hyrkusk, taxa 1: 25; här finnes en restauration; telefon till staden.

Hotell: *Gästgifveriet*, *Hotell Skandia* och ett *Nykterhetsvårdshus*.

Restaurationer å nämnda hotell samt i utvårdshuset vid *Yxpila* hamn.

Hyrkuskar: taxa i staden 25 pi; till järnvägsstationen 50 p.; till *Yxpila* 1: 25; fram och åter till *Yxpila* samt $\frac{1}{2}$ tim. väntan 2 mk.

Bad: varma i badinrättningen i staden, friska hafsbad i *Yxpila*.

Banker: filialer af *Föreningsbanken*, *Nordiska aktiebanken* och *Nylands aktiebank*.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna och landsdelens städer.

Ångbåtskontor: *Otto Rodén*.

Gamlakarleby (finska *Kokkola*) stad erhöll sina privilegier samma dag som *Nykarleby* eller den 7 sept. 1620 några timmar senare än sistnämnda stad och grundlades för att ordna handeln i dessa byggder; ortens förnämsta exportartikel, tjära, antydes af stadens vapen, en brinnande tjärtunna. Blott långsamt kom staden sig före och hade år 1653 icke mera än 337 invånare; år 1664 ödelades staden af en härjande eldsvåda. Anlagd vid en uppgrundad hafsvik, *Kokkolahti*, hvaraf socknen och staden fått sitt finska namn, har staden tid efter annan sett sig nödsakad att förflytta sin hamn utåt. — Under stora ofreden led staden likasom hela landsdelen mycket af de fiendtliga plundringstågen, men efter fredsslutet kom den sig åter och gick under det följande seklets fria handelspolitiska förhållanden uppåt, dess handel blef nu, sedan full stapelfrihet 1765 förvärfvats, betydande; exportartiklarna voro tjära och landtmannaprodukter. Vid *Gamlakarleby* är fästadt minnet af den man, som kraftigast bidrog till det antydda genombrottet på handelspolitikens område, den mångsidigt lärde författaren, nationalekonomen *Anders Chydenius*, som 1770—1803 var

kyrkoherde i Gamlakarleby socken, och hvars porträtt finnes i såväl stads- som landsförsamlingens kyrka. Stadens välstånd befann sig i tillväxt ända till medlet af detta sekel, dock hade de af skogstillgången beroende källorna för detsamma långt tidigare begynt utsina och dragit sig till det inre af landet. Senare hafva inlandets artiklar äfven sökt sig nya exportvägar, hvarför stadens utveckling hämmats.

På senaste tider har staden åter gått framåt, sedan den nåtts af järnvägslinjen och dess äldre, utgrundade hamn (Kokkolahti) utbyts mot den rymliga och djupa Yxpila hamn. I industrielt afseende har staden intet nämvärdt att uppvisa. Invånaretalet uppgår till c. 2,300 personer.

Gamlakarleby är regelbunden, med breda gator och flere planteringar. Från *kyrkans* torn har man en vidsträckt utsikt öfver staden och dess omgifningar. I staden finnes ett rikt donerad lasarett, grundadt af apotekaren G. Libeck. — Vid Yxpila hafva stadsborna anlagt sina villor. Stranden här är torr och sandig, upptagen af vidsträckta dynbildningar.

Under orientaliska kriget föreföll i stadens hamn en träffning mellan engelsmännen och ett här förlagdt mindre ryskt kommando, understödt af frivillige från staden. Engelsmännen försökte att i barkasser ro upp i den inre hamnen, men komna i åmynningen rönt de kraftigt motstånd; några barkasser skötos i sank, en blef tagen jemte ett antal fångar. Den tagna barkassen förvaras såsom en trofé i ett skjul strax utanför staden vid vägen till Yxpila. De stupade engelsmännen äro jordade å begravningsplatsen, där en enkel vård anger griften. Genom denna raska bedrift räddades staden från att undergå en likartad förstörelse genom eld, som de nordligare kuststäderna.

Ungefär 1 km sydost om staden är Gamlakarleby sockens kyrka belägen. Denna, en af de äldsta i landsdelen är uppförd redan i medeltiden c. 1470 och i förra seklet tre gånger utvidgad.

Gamlakarleby socken omtalas såsom Karleby kapell första gången år 1469 och säges hafva sitt namn af konung Karl Knutson, som att döma af sägen besökte orten sommaren 1466. Det berättas att konungen, åtföljd af finnar och en svensk tolk, befunnit sig på färd från Lesti till Pedersöre, mellan hvilka orter ingen kyrka fanns, och tillbragt en natt i badstun vid en tjärdal på stället för n. v. *Slotte* hemman, hvars nybyggnad konungen anbefallt och som däraf fick sitt namn. Emellertid hade konungens förföljare kommit till Kokkolahti, hvaraf konungen föranleddes att flytta öfver Kokkojoki till stället för n. v. *Pelo* (= *Pelko* = fruktan) hemman i Nedervetil.

7. Från *Gamlakarleby* till *Brahestad* hålles öppna sjön på behörigt afstånd från den flacka kusten, invid hvilken ingen skärgård finnes. Denna sträcka tar 7 timmar i anspråk.

8. Brahestad.

Ankomst: med ångbåt, de större till Maivaperä redd, 2 km sydväst ifrån staden, mindre djuggående till ångbåtsbron invid skeppshvarvet och tjärnhofvet strax utanför staden; *anknytning med järnväg* vid Lappi station, 33 km, forman hit 5 mk.

Hotell: Gästgifveriet.

Restaurationer & gästgifveriet samt i *Paviljongen* vid stadshamnen.

Bad: varma i badinrättningen vid stadsstranden, sjöbad i ett simhus, 1 km norr om staden.

Hyrkuskar finnas icke, formän anlitas för färder.

Banker: filialer af *Föreningsbanken*, *Nordiska aktiebanken* och *Kansallis-osakepankki*.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna och landsdelens städer.

Brahestad anlades med namnet Salo år 1649 af Pehr Brahe, efter hvilken den 1652 fick sitt n. v. namn. I stället för Salo urgamla hamn, *Satama*, hade Brahe låtit uppsöka en ny vid en då nästan kringfluten skogbeväxt udde och där anlägga först en handtverks- och marknadsplats, som han snart försedde med stadsprivilegier och 1652 inlöste af kronan jemte Salo socken. En rik Lybeckare Henrik Corte, som af religiösa skäl öfverflyttat till Uleåborg, blef grevns amtman i Salo och stadens förste borgmästare. Under denne driftige och duglige mans ledning ordnades och bygdes staden. Från de handtverkare, hvilka Corte medförde, härstamma flera af stadens anseddaste släkter. Riksrådet Lorentz Creutz, som prisade Cortes förvaltning i Brahes grefskap, från hvilken aldrig någon klagan hördes, säger att kyrkan och rådhuset voro ståtligare än i någon annan österbottnisk stad. Under stora ofreden utstod staden en svår förödelse; staden var till större delen uppbränd, kyrkan och de kvarstående husen uppfyllda af hästgödsel. Staden repade sig dock och dess handel utvecklade sig småningom tills den i början af detta sekel blef betydande, i det att staden var afsättningsorten för en vidsträckt landsdels landtmanna- och skogsprodukter; stadens handelsområde sträckte sig ända till Idensalmi och Kuopio. Isynnerhet tog skeppsfarten ett synnerligt uppsving och var Brahestad en lång tid den förnämsta skeppsrederiorten i landet. Den 30 maj 1854 hemsöktes staden af den engelska flottan, hvars chef, amiral Plumridge, lät antända de fredlige borgarenes tjärhof, skeppshvarf och i hamnen liggande fartyg. Numera och isynnerhet sedan grannstäderna berörts af järnvägen, som löper på afstånd från Brahestad, har dess betydelse snabbt

sjunkit och staden blifvit ett centrum endast för en ringa landsdels varuutbyte. Skeppsrederiet har äfven det nedgått till en obetydlighet mot fordom. Ej håller i industrielt afseende spelar staden någon roll; en ångkvarn (tillh. kommerserådet S. Lundberg) är dess enda större industriela verk. Invånaretalet uppgår till något öfver 3,000 personer.

Brahestad är en regelbunden, välbygd och synnerligen snygg stad. *Kyrkan*, från 1651, prydd med Brahevapnet, är nyligen moderniserad, hvarvid äldre taflor och dekorerade fönster från Cortes tid borttogos, (förvaras i klockstapeln). I stadens centrum finnes ett rymligt torg med *Pehr Brahes staty* i brons, en kopia af den i Åbo (se sid. 73). — I packhuset invid stadshamnen finnes ett sevärdt *museum*, tillkommet genom föräringar af skeppsredare och sjökaptener; museet innehåller en mängd intressanta föremål från alla världens länder. — Den största byggnaden är *Borgare och handelsskolans hus* i två våningar af sten, belägen i stadens södra kant.

Denna skola, med svenskt undervisningspråk, är grundad genom en donation af c. en miljon mark, gjord af handlanden i Brahestad J. Fellman († 1870); skolan öppnades år 1883; föreståndare d:r G. Lönnbeck.

På stränderna vid *Maivaperä*, 3 km sydväst om staden, har ett stort antal villor med herlig hafsutsikt uppstått.

Brahestad ligger i *Salo* socken, hvars träkyrka af år 1622, belägen vid strandvägen söderut 6 km från staden, prydes af 1641 utförda väggmålningar och välbehållna medeltida helgonbilder. Klockstapel, i stil af ett grekiskt tempel, är uppförd enl. en af Gustaf III från Italien hemsänd ritning.

Salo kyrka låg ursprungligen på en kringfluten, men länge sedan uppland ö, som ännu kallas *Kirkkoluoto*, och omtalas såsom församling jämte Kemi redan 1329. Likasom Kemi och Ijo lydde Salo åtminstone administrativt ännu 1413 under Pedersöre socken, men hade veterligen 1432 egen kyrkoherde. Då äfven Kemi och Ijo något tital år senare omtalas såsom sjelfständiga socknar, omfattade Salo socken hela mellersta Österbotten från Uleå vattensystem i norr till och med Kalajoki bygden i söder, tills Lidingo c. 1490, Kalajoki 1525, Pyhäjoki och Karlö c. 1573 samt Siikajoki 1689 därifrån afsöndrades och den gamla lägenheten 1691 blef kapell i Brahestads och Salo pastorat.

9. Från *Brahestad* till *Uleåborg* styres i öppna sjön ytterom *Karlö* i en båge norr om denna in i den bukt, vid hvilken Uleåborg stad är belägen. Denna färd tar c. 7 timmar i anspråk. En grundare och ginare farled går söderom ön.

Ang. *Uleåborg* hänvisas till sid. 317.

Karlö (på finska *Hailuoto*), i medlet af 1600-talet bildande friherrskapet Karlö, är en flack stor ö, som jemte de med densamma numera, sedan sunden igengrundats, förenade *Hanhinen* och *Sautonen* utgör den största af Bottniska vikens öar. Sundet mellan ön och fastlandet på södra sidan är grundt och växer år för år igen. Karlö bildar en socken för sig, med kyrkan på öns sydvästra sida. På den västra stranden höjer sig *Marjaniemi* fyrtorn, vägledande vid infarten till Uleåborg. Befolkningen idkar ett betydande hafsfiske och sällfångst, hvilket utgör en viktig del af dess näring. — Socknen är i slutet af 1600-talet afskiljd från Salo pastorat. Kyrkan af 1620 är försedd med rika tak- och väggmålningar af Gallenius 1690; kor, predikstol och läktare äro dekorerade af Mikael Toppelius 1756; i kyrkan förvarade helgonbilder vittna om äldre traditioner. — Under stora ofreden ödelades äfven Karlö genom fiendens omenskliga framfart; 1743 var ön besatt af en rysk styrka om 4—500 man, hvilken den 27 maj efter en kort strid tillfångatogs af ett kompani svenskar under kapten Löfving.

c) *Strandvägen från Vasa till Uleåborg.*

Denna väg, som erbjuder turisterna på *velociped* en den mest angenäma linje på utmärkta vägar, för genom trakter rika på historiska minnen och erinringar från det af ålder kultiverade strandområdets forntid. „Strandvägen“ går nu isynnerhet i sin södra del på ett betydligt afstånd från hafskusten, hvilken dock ännu för tre sekler sedan nådde ända till vägen. Den starka landhöjningen vid Bottniska vikens stränder har låtit kustlinjen draga sig åt väster. Befolkningen i de socknar, som passeras, är svenska talande, utom i Lillkyro och Vörå (delvis) ända till Lochteå, norr om Gamlakarleby, hvarefter finska trakter följa. — Gästgifverier äro snygga; gårdarna välmående.

1. *Vasa—Nykarleby.* Landsvägen löper jämsides med järnvägen till Gamla Vasa (sid. 296), hvarför lämpligen järnväg följes hit. Här tages häst till *Studd* gästgifveri vid Kyro älf, 6 km, dit vägen går genom *Höstvesi* by, som genom en nu upptorkad, men för 300 år sedan fiskrik fjärd (Grundfjärden) varit skild från gamla Vasa, och öfver steniga skogfattiga backar, egendomliga för Mustasaari socken.

Något nedanom nämnda gästgifveri ligga vid älven byarna *Stafvers* och *Voitby*, hvilka sägas hafva namn af finnars och svenskar strider i forna dagar. Vid *Voitby* var älvens mynning på *Gustaf Wasas* tid och *Krutholmen* vid byn är ett minne af den forna kruttillverkningen på stället.

Från *Studd* följer landsvägen den mäktiga älvens odlade vänstra strand uppåt till *Salmi* gästgifveri vid *Lillkyro* kyrka, 12 km. På vägen passeras *Merikaarto* by med en fors, i hvilken kronan ännu 1561 hade ett laxfiske och där enligt namnet och traditionen ännu tidigare älvens mynning varit belägen, samt *Saarenpää* by,

känd genom ett fynd från den finska befolkningens hednatid, hvars spår i allmänhet åtfölja Kyro äldal.

Lillkyro (fordom Alastaro) är en finsk, år 1607 från Storkyro afskild socken, hvars välbelägna och välbygda kyrkoby gör ett angenämt intryck. Den första kyrkan har varit belägen på det under prestgården, som synes ofvanom bron, på älfvens norra strand belägna *Kirkkosaari*. Den nuvarande, en korskyrka af sten utan torn, har en altartafla af G. E. Hedman (1819) föreställande nattvarden och korsfästelsen.

Invid Lillkyro kyrkoby, där vägen från Storkyro socken och Tervajoki station (se sid. 295) tillstöter, passeras den breda älfven längs Ojaniemi bro. Sedan man lämnat den odlade älfdalen, en sista skymt af „Storkyro åker“, leder vägen öfver en moartad vattendelare till *Nygård* i *Vörå*, 12 km.

En half kilometer före ankomsten till Bergby, den första byn i *Vörå* byggden, gör vägen en krökning åt höger förbi *Gulldynt*, en ryktbar fyndort från den gotiska eller förfinska järnåldern (guldmunt från 423—55 e. Kr.), från hvilken period i socknen äfven talrika grafkummel kunna uppvisas.

Vid *Nygård* grenar sig vägar till *Ylihärmä* och genom *Rekipelto* till *Storkyro*, från hvilken socken *Vörå* skall blifvit afskildt år 1500. Förbi kyrkan för en väg till *Maxmo* kapell och öfverstebostället *Tottesund* invid hafsstranden.

Vörå n. v. kyrka med sin smala tornspira är uppförd på *Eliékullen* 1626 och torde sålunda vara en af landets äldsta träkyrkor; den begagnades af ryssarne 1714 till stall. Kyrkans 1522 uppförda sakristia af sten är numera prestgraf och förvaringsrum för åtskilliga helgonbilder. I kyrkan uppbevaras en katolsk messbok med årtal 1330, ett vackert 3 alnar högt och 2 alnar bredt helgonskåp med väl skurna och väl målade bilder, ett par glasmålningar i fönstren, *Gustaf III:s* porträtt af okänd målare och ett stort vid järnked från taket nedhängande krusifix, hvilket enligt sägnen en till döden dömd flykting skurit i skogen och därmed utverkat sin benådning.

Myrbärget vid kyrkan är känt för sina snäcklager från en tid då hafsvattnet sköljt dess sluttningar och varit saltare än nuförtiden. Från bärget skall enligt sägnen en jättkvinnas fått sikte på sin otrogne man och velat stena honom på bar gerning. En af stenarne ramlade från förklädet ned på östra sidan om bärget, den andra slungades 5 km norrut och ligger nära vägen vid *Svälvs* homman i *Tuckurby*, den tredje susade 30 kilometer genom rymden och nedföll i *Oxkangars* fjärden i *Oravais*, där den kallas »*Oxkangars kyrka*».

Från *Nygård* följer vägen högra stranden af *Vörå* å genom *Tuckur* by, där *Pedersöre* sockens gräns emot *Storkyro* säges gått „från *S. Pedersviken* till *Sämiohälan*“, och där *Bodkullen* erinrar om den tid då sjöbodars stodo vid en hafsfjärd, som *Tuckurangarna* firdom bildade, till *Kovjoki* gästgifveri, 12 km. Ett stycke längre fram går vägen nära förbi *Karvsors* by, till v., där *Hofkullen* vid *Karvsors* numera uppgrundade sund var platsen för residenset i *Paikulls* friherrskap *Vöråborg* (1651—76), hvars namn ärfts af *Vörå* kapellansbol.

Vid *Ulvis* hemman i Karvat, ett stycke norrut från Karvsor, där säger fortleva om den forntida segelleden till det fordom närbelägna Kyro, om handel och sjöfart samt »storfadernas» rådplogningar (ett handelsställe?), tror man den *Vörå hamn* var belägen, som besöktes af konung Albrekt 1367.

Landsvägen inkommer här i Karvat skogen och för öfver *Oravais slagfält* till *Simons* gästgifveri i *Oravais*, 12 km.

**Oravais slagfält*. Då man kommer till detta historiskt minnesvärda slagfält söderifrån, passeras på en bro i Karvatskogen en liten bäck, utflytande från det söder om vägen belägna lillträsket. När man kommer från skogen, utbreder sig ett par kilometer vidt sankt fält, som når till stranden af *Oravais* fjärden. Vid motliggande kant af detta fält höjer sig en brant bäragsbacke öfver hvilken vägen är dragen. Bärget, som sträcker sig ned mot hafsstranden och löper i en linje på tvärs öfver den af landsvägen markerade linjen, erbjuder en god strategisk position, så mycket lämpligare, som på den norra sidan, bakom höjden, en befolkad nejd med god tillgång på lifsförnödenheter utbreder sig. — På sidan om landsvägen, där denna stiger upp från fältet till höjden, synes till h. en hög minnespelare utan inskription.

Det var här den finska hären stred sin sista strid under kriget 1808. Med framgång hade den kämpat och under sommaren trängt söderut till Lappo (sid. 314) och Alavo (sid. 184), men på grund af den östra flygelns motgångar på Jyväskylä linjen (sid. 188) nödgats ånyo retirera mot norr (se sid. 325). På detta andra återtag fattade Adlercreutz den 13 september post i den ofvan beskrifna positionen vid *Oravais*. Hans trupper stego till 4000—5000 man, af hvilka mera än hälften voro svenskar under v. Vegesacks befäl, de öfriga finnar. Tidigt om morgonen angreps förposten vid ofvannämnda skogsback af Kulneff och kämpade ihärdigt i flere timmars tid. Det var här den unge Wilhelm von Schwerin blef dödsskjuten. Vid ankomsten af den ryska hufvudhären kl. 11, drog sig förtruppen tillbaka och striden framflyttades till den af hafs fjärden till vänster och af *Karlsbärget* i norr begränsade dalsänkning, som 1 km längre fram utbreder sig framför den resande. Mot den finska hären, som stod uppställd på slutningen af *Karlsbärget* med högra flygeln stödd mot hafvet, vänstra mot skogsbackarna till höger och batterier i centern, framryckte den ryska hären i jägarkedja. Striden fortgick under skjutande och fäkning längs hela linjen, tills Vegesacks svenska bataljoner, hvilka bildade reserven, med fäld bajonett kastade den ryska centern öfver ända och med olycksdiger ifver förföljde den retirande ryska armén till bron vid Lillträsket. Först då framkom den ryska reserven, hvars 4 bataljoner störtade med fäld bajonett emot den förföljande svensk-finska hären och förvandlade dess seger till ett blodigt nederlag. Mer än 2,000 döda lägo på slagfältet, på hvilket ännu i våra dagar kulor och gevärskulor hittas. Den slagna finska armén, förföljd af Kulneff, fick hvila bakom en uppbränd bro 5 km norr om *Oravais*. Uttröttade såsom ryssarne voro, kunde de dock icke energiskt förfölja, så att rådrum vanns att ordna reträtten och att bringa hären i säkerhet.

De besegrade truppernas moraliska mod var fullkomligt brutet genom de motgångar, som följt efter de oerhördaste ansträngningar, och de skador, som höljda i trasor och till stor del utan fotbeklädande tågade på de djupa vägarna, föregångna och efterföljda af stora flockar sjuka och sårade,

liknade föga de modiga krigare, som under våren ryckt ned från nordén. — Den 29 september slöts vapenhvilan i Lochteå, norr om Gamlakarleby, hvarigenom en månad vanns till välbefärlig hvila. — Detta stillestånd, som råddade hufvudarmén, var dock mindre välkommet för trupperna i Savolaks (se sid. 234).

Från Karlsbärgot, på hvilket *Oravais kyrka* står, har man en anslående utsikt öfver hafvet, och Oravais by med den gulmålade prestgården och *Tacksamviks lastageplats* där nedanför.

Där finnes *Tacksamvikskällan*, en gammal offerkälla, hvars undergörande vatten ansågs komma från den fordna kyrkogården. Invid denna af ett stengårde omgifna kyrkogård, som ännu kallas »ön», finnes en stor jordfast sten, kallad *Radbandssten*, emedan folket, innan Oravais första kyrka bygdes, samlats till gudstjenst kring densamma, sjungit, dansat och sittande på stenen läst sitt radband: här sätter jag mig veder, 12 Guds englar vare mig veder, två till hand och två till fot, två till hvarje ledamot, två mig söfve och två mig väcke, två mig in i paradissläppe, m. fl. böner. S. Märten var ortens skyddshelgon och hans bild, som förvarades i kyrkan, kringbars efter fulländad sådd i procession kring åkrarna, under det man messade och sjöng litanian. På nordvästra sidan af samma kyrkogård visas en upplandad sandvall såsom den plats, där kyrkofolket från Munsala uppdragit sina båtar. Oravais skall då varit kapell under Pedersöre socken och dess kyrka den enda emellan Pedersöre och Storkyro. Den n. v. kyrkan är uppförd 1797.

Förbi Oravais kyrka går en väg åt sydost till *Kimo järnbruk* (tillh. brukspatron Wangel) 7 km. Detta bruk, grundlagt af bruksförvaltaren Heijke 1703, förstördes under stora ofreden, men iståndsattes åter. Nära Simons gästgifveri, 2 km norr om Oravais kyrka, förgrenar sig en väg till *Oravais f. d. masugn* och järnverk, (2 km). Äfven detta verk grundades af Heijke 1703 och har haft samma egare som Kimo. Masugnen, vid hvilken jemte svensk bärgruvmalm traktens ymniga myr- och sjömalmer tillgodogjordes, är numera nedlagd; på stället finnes ett yllevärfveri.

Vägen emellan Oravais och *Storsved* i *Munsala* socken, 30 km, som slingrar sig emellan och öfver skogbevuxna backar, förefaller icke enformig. På halfva hållet passeras *Gunilack* gårdar, nybyggen efter stora ofreden, och vid Storsved påkallar *Svedbergiska folkskolan*, den äldsta i Österbotten, grundlagd 1861 af mannen ur folket Anders Svedberg (f. 1832, † 1889), den resandes uppmärksamhet. Under det följande hållet till *Juthas* passeras Munsala ångar och utsikter öfver hafvet erbjuda sig tid efter annan.

Munsala kyrka är bygd af gråsten 1779—87 och står vida synlig på en dominerande höjd vid vägen. I den gamla klockstapelns förvaras ett par i trä skurna helgonbilder, vittnande om det fordna kapellets ålder. Den n. v. kyrkan säges nämligen vara den fjärde i ordningen, som stått på nämnda kyrkbacke. Den första, en kyrkstuga, täckt med näfver och takved, skall uppförts redan under katolska tiden och besökts af presterna från Pedersöre under dess »fiske- och uppbörsresor». Och dock fick Munsala egen prest först år 1762! — Vill den resande medtaga ett minne från sin färd, så kan han i Munsala finna Österbottens rikast utstyrda *söljabälten*. Vid Munsala kyrka förgrenar sig en biväg åt nordväst till *Sandnäs glasbruk* och *Domarbacka tingstad*, f. d. Wexala ladugård, som efter grefve Totts död 1674 indrogs till kronan och anslogs till domarsäte.

Ett par kilometer norr om kyrkan, där vägen vid Loilaks åter erbjuder en utsikt åt hafvet, ligger till vänster *Damskata hemman*, där fordom

bott en grefve (Tott?), enligt sägen så sjelfrådig och våldsam, att han på sina ridfärder roat sig med att nedskjuta allmogens får och andra kreatur, ja till och med ridit in i kyrkan och till häst bivistat gudstjensten.

Vägen följer sedan kusten åt till *Bonäs lastageplats*, där den tager en östlig riktning och genomlöper Bonäskogen med dess frappanta erratiska klippblock. Där tillstöter den längs älfvens vänstra sida från Lappo och Alahärmä till Nykarleby ledande vägen. Denna väg byggdes på 1770-talet och till minne däraf står nära vägskilnaden en hög otuktad *stenobelisk* med årtalet 1777. Enligt sägnen restes stenen af den starke Munsalapresten Freitag. Vid denna väg en knapp kilometer från vägskilnaden ligger *Juthas slagfält*, se sid. 324, hvilket således af den förbifarande utan stor krok åt sidan upp-nås. Från nämnda vägskilnad är 4 km till *Nykarleby*.

2. *Nykarleby*, se sid. 323.

3. *Nykarleby—Jakobstad*. Landvägen från Nykarleby norrut åtföljer Lappo älfs högra strand till den forna älfmynningen, där den långa raden af rödmålade magasigner ännu vittnar om stadens ex- och import. Bakom densamma öppnar sig för den resande en utsikt öfver hafvet och Nykarleby skärgård, hvarefter vägen böjer sig åt höger och fortgår i nordostlig riktning genom *Socklot by*, 5 km från Nykarleby, till vänster om vägen. Tre kilometer längre fram går vägen öfver *Tattarbacken*, där törstiga resande i äldre tider brukat dricka „kungens skål“ vid en till vänster om vägen stående bägarformig sten, som kallas *Kungssten*. Äfven på denna väg känner man i luften hafvets närhet och ser på landskapets profilering, klippornas slitning, stearnas färg m. m., att man färdas på upplandad hafsbotten.

Det enda gästgifveriet emellan Nykarleby och Jakobstad är *Sundby*, 12 km. Vid Sundby oroades de retirerande finska trupperna af den outtröttlige Kulneff såväl den 1 april som den 17 sept. 1808.

En kilometer norr om Sundby fördela sig från stora strandvägen, som vid Bennäs station, 7 km längre fram, åter tangerar järnvägen, en sidoväg till vänster till *Jakobstad*, 8 km. Denna går genom en ganska tät skog, *Sandåsen* kallad, där man enligt folktron ej bör knysta ett ord, för att det ej må gå en illa den dagen, hvarefter *Stranden*, såsom Pedersöre byggden kallas redan i 1413 års skattebok, utbreder sig för ögat. De många väder-

kvarnarna i trakten ådraga sig den resandes uppmärksamhet, men isynnerhet *Pedersöre* sockenkyrkas höga såsom landkänning af de sjöfarande kända spetsiga torn, hvilket småningom träder fram emellan backar och björkdungar. Slutligen passeras *Lannöslund* en af höga björkar bevuxen kulle med *Pinnönäs* ruiner (se sid. 328), till vänster om vägen, och kyrkan, hvarefter en inbjudande allée för in på *Jakobstads* hufvudgata i stadens bäst bebyggda stadsdel.

4. *Jakobstad*, se sid. 325.

5. *Jakobstad—Gamlakarleby*. Strandvägen för från Sundby längs järnvägen (se sid. 315) genom trakter utan särskildt intresse till Bennäs station, 9 km, därifrån vidare i banans närhet genom *Kronoby* (se sid. 315) till *Gamlakarleby*, hvarför på denna sträcka hälst begagnas bantåg.

Kronoby socken vid Terva- eller fordom Porasjokis nedra lopp af söndrades 1607 från Gamlakarleby, hvarunder det förut hörde under namn af Poras kapell. Den n. v. kyrkans väggar äro prydda med rika målningar, föreställande bibliska scener. På *Korpholm*, 2 km nedanom kyrkan anlades 1631 ett hospital för spetelska, sen förvandladt till dårhus, med egen kyrka och prest, som tillika var föreståndare till 1811. Det indrogs då Lappviks dårhus öppnades 1841. — Slotts hemman nära kyrkan var landhöfdingeresidens 1661—4, då det flyttades till Torneå. — Kronoby, som aldrig var förlänadt, gaf i stället för rotesoldater 70 timmermän till skeppsbyggeriet i Karlskrona och hade till stora ofredon ett större kronoskoppsvarf på Kronol. Jouxsholmen vid åmynningen. Därifrån fördes 1692 icke mindre än 32 örlogsskepp. En resande 1707 säger att varfvet väckte engelsmännens afund.

6. *Gamlakarleby*, se sid. 329.

7. *Gamlakarleby—Brahestad*. Vägen löper alt fortsättningsvis genom odlade ganska välbefolkade byggder. Ungefär 12 km norr om Gamlakarleby utkommer man från det svenska Österbotten, hvarefter utan märkbar öfvergång det finska språket plötsligt vidtrager vid inträdet i *Kelviå* socken. Den följande socknen är *Lochteå*, hvars träkyrka och omgifvande välbygda kyrkoby äro belägna 37 km från Gamlakarleby.

1 Lochteå slöts den 29 sept. 1808 ett vapenstillstånd mellan de finska och ryska härarna, jmf. sid. 335. Anslutning med järnväg se sid. 315.

Betecknande för tjärbrukets ålder i dessa trakter är sägnen att Kalevasonen Kihovauhkonen varit den som lärt den för sin driftighet kända befolkningen i Lochteå, Kalajoki och Pyhäjoki konsten att bränna tjära af tallrötter, under det att Tohni i Töysä (se Storkyro s. 295) infört tjärvedsbränningen. Också har Lochteå under forna krigstider varit känt för sina saltsjuderier, i det att man kokat salt af hafsvatten, som uppsamlats i på stranden grädda brunnar. Ännu i slutet af sista seklet tillverkade allmogem här i små hyttor myrjärn till ankarsmide för eget behof. Lochteå bief

1500 kapell under Pedersöre och egen socken 1578. I den n. v. 1768 uppförda träkyrkan finnas 3 altartafvor af Michael Topellius, förest. korsfästelsen, Isaks offerande och Kristus i örtagården.

På den följande sträckan passerar mellan den 7:de 8:de kilometerstolpen från Lochteå en sten upprest „till åminnelse af en stor, men sällsynt lycka“, nämligen konung Adolf Fredriks resa genom trakten år 1752. Efter 12 kms färd från Lochteå uppnås *Himango* kapells välbygda stora kyrkoby.

Orten, till hvilken flöttningsled erbjudes ända från inlandet kring *Lestjärvi* (se sid. 189) är en betydande träexportplats; här finnes en ångsåg (tillh. firman T. & I. Salvesón). Vid älfmynningen befinner sig *Rauma* hamn, hvars betydelse förr var större än nu. Anknytning med järnväg, se sid. 315.

Landsvägen inkommer nu i mindre kultiverade trakter, endast i dalarna kring älfvarna, hvilka vägen skär vid deras mynningar nära hafsstranden, möter en tät bosättning och omgifvande odlade fält; de här belägna byarna, som äro väl bygda, bära äfven prägeln af välstånd. Områdena mellan älfdalarna hafva däremot en föga lifvande natur; landskapet är slätt, vegetationen är klen barrskog; där löfträd framskymta, påminna de redan om det nordliga luftstreck man här nått. Här och där framskymtar till v. Bottniska viken, erbjudande vyer öfver det vida hafvet, hvilket vid länegränsen presenterar en yacker skärgård.

Sedan gränsen mellan Vasa och Uleåborgs län passerats 14 km norr om *Himango* kyrka, inkommer vägen i *Kalajoki* sockens kyrkoby, 33 km från *Himango* hvilken med sina prydliga gårdar gör ett ståtligt intryck.

Kalajoki kyrkoby med en pryddig ny stenkyrka är centrum för en betydande landsdels handel; här finnes *Bröder Friis mekaniska verkstad*. Anknytning med järnvägen vid *Sievi* eller *Ylivieska* station, sid. 315. Under förläningstiden upprättades här på 1650-talet friherrskapet *Ikalaborg*, som omfattade större delen af *Kalajoki* socken.

Genom lika natur som på den föregående sträckan går vägen till *Pyhäjoki* sockens kyrkoby, 34 km från *Kalajoki*.

Den välbygda byn är centrum för en betydande lokalhandel; vid älfmynningen finnes en ångsåg (tillh. firman *Petrell & Juselius* i *Björneborg*), en lastageplats för trävaror, hvilka härifrån i prämar bogseras till *Brahestad*, därifrån de skeppas till utlandet. — Under förläningstiden upprättades på 1650-talet friherrskapet *Pyhäjoki*, omfattande en betydande del af socknen.

Pyhäjoki bildade under namn af *Patajoki* enligt Nöteborgska fredsfördraget 1323 riksgräns emellan Sverige och Ryssland. Detta föranledde en nära 300-årig kamp om besittningen af norra Österbotten, som af rysarne kallades Karelen med de sju floderna. De svenska och ryska ombuden hade enligt sägen rådpålagat på *Käräjäsaari* i Älven. Enligt de ryska anspråken skulle gränsen gå vidare från *Hanhikivi*, 5 km norr om Pyhäjoki Älfsmykning, öfver hafvet till *Bjudeklubb* vid mynningen af Skellefteå, som bildade Helsinglands norra gräns. Genom befolkningens politiska sympatier lyckades den svenska regeringen med fredliga vapen och omsider med konsekvent ignorerande af den obekväma gränsen afvärja följderna af densamma.

Från kriget 1808 bevarar socknen minnet af trenne fäktningar mellan den finska eftertruppen och den ryska förtruppen. Den 16 april angreps eftertruppen af Kulneff vid *Ypperilä*, 12 km söder om Pyhäjoki kyrka *Viret*, 5 km från kyrkan och slutligen Älven vid själva kyrkoby, vid hvilka tillfällen de finska trupperna kämpade med tapperhet och icke utan framgång, ehuru desse enligt Klingspors order nödgades fortsätta tåget mot norden. Vid detta tillfälle blef chefen för generalstaben, Lövenhjelms, sårad och tillfångatagen, hvarefter den allmänt värderade K. J. Adlercreutz erhöill den post denne innehåft och den tappra G. K. v. Döbeln blef chef för den brigad Adlercreutz kommanderat. Denna personförändring inom det högre befälet blef af stort inflytande på krigets gång.

Vägen, som på flere ställen går alldeles nära hafskusten, inkommer från Pyhäjoki i *Salo* socken, i hvilken odling och välstånd stå betydligt efter de sydligare socknarnas. Här passeras *Salo kyrka*, se sid. 332. 21 km, hvarefter man kommer till *Brahestad*.

8. *Brahestad*, se sid. 331.

9. *Brahestad—Uleåborg*. Turisten, som från Brahestad sträfvär till Uleåborg, har en i historiskt afseende intressant väg längs strandvägen. Vid denna passeras *Olkijoki* by, 10 km från Brahestad, känd i krigshistorien genom den här afslutade konventionen mellan de stridande arméerna den 19 november 1808.

Efter stilleståndet i Lochteå (sid. 338) återkallades Klingspor, och Klercker öfvertog högsta ledningen. Men den äldrige krigaren var icke mera lika företagsam som under krigets första månad. Då stilleståndet den 23 okt. blifvit uppsagdt af Kamonski och krigsrörelserna 8 dagar därefter vidtogo, drog Klercker sig med stor skyndsamhet tillbaka till Siikajoki älf, där han erbjöd nytt stillestånd. Numera villo dock fienden icke gå in på andra vilkor än Finlands fullkomliga utrymmande, hvilket de finska generalerna sågo sig tvungna att underkasta sig. Den 19 november ingicks konventionen i Olkijoki, hvarigenom fiendtligheterna i såväl Österbotten som Savolaks (se sid. 234) inställdes till den 12 januari 1809, hvarjämte det bestämdes att den finska armén skulle draga sig tillbaka väster om Kemi älf.

Ett större minne bevarar dock *Siikajoki slagfält*, (se sid. 316), 25 km norr om Olkijoki. — Turisten har här valet mellan fortsatt färd längs strandvägen genom *Lumijoki* och *Limingo* socknar, från hvilken senare vägen fortsattes i järnvägens (se sid. 317) omedelbara närhet till *Uleåborg*, eller ock, hvilket är att föredraga,

längs vägen i Siikajoki älfdal genom *Revolaks* (se sid. 316) till Ruuki staton, och därifrån med järnväg till Uleåborg.

10. *Uleåborg*, se sid. 317.

D. Uleåborg—Kemi—Torneå—Aavasaksa.

De nordösterbottniska äldalarna äro väl värda ett besök af turisten. Här möter en natur, hvilken sommartid icke låter ana vinterdvalans längd och mörker. Den korta sommaren i dessa nordliga luftstreck är känd för sin ofantliga alstringskraft. Medan kornet, för att taga ett exempel, i landets sydligaste delar behöfver, räknadt från sädden, en tid af 111—116 dagar för att gifva mogen skörd, åtgå härför i de nordösterbottniska socknarna endast 82—90 dagar. Detta förhållande, en följd af de långa dagarna och de ljusa nätterna, ger åt landskapet en frapperande prägel af lif och saftighet.

Likasom naturen gör äfven kulturen i de tätbefolkade äldalarna ett intryck, som föga motsvarar sydfinnens förväntningar. Man finner här ett välstånd, fullt jämförligt med det i landets bäst lottade delar. Gårdarna äro välbygda, flerstädes med boningshus i två våningar, hemmen äro snygga och befolkningen hyfsad och på en hög bildningsståndpunkt, som ställer nordösterbottningen framför t. ex. karelen.

Till detta välstånd bidrager, såsom lätt inses, icke så mycket jordbruket, hvilket har att kämpa med skarpa nattfroster, utan i väsentligare mån landskapets rikedom på skogsprodukter och älfvarnas ymmiga tillgång på fisk, förnämligast lax och sik. — Skogarna, till stor del bildande kronoallmänningar och parker, lämna högt värderad grof sågstock, hvilken utför älfvarna flötas till de vid hafskusten belägna stora sågverken; i befolkningens ekonomi spelar vidare tjärbränningen (sid. 358) en viktig roll; denna industri drifves i Uleå och Ijo äldalar och något i Torneå älf, men icke alls i Kemi och Simo äldalar. — Fisket, hvilket till öfvervägande del är kronans tillhörighet och på arrende bortgifves, bedrifves i alla älfvar vid stora pator.

I detta område är landets af utlänningar kanske mest kända mål för turistfärder beläget, nämligen *Aavasaksa* bärgstopp, hvilken lockar därigenom att midsommarnatts solen här kan skådas. Detta är visserligen

icke en egendomlighet tillkommande endast Aavasaksa, utan äfven öfriga större höjder i landsdelen, ja, till och med i sydligare belägna trakter än Aavasaksa, såsom t. ex. i Kuusamo, men då denna bärgstopp lättare uppnås af resenären, har den fått sitt rykte. Och den, som vill lära känna den nordösterbottniska naturen, har äfven på en färd hit en väg, som låter landsdelens karakter tydligt framträda.

Af turisten, som når dessa trakter är att beaktas en fortsatt tur till Lappland, i hvilket inträdet göres aningen längs Torneå ält, norr om Aavasaksa, eller Kemi älf, norr om Rovaniemi. Se för öfrigt härom XI.

För beräkning af tid och kostnader är det svårt att gifva exakta normer, då ju härvid en hvars bekvämlighet spelar en större roll än i andra lättare tillgängligare områden. En viktig post är båtlega, hvilken dock af den hurtige och anspråklöse turisten kan reduceras till en obetydlighet, om han är tillfreds med en enkel plats i en båt, som eljes gör turen. För uppehälle torde en dagkostnad af 2 à 3 mk rikligen förslå. I öfrigt hänvisas till de allmänna anvisningarna i inledningen.

1. Uleåborg—Torneå.

Den bekvämaste färden göres med ångbåt (turer alla dagar i veckan med ångb. Wellamo och Pohjola alternerande hvardera tre turer samt Tärnan en tur i veckan) från Uleåborg. Den, som önskar göra bekantskap med den välmående kustbyggden, är hänvisad till den 170 km långa strandvägen från Uleåborg till Torneå, på hvilken färd sidoturer kunna göras upp i de älfdalarna, som skäras af vägen.

a) Med ångbåt.

1. Från Uleåborgs stadshamn styres ut mot den yttre redden, hvarefter farleden går i öppna sjön med den all skärgård saknande fastlandskusten i öster. På en del turer anlöpas lastageplatserna vid *Ijo* och *Simo* älfmynningar, vid hvilka stora ångsågar med väldiga brädgårdar finnas anlagda. Alla båtar anlöpa *Kemi*, dit färden från Uleåborg tar 5 à 7 timmar i anspråk.

1. Kemi stad.

Ankomst: med ångbåt till hamnen.

Hotell och Restauration å gästgifveriet.

Hyrkuskar finnas icke; för färder till lands anlitas formän eller skjuts, hvarom aftalas på gästgifveriet.

Bad serveras i en *badstuga*, hafsbad i ett *simhus*. "

Bank: filial af Kansallis-osakepankki.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna samt Torneå.

Kemi stad, med privilegier af år 1869, är en liten stad med c. 700 invånare, belägen kring *Kemi* sockens kyrka. På denna plats, som vunnit betydelse genom det indrägtiga fisket i *Kemi* älf, har sedan urminnes tid idkats köpenskap och handel. Redan 1329 anbefalldes invånarene i *Kemi*, hvilka uttryckligen ansågos lyda under Åbo biskopsstift, att till sin biskop och kyrka erlægga tionde och skulle detta utgöras i ekorrar, fåglar och allehanda skogsdjur äfvensom i fisk, sälar och säd, hvilket alt vittnar om en tidig bosättning och kultur i dessa nejder. I medlet af 1500-talet besöktes veterligen hamnen i *Kemi* af karelare och tiotal handelsfartyg. Ortens aflägsna läge undandrog den ej håller hemsökelse af krigshändelserna i landet; så ansattes *Kemi* år 1490 af ryska skaror, som voro på härnad i de nordösterbottniska trakterna och år 1579 pröfvades orten åter svårt af fienden. I början och slutet af följande sekel utsattes orten åter för enahanda pröfningar. Under de alt mera ordnade förhållanden, som sedermera utvecklade sig i landet och särskildt sedan genom freden i *Stolbova* 1617 gränstridigheterna österut upphörde, randades för landsdelen och därmed äfven för *Kemi* lugnare tidsskiften. I den mån bosättningen i älfdalarna blef tätare och näringarna fastare, gick orten framåt såsom handelsplats för omgifningen och det vidsträckta området norrut kring *Kemi* älf och dess bifloder, hvars befolkning här söker afsättning för sina produkter, förnämligast trävaror, fisk och renkött. I *Kemi* hålles årligen i september en stor marknad, till hvilken menighet förr, men numera endast från omnejden, samlade sig från de aflägsna nordliga socknarna. Af betydelse för ortens utveckling blef slutligen anläggandet af de stora sågverk, som här arbeta på landsdelens betydande skogstillgång. Sågarna äro *Kurihaara* och *Laitakari* ångsågar, nära staden (tillh. trävaruaktiebolaget „*Kemi*“ i *Uleåborg*).

Den regelbundet bygda staden, som icke mycket skiljer sig från en kyrkoby, erbjuder intet af intresse, förutom den *gamla stenkyrkan*, som bevarar flere minnen.

Enligt sägen stod *Kemi* första träkyrka på *Valmarinsaari*, där prestens från *Salo* predikan öfversattes af en tolk, som bodde på *Tulkkila* hemman. Efter en brand bygdes 1431 en ny kyrka, som år 1517 åppbrändes af rysarne. Då erhöilo sockneborna 5 frihetsår, hvarunder de uppförde sin kvar-

stående gamla stenkyrka, som blef färdig 1521. En ny korskyrka af sten uppfördes 1795—9, men så vårdslöst, att Alexander I, då han såg den 1819, befalldes att en tredje stenkyrka skulldes uppföras med statsmedel. Detta skedde 1824—7, hvarefter den utdömda kyrkan nedrefs. — I den gamla kyrkans hvalf finnas målningar af bibliska scener. Där förvaras äfven några helgonbilder, och af de i kyrkan begrafne personerna förevisas där den 1629 aflidne kyrkoherden Rungius mumie.

Omgifningarna norrut i älfdalen skänka mycket af behag för turisten; ang. en tur på denna linje meddelas upplysningar nedan, sid. 349.

3. Från Kemi styres ut på en öppen fjärd åt väster, hvarefter farleden förbi några enstaka öar vänder mot norr in i *Torneå* älfs mynningsvik till *Torneå stad*.

4. Torneå stad.

Ankomst: med ångbåt till *Röyttä redd*, 9 km från staden, hvarifrån fortsättes med en mindre ångbåt, som här möter.

Hotell och restauration å gästgifveriet.

Hyrkuskar finnas; för längre färder anlitas formän eller skjuts, hvarom aftalas på gästgifveriet.

Bad i *Badstugan*.

Bank: filial af Föreningsbanken.

Telegraf; telefon inom staden, till omgifningarna samt till Kemi.

Torneå stad, med privilegier från år 1621, är en ort, som leder sina anor långt tillbaka i tiden. Redan 1324 nämnes Torneå såsom församling och 1345 dess kyrka, där Upsala erkebiskop i ett kar döpte karelare, som bodde i Kemi, Simo och Uleå; samma år invigdes här en begravningsplats af biskop Hemming, hvilket tyder på kristendomens tidiga inträde i dessa nejder, och att orten icke saknade betydelse framgår af den beskrifning Olaus Magnus gifvit om den verksamhet, som på hans tid rådde i Torneå: „Dit kommo ryssar, lappar, bjärmer, väster- och österbottningar, finnar, svenskar, tavaster, helsingar och många andra. Från Norge kommo de hit öfver de höga fjällen och genom vidsträckta ödemarker eller genom Jemtland. De färdas dels på aflånga båtar, egnade att passera flodernas strida forsar, dels på slädor, dragna af renar, dels på skidor, med hvilka de snabt bestiga bärgstoppar.“ Alla somrar, heter det vidare, infinna sig här män från Stockholm, Åbo, Raumo och Öregrund och drifva handel icke med penningar utan med utbyte af nödvändighetsartiklar. Ryssarna (ryska karelare) komma midsommartiden, bärande båtarna på sina skuldror från det ena vattendraget till det andra.“ Denna skildring, som utan alt tvif-

vel äfven gäller handelsplatserna sydost om Torneå, såsom Kemi och Ijo, visar nogsammt att orten redan tidigt tilldragit sig uppmärksamhet. Dess rikedom bestod i skogarnas skatter, hvilka skänkte jägaren rikt byte, äfvensom fisket i älfven. Att detta icke var ringa, framgår af den fejd, som på Bo Jonsson Grips tid uppstod mellan biskoparna i Upsala och Åbo angående laxtiondena från Torneå. Gränsen mellan stiftet var osäker, hvarför en undersökning anställdes år 1374; resultatet af denna blef, tack vare Bo Jonssons mäktiga inflytande, att frågan afgjordes till den finske biskopens fördel.

Likasom Kemi och Nordösterbotten öfverhufvud hem-söktes Torneå trakten ofta af fiendtliga skaror österifrån, men omsider stadgade sig förhållandena äfven här; på 1600-talet var Torneå genom sitt läge midt mellan Väster- och Österbotten en viktig ort i dessa landsdelars samfärdsel. Här sammanträdde år 1657 de båda länens representanter till landtdag samtidigt med det likartade ständermöten höllos i Åbo och Helsingfors, hvarvid representanterna fingo uttala sig om de utskrifningar och penningebevillningar, som erfordrades under pågående krig.

Under stora ofreden skonades icke dessa nordliga trakter af den fiendtliga invasionen, hvars härjningar här nådde sin höjd; från de nordösterbottniska socknarna uttogos s. k. parfolk, man och kvinna, hvilka sedan bortfördes till det inre af Ryssland och där såldes såsom lifegna. Nästan ett sekel framåt rådde här fred, tills landsdelen efter den finska arméns motgångar på hösten 1808 utrymdes och ockuperades af de ryska truperna. Sedan dess har Torneå varit gränsorten mot den svenska riksgränsen. Stadens handel var såsom ofvan antydts betydande; den har dock småningom nedgått sedan staden fått dela sitt vidsträckta handelsområde med grannstäderna både på den finska och svenska sidan. I synnerhet har staden lidit afbräck genom uppkomsten af den svenska gränsstaden Haaparanda (grundad 1827), hvilken själfallet till sig dragit handeln från den västra älfsidan, förut hörande till Torneås handelsgebit. — I staden finnes ett fyraklassigt elementarläroverk.

Torneå anlades på en holme 4 km från älfmynnningen; denna holme har genom upprundning sammanvuxit med den svenska sidan; öfverfarten till älfvens östra

strand, åt den finska sidan, göres på färja. Staden, med c. 1,200 invånare, erbjuder föga af intresse. Utom den lutherska kyrkan finnes en ny, liten rysk kyrka för den här stationerade gränsbevakningens behof.

Hos guldsmederna i Torneå stå silfverarbeten (skedar, ringar, m. m.) efter lappskt mönster till salu.

Nedertorneå var vittne till den kanske sorgligaste akten i krigsdramat 1808—9. Det var då tusental af den i trasor klädda utsvultna finska hären, som på månadtal icke utfått lön, dukade under för fältsjukdomar i köld, hunger och vanvård. Här jordades desse krigare i hundradetal; grifternas utpekade ännu af gamla personer — den enda vård, som rests åt desse tappre skaror.

Vid ett besök i Torneå bör turisten icke försumma att aflägga en visit i den svenska grannstaden *Haaparanda*, dit landsvägen är 8 km, men en tur öfver älfmyningen endast $\frac{1}{2}$ km. I Haaparanda är det finska språket lika hemmastadt, som i Torneå.

b) *Strandvägen.*

1. Denna väg, med goda gästgifverier, är dragen på kort afstånd från hafsstranden; den är jämn och erbjuder omväxling endast vid de älfvar, som passeras. Vid dessa skönjas odlade och välmående byggder, hvilkas kulturutveckling och odlingshistoria är ungefär densamma som de ofvan beskrifna städernas, Kemi sid. 342 och Torneå sid. 344. Till först möter *Kiiminki å* invid *Haukipudas* sockens kyrka, 20 km från Uleåborg.

Kiiminki å, upprinner c. 150 km österut ifrån kusten i *Puolanko* socken och flyter under en stor del af sitt öfre lopp genom mossar och kärr; det nedre loppet går genom mera befolkade och odlade trakter. Under vartiden är ån farbar i hela sitt lopp, men under högsommaren, sedan snösmältningvattnet runnit af, endast mellan forsarna.

Den följande älfven är *Ijo* älf, hvilken passeras vid *Ijo* sockens kyrka, 20 km från *Haukipudas*, i en byggd, hvars odling redan på 1300-talet omtalas och där på Gustaf Vasas tid under marknadstider funnos 24 bodor, som till konungen erlade skatt; på 1650-talet upprättades friherrskapet *Ijo*. Nu är orten medelpunkten för den omliggande nejdens handel äfvensom lastageplats för trävaror från de här belägna sågarna.

Vid *Ijo* kyrka hålles hvarje vår under två veckors tid omedelbart efter islossningen en *marknad*. Ett tiotal bodor öppnas då där af handlande från Uleåborg och andra trakter. Allmogen från *Ijo* älfs område kommer då hit med stock och tjära. Stocken är bunden i flottor och tjärtunnorna lastade på flottorna; tjärbåtar användas icke så som i Uleå älf. — Dessa marknader afskaffades officiellt af länets guvernör för något år sedan, hvilket dock icke minskat varutillförseln eller marknadernas betydelse.

Ijo älf upprinner ur några i *Kuusamo* socken vid *Maanselkäs* fot belägna sjöar, 240 å 241 m öfver hafsytan, och endast af en några kilometer bred

Ås skild från de i Kuusamo upprinnande vattnen med utflöde i Hvita hafvet; angående dessa sjöar, Kuusamo och Ijo älfs öfre lopp genom *Pudasjärvi* och *Taivalkoski* socknar hänvisas till X, D. I sitt c. 250 km långa lopp bildar älven ett 60-tal forsar, af hvilka *Raasakka*, endast några km från mynningen är den största. Fisket i Ijo älf är betydande.

Vägen går vidare öfver den lilla ån *Kuivajoki*, vid *Kuivaniemi* sockens kyrka, och *Simo älf*, c. 160 km lång med gifvande laxfiske, till *Simo* socken, 55 km från Ijo.

I byns närhet finnas lastageplatser för de här belägna sågverkens trävaror, nämligen *Kallio* såg (tillh. mag. J. G. Pentzin i Uleåborg och *Vasankari* såg (tillh. kapt. O. F. Qvickström).

Landsvägen går vidare till *Kemi stad*, 32 km från *Simo*, belägen 5 km söder om *Kemi* älfs utflöde i *Botniska viken*. Angående *Kemi stad* hänvisas till sid. 342 samt ang. *Kemi älf* till sid. 349. Från *Kemi* fortsätter vägen till älfmynningen, som på en färja passeras, hvar efter vägen når den östra stranden af *Torneå älf*, öfver hvilken man på en färja föres öfver till *Torneå stad*, 22 km från *Kemi*. Angående *Torneå stad* hänvisas till 344 samt ang. *Torneå älf* till denna sida nedan.

2. Torneå—Aavasaksa—Torneå älfdal.

1. *Torneå—Aavasaksa*. Ställes *Aavasaksa* såsom mål för en turistfärd i *Torneå älfdal*, har man en väg af c. 75 km från *Torneå stad* längs den på älvens östra strand dragna landsvägen med nästan oafbruten utsikt öfver älven. De trakter, som passeras, äro ganska tätt befolkade, gårdarna snygga och välståndet icke ringa, så att turisterna icke lider brist på det nödvändigaste.

Vid vägen till *Aavasaksa* finnas gästgifverier; bekvämare än att anlita skjuts från dessa, är att i *Torneå* taga en forman för fram och åter resa; för åkdon med en häst betalas 18 à 20 mk. Vägkost medtages af den, som icke åtnöjer sig med gårdarnas enkla förplägning. En tur fram och åter till *Aavasaksa* göres, om icke mera än ett dygn anslås för bärget och dess omgifningar, på 3 dagar. En angenäm variation vinnes genom att göra återfärden med båt utför den mäktiga älven.

Torneå älf omfattar jämte tillflöden ett flodområde af 33,780 kvkm, hvaraf ungefär två femtedelar höra till *Finland*. I sitt nedra lopp, från *Öfvertorneå kyrka* ett stycke nedan om *Aavasaksa*, går den breda älven genom tätt befolkade trakter med välbygda gårdar och frodiga ängar. På denna sträcka besväras den endast af några få forsar. I sitt öfre lopp flyter floden genom trakter, i hvilka bosättningen blir glesare och odlingen mindre framskriden, och närmare sina källor är den omgifven af det ödsliga lappländska landskapet. Floden upprinner långt norr om polcirkeln i *Torneå träsk* i Sve-

rige och utgör från det ställe, där den från vänster mot-tager bifloden *Muonio älf* riksgrens mellan Finland och Sverige. Högre upp bildar sistnämnda älf gränssflod. Dessa floder sammanflyta c. 150 km norr om Torneå stad, ofvanom hvilken punkt den förra har en längd af c. 210 km och den senare 330 km. Oaktadt dessa floder äro särdeles forsrika, de hafva inemot 200 forsar, utgöra de viktiga kommunikationsleder; utför går rodnen på-skyndad af strömmen, hvars hastighet är 4 à 6 km i timmen, lätt; uppför är den däremot mödosam och gö-res medels stakning af farkosten längs stränderna; förbi forsarna drages båten vid uppfärd öfver land och likaså vid färd utför, om icke rensad farled finnes. — Vid strän-dera af dessa älfvar finnas icke mindre än 14 kyrkor, däraf 8 på den finska sidan. För invånarene i strand-byarna utgör det indräktiga lax- och sik-fisket en viktig näringsgren.

På vägen till Aavasaksa passeras *Karunki* sockens kyrka, i hvars när-hot på södra sidan *Kukkola* fors. I juli och augusti pågår här ett sikfiske med ett egendomligt fångstsätt; medels lätta håfvar upptages fisken, som med möda arbetar sig upp för den strida forsens och därunder hvilat mellan och bakom stenarna i forsens.

****Aavasaksa, känt i vida världen för sin „midsom-marnattsol“,** ligger i Öfvertorneå socken, 12 km norr om kyrkan, på en udde mellan Torneå älf och dess från öster infallande biflod *Tengeli älf*, hvilken flyter norr om bär-get tätt under dess fot. Aavasaksa bärgstopp, som har en höjd af 232 m öfver hafsytan, är af ålder besökt af turister, hvilka här samlas midsommartiden för att se den nordiska nattsolen, som midsommartiden i flere dygns tid icke sjunker under horisonten. Bärgets sluttningar äro nedtill skogbeväxta, högre upp kala, och toppen bil-das af en naken plåtå. Hit upp leda bekväma gångar, så att uppstigningen utan möda göres på $\frac{1}{2}$ à $\frac{3}{4}$ timme.

På den af finska staten år 1876 inköpta norra och högsta delen af bärget finnes en jämväl med statsmedel uppförd paviljong i fornnordisk stil, midsommartiden öppen för turister. Under sommaren är den äfven på an-dra tider tillgänglig; nyckeln förvaras hos den nedanför bärget vid lands-vägen söderut bosatte vakten, hvars bostad lätt finnes med ledning af af-visare, uppställd vid allmänna landsvägen. I paviljongen finnes en enkel restauration för servering af kaffe, thé m. m. d. — *Kvarter* sökes i någon gård nedanför bärget, där äfven enkel kost kan erhållas. Närmast ligga *Hannukka* och *Juuso* gården.

Från Aavasaksa synes åt väster på den svenska si-dan *Luppiovaara* enstaka, skoglösa bärgstopp med egen-domliga klippformationer. En lönande tur göres hit

med ledning af vägvisare från *Niemis* by på den svenska sidan, hvarifrån afståndet är ungefär 10 km.

2. *Från Aavasaksa norrut* kan en angenäm färd göras af den, som önskar intränga på det lappländska området eller åtminstone nå polcirkeln. På bortfärden följes landsvägen norrut, för återfärden anlitas rodd utför älven.

Den första lappkolonin anträffas öster om *Orajärvi* by i *Turtola* kapell. Sträfvar man hit, passeras *polcirkeln* 18 km norr om Aavasaksa vid *Kattilankoski*; en stor by i dessa nordliga trakter är *Pello*, 50 km från Aavasaksa, hvarifrån ytterligare 17 km till Orajärvi by. Vid vägen, som är god, finnas gästgifverier ända hit.

Från Orajärvi, där gästgifveri finnes och kvarter äfven erhållas i *Harju* nybygge, tages vägvisare till *Näläntö*, dit man kommer på stigar till fots. Här anträffas lappen Unga, hvars kåta är den sydligaste i dessa nejder.

Unga är mycket tillmötesgående mot turisten och bjuder på hvad huset förmår. Efter midsommar samlar han sina renhjordar, så att besök vid denna tid (i juli) bereder främlingen tillfälle att göra bekantskap med lappens boskapskötsel. Före midsommar och ännu i slutet af juni, är hjorden icke samlad.

Angående turer i Lappland hänvisas i öfrigt till XI.

3. Kemi—Rovaniemi.

Den viktigaste trafikleden från kusten till det inre af landsdelen är landsvägen från *Kemi* stad (se sid. 342) längs stranden af Kemi älf till *Rovaniemi kyrkoby* under polcirkeln. En tur hit upp erbjuder mycket af intresse, och är icke på långt när så mödosam, som man är van att föreställa sig. Landsvägen är god; snygga gästgifverier finnas och välståndet i gårdarna, hvilka ligga tätt vid hvarandra, är icke ringa. — På återfärden är det en angenäm omväxling att anlita båt utför älven.

Kemi älf, som jämte sina tillflöden omfattar ett flodområde af 53,143 kvkm, uppstår genom förening af flere strömmar, af hvilka de aflägsnaste upprinna på ungefär 350 kms afstånd fågelvägen från hvarandra. Den östligaste af dessa, Kemi älf, hvilken betraktas såsom hufvudflod har sina källor långt upp i nordost, endast 3 km från den i Hvita hafvets vikar utfallande Nuortijoki. Näset mellan dessa vattendrag bär namnet *Sotataival* (Krigsnäset) emedan i äldre tider, då österbottningarna gjorde härjningståg till Kola, de här drogo sina farkoster

öfver land från Kemi älf till Nuortijoki. Angående älfvens norra område hänvisas till kapitlet XI Lappland. Här må endast nämnas, att älfven i närheten af Rovaniemi kyrka från höger upptar *Ounasjoki*. Efter denna förstärkning af vattenmassan sväller älfven till och når flerstädes en bredd öfver $\frac{1}{2}$ km; dess i allmänhet strida lopp besväras af några forsar, däribland *Narkauskoski* äfvensom lägre ned *Taivalkoski*, 25 km från mynningen; den sistnämnda kan icke befaras, utan måste varutransport ske öfver land förbi forsen.

Från landsvägen har man en nästan oafbruten utsikt öfver älfven, hvars stränder erbjuda flere leende vyer och ställvis storartade utsikter. *Taivalkoski* präktiga skummande fors beröres af vägen. Ungefär 50 km från Kemi stad nås *Tervola* sockens kyrkoby, hvarifrån afståndet är c. 65 km till:

Rovaniemi kyrkoby, den största orten i landsdelen och den viktigaste handelsplatsen för det vidsträckta lappländska område, som här vidtager åt norr. All trafik söderifrån till Enare och Kittilä lappmarker går härigenom, hvarför orten, belägen vid förgreningspunkten af de två viktigaste kommunikationslederna norrut, af ålder haft betydighet.

Byn, som är välbygd, är stationsort för distriktets läkare; här finnes filial af Kansallis-osakepankki, landets nordligaste bankkontor, postkontor, apotek, flere välförsedda handelsbodor, m. m.; gästgifveriet är godt.

Angående fortsättning norrut till Lappland hänvisas till XI.

X. Kajana området och Kuusamo.

Detta aflägsna område erbjuder ett särdeles tacksamt fält för turisten, som här möter en storslagen natur och en i många afseenden intressant befolkning, hvars kultur- och näringsförhållanden bibehållit mycken ursprunglighet. För att göra bekantskap med dessa, erfordras att resenären någon tid uppehåller sig i landsdelen och tränger in i dess inre, följande vattendragen, som från norr och öster flyta till Uleå träsk eller från Kuusamo rinna till Bottniska viken och till Hvita hafvet. Endast till Kajana och dess omnejder kan ett besök på några dagar göras, men äfven ett sådant lämnar rikt utbyte och avslutas med den i sitt slag ensamstående färden

med tjärbåt utför Uleå alf till Uleåborg. Ett längre besök här uppe utsträckes antingen a) från Kajana österut ända mot riksgränsen, i hvilket fall inträdet i området af den söderifrån kommande turisten göres genom Iisalmi (sid. 235) eller ock öfver Nurmes (sid. 291), hvilket är att föredraga af den, som tillika vill göra bekantskap med Nord-Karelen, eller b) från Kajana norrut till Hyrynsalmi och Suomensjärvi. Denna sistnämnda linje fortsattes naturligt ytterligare åt norr till Kuusamo, hvarifrån återfärden till Uleåborg göres dels med båt dels (och till största delen) till lands längs allmän postväg. Ett besök endast i Kuusamo slutligen anträdes bekvämast från Uleåborg längs sistnämnda landsväg.

Samtliga dessa linjer beröras här nedan. Angående beräkning af tid och resekostnaderna hänvisas till de allmänna uppgifterna i inledningen. Här må blott anföras att en dagkostnad af 1: 50 à 2 mk väl förslår, hvari dock lega för båt och bärare, där sådana behövas, icke äro inbegripna.

Till belysande af landsdelens historia och utvecklingsförhållanden må några meddelanden här finna plats.

Kajana län eller Kajaneborgs län bestod af nuvarande Paltamo, Hyrynsalmi, Sotkamo och Kuhmoniemi socknar. Området var ännu på Gustaf Vasas tid öde och omtalas under benämningen »Ulo äremark». Först sedan nämnda konung 1552 befalt, att en del af invånarene i Savolaks och Karelen skulle nedsätta sig därstädes, blef befolkningen talrikare och odlingen allmänare. Invandringen från närgränsande trakter i Finland fortgick sedermera oafbrutet samt uppmuntrades genom frihetsår och skattelindringar. Regeringen afsåg härvid till icke ringa del att bilda förmur mot Ryssland, ty inbyggarene i länet utgjorde en naturlig gränsvakt, som icke sällan visade mod och djerfhet under blodiga härnadståg österut. En ökad militärisk betydelse erhöll området, sedan man 1607 begynt uppföra en fästning därstädes, det sedermera s. k. Kajaneborgs slott (se nedan 353). En betydande epok i denna nejds historia blef Pehr Brahes styrelse. Denne erhöll 1650 i förläning Kajana län jämte Idensalmi och Pielis socknar i Nyslotts län under titeln Kajana friherrskap, hvarefter en ordnad förvaltning infördes; årligen i februari hölls i Kajana ett »konvent», hvarvid ombetsmännens förvaltning granskades och öfriga frågor rörande friherrskapet afgjordes. I öfrigt verkade Pehr Brahe nitiskt för främjande af ordning, odling och välstånd i detta aflägsna län. Grefven frikallade invånarene i sitt län från soldatutskrifningar mot vilkor att de skulle underhålla ett antal dragoner och annars under krigstid försvara gränsen, en åtgärd hvars ändamålsenlighet visade sig under kriget med Ryssland 1656—58, då allmogem med stor manhaftighet försvarade sitt land. Genom Karl IX:s reduktion indrogs Kajana län, som då förlorade flere af de förmåner det förut åtnjutit. Befolkningens motstånd verkade dock att äfven härefter soldatutskrifningar icke gjordes, men i stället uppställdes fortsättningsvis ett antal soldater under krigstid och såsom besättning i Kajanaborg. Under stora ofreden var länet länge tryggadt för fiendtligheter. Enligt gammal plägsed och för fortsatt underhållande af den lifliga samfärdseln och handeln afslöts nämligen 1703 en separat fred mellan invånarene på hvardera sidan om riksgränsen i dessa bygder. Först 1712 tändes krigslågan

Kajana trakten i anledning af att några ryska köpmäns handelsvaror konfiskerats på den finska sidan. Ryssarne inbröto på hösten sagda år härjande, hvarvid flere gårdar i socknarna uppräändes. Denna händelse, som af allmogen kallades »sarkasota» (vadmalskriget) följdes efter några år af nya olyckor. Sedan södra Finland fallit i Ryssarnes händer, angrep en rysk armé Kajaneborg, som i februari 1716 kapitulerade, hvarefter landet fullkomligt ödelades.

Efter freden i Nystad hemtade sig landet blott småningom efter de utståndna lidandena. Länets ställning blef nu äfven on annan än förut, i det att dess undantagsförmåner upphäfdes; dock bibehölls den särskilda militära anordningen, tills äfven den år 1788 utbyttes mot roteringsverket. Krigshändelserna 1808 berörde icke direkt dessa aflägsna nejder.

A. Kajana och omgifningar.

1. Kajana stad.

Hotell: gästgifveriet; om detta är upptaget, gifvas här anvisningar på rum för resande på andra ställen.

Restauration å nämnda hotell.

Bad anvisas å gästgifveriet.

Bank: filial af Kansallis-osakepankki.

Postkontor; telegraf.

Hamn för ångbåtar på Uleåträsk 1 km västerom staden, för ångbåtar österut till Sotkamo 2 km österom staden.

Kajana är en liten stad med c. 1,200 invånare, af betydelse endast för omnejden och den lokala handeln. Staden anlades år 1651 af Pehr Brahe invid Kajaneborg och blef hufvudorten för administrationen af Kajana län. Dess historiska minnen äro gemensamma med länets och borgens. — Stadens handel och industri äro obetydliga, af industriella verk förtjenar dock omnämnas H. Renfors fabriker för fiskeribragder, stenarbeten samt pels- och skinnvaror (ifrån hvilka turisten kan medföra Kajana minnen). För landsdelens skolbehof är sörjdt genom en treklassig elementarskola (finsk) samt en privat fyraklassig fruntimmersskola (finsk). Staden, hvars träkyrka är utan särskildt intresse, är ett kapell under Paltamo socken.

För turisten är Kajana en synnerligen viktig punkt. Stadens läge vid ett brusande vattendrag med den vackra borgruinen, tilldrar sig främst uppmärksamhet. De omgifvande höjderna erbjuda storslagna utsikter öfver det kringliggande landskapet, hvilka vyer locka till vidsträcktare turer i de kringliggande nejdena, där herliga vattendrag och vida ödemarker tjusa den besökande. — I kringliggande vatten och forsar erbjudes ett

lönande fiske. (Angående tillfälle till fiske göres förfrågan hos herr H. Renfors):

Staden ligger vid södra stranden af *Ämmäkoski*, öfver hvilken fors med ett fall af 5,4 m, en landsvägsbro för till den norra stranden. Från denna bro öppnar sig en vacker **utsikt* öfver forsen, staden och kringliggande grönskande strandsluttringar. Denna bro går öfver en liten holme, på hvilken, ombrusad af forsen, ligger ruinerne af

***Kajaneborg*, grundad år 1607 men först 1666 fullbordad. Grundplanen har formen af en pil med spetsen vänd mot strömmen och skaftet nedåt denna. Slottets yttervägg är en 9,5 m hög och 3,5 m tjock mur, som i öster och väster slutade med ett rundt torn. Under stora ofreden angreps slottet år 1716 (jmf. ofvan sid. 351) af en rysk styrka; efter ett manhaftigt försvar nödgades den fåtaliga besättningen i februari till kapitulation. Slottet sprängdes nu i luften och har sedermera förblifvit en ruin.

I slottet funnos 24 större och flere mindre rum, af hvilka senare några användes till fängelsehålor. I dessa förvarades flere märkliga statsförbrytare. Så tillbragte historieskrifvaren Johannes Messenius och den bekante Lars Vivallins en stor del af sitt lif härstädes. I början af 1700-talet satt den lifländske adelsmannen Paul v. Helmers fången på Kajaneborg.

Fortsätter man öfver bron till forsens norra strand, kommer man till den *kanal*, som anlagts på sidan om forsen till förmedlande af tjärbåtarnes trafik från vattnen öster om staden till Uleå träsk.

I äldre tider hade stadens invånare en icke obetydlig inkomst af att öfver land förmedla den vid forsarna afbrutna trafiken. Denna förtjänst upphörde, sedan först en träränna för de lastade båtarna och sedermera, 1846, slussar bygdes till lättande af genomfarten.

På samma strand invid forsen ligger naturskönt egendomen *Karolinenburg*; ett stycke högre upp synes *Kyynäspää* herliga udde nedanför *Koivukoski*, hvilken, med ett fall af 4,5 m, jämväl synes från slottsholmen ofvanför Ämmä.

Följes landsvägen norrut ett litet stycke förbi den första kilometerstolpen, kommer man till en stig, som tager af åt vänster, denna för upp till:

**Pölyvaara* bärg, ryktbart för det vidsträckta panorama, som här utbreder sig öfver nejden. Denna utsikt hör till de mest kända i landet och är värd turistens uppmärksamhet. I öster synas vattnen långt bort emot Sotkamo, i väster glimmar Uleå träsk; åt norr och söder utbreda sig vidsträckta skogslandskap.

Turen hit göres på en timme. På bärgets topp uppfördes 1887 ett utsiktstorn, bekostadt af Turistföreningen. Nyckeln till tornet erhålles å gästgifveriet.

Följes vägen österut från staden längs vattendragens södra strand, kommer man efter 2 km vandring till landningsplatsen för trafiken sjövägen till Sotkamo och vidare åt öster. På vägen hit passeras *Lönnrots källa* alldeles vid stranden, hvarifrån en kort skogsstig för till *Lönnrots stuga* på *Hauhola* äng, likasom en i staden befintlig af Lönnrot planterad trädgård, minnen från den tid Elias Lönnrot var bosatt i Kajana i egenkap af distriktets provincialläkare, under hvilken tid han begynte sitt för den fosterländska forskningen och diktningen så betydelsefulla arbete. I nämnda stuga säges han om somrarna hafva ordnat sina samlingar och spelat på sin kantele. — Till höger om vägen synes *Kajana reservkompanis* baracker.

Denna utfärd vinner dock sitt största behag genom att återfärden till staden göres med båt från nämnda landningsbrygga utför forsarna *Petäinen* och *Kuurna*, på hvilken sträcka herliga strandpartier passeras; i farleden ligger *Lycksalighetens ö*, hvars tjusande läge tilldrar sig uppmärksamhet.

2. *Omgifningarna* närmast kring Kajana på norra sidan äro väl värda ett par dagars besök. Mellan *Rehjänselkä*, Sotkamo stråtens sista sjö ofvanför Kajana i öster och Uleå träsk i väster inskjuter från nordost en halfö med ungefär 10 km längd och bredd; detta område är starkt kuperadt och från dess många höjder erbjuda sig flere storartade vyer öfver det skogsrika landskapet med en mängd små skogsträsk och de omgifvande vatten. De förnämsta höjderna här äro *Mustamäki*, och det närbelägna *Heikiövaara*. En tur hit göres längs den allmänna landsvägen norrut från Kajana ungefär 9 km, hvarefter mindre vägar och stigar följas 3 å 4 km åt vänster från vägen. I gårdarna vid landsvägen fås kvarter och vägvisare till höjderna.

Från nämnda höjder kan återfärden göras längs den gamla landsvägen till *Paltamo* sockens kyrka, c. 10 km, hvilken väg till först går genom ett starkt kuperadt vackert skogslandskap och närmare kyrkan utlöper på den lågländta strandslätten vid Uleå träsk. Från *Paltamo* kyrka är den direkta vägen till Kajana 11 km.

Uleå träskts strand ger vid *Paltamo* kyrka en bild af vattnets ständiga inkräkningsarbete på landet. Genom vägsvallet i den vida sjön bortsköljas

de lösa jordlagren, hvarefter strandvallen störtar i vattnet. Gårdar, som i tiden uppförts långt uppe på land, ha härigenom numera fått sitt läge alldeles invid vattenbrynet; en gammal begravningsplats har redan till stor del uppslukats af sjön. Enligt Eric Tuneld träffades trakten år 1626 af en stark jordbäfning, hvarvid Paltamo kyrka svårt skadades. — Kyrkan, af trä, är prydd med väggmålningar af Mikael Toppelius. — I kyrkobyn finnes det s. k. *Kejsarstallet*, bevarande minnet af kejsar Alexander I:s besök år 1819 i dessa undanskymda byggheder.

B. Kajana—Sotkamo—Kuhmoniemi.

Af de på Maanselkä upprinnande strömmarna, hvilka utgöra Uleå älfs egentliga källarmar, är den sträcka af temmeligen stora, med hvarandra förbundna sjöar, som ifrån några mindre sjöar vid riksgränsen går i en halfbåge förbi *Kuhmoniemi* och *Sotkamo* socknars kyrkor samt *Kajana* stad, att betraktas såsom hufvudfloden, likasom den äfven bland farlederna i denna landsdel är den mest trafikerade. En färd längs denna stråt erbjuder vännen af en ursprunglig och storslagen natur ett rikt utbyte och trakterna kring sjöarna ett område för angenäm längre vistelse. Gårdarna ligga visserligen icke tätt, men erbjuda ett i allmänhet snyggt kvarter; kosten är enkel, men tillfredsställande.

1. *Kajana—Vuokatti—Sotkamo*. Denna linje trafikeras af en ångbåt med regelbundna turer (de flesta veckodagar). Affärden sker från den 2 km österom *Kajana* belägna landsvägsbryggan vid *Petäinen* fors (se sid. 354). Från hamnen styres öfver *Rehjänselkä* till det vida *Nuasjärvi*, på hvars östra strand väldiga bärgshöjder tilldraga sig uppmärksamhet. Här angöres bryggan vid *Kärnälä* gård, där det goda gästgifveriet är den lämpligaste utgångspunkten för turer i den intressanta trakten.

***Vuokatti* höga bärgsrygg, hvars toppar *Pöllyvaara* och *Keimavaara* äro de högsta i denna landsdel (uppgifterna om deras höjd variera mellan 250 och 360 m), ligga på södra sidan om de i *Nuasjärvi* från öster utfallande vattnen.

Från *Kärnälä* är afståndet hit c. 7 km, först inemot 5 km längs landsvägen, från hvilken en kort sidoväg för till *Jäätilä* hemman; härifrån fortsättes med vägvisare upp till topparna. Man kan äfven med häst längs landsvägen söderut nå till foten af topparna, denna väg blir c. 10 km lång. — Den, som inträder i dessa trakter söderifrån längs vägen från *Nurmes* (se sid. 291), passerar bärgets fot och bestiger toppen längs stigar från landsvägen.

Från bärgets topp, som är skogbeväxt nästan ända upp, har man en den mest hänförande utsikt öfver land-

skapet och vattendragens slingrande farleder; närmast möter blicken de närliggande skogssluttningarna och sjöarna, längre bort vidga sig vattnen omkransade i ett aflägsset fjärran af oändliga skogsmarker, som förtona vid horisonten i alla riktningar.

**Naapurinvaara*, norr om Kärnälä, erbjuder samma utsikt som Vuokatti, men en rikare vegetation vid sin fot och större fågning i de enskilda detaljerna. Anvisningar om vägen erhållas i Kärnälä, därifrån en utfärd till bärget göres på 3 à 4 timmar.

En tur från Kajana till Vuokatti och retur, kan göras på en dag, om man vid Kärnälä tar häst till bärgets fot och endast en liten stund dröjer uppe på toppen, i hvilket fall man hinner till båten, då den återvänder från Sotkamo, ungefär 3 timmar efter det den lämnat Kärnälä; dock förtjänar trakten väl ett dygns uppmärksamhet.

Från Kärnälä fortsätter ångbåten i smalare vatten, tätt under Vuokatti öfver det lilla *Pirttijärvi* till dess östra strand, där den landar 1 km från gästgifveriet i *Sotkamo* sockens kyrkoby. Hela denna ångbåtsled från Kajana tar en tid af 5 timmar i anspråk.

Sotkamo kyrkoby, i hvilken rum för resande äfven erhållas i andra gårdar än gästgifveriet, bland annat i strandgårdarna vid ångbåtsbron, egnar sig väl till utgångspunkt för utfärder i omgifningarna. — Orten är en viktig genomgångspunkt för trafiken från trakterna kring vattendragen österut till Kajana och Uleåborg; under juni och juli månader passerar här ett stort antal tjärbåtar på väg till hafvet; återfärden till Kajana kan äfven göras ombord på en af dessa, likaså färd uppför vattendragen med återgående båt. Angående tjärbränningen och forslingen hänvisas för öfrigt till sid. 358.

2. *Sotkamo—Kuhmoniemi—Lentiira*. Från Sotkamo fortsätter landsvägen österut till *Kuhmoniemi* sockens kyrkoby 60 km, och därifrån 45 km till *Lentiira* predikohus, c. 15 km från riksgränsen. Angenämare göres dock färden längs vattendragen. Vissa veckodagar fortsätter Sotkamo ångbåten öfver *Kuimasjärvi* till *Outojokis* mynning, som är den yttersta ändstationen för ångbåtsleden. Med båt fortsattes uppför sistnämnda ström till *Outojärvi*, öfver hvilken sjö styres till Kuhmoniemi kyrkoby, där en väg från Nurmes tillstöter söderifrån (se sid. 291). Från Kuhmoniemi fortsattes i smala farleder till den vackra sjön *Leutuanjärvi*, hvarefter åter följa trängre farleder ända till Sotkamo strätens källsjöar vid riksgränsen.

Från norra stranden af *Ännettijärvi*, norr om Lentiira predikohus, för en väg österut öfver gränsen till ryska Karelen. En annan väg leder åter genom vilda skogsbyggder åt nordväst c. 25 km till det långa, smala *Vuokkijärvi*, längs hvilket båtled erbjudes medström till

Suomussalmi och *Hyrynsalmi* (se nedan X, D, 2), hvarifrån farleden fortsattes medström till Uleå träsk. För den, som önskar göra en rundresa i Kajana området, är turen uppför Sotkamo-stråten till Lentiira och därifrån längs sist antydda linje att rekommenderas. Denna tur, som göres på 8 å 12 dagar, ger en god inblick i landsdelens förhållanden och låter dess natur framträda.

C. Kajana—Uleå älf—Uleåborg.

Denna linje är en af de intressantaste turistvägar i vårt land genom den spännande färden utför älfvens mäktiga forsar, älfvens delvis herliga strandpartier äfvensom den i landsdelens ekonomiska förhållanden viktiga tjärforslingen. Tillika erbjuder färden rikligt tillfälle att göra bekantskap med dessa aflägsna nejdens befolkning. Turisten bör altså icke utbyta vattenvägen till hafvet mot de intresselösa landsvägar, som gå på hvardera sidan om Uleå träsk.

Hela färden göres godt på 1 å 1½ dygn; för proviant bör sörjas i Kajana, emedan ångbåtarna på Uleå träsk sakna restauration och färden utför älfven icke alltid tillåter val af rastställen vid strandgårdar, hvilka kunna erbjuda nödig kost.

1. *Kajana—Vaala*. Från Kajana afgår dagligen på morgonen ångbåt öfver Uleå träsk till Vaala hamn vid sjöns västra ända, där Uleå älf utflyter. Färden göres på 4 å 5 timmar.

Uleåträsk (Oulujärvi) utgör sammelmäckenet för de vattenrika Sotkamo och Hyrynsalmi stråtarna (se ang. den förra sid. 355 och den senare X, D, 2). Sjön, hvars längdutsträckning från sydost till nordväst är inemot 80 km, har en areal af 984 kvkm. Den vida sjön har endast få holmar, bland hvilka *Manamansalo*, är den största, delande vattnet i två delar. Denna ö, 74 kvkm, skiljes på norra sidan från fastlandet genom ett smalt sund, *Kaivanto*, hvilket enligt traditionen skall ha blifvit gräft af ryssarne under något forntida härjningståg. Stränderna äro på den södra sidan låga och vattnet grundt, på den norra sidan däremot hinnas ansenliga höjder. Fisket är lönande.

Från Kajana styres först i smalare vatten till *Pal-tamo* (se sid. 354), där den vida fjärden *Ärjänselkä* möter. Då vattenståndet är högt (under försommaren), följes farleden genom *Kaivanto* norr om *Manamansalo*, men då det är lågt göres omvägen genom det djupare sundet söder om nämnda ö, på hvars västra sida *Laiskanselkä* utbreder sig; öfver denna fjärd styres till hamnen vid *Vaala*, ångbåtlinjens västra ändpunkt just vid Uleå älf's utflöde från sjön.

Vaala är en viktig hamnplats för sjöfarten från socknarna öster och norr om Uleå träsk; själfva orten erbjuder intet af intresse; bygnaderna kring hamnen utgöras till största delen af arbetare bostäder och magasin; gästgifveriet ligger på den motsatta älfstranden. Turisten har således intet att bese i land. Af intresse är däremot lifvet i hamnen, där tjärbåtar samlas från när och fjärran, inväntande turen att styras utför den första forsen. Vännen af fiske har tillfälle till sådant vid *Vaala*. (Tillstånd begäres af brukspatron V. Åkerblom.)

Tjärbåtarna äro af alldeles egen konstruktion. De hafva en längd af 12—14 meter, men en bredd af icke mycket öfver 1 m och samma djup. I dessa farkoster äro tjärtunnorna inradade liggande två i bredd på bottnet och ofvan på detta hvarf en eller annan tunna; hela lasten uppgår till 20 å 26 tunnor. När båten är lastad, når den på midten endast någon centimeter öfver vattenytan, men vid det öfversta fasta bordet äro lösa bord till en höjd af $\frac{1}{2}$ å 1 m anbragta, fästade med vidjor; då båten går tom hem, borttagas dessa lösa bord. I fören är plats för roddare vid ett par årar, likaså i aktern, där dessutom den viktige styrmannen har plats vid en väldig, på babord sidan med en vidjelänk fästad styråra. Då medvind blåser, hissas ett väldigt råsegel. Besättningen består vanligen af två män och en kvinna.

Med dessa farkoster föres den dyrbara lasten från aflägsna hemstränder under försommaren och ända in i juli, så länge vattnet i älven är högt, till Uleåborg; under sommaren göras från de aflägsnaste byggderna (ända till 200 å 250 km från staden) vanligen två resor, hvilka enhvar kräfva två å tre veckor.

Tjärbränningen, Kajana områdets urgamla hufvudnäringsgren, bedrivs af alla gårdar. Uppe i skogarna utses de lämpliga träden i ung tallskog; på våren skalas barken bort från stammarna på en höjd af 2 å 3 m, hvar efter träden lämnas på rot till följande år, för att kådan skall sippra ut; på vintern fällas träden och släpas till tjärdalen, vanligen belägen nära stranden af ett vattendrag, där bränningen försiggår på våren, då tjärtunnorna fyllas och äro färdiga till försäljning.

2. *Vaala—Uleå älf—Uleåborg*. I någon af de ofta till flere tiotal uppgående tjärbåtar, som ligga förtöjda vid bryggorna i *Vaala*, vinnes med lätthet plats för färd till Uleåborg; pris enligt aftal, vanligen 1 å 2 mk. Den som icke vill taga plats i en tjärbåt, kan lega sig särskild båt, hvilket, om flere äro i samma sällskap, icke ställer sig dyrt, 15 å 20 mk, och äfven bereder någon tidsvinst; men för vännen af folklifvet går då mycket förloradt, hvarför plats i tjärbåt af denne är att föredragas. Såsom en regel bör dock uppställas, att i intet fall göra färd i båt, som icke föres af edsvuren styrman (laskumies); sådana äro stationerade vid alla forsar och tages ombord ofvanför forsen.

Den första forsen är *Niskakoski*, strax invid *Vaala*, utför hvilken det bär af i svindlande fart i skummande

vågsvall. Vid forsens vänstra strand synes *Myllyranta* numera nedlagda järnbruk. Efter en kort sträcka lugn vatten följer *Ahmakoski*, nedanför hvilken älfven en lång sträck flyter i sakta ström förbi *Utajärvi* kyrka, i en föga anslående trakt, till *Merilä* by, som af tjärbåtarna anlöpes och där nattkvarter tages af båtar, som middags-tiden farit från Vaala. I strandgårdarna erhålles torftigt kvarter. Tidigt följande morgon göres affärden under edsvuren styrmans ledning utför älfvens längsta och mest storartade fors, ***Pyhäkoski*, med herliga skogbeklädda stränder. Denna fors har en längd af ungefär 2 mil, på hvilken sträcka vattnet utan afbrytande lugnvatten faller inemot 60 m. Nedanför forsens lämnas styrmannen i närheten af *Valkola* hamn vid *Muhos* sockens kyrka.

Muhos kyrkoby är välbygd och omgifves af välodlade fält. Här finnes en landtbruksskola. Från Valkola, där goda rum erhållas i den prydliga gården vid bryggan, göras dagliga ångbåtsurer till Uleåborg (på morgonen) och retur (på e. m.), hvarför färden i tjärbåt här lämpligen afbrytes och plats tages i ångbåten för den återstående sträckan. Tillfälle till fiske kan erhållas; förfrågan göres å Valkola gård.

Vid besök i Uleåborg är en tur med ångbåt till Muhos och Pyhäkoski att rekommenderas. Vid ankomsten till Muhos göres en promenad c. 7 km till *Leppiniemi*, den vackraste punkten vid Pyhäkoski, hvarefter fortsättes till Merilä ofvan om Pyhäkoski, 14 km. Härifrån göres följande morgon turen utför forsens med tjärbåt till Valkola, där ångbåten anträffas, eller ock ända till Uleåborg. Hela denna särdeles lönande utfärd medhinnes på ett dygn.

Uppför älfven stakas tjärbåtarna längs stränderna, hvilket fortskaffningssätt, så enkelt det än är, tillåter en rätt betydande fart. Förbi forsarna antingen drages båten öfver land, eller stakas i mindre strida färör. Vid Pyhäkoski är en landtransport från lugnvattnet nedanför forsens till Merilä nödvändig; härför användes häst.

Nedanför Muhos besväras älfven endast af den obetydliga *Madekoski* forsens samt slutligen invid Uleåborg det väldiga *Merikoski*, utför hvilken farliga fors styres till järnhofvet i stadens hamn (se sid. 321).

D. Kuusamo.

Kuusamo vidsträckta socken, till sin areal närapå motsvarande hela Nylands län (10,442 mot 11,872 kvkm), hör otvifvelaktigt till de mest natursköna och sevärda trakter i vårt land. Isynnerhet den östra delen, „det finska Schweiz“, erbjuder med sina höjder „vaarat“ och dalsänkningar en alpnatur, som man ej annorstädes kan se i Finland, åtminstone när Lappland undantages. Paanajärvi, Oulankajoki och Nuorunens topp med sina

omgifningar, alla i nordöstra delen af Kuusamo, äro ställen, som söka sin like i naturskönhet, och utgöra målet för färden. En tur till Kuusamo kan dock icke rekommenderas åt den resande, som icke är van vid umbäranden och mindre bekväma fortskaffningsmedel. Färden måste nämligen till stor del tillryggaläggas till fots, afvensom i roddbåt; ej håller står alltid nattkvarter till buds, utan får man vara beredd att tilläfventyrs ligga en natt under bar himmel; men den som icke afskräcket häraf och älskar att se en herliga natur och folkets okonstlade lif i ödemarken, skall säkerligen ej ångra en färd till Kuusamo. Man är här på gränsen till det lappländska området, med hvilket Kuusamo har den gemenskap att renskötsel bedrifves. Sommartid äro renhjordarna lösa ute på bete och får man på vandringen i Kuusamo icke sällan i tillfälle att stöta på flockar af dessa.

En tur till Kuusamo anträdes antingen från Uleåborg eller ock från Kajana. Om Kuusamo är det egentliga målet för resan, så bör vägen öfver Uleåborg föredragas, i hvilket fall återfärden väljes öfver Kianta och Hyrynsalmi utför vattendragen till Uleå träsk och vidare till Uleåborg. Den, som från Kajana området tränger upp till Kuusamo, gör färden i motsatt riktning, men har då motström i hela den långa Hyrynsalmi stråten, hvilket vållar tidsförlust. Hela rundresan tager en tid af omkring 4 veckor i anspråk, så framt icke längre uppehåll på någon ort göres. Här nedan beskrifves denna rundresa i den förstnämnda riktningen.

Färden anträdes lämpligast i början af sommaren, i synnerhet om man från Kuusamo önskar återvända Kianta vägen, emedan tjärbåtarna denna tid mest äro i rörelse. — Hunger behöfver man ej lida, om man nöjer sig med surt bröd, mjölk, smör och fisk, hvilket allt i allmänhet är af godt slag på finska sidan af gränsen. Att själf föra proviant med sig blir besvärligt; thé och socker höra dock till utrustningen. Packningen bör icke utgöras af mera än en ränsel (som man väl orkar bära på ryggen); något litet kan därutöfver medtagas, och bäres då af vägvisaren. — Uppehållet blir ej dyrt, 15 à 25 pi för måltiden; för skjuts (rodd) betalas 2 à 2½ mk för milen; för vägvisare (fullvuxen) 1½ mk för milen.

1. *Uleåborg—Kuusamo.* Då färden äfven eljes kräfver dryg tid, är det skal att från Uleåborg anlita skjuts till *Kuusamo kyrka*, 230 km. Vägen, som erbjuder föga af intresse i sin första del, går från Uleåborg genom

Kiiminki, *Pudasjärvi* och *Taivalkoski* socknar, de två sistnämnda belägna vid Ijo älf, hvilken i *Taivalkoski* bildar det berömda fallet *Taivalkoski*, c. 6 m högt; fallet uppnås på en sidoväg, c. 10 km åt öster från *Kuusamo* landsvägen. Innan man når *Kuusamo* öfverskrides *Maaselkä*, vattendelaren mellan de i *Bottniska viken* och *Hvita hafvet* utfallande vattendragen. På denna sträcka passerar **Säynjävvaara*, från hvilken höjd hela *Kuusamo* området öfverskådas i ett herligt panorama. Härifrån synes midsommartiden solen hela dygnet om.

Kuusamo kyrka är belägen vid västra ändan af *Kuusamojärvi* och den därmed sammanhängande stråten af sjöar med utflöde genom *Ryssland* till *Hvita hafvet*. Trakten här är föga kuperad, man har icke ännu nått det egentliga höglandet. I detta inträder man, då man sträfvat norrut till *Paanajärvi*, ett af de mest lönande målen på turer till *Kuusamo*. Hit leder en ny landsväg med gästgifverier; mera omvexling erbjuder denna färd, om bätlederna (delvis grädda) användas. I detta senare fall fortsätter man från kyrkobyen längs den vidpass 20 km långa *Kuusamojärvi* till *Muosalmi* gård vid det sund, som förbinder *Kuusamojärvi* med *Muojärvi*. Landskapet undergår här en förändring. Vid horisonten uppdyka på skilda håll gråa bärstoppar. I söder synes *Iivaara*, 465 m och nedanför detsamma en något lägre bärsträckning med *Marjovaara*, *Mustavaara* och andra toppar; i öster *Jalmanvaara*; i norr och nordost *Kuntivaara*, 445 m, *Ukonvaara*, 482 m, och öfver alla höjer sig i fjerran det ståtliga *Nuorunen*, 532 m.

Muosalmi är en treflig och efter ortens förhållanden välförsedd gård, samt lämpar sig således till rast- och nattstation. En utflykt på *Muojärvi* lönar sig väl vid vackert väder.

Från *Muosalmi* erhålles båt till *Heikkilä*, 10 km. Man färdas först öfver *Muojärvi*, förbi *Porosaari*, som erhållit sitt namn af traktens icke obetydliga renskötsel. I öster synes *Rajasaari*, „dit ryssarne fordomdags ville vända gränsen, men blefvo tillbakavisade“. Sedan kommer det vackra *Kajavasalmi*, och slutligen *Kirpistö* smala, men långsträckta fjärd.

Från *Heikkilä* är 8 km landväg, således att tillryggelägga gående, till *Uusitalo* vid sjön *Suininkis* strand; därifrån 5 km rodd till *Määttälänvaara* på norra stranden och härifrån 8 km dels land- dels sjöväg till *Käkelä* i *Vuotunki* by. Antingen i *Määttälänvaara* eller *Käkelä*

bör man taga nattkvarter; å det förra stället finnes gästgifveri.

Från Käkelä leder en ej fullt 20 km lång ny väg genom ödemarken till *Paanajärvi*, på östra sidan af den temligen stora, men ofarbara *Kuusinkijoki*, hvilken stundom äfven ses från vägen. Vid ankomsten till Kuusinkijokis inflöde i *Oulankajoki* och Paanajärvi får man lof att genom rop eller tecken gifva signal åt invånarne i de på andra sidan vattendraget belägna *Kerkkälä* gårdarna, för att af dem förhjälpas öfver.

***Paanajärvi* är en lång, smal alpsjö, djupt inbäddad mellan höga „vaarat“ på alla sidor; dess längd är 20 km, bredd $\frac{1}{2}$ å 1 km. Vid en utfärd på sjön ser man på par ställen hvitskummiga bäckar kasta sig utför höjderna. En tjusande anblick är det äfven att från sjön se den nedgående solen försvinna, ännu länge belysande höjderna med ett rödfärgadt sken. Bergslutningarna äro skogbevuxna och endast på något ställe synes en brant grå bergvägg eller naken topp.

För botanisten erbjuda äfven Paanajärvis stränder ett rikt forskningsfält med många sällsynta växtarter. Åtminstone par dagars tid bör man taga sig för uppehållet härstädes. Bland bondgårdarna, hvilka till största delen äro belägna på norra stranden, äro de mest välmående *Rajala* och vid sjöns östra ända *Mäntyniemi*, hvilka lämpa sig till rastställen.

Vid Paanajärvi bör man besöka de kopparförande *Honka-* och *Kiekkivaara* på södra stranden (vid västra delen af sjön), samt på norra stranden *Mäntyjokis* förtjusande kaskadlika vattenfall vid dess utflöde i Paanajärvi, *Ruskeakallio*, som med en 68 m hög klippvägg lodrätt stupar i sjön, och *Kuljas* höga topp (mest mot öster, nära *Mäntyniemi*).

Från östra ändan af Paanajärvi flyter ***Oulankajoki* vidare, bildande strax vid utflödet en förs. Tvärs öfver forsens går gränsen mellan Finland och Ryssland. Man bör dock ingalunda försumma att göra en utflykt till ryskt område och fara nedför den ståtliga *Oulankajoki* till dess utlopp i *Pääjärvi*. Språket gör ingen svårighet, ty man befinner sig hela vägen på den finska munartens, karelskans, område. Från *Mäntyniemi* erhålles båt och följeslagare (10 mark). Färden går ned för flere forsar; floden är mycket fiskrik och metet tillåtet, hvarför, om don medtagas, god fångst är att motse. Efter en mils färd anländer man till den första rysk-karelska byn *Vartiolampi*. Från *Vartiolampi* fortsättes färden några km till **Kivakkakoski*, hvilken måste kringgås. Detta fall är

ett af de största och vackraste man kan se. En ovanligt vacker anblick erbjuder äfven gångstigen längs mon, nedanom fallet, där man framför sig på motsatta sidan af floden har det mörka och branta *Kivakkavaara*. Efter ytterligare några km färd kommer man till *Oulangansuu* vid Oulankajokis utlopp i Pääjärvi. Här ligger en ej obetydlig by med en liten *grekisk kyrka*, hvilken förtjenar beses. Logis erhålles merendels på sjelfva prestgården.

Bekvämast är att från Oulangansuu återvända samma väg till Mäntyniemi och därifrån begifva sig till *Lepplä* på Paanajärvis södra strand, hvarifrån en gångstig, 18 km, för åt söder till *Vatajärvi*, och så dels sjö- dels landväg, 5 km, till *Koutaniemi* (vid *Tuvajärvi*), hvilken gård återigen kan rekommenderas såsom lämpligt nattkvarterställ. Härifrån verkställes lämpligast (med vägvisare) bestigningen af det 10 km aflägsna ***Nuorunen*, Finlands högsta bärgstopp söder om polcirkeln, 532 m öfver hafsytan. En kvart timme förrän man når spetsen, passeras trädgränsen, endast dvergbjörken och några andra buskväxter och örter, såsom linnean och den vackra högröda *Azalea procumbens*, bekläda sluttningarna. Det är en öfverväldigande utsikt man har från *Nuorunen*; skogar, sjöar och blånande bärgstoppar te sig i brokigt virrvarr för blicken. I norr synas Lapplands fjerran fjäll, i öster tyckes Pääjärvi ligga så godt som nedanför bärget. — Stundom får man se någon af de på *Nuorunens* sluttningar betande renhjordarna. — Till natten återvänder man till *Koutaniemi*.

En rask vandrare kan äfven begifva sig direkte från Oulangansuu till *Koutaniemi*; först till *Siikala*, den första gården på finska sidan, 20 km (dålig och villsam väg, vägvisare nödvändig), och därifrån (likaledes med vägvisare), 15 km, öfver *Nuorunen* till *Koutaniemi*. Om denna väg tillryggaläggas på en dag, inbesparas två dagars tid.

Från *Koutaniemi* har man 5 km rodd till *Uutela* torp, därifrån 8 km, mestade's god och tydlig väg ehuru genom kärr till *Riekki*, och härifrån en dryg mil nedför *Maivajoki*, förbi *Eksymjärvi* till *Hännilä*, där man erhåller godt kvarter.

Hännilä är beläget vid nordöstra hörnet af *Kiitämä* sjö, hvilken genom sund står i förbindelse först med *Kirpistö*, och så *Muojärvi* och *Kuusamojärvi*. Med en

mils rodd kommer man till det vid uppfärden redan nämnda Heikkilä, och därifrån efter ytterligare en mil till Muosalmi.

2. *Kuusamo—Kianta—Vaala—Uleåborg*. Från Muosalmi kan man naturligtvis återvända den väg, som följts vid uppresan, till Kuusamo kyrka och så landvägen till Uleåborg, men om tiden sådant medger, är det vida mera lönande att från Muosalmi söka sig väg söderut och genom *Kianta* (Suomussalmi) återvända till Uleåborg. Den första delen af färden öfver *Kainunselkä* erbjuder visserligen föga nytt: glest bebodda trakter, rodd och vandring turvis, men den senare delen nedför vattendragen och forsarna till Uleå träsk är bland de angenämaste och intressantaste färder man kan göra. Från Muosalmi till Kianta kan man färdas tvänne olika vägar.

a) Den västra vägen går från Muosalmi öfver Kuusamojärvi till *Vanntaja*, 10 km, därifrån delvis till lands, delvis till sjös, öfver *Ijärvi* till *Poussu*, 7 km, en trefflig gård; nedför *Ijokis* öfversta lopp med par forsar, „Soivion nivat“, till *Soivio*, 8 km, med båt till *Raakunperä*, 5 km; gående till *Härmänvaara* på Kainunselkäs kam, 8 km: vidare skogsväg, 10 km, mot slutet ganska villsam, till *Salmijärvi*, en välmående gård; med båt nedför *Salmijärvi* och *Salmijoki*, förbi *Teeriniemi* gård, till södra stranden af ett andra *Ijärvi*, 11 km; härifrån 5 km skogsväg, längs östra stranden af en mindre sjö, *Haapalampi*, till *Hossa*, den första gården i *Kianta* socken och en för traktens förhållanden särdeles välförsedd gård, lämplig till hviloställe.

b) Den östligare vägen går från Muosalmi till *Sirola* med båt, 6 km; landväg till *Kemilä* 5 km; sjö- och landväg till *Pääatalo* 5 km; par km härifrån höjer sig det ståtliga **Iivaara*, 465 m, vid östra ändan af *Ijärvi*, hvilket väl förtjenar ett särskildt besök för att taga en öfverblick af den vidsträckta utsikten och den storartade naturen. *Iivaara* består af en sällsynt bärgart, som tilldragit sig forskarens uppmärksamhet, *Ijolit* med *Iivarit*. Med afvikning till *Iivaara* blir vägen från *Pääatalo* till nästa gård *Ahvenniemi* en god mil; från *Ahvenniemi* till *Kallioluoma* öfver mindre sjöar (*Penikkajärvi*, *Kallioluoma*) med däremellan liggande näs, 8 km; från *Kallioluoma* landväg 10 km till **Näränkäväära*, en fattig gård, men med den herligaste utsikt belägen som den är på en af *Kainunselkäs* högsta toppar, invid ryska grän-

sen, afst. 3 km; till *Kurvinen* skogsväg 10 km, våt och villsam, hvarför vägvisare är nödvändig; till *Keränen* skogsväg 8 km; öfver Ijärvi med båt 3 km, samt landväg 5 km till *Hossa* (sid. 364).

Af ofvan anförda vägar är den västra den bekvämare, i det den erbjuder mera tillfälle att färdas med båt; den östra har emellertid den fördelen, att man kommer i tillfälle att bestiga såväl Iivaara som Näränkävåara, och således i fullt mått göra sig bekant med norra Finlands bärmlandskap.

Från *Hossa* må man söka erhålla båt och roddare ända till *Tormua*, 30 km. Färden går nedför *Ylä-* eller *Hossanjoki* med dess forsar (*Kaivos*, *Leveä*, *Pysty*, *Kuikka*, *Alakoski*, förutom par mindre). Från *Tormua* till *Junttunen* kommer man lättast landvägen, 8 km, då floden går i stora krökningar, som göra båtvägen två à tre gånger längre. Från *Junttunen* är 45 km sjöväg till *Suomula* gästgifveri vid *Kianta* l. *Suomussalmi kyrka*. Vid stränderna finnas flera gårdar (*Kokonniemi*, *Rantala*, *Rönnynniemi*), mestadels ganska anspråkslösa, där invikning kan ske och ny båtskjuts erhållas. Färden går först öfver ett par mindre fjärdar, det ståtliga *Ruhinaansalmi*, hvilket skall hafva erhållit sitt namn däraf, att en högt uppsatt krigsbefälhafvare „sotaherra“ en gång under krigstid hållit gudstjenst på dess strand; slutligen kommer man genom *Virtasalmi* in på sjelfva det stora, i norr och söder vidpass 40 km långa *Kiantajärvi*.

Från *Suomula* och kyrkan till *prestgården* är tre km körväg, sådan man ej sett efter afresan från *Kuusamo kyrka*; gästgifveriet är åter på andra, västra stranden af *Kiantajärvi*, öfver hvilket man måste färdas med båt.

På *prestgårdens* strand står ett historiskt minnesmärke, som förtjenar beses, en under lilla ofreden för det uppbådade gränsbevakningsmanskapet uppförd byggnad, med följande inskription på dörren: *Maacunan cansa setsoi wahdija 1742. Ens: las: son mojlajnen: A: o: i.*

Från *Kianta* ända ned till kusten vid *Uleåborg* förefinnes en oafbruten farled längs *Hyrnynsalmi* stråten, hvilken erbjuder en intressant färd utför de många forsarna. Om icke ogynsamma vindar råda, når man i tjärbåt *Uleå* träsk på två dygn.

För plats i tjärbåt (so sid. 358) betalas 7 à 10 mk för hela turen till kusten. Anträffas icke sådan båt, leges egen båt med van styrman till *Hyrnynsalmi* kyrkoby, 8 à 10 mk, där ny båt tages eller plats sökes i tjärbåt. Denna sträcka är c. 50 km.

Denna farled med sina många forsar är en den mest storartade strömfärd, om ock stränderna icke lifvas af gårdar. Mellan klippor och höga strandbranter söker sig floden väg. De sex öfre forsarna, Jalo, Kynä, Pato-koski, Kyynäspää, Pysty, Väantiä, bilda så godt som en enda stor sammanhängande fors af en half mils längd. Komma så Pitkä, Peurakoski, Haarakoski och Aitto. De mäktigaste af forsarna äro *Jalo* och *Aitto*, hvilka äro den första och den sista. *Aittokoski* är ett Imatra i förminskad skala; branta bärgväggar hoppessa hela vägen från bägge sidor vattenmassan, som skummande och frustande störtar sig utför. Senare delen af vägen utför floden *Emäjoki* l. *Kiehimänjoki* l. *Kiannanjoki*, (den bär alla tre namnen), är mindre forsrik; dock finnas här de strida *Kerälä-strömmarna*. I floden fiskas perlor, hvilka betinga sig ett pris af ända till 200—300 mark. — Slutligen kommer man till det betydliga *Hyrynjärvi*, vid hvars södra spets *Hyrynsalmi* kyrkby är belägen.

I *Hyrynsalmi* finnes ett godt gästgifveri (på västra sidan af vattendraget, kyrkan på östra). Om man ej i *Kianta* lyckats påträffa en tjärbåt, kan man vänta här någon dag och beso den kringliggande vackra nejen.

Från *Hyrynsalmi* till *Ristijärvi* (vidpass 40 km) är *Kiehimänjoki* strid. Först möta tvenne mindre forsar *Siitti* och *Väärä*, så *Seitenoikia*, ett af denna farleds svåraste och farligaste ställen; 4 km lång rullar forsen sina vågor mellan stenar och buktande stränder. Komma så *Roukavirta*, *Junkonen* och *Kalliokoski*. Vid *Ristijärvi* kyrka utvidgar sig vattendraget, bildande sjöar och vikar. Den lilla, trefliga kyrkan, likasom prestgården och kyrkbyn, blir till venster; 2 km lägre ned ligger *Putkola* gästgifveri vid farleden. Härifrån har man 45 km längs landsvägen till *Kajana*.

Fortsättes färden längs vattendraget, kommer man omedelbart till det 1 mil långa *Iijärvi*, färden går så nedför en mindre fors, *Iikoski*, förbi *Räsälä* gård (på högra sidan), hvilken kan rekommenderas som nattkvarter, utför det strida *Leppäkoski* och långa vackra *Kiehimänvirta*, till *Joenniemi* vid *Kiehimänjoki*s utflöde i *Uleå* träsk. Här är ett större tjärupplagsställe och flere gårdar. Öfver *Uleå* träsk stora fjärdar går nu vägen till *Vaala*; skulle emellertid motvind eller stark storm uppehålla tjärbåtsflotiljen, kan man färdas landvägen norr om *Uleå* träsk, 50 km, till *Vaala*, där man så godt som alltid påträffar tjärbåtar, med hvilka man kan göra den intressanta färden utför *Uleå* älf's forsar (se sid. 357).

XI. Lappland.

Enare lappmark är ett vidsträckt, ytterligt glest befolkadt område med skogklädda „vaaror“ och hvitskimrande lafmoar, med djupa kärr, strida, forsande strömmar och tallösa sjöar, bland hvilka det stora Enare träsk är den ansenligaste. I söder och väster höja sig väldiga „tunturit“, som genom sina mäktiga massor beherska omnejden. Några alper i egentlig mening äro de dock ej — ingen enda, icke ens *Kuarvekods*, *Ailigas* och *Peldo-aiivi* nå upp till den eviga snöns gräns — och någon jemförelse med de djerft formade norska fjällen kunna de lappska tundrorna med sina afrundade, stela, grå toppar ej uthärda.

Lappland har rykte för skönhet. Och sannt är äfven, att det hyser partier af den mest fängslande färging. I detta afseende utmärka sig främst floddalarna, framför alt Ivalojojkis och Tana älfs, hvilka ingen lapplandsresande må försumma att besöka. I det stora hela har dock det lappländska landskapet en något torftig, enförmig prägel. Men där hvilar öfver detsamma ett egendomligt, obeskrifligt behag, framkalladt af den öfverväldigande ödsligheten, den djupa stillheten, af den underbart drömmande, nästan förklarade stämning, som råder under den dagljusa sommarnatten. Härpå beror utan tvifvel den lappska naturens stora tjuskraft.

Få turister ha emellertid hittills funnit vägen till Lappland, och, sägom det först så godt som sist, må endast den vid umbäranden och strapatser vane styra kosan dit. Kommunikationerna där äro ytterst primitiva. Oansenliga, stundom oskönjbara stigar, kärrspångar och oupprensade forsfulda floder äro Lapplands landsvägar. Milsvida, ödsliga, oländiga sträckor ligga mellan de fattiga gårdarna. Bivuakering under bar himmel blir således ofta nödvändig. Den som för tält med sig, skall säkert i hvarje fall föredraga detta framför de trånga, osnygga, öfverbefolkade lappkätorna. Beklädnaden bör därför vara varm, vinterytterrock eller åtminstone en tjock plaid bör medhafvas. En god, lätt regnrock är äfven synnerligen att rekommenderas. Som lämpliga skoplagg kunna de s. k. pjeksorna framhållas.

De alla nödvändigaste lifsmedlen, som bröd, mjölk och smör är det ofta svårt eller omöjligt att erhålla i Enare lappmark. Turisten bör därför vara försedd med chokoladkakor, the, socker, gerna äfven med gryner och cognac. Godt kaffe kan däremot erhållas i nästan hvarje lappkåta.

Fisk, främst harr och forell, finnes rikligt i floderna; turisten, liksom den professionella fiskarn, kan därför bereda sig både nytta och nöje genom att på lämpliga tider och ställen använda sina flugkrokar. Äfven för jägaren har detta område åtskilligt att bjuda på — här må endast nämnas björnen, ripan, vildgäsen och svanen.

Mot myggan, denna Lapplands plåga, som isynnerhet under fuktiga, svala dagar uppträder formligen molnbildande, bör ovilkorligen medtagas *beckolja*, hvarmed alla obetäckta kroppsdelar bestrykas hvarje femtonde el-

ler tionde minut. Ett långt, någorlunda tätt flor, trädtt öfver en styf, bredskyggig filthatt samt omsorgsfullt nedstoppadt innanför rocken gör äfven god tjänst under båtfärder i vackert väder. Under vandring däremot hettar ett sådant väl mycket.

Lapparne, som utgöra hufvudmassan af befolkningen i Enare lappmark, tala nästan alla finska. De äro ärliga och godsinta, men äfven i hög grad nyfikna och temligen mycket om sig. Då turisten anlitar deras hjälp, bör han således aldrig underlåta att på förhand noga öfverenskomma om priset för densamma.

I det följande gifvas några korta anvisningar för färd i Lappland; af de berörda linjerna förtjenar A 1—2, 3, c, att framhållas såsom den mest lönande.

A. Kemi—Sodankylä—Enare.

1. Från *Kemi* till *Rovaniemi* enligt IX, D, 3 sid. 349.

2. Från *Rovaniemi* fortsätter landsvägen, skärande *Ounasjoki*, mot nordost, men från *Vikajärvi* nästan rätt mot öster, delvis snörrätt flere kilometer i rad. De odlade markerna bli allt färre, gårdarna allt fattigare, gästgifverierna allt skralare och skjutskärrorna allt smalare. Men trakten blir därjemte allt mera kuperad, allt ödsligare och allt mer lappländsk. Slutligen anländer man på en ytterligt backig väg till:

Kemiträsk (Kemijärvi), 115 km. Gästgifveriet trångt, dåligt. Från höjderna ofvanom detsamma vacker utsikt öfver sjön och de skogbevuxna „vaarorna“ kring densamma. Vid *Kemiträsk* kyrka slutar landsvägen. Båtskjutsen tager vid och den resande gör klokt i att ackordera om sådan ända fram till *Sodankylä* gästgifveri.

Från *Kemiträsk* styres kosan rakt norrut uppför *Kemijoki*. Det vackra *Pyhätunturi* beherskar alltjemt landskapet i norr och väster. Efter ungefär 50 kms färd öfverskrides *Kemi lappmarks* gräns. Man befinner sig nu i Lappland. Ytterligare 15 km nordligare mottager *Kemijoki* en mäktig arm, *Kittinenjoki*. Uppför denna fortsattes nu färden. Älfven, kommande från nordost, upptar inom kort *Luirojokis* vatten, gör sedan ett knä åt väster, därpå ett annat åt söder, böjer åter af åt nordväst för att vid *Sodankylä* kyrka antaga en nästan rakt nordlig riktning ända till *Rovanen*. Floddalen är vacker, men ödlig. Stränderna äro än höga, branta och nakna, än låga, steniga samt bevuxna med nästan ogenomträngliga videsnår. Ställvis äro de idylliskt vackra med präktiga, speglande hängbjörkar. Färden intressant, men högst tidsödande på grund af den starka motströmmen

och de talrika forsarne, af hvilka många, såsom *Ora-koski* och *Porttikoski*, ej kunna befaras med lastad båt.

I *Sodankylä* kyrkoby, 115 km, med välbygda gårdar och tvänne handelsbutiker, är lämpligt att taga ny skjuts. Gästgifveriet i alla afseenden oklanderligt. Midt emot detsamma på västra älfstranden reser sig den nya, vackra, sandstensfärgade kyrkan.

Resan går härifrån norrut genom alt ödsligare trakter. Gårdarne färre, husen alt anspråklösare. Älfven smalnar småningom af. Vid

Rovanen by, 120 km, där drägligt nattherberge kan erhållas, afbrytes båtfärden. För att härifrån komma till

Kultala, 55 km, vid *Ivalojoki*, måste turisten göra en ytterst mödosam vandring öfver i hög grad oländiga, delvis par kilometer i rad spånglagda kärr och myrmarker, endast här och hvar af brutna af fastare, moartade lokaler. Halfvägs ligger den obebodda kronostugan *Vaulo* på *Maanselkäs* norra sluttning; här kan göras en välbehöflig rast. Närmare Kultala blir terrängen något jämnare, skogen något tätare. Snart höres bruset från floden, man vandrar ned för de höga, branta, granbevuxna stränderna, låter ro sig öfver älfven och är så i *Enare lappmark* vid kronans guldvaskeristation Kultala. Godt kvarter och vänligt bemötande skola säkert erhållas hos uppsyningsmannen. Naturen i Kultala, liksom i nästan hela *Ivalodalen*, är utomordentligt vildskön och af en äkta lappländsk prägel.

Från Kultala fortsättes färden i nordostlig riktning i ilande fart nedför den slingrande, forsuppfyllda floden. Stränderna breda slutligen ut sig till leende betesmarker, och floden vidgar sig altmer, tills dess vatten slutligen upptages af Finlands näst största sjö, *Enare-träsk*. Här — vid granens nordgräns — ligger den sista finnbyn *Kyrö*, 80 km, hvarest drägligt kvarter kan erhållas i *Mikkola gård*.

Kyrö by är en lämplig utgångspunkt för ströftåg genom *Enare lappmark* dels till *Syd-Varanger*, dels till *Utsjoki* och *Nord-Varanger*. Följande linjer, som naturligtvis efter behag kunna kombineras med hvarandra, må upptagas. Mången skall kanske föredraga att göra sin resa i omvänd ordning; detta låter sjelffallet sig väl göra. *Skjutslegan* är 1 mk för bärare och roddare per mil; dessutom 25 p. för båt.

3. Från *Kyrö by till Ishafskusten* erbjudas många vägar, bland hvilka följande äro de vanligaste:

a) Från *Kyrö by* tages vägen öfver det med talrika, klippiga, tallbevuxna holmar beströdda Enare träsk, som på öppnare ställen gör intryck af haf, till

Kettumatti gård, 55 km, där båtskjuts kan erhållas. Härifrån vidare mot nordost öfver den till en lång vik afsmalnande sjön till

Tschuolisjärvi, 45 km, på hvars strand en rastkoja finnes samt därifrån på en nyupphuggen skogsstig till

Pakanajoki skogsvaktaretorp, 27 km. Därefter vandring genom oländiga, tröstlöst enformiga trakter till

Oikarainen gård, 6 km, vid norska gränsen. Från denna kommer man genom skog till

Nejden by, 13 km, eller „Njavidam vuodna“, belägen i Syd-Varanger vid Nejden-älfs utlopp i Ishafvet. (Lönande sidotur till *Patsjoki*, se norska resehandböcker). Från sistnämnda ort afgår ångbåt en gång i veckan — i nödfall måste segelbåt anlitas — till

Vadsö, 40 km, en liten stad vid norra kusten af Varangerfjord. Med någon af de stora, präktiga norska kustångarne, som en gång i veckan afgå från Vadsö, fortsättes sedan färden via *Vardö-Nordkap* (Nordkyn) till *Hammerfest* samt vidare genom den underbart vackra vestkust-skärgården till

Trondhjem. Härifrån slutligen på järnväg till Sundsvall eller via Christiania till Stockholm. — Närmare i norska resehandböcker.

Den, som vill undvika den ofta stormiga färden kring den fullkomligt oskyddade halfön *Varjag Njarg*, gör synnerligen klokt i att landvägen eller med ångbåt — kommunikation en gång i veckan — resa från Vadsö till

Nyborg, 45 km, vid Varangerbunden. Därifrån erhålles skjuts — förträfflig landsväg, goda karrioler — till

Seida by, 26 km, vid *Tana älf*. Båtskjuts fås här lätt — man må ej underlåta att ackordera om priset — till

Guldbergsholmen, 30 km, ett köpmansläge i botten af *Tana-fjorden*, som anlöpes af de stora kustbåtarna. Naturen här öfver all beskrifning storartad och egenomlig. Från sistnämnda ort vidare som ofvan.

b) *Kyrö—Toivoniemi—Utsjoki—Tana älf*.

Från *Kyrö* styres kosan längs Enare-träsks södra och sydvästra strand till

Kuolajärvi och därifrån längsmed

Kettuioki till

Muddusjärvi samt öfver denna sjö — vacker anblick af *Muotkatunturit* med *Peldoaivi* i väster — till

Toivoniemi länsmansboställe, 30 km, där den resande säkerligen kan påräkna det mest gästfria emottagande af innehafvaren, guvern. sekr. Nordling. Stället anmärkningsvärdt som Europas nordligaste *jordbruksfarm*. Från *Toivoniemi* styres kosan uppför *Kaamasjoki* till

Tuule hemman, 10 km, som eges af forst uppsyningsman *Vænerberg*, hvilken äfven med största beredvillighet ombesörjer anskaffandet af roddare, vägvisare o. d. Resan fortsättes först åt nordväst längsmed *Kaamasjoki*, samt sedan i nordostlig riktning längsmed en dess biflod, som utfaller i

Syysjärvi sjö, 17 km, hvarest ett fiskläge finnes. Från detta begifver man sig, dels i båt, dels till fots till

Paksumaa, 11 km, och

Säutsjärvi, 8 km. Härifrån har man promenad öfver *Petsikkotunturi* till

Mierasjärvi sjö, 17 km, samt vidare rakt mot norr nedför *Utsjoki* älf till den lilla fjällsjön *Mandojäuri*, på hvars västra strand

Utsjoki vackra kyrka och *prestgård*, 40 km, äro pittoreskt belägna.

Från sistnämnda ställe fortsättes resan till fots eller nedför den lilla strida *Utsjoki* till dennes inflöde i *Tana* älf. Här ligger gården

Koadnilnjarga, 11 km. Färden utför den ståtliga *Tana* älf är synnerligen intressant. Flere forsar passeras, hvaribland den vackra, men svåra

Ala-Köngäs, 35 km. Ej långt från denna öfverskrides

Riksgränsen, 15 km. Älfven kröker nu af åt sydost för att snart svänga af mot norr vid

Polmaks kyrkoby, 12 km, som omgifven af leende ängsmarker, är belägen vid foten af fjället *Harimatshokka*. Mycket godt kvarter hos telegraftjänstemannen.

Från *Polmaks kyrka* vidare utför den fors fria, allt mer vidgade älfven till

Seida by, 12 km. Se sid. 370.

c) *Kyrö—Toivoniemi—Vaskoioki—Tana älf*.

Denna linje är något längre än de föregående, men mindre besvärlig och anbefalles den, som vill befara den

ståtligaste af de lappska älfvarne, *Tana älf* (Anarjok, Tenajoki), under större delen af dess lopp samt därjemte njuta af storslagen, äkta lappländsk natur.

Kyrö—Toivoniemi, se sid. 371. Från Toivoniemi fortsättes färden öfver *Muddusjärvi* till

Tirro by, 25 km, vid *Vaskojoki*. Härifrån åt sydväst uppför den obetydliga floden genom ytterst ödsliga trakter till

Pyhäjärvi nybygge, 20 km, vid den lika benämnda lilla sjön. Sedan har man endast att vandra västerut c. 12 km genom skogar, öfver ängar och mossar till

Vuopionsuu, 13 km, vid *Inarijoki*. Rätt godt kvarter erhålles här, likaså båtskjuts. Ackordering nödvändig.

Färden härifrån går till en början i nordlig riktning. Älfven slingrar sig behagfullt fram mellan de vackra stränderna, som än äro smala, klippiga och vilda, än breda och leende med grönskande ängar och lummiga björkdungar, i hvilka en och annan förkrympt tall ses skjuta upp, „Vaaror“ och tundror i bakgrunden. Dalen är, synnerligen något högre mot norr, jemförelsevis tätt bebyggd och befolkningen synes något mer välmående än längre söderut.

Strax norr om *Nüttyvuopio* gård upptager Inarijoki den ansenliga *Karasjoki*. Några kilometer nordligare ligger byn

Heikura, 80 km, hvarest någorlunda dragligt natt-herberge kan erhållas. — I hög grad förtjent af ett besök är det närbelägna fjället *Ailigas*, ett af de högsta (c. 600 m) i Lappland. Vandringen dit tager endast några timmar i anspråk. Från sluttningarna och toppen, som utan svårighet kan bestigas, storartad utsikt icke endast öfver tundror i Enare lappmark, utan äfven öfver det väldiga, hvitskimrande *Rastekaise* och dess snötäckta syskonfjäll i norska Finnmarken.

20 km nordligare passeras *Outakoski* bönhus. Älfven — här kallad *Tenajoki* eller *Tana älf* — antager ett nordligt lopp. Fjällen rycka närmare mot stränderna. Talen försvinner.

Efter åtskilliga mindre bukter gör älfven, 10 km nordligare, en sväng mot öster. Här framträder plötsligt i en dalöppning på norska sidan det snöhöljda, majestätiska *Rastekaise* (1000 m högt) i all sin öfverväldigande skönhet. Strax därpå kommer man till den 11 km långa forsen

Yli-Köngäs, som om vårarne icke torde vara alldeles ofarlig att passera. Härifrån 50 km till

Koadnilnjarga, där älven åter antager ett nordvästligt lopp. Se vidare sid. 371.

B. Kemi—Kittilä—Enare.

Från *Kemi—Rovaniemi*, 125 km, se sid. 349.

Från *Rovaniemi* längs landsväg till *Kittilä kyrkoby*, 200 km. Från sistnämnda ort på en smal stig eller spång — den vanliga postvägen — till

Kiistala gård, 40 km, samt vidare genom fullkomligt obebodda ödemarker till

Ivalojoki, 70 km, vid en punkt belägen c. 55 km från *Kultala*. Se sid. 369. Från flodens norra strand fortsättes till

Menesjärvi, 55 km, vid hvilken en gård finnes. Härifrån vandring till

Paadarjärvi, 10 km, samt därifrån vidare sjöledes till

Leutolahti, 15 km, en vik af *Muddusjärvi* sjö. Från sistnämnda ställe kan man nu bege sig antingen till *Toivoniemi*, *Enare kyrka* eller *Kyrö by*. Se sid. 369.

C. Torneå—Muonioniska—Enontekis—Tana-älf.

Angående denna linje meddelas endast följande:

Från *Torneå* (sid. 344) stad går landsväg längsmed *Torneå älf* (sid. 347) till *Pello gård*. Därifrån vidare norrut älfvägen till *Pajala*, samt vidare uppför *Muonijoki* genom *Kolari* och *Muonioniska* till

Palojoensuu by. Härifrån dels promenad, dels öfver sjö åt nordost till

Enontekis kyrkoby, 23 km, samt vidare i ost-nordostlig riktning utmed *Ounasjoki*, *Käkkäläjoki* öfver *Peltotunturi*, *Nuolasjoki* och *Skietsemajoki* till *Vuopionsuu*. Se sid. 372.

Alfabetiskt Ortsregister.

Talet efter hvarje namn hänvisar till den sida i texten, där orten omnämnes:

Aavasaksa 348.	Anjala 149.
Abborfors 150.	Anjanselkä 166.
Afanasi 259.	Ankkurilahti 295.
Ahkionlahti 233.	Anola 120.
Ahlbacka 159.	Anoniemi 287.
Ahmakoski 359.	Antby 135.
Ahola 148.	Antrea 253.
Ahonen 52.	Antskog 50.
Ahonpelto 212.	Anttola 212.
Ahveninen 201, 288, 290.	Apaala 188.
Ahvenniemi 364.	Arabia 28.
Ahvis 151.	Arima 58.
Ailigas 372.	Arrajoki 195.
Aitto 366.	Artukais 83.
Akkas 167.	Aspö (Korpo) 87.
Akonpohja 232.	Aspö 143.
Akonselkä 231.	Attu 87.
Akonvesi 230.	Aulango 158.
Alakuunonjoki 264.	Aunensilta 173.
Ala-Köngäs 371.	Aura 97.
Ala-Lemo 84.	Autio 176.
Alapiha 224.	Bagarla 83.
Alastaro 111.	Baggby 49.
Alava 228.	Bakka 176.
Alavo 184.	Ballerö 89.
Alho 270.	Barösund 34.
Alholmen 326.	Bastö 96.
Alhonselkä 166.	Bennäs 315.
Ali-Pomppu 99.	Benvik 304.
Alön 324.	Berga 306.
Angelniemi 63.	Bergstad 132.
Anianpelto 190.	Bergvik 195.

- Bergö 302.
 Berttula 124.
 Billnäs 36.
 Birkkala 172.
 Biskopsnäs 57.
 Bjerno 64.
 Bjudeklubb 340.
 Björkboda 60.
 Björknästjärden 42.
 Björkudden 31.
 Björkö 250.
 Björneborg 105.
 Bobäck 30.
 Bockholmen 326.
 Bodkullen 334.
 Boe 123.
 Bogskär 90.
 Bolstaholm 96.
 Bomarsund 94.
 Bonäs 337.
 Borgboda 91.
Borgå 126.
 Borgö 95.
 Botby 30.
 Boxbacka 29.
 Brahelinna 198.
Brahestad 331.
 Broby 43.
 Bromarf 41, 60.
 Brunkkala 97.
 Brådd 308.
 Brändö 88.
 Brändösund 30.
 Busholmen 29.
 Båsk 307.
 Bällby 57.
 Bötom 313.
 Bötombärgget 303.
Dalsbruk 60.
 Damskata 336.
 Davidstad 125, 207.
 Degerby 92.
 Degernäs 50.
 Degerö 31.
 Degerölandet 44.
- Delet 87.
 Dickursby 123.
 Djupörn 324.
 Domarbacka 336.
 Domargård 132.
 Domprostegård 228.
 Draget 41.
 Dragsfjärd 60.
 Drumsö 30.
 Dunkahäll 135.
 Dånö 96.
 Echo 204.
 Eckerö 96.
Ekenäs 44.
 Ekstensholm 83.
 Eksymäjärvi 363.
 Elisenvaara 270.
 Ellilä 159.
 Elpe 309.
 Emsalö 126.
 Emäjoki (Tavastehus län)
 117.
 Emäjoki (Uleåborgs län)
 366.
 Enare 369.
 Engelsholm 31.
 Eno 288.
 Enonkoski 221.
 Enonlahti 230.
 Enontekis 373.
 Enonvesi 221.
 Enskär 99.
 Enso 253.
 Enäjärvi 35, 57.
 Epilä 116, 171.
 Eriksnäs 31.
 Erlandsböle 132.
 Ersta gård 125.
 Ersta fjärden 59.
 Eräjärvi 160, 182.
 Eräpyhä 182.
 Esbo 30.
 Eskilä 304.
 Esse 315.
 Estnässund 31.

- Eura 114.
 Euraåminne 109.
 Evijärvi 315.
 Fagernäs 228.
 Fagervik 43.
 Falkberg 60.
 Fant 307.
 Filppula 180.
 Finby 60.
 Finnby storbro 308.
 Finnskatan 303.
 Finnström 96.
 Fiskars 49.
 Forsbacka 325.
 Forsby 132.
 Forsgård 222.
 Forssa 98.
 Framnäs 41.
 Frantsila 163.
 Fredriksberg 28.
 Fredriksfors 121.
 Fredrikshamn 139.
 Frihetsholmarna 319.
 Fritala 120.
 Färjsundet 89.
 Föglö 92.
 Fölisön 29.
 Förby 60.
 Galitzina 258.
Gamlakarleby 329.
 Gammelbacka 126.
 Gammelby 120.
 Gammelstaden 28.
 Gennäs 50.
 Gennäsbyviken 42.
 Gerknäs 57.
 Germundö 95.
 Geta 95.
 Godby 89.
 Granboda 92.
 Granfors 306.
 Granö 29.
 Grundsunda 89.
 Gråhara 34, 42.
 Gräggböle 132.
 Gröna udden 83.
 Gulldynt 334.
 Gullkrona 87.
 Gullö 44.
 Gumtäckt 28.
 Gunilack 336.
 Gunnarsnäs 86.
 Gustaf Adolfs socken 204.
 Gustafs 100.
 Gästansfjärd 44.
 Gölby 96.
Haapajarvi kapell 35.
 Haapajarvi (Iisalmi) 234.
 Haapajarvi socken 316.
 Haapakoski fors 188.
 Haapakoski station 199.
 Haapaniemi 117 o. 51.
 Haapaparras 121.
 Haapasaari gård 104.
 Haapasaari (Viitasaari socken) 189.
 Haapavesi 214, 222.
 Haapavesi socken 316.
 Haapavirta 290.
 Haapkylä 53.
 Haarla 64.
 Haarois 111.
 Haavus 272.
 Haga 124.
 Haga kungsgård 95.
 Haihara 162.
 Haikko 126.
 Haistila 120.
 Hakkala 60.
 Hakoistenlinna 124.
 Hakonkoski 52.
 Halikko 62.
 Halilanjärvi 259.
 Halkovuori 189.
 Hallinmaa 162, 182.
 Hallisfors 82.
 Halolanjärvi 259.
 Haminanlaks 229.
 Hammarbäret 36.
 Hammarland 96.

Hammars 126.
 Hammaslahti 286.
 Hangö 36.
 Hangö fyr 34.
 Hanhijärvi 205.
 Hanhikivi 340.
 Hanhinen 333.
 Hanho 180.
 Hankamäki 202.
 Hankavesi (Tavastehus län)
 183.
 Hankavesi (Kuopio län)
 202.
 Hannila 253.
 Hannukka 348.
 Harala 163.
 Haraldsby 95.
 Harhala 192.
 Harjavalta 120.
 Harju nybygge 349.
 Harju station 149, 196.
 Harjula 163.
 Harjunaho 190.
 Harmoistenlahti 191.
 Harola 115.
 Harrström 308.
 Harviala 124.
 Hatanpää 171.
 Hattelmala 157.
 Hattula 158.
 Hatunniemi 159.
 Hauho 165.
 Hauhola 354.
 Haukipudas 346.
 Haukivesi 222.
 Haukivuori 199, 203.
 Haukkalahti 273.
 Haukkarinta 272.
 Haukkavuori 142.
 Hautasaari 202.
 Heikiövaara 354.
 Heikkilä 361.
 Heikura 372.
 Heinjoki 261.
 Heino 118.

Heinola 194.
 Heinäsemänmaa 276.
 Heinävesi 225.
 Helisevänjärvi 264.
 Helsinge 123.
 Helsingfors 1.
 Alexandersmonumentet 14.
 Alexandersö 27.
 Alphyddan 23.
 Arabia 28.
 Astronomiska Observatoriet 21.
 Ateneum 18.
 Blekholmen 25.
 Botaniska trädgården 23.
 Brandtornet 21.
 Broholmen 27.
 Brunnshuset 22.
 Brunnsparken 22.
 Bärghäll 27.
 Cygnöi-galleri 22.
 Djurgården 23.
 Etnografiska museet 21.
 Finlands bank 17.
 Finska teatern 20.
 Fölisön 29.
 Gammelstaden 28.
 Gumtäck 28.
 Harakka 25.
 Hermanstad 28.
 Hesperia trädgård 24.
 Högholmen 24.
 Kajsaniemi 22.
 Kapellet 13.
 Kejsarpaviljongen 23.
 Kejsarliga palatset 11.
 Lappudd 29.
 Långörn 25.
 Löven 27.
 Majstad 28.
 Mejlans 29.
 Nikolaikyrkan 15.
 Nya kyrkan 22.
 Nya toatern 13.
 Operakällaren 13.
 Riddarhuset 17.
 Runobergs staty 13.
 Sandudd 29.
 Senatshuset 14.
 Societetshuset 11.
 Statsarkivet 17.
 Studenthuset 19.
 Ständerhuset 16.
 Surutoin 27.
 Svartö 27.
 Sveaborg 25.
 Sörnäs 28.
 Trädgårdsföreningens växthus 23.
 Tölö sockerbruk 24.

- Universitetshuset 14.
 Vallgård 28.
 Wargö 27.
 As 27.
 Helsingkallan 322.
 Helvetinjärvi 179.
 Herajoki 290.
 Herajärvi 290.
 Hermanstad 28.
 Herrala fors 166.
 Herrala station 124.
 Herranen 180.
 Herrasenkoski 180.
 Herrenäs 159.
 Herttuala 250.
 Hietanen 196.
 Hietaranta 176.
 Hiidenpöytä 229.
 Hiidenvesi 53.
 Hiironlahti 199.
 Hiitis 124.
 Hiitis bro 54.
 Hiitola 269.
 Hiki 124.
 Hiltulanlahti 229.
 Himango 339.
 Himanniemi 142.
 Hindhår 123.
 Hinnerjoki 109.
 Hirsala 30.
 Hirskallio 145.
 Hirvensalmi 204.
 Hirvensalo 83.
 Hirvilahti 230.
 Hirvisaari 263.
 Hitonhauta 192.
 Hitå 31.
 Hofkullen 334.
 Högland 142.
 Hollola 190.
 Holmgård 136.
 Honkajärvi 310.
 Honkavaara 362.
 Hopeaniemi 261.
 Hopeavuori 99.
 Hormavesi 55.
 Hornhattula 123.
 Horsbäck 46.
 Hortana 249.
 Hossa 364.
 Houtskär 88.
 Hovinmaa 126.
 Huhkola 119.
 Huhti 112.
 Humppila 56.
 Huopana 189.
 Huruksela 151.
 Husö 31.
 Huuhanmäki 228.
 Huuma 141.
 Huusniemi 248.
 Huutjärvi 161.
 Hvitsand (Kyrkslätt) 30.
 Hvitsand 44.
 Hvittis 118.
 Hvittisbofjärd 311.
 Hyrynjärvi 366.
 Hyrynsalmi 366.
 Hyvinge 123.
 Häxell 309.
 Häihä 290.
 Häijä 117.
 Häivia 99.
 Hällgrund 325.
 Hännilä 363.
 Härjånvatsa 56.
 Härköselkä 180.
 Härmä 315.
 Härmänvaara 364.
 Hästsundet 86.
 Högfors bruk 52.
 Högfors träsliperi 150.
 Högholmen 306.
 Högmans gästgifveri 181.
 Högsår 59.
 Høstvesi 333.
 Höysölänmäki 295.
 Høytiäinen 289.
 Ihala 270.
 Ihari 160.
 Iijoki 364.

Iijärvi 364, 366.
 Iikoski 366.
 Iimäki 235.
Iisalmi 233.
 Iivaara 361, 364.
 Iisvesi 201.
 Iittala 167.
 Iittis 195.
 Iivesi 235.
 Ijo 346.
 Ikalaborg 339.
 Ikalis 117, 313.
 Illby 132.
 Ilmi 112.
 Ilmoilanselkä 165.
 Ilmola 312.
 Ilomants 287.
 Ilonoja 195.
Imatra 253.
 Impilaks 273.
 Inarijoki 372.
 Inha 183.
 Iniö 100.
 Inkerin kallio 180.
 Inkerois 149.
 Inkilä 269.
 Irjala 52, 53.
 Irjante 109.
 Ishafskusten 370.
 Isovuori 104:
 Ispois 82.
 Ivars 306.
 Ivars gård 57.
 Ivalojoki 369, 373.
 Ivaskala 264.
Jaakimvaara 276.
 Jaakkima 270.
 Jaala 195.
Jakobstad 325.
 Jakoski 290.
 Jakosenranta 255.
 Jalasjärvi 312.
 Jalassaari 57.
 Jalkaranta 125.
 Jalmanvaara 361.

Jalo 366.
 Janakkala 124.
 Jananus 287.
 Janaslaks 273.
 Jauhiainen 290.
 Jeppo 315.
 Joenniemi 366.
 Joensuu egendom 164.
Joensuu 288.
 Johannevik 30
 Johannisbärg 123.
 Johannisdal 306.
 Jokela 123.
 Jokkas 199.
 Jokkis 97.
 Jollas 31.
 Jomala 89.
 Jorois 222.
 Joroisselkä 222.
 Joutsa 204.
 Joutsenniemi 161.
 Joutsijärvi 121.
 Judinsalo 190.
 Julkula 228.
 Jullas 63.
 Jungfrusund 60.
 Junkarsborg 57.
 Junkonen 366.
 Junttunen 365.
 Junturinmäki 173.
 Juojärvi 232.
 Juolavesi 204.
 Jurmo 87.
 Jussarö 34.
 Juthas 324.
 Juudikkala 159.
 Juuka 290.
 Juurisalmi 198.
 Juurusvesi 231.
 Juuso 348.
 Juustila 251.
 Juustilanjärvi 251.
 Juvankoski 231.
 Jylhä 184.
 Jynkkä 229.

Jyrkkä 232.
 Jyränkö 194.
 Jyväsjärvi 191.
 Jyväskylä 187.
 Jähdyspohja 179.
 Jäminki 176.
 Jämsä 191.
 Jämsänkoski 191.
 Jänisjärvi 286.
 Jännevirta 231.
 Järvelä 124.
 Järvenlinna 253.
 Järventaka 118.
 Järvikylä 222.
 Jaasjärvi 204.
 Jaaskis 253.
 Jaatilö 355.
 Kaalamo 286.
 Kaamasjoki 371.
 Kaarela 172.
 Kaarnesaari 272.
 Kaasniemi 263.
 Kaavi 232.
 Kaavijärvi 232.
 Kaihuåsen 197.
 Kajola 56.
 Kainunselkä 364.
 Kaipiais 125.
 Kaivanto kanal 160.
 Kaivanto sund 357.
 Kaivos 179.
 Kajana 352.
 Kajanaborg 353.
 Kajavasalmi 361.
 Kakskerta 88.
 Kalajavuori 202.
 Kalajoki 339.
 Kalaks 308.
 Kalavesi 205.
 Kalkis 194.
 Kallavesi 230.
 Kallio 347.
 Kalliokoski (Kymmene)
 152.

Kalliokoski (Uleåborgs län)
 366.
 Kalliolinna 176.
 Kallioluoma 364.
 Kallo 104.
 Kallola 132.
 Kalmari 188.
 Kalmarviken 89.
 Kaltimo 290.
 Kaltis 124.
 Kaltovedenmaa 260.
 Kaltovesi 261.
 Kalvitsa 199.
 Kalvolanjärvi 167.
 Kanavuori 188.
 Kangas hemman 178.
 Kangas pappersbruk 187.
 Kangas station 316.
 Kangasala 162.
 Kangaslampi 225.
 Kangasniemi 205.
 Kankaanpää 311.
 Kankaantaka 173.
 Kankahainen 165.
 Kankas 108.
 Kannensaari 276.
 Kannus 315.
 Kannuskoski 207.
 Kansola 257.
 Kantala 199.
 Kantokylä 165.
 Kapeakoski 193.
 Kapellskär 104.
 Kappolan-vuori 158.
 Karasjoki 372.
 Karhijärvi 121.
 Karhula 150.
 Kari 202.
 Karis 36.
 Karis-Lojo 56.
 Karkkali 55.
 Karkku 118.
 Karlberg 158.
 Karlsbäret 335.

Karlsmark 121, 311.
 Karlvik 224.
 Karlö 333.
 Karnais 53.
 Karolinenburg 353.
 Karstu 56.
 Karstula 188.
 Kartjärvi 52.
 Karttula 201.
 Karuna 63.
 Karunki 348.
 Karvasalmi 233.
 Karvia 310.
 Karvionkoski 225.
 Karvionranta 225.
 Karvsor 334.
 Kasbärgen 49.
Kaskö 303.
 Kastelholm 92.
 Katajisto 159.
 Katava 104.
 Katrinedal 82.
 Kattilankoski 349.
 Katuma 158.
 Kauhajoki 312.
 Kauhava 314.
 Kauhajärvi 162.
 Kaukas 210.
 Kaukjärvi 259.
 Kaukola 164.
 Kaukola ås 98.
 Kauniais 117.
 Kaunissaari 109.
 Kaurama 195.
 Kaurila 286.
 Kausala 125.
 Kautsby 188.
 Kauttu 177.
 Kauttua 114.
 Kautvatsa 118.
 Kautvunniemi 220.
 Kavantholm 252.
 Kavantsaari 252.
 Keihärinkoski 189.
 Keikkiö 118.

Keimavaara 355.
 Keitele 193.
 Kejsaråsen 161.
 Kekrinlahti 272.
 Kela 43.
 Kelloniemi 232.
 Kellossalmi 191.
 Kelskär 92.
 Keltis 148.
 Kelviå socken 338.
 Kelviå station 315.
Kemi 342.
 Kemiträsk 368.
 Kemi älf 349.
 Kemilä 364.
 Kempele 317.
 Kepala 112.
 Kereli 220.
 Kerimäki 219.
 Kerkkälä 362.
 Kerkkonniemi 201.
 Kerkonvirta 201.
 Kerma 225.
 Kermajärvi 225.
 Kernalanjärvi 52, 124.
 Kervo 123.
 Kerälä-strömmarna 366.
 Keränen 365.
 Keskinen 181.
 Keskinenlampi 203.
 Kesälaks 220.
 Kettujoki 371.
 Kettumatti 370.
 Keuru 182.
Kexholm 264.
 Kiannanjoki 366.
 Kianta 364.
 Kiantajärvi 365.
 Kides 220.
 Kiehimänjoki 366.
 Kiehimänvirta 366.
 Kiekkivaara 362.
 Kiesimä 201.
 Kihtelysvaara 287.
 Kiiala 123, 132.

Kiikka 118.
 Kiikkois 118.
 Kiimasjärvi 356.
 Kiiminki socken 361.
 Kiiminki å 346.
 Kiiskilahti 142.
 Kiiskinkylä 145.
 Kiistala 373.
 Kiitämä 364.
 Kilpua 316.
 Kilvensalmi 179.
 Kimito 61.
 Kimo 336.
 Kimola 195.
 Kinnari 166.
 Kinnula 189.
 Kippovuori 182.
 Kirjakkala 61.
 Kirjavalaks 272.
 Kirjokivi 196.
 Kirjola 250.
 Kirkegardsskåret 303.
 Kirkkojärvi 162, 174.
 Kirkkokari 114.
 Kirkkoluoto 332.
 Kirkkosaari 334.
 Kirkontaipale 198.
 Kirnunsalmi 176.
 Kirpistö 361.
 Kirsta 177.
 Kirstula 159.
 Kirvus 269.
 Kitinoja 293.
 Kittilä 373.
 Kittinenjoki 368.
 Kiukais 114.
 Kiuruvesi 234.
 Kivakkakoski 363.
 Kivakkavaara 363.
 Kivijärvi 189, 207.
 Kivimaasund 88.
 Kiviniemi 262.
 Kivioja 178.
 Kivisalmi 202.
 Kivisilta 126.

Kjulo 112.
 Kjuloholm 112.
 Klockarsand 108.
 Kloddstugan 95.
 Klåfskär 92.
 Knuuttila 312.
 Koadnilnjarga 371.
 Koida 288.
 Koivisto gård 121.
 Koivisto station 58, 97.
 Koivukoski 353.
 Koivula 123.
 Koivumäki 229.
 Koivuniemi 178.
 Kojo 98.
 Kokonselkä 260.
 Kolari gård 189, 202.
 Kolari (Lappland) 373.
 Kolho 182.
 Koli 289.
 Kolima 200.
 Koliavaara 290.
 Koljola 269.
 Koljonselkä 174.
 Koljovirta 234.
 Kolkanlahti 188.
 Kolkki 178.
 Kolla 104.
 Konevits 277.
 Konkerinkoski 286.
 Konnekoski 202.
 Konnevesi 201, 202.
 Konnivesi 194.
 Konnus 224.
 Konäsfjärden 89.
 Kopolanniemi 223.
 Kopolanvirta 223.
 Kopplorna 30.
 Kopu 53.
 Korela 159.
 Korkeakoski fors 232.
 Korkeakoski station 182.
 Korpi 35.
 Korpilaks 191.
 Korpiselkä 287.

- Korpivaara 236.
 Korpo 87.
 Korpoholm 338.
 Korpula 178.
 Korsbacken 132.
 Korshamn 302.
 Korshamnsfjärden 322.
 Korsholm 300.
 Korsnäs brygga 31.
 Korsnäs gård 100.
 Korsnäs socken 307.
 Korso 123.
 Kortesalmi 205.
 Koskela gästgifveri 187.
 Koskela hemman 148.
 Koskelovesi 202.
 Koskenniska 194.
 Koskenpää 188.
 Koski 175.
 Koskipää 204.
 Koskis egendom 181.
 Koskis prestgård 202.
 Kosoniemi 198.
 Kostia 163.
Kotka 137.
 Kotkankallio 228.
 Koukunniemi 262.
 Kourla 52.
 Koutaniemi 363.
 Kontiolahti 290.
 Kouvola 125.
 Kovero 177.
 Kovjoki 334, 315.
 Kristina 197.
Kristinestad 305.
 Krogsnäs 131.
 Kronbärgsfjärden 30.
 Kronoborg 276.
 Kronoby 315, 338.
 Krutholmen 333.
 Kuarrekods 367.
 Kuddnäs 324.
 Kuggen 126.
 Kuhankoski 192.
 Kuhavuori 272.
 Kuhmois 191.
 Kuhmolaks 160.
 Kuhmoniemi 291, 355.
 Kuivajoki 347.
 Kuivajärvi 98, 178.
 Kuivaniemi 347.
 Kuivasnäki 178.
 Kukkijärvi 165.
 Kukkola 348.
 Kuljas 362.
 Kulju 117.
 Kulkkila 173.
 Kulla 121.
 Kulmavuori 189.
 Kulonsuomäki 52.
 Kulovesi 117, 173.
 Kultala 369.
 Kumlinge 88.
 Kumo 119.
 Kungssten 337.
 Kuninkaansatama 276.]
 Kuntivaara 361.
 Kuokkala fors 166.
 Kuokkala station 259.
 Kuokkaniemi 270.
 Kuokkastenkoski 291.
 Kuolajärvi 371.
 Kuolemajärvi 259.
 Kuolimojärvi 205.
Kuopio 225.
 Kuorehvesi 181.
 Kuortane 184.
 Kuparsaari 261.
 Kuppis Broby 141.
 Kureniemi 181.
 Kureselkä 182.
 Kurikka 312.
 Kurjenkallio 166.
 Kurkimäki 199.
 Kuru 175.
 Kurvinen 365.
 Kustö 85.
 Kuurila 167.
 Kuurna fors 354.
 Kuurna sluss 290.

- Kuusa 259.
 Kuusamo 359.
 Kuusamojärvi 361.
 Kuusamonkoski 288.
 Kuusankoski (Kymmeneälf)
 148.
 Kuusankoski (Laukas soc-
 ken) 193.
 Kuusimäki 178.
 Kuusinkijoki 362.
 Kuusniemi 173.
 Kuusvesi 203.
 Kuuva 83.
 Kuvansi 223.
 Kyllö 164.
 Kymminlinna 141.
 Kyminsuu 153.
 Kymmene 125, 148.
 Kymmene gård 152.
 Kymölä 272.
 Kynsivesi 203.
 Kyrkoåsen 162.
 Kyrkstad 35, 56.
 Kyrksunden 93.
 Kyro älf 293.
 Kyrö station 97.
 Kyrö by 369.
 Kyrönkoski 255.
 Kyrösjärvi 117.
 Kyröskoski 117.
 Kyrössalmi 214.
 Kyttylä 119.
 Kyyhkylä 198.
 Kyylahti 205.
 Kynnäspää 353.
 Kyyrölä 258.
 Kyyvesi 203.
 Kyöpärilä 149.
 Källby 315.
 Käkelä 361.
 Kakkalajoki 373.
 Källviken 44.
 Käläkoski 203.
 Kämenniemi 173.
 Kämärä 258.
 Kärkelä 57.
 Kärki 159.
 Kärkis 191.
 Kärkkään-Uustalo 192.
 Kärnäkoski 205.
 Kärnälä 355.
 Kärra 60.
 Kärämäki 316.
 Kärjämäki 115.
 Kärjäsaari 340.
 Käälähti 173.
 Kääntymä 260.
 Kökar 92.
 Köysikoski 119.
 Ladoga 275.
 Lahdenpohja 270, 276.
 Lahdentaka 159.
 Lahis 159.
 Lahnavesi 204.
 Lahtis 125.
 Laihela station 295.
 Laihela å 306.
 Laiskanselkä 357.
 Laivonsaari 229.
 Lallin luoto 114.
 Lallis 100.
 Langenkoski 151.
 Lannäslund 328, 338.
 Lapankoski 149.
 Lapinlahti 233.
 Lapinsilta 182.
 Lappdal 63.
 Lappfjärd 309.
 Lappi 316.
 Lappila 124.
 Lappo 314.
 Lappoby 88.
 Lappvesi 88.
 Lappvik 36.
 Larsmo 327.
 Lastukoski 231.
 Lauhianmäki 115.
 Lauhunsuo 119.
 Laukansaari 219.
 Laukas 192.

- Laukkavirta 192.
 Laukko 166.
 Lauritsala 257.
 Lautsia 165.
 Lauttakylä 118.
 Lavola 251.
 Laxpojo 53.
 Leesaari 55.
 Lehijärvi 167.
 Lehtinen 180.
 Lehtoniemi 223.
 Leininselkä 195.
 Lekarbärgen 135.
 Lembois 167.
 Lemböle 91.
 Lemland 91.
 Lemo 84.
 Lempäälä 166.
 Lemsjöholm 100.
 Lemströms kanal 89.
 Lensu 104.
 Lentiira 356.
 Leppiniemi 359.
 Leppäkoski fors 366.
 Leppäkoski station 124.
 Leppälä 363.
 Leppämäki 179.
 Leppänen 188.
 Leppävesi 192.
 Leppävirta 224.
 Lestijoki 189.
 Lestijärvi 189.
 Letala 108.
 Leutolahti 373.
 Leutuanjärvi 356.
 Leväis 200, 229.
 Leväniitty 294.
 Libelits 221.
 Liekonvesi 204.
 Lieksa 291.
 Lielax 116.
 Liesjärvi 58.
 Lietjärvi 256.
 Liinmaa 109.
 Likholmen 31.
 Lill-Abborfors 135.
 Lilla-Bockholmen 83.
 Lillkyro 294, 333.
 Limingo 317, 340.
 Lindnäs 176.
 Lindö gård 41.
 Linnanvuori höjd 117.
 Linnanvuori (Kronoborgs socken) 276.
 Linnasaari 320.
 Listijärvi 339.
 Liuksiala 162.
 Liuna 222.
 Lochteå 338.
 Lofsdal 86.
 Lohikoski (Jyväskylä) 187.
 Lohikoski såg 212.
 Lohm 87.
 Loimijoki 97.
 Lojo 35, 43.
 Lojobacke 54.
 Lopperi 264.
 Loppis 124.
 Lotsörebacken 108.
 Louhivesi 198.
 Louke 193.
 Lounatjärvi 146.
 Lounatkorkia 142.
 Lounatrivi 145.
 Lovisa 132.
 Luhanka 191.
 Luirojoki 368.
 Lumijoki 340.
 Lummene 165, 191.
 Lumparen 89.
 Lumparland 91.
 Lundo 97.
 Luopiois 165.
 Luppi 143.
 Luppiovaara 348.
 Luumäki 125, 207.
 Luurinsaari 249.
 Luvia 109.
 Lycksalighetens ö 354.
 Lyheniemi 181.

- Lyly 182.
 Lylyis 55.
 Lyykylä 260.
 Långbron 308.
 Långfors 310.
 Långvik 57.
 Långviken (Helsingfors) 30.
 Långviken (Kristinestad) 307.
 Långön 324.
 Längelmävesi 160.
 Länkipohja 160.
 Läskelä 287.
 Läsäkoski 203.
 Löfö 29.
 Löfö ström 60.
 Lönnrots källa 354.
 Löparö 126.
 Maaninga 232.
 Maaninganjärvi 232.
 Maanselkä 369.
 Maatiala 172.
 Madekoski 359.
 Maila 56.
 Maivajoki 363.
 Maivaperä 332.
 Majaketo 180.
 Majaniemi 180.
 Majorskogen 307.
 Majstad 28.
 Majusvesi 204.
 Makslaks 250.
 Malaks 307.
 Mallasvesi 160.
 Malm 29.
 Malmgård 132.
 Manamansalo 357.
 Mandojäuri 371.
 Mankala 195.
 Mariefors 123.
 Mariehamn 90.
 Marjaniemi 333.
 Marjovaara 361.
 Markusfolk 307.
 Marsund 96.
 Marttila 118.
 Masku 108.
 Mathildedal 61.
 Matkaselkä 286.
 Medvastö 30.
 Mejlans 29.
 Melanen 181.
 Melaselkä 287.
 Mellilä 97.
 Menesjärvi 373.
 Merikaarto 333.
 Merikoski 320.
 Merilä 322, 359.
 Merimasku 100.
 Merstola 115.
 Mervis 159.
 Messilä 125.
 Messuby 162.
 Metsänkylä 159.
 Mierasjärvi 371.
 Mierola 159.
 Miestamo 176.
 Mikkola gård 369.
 Mikkola gästgifveri 173.
 Mohla 258.
 Moisund 218.
 Mokra 141.
 Mommo-Lammi 176.
 Monaala 164.
 Monasterinlahti 276.
 Monrepos 248.
 Mouhijärvi 121.
 Muddais 86.
 Muddusjärvi 371.
 Muhkula 190.
 Muhos 359.
 Mulliniemi 177.
 Multia 187.
 Munakka 293.
 Munkholmen 152.
 Munksnäs 29.
 Munsala 336.
 Munsmo 307.
 Muojärvi 361.

- Muoniojoki 373.
 Muonioniska 373.
 Muonio älf 348.
 Muosalmi 361.
 Muotkatunturi 371.
 Murkakorpi 203.
 Murole 175.
 Murtomäki 235.
 Mustajärvi 178.
 Mustalahti 175, 179.
 Mustamäki (Kajana) 354.
 Mustamäki station 259.
 Mustanoja 110.
 Mustaselkä 178.
 Mustavaara 361.
 Mustiala 98.
 Mustinlahti 230.
 Mustola 257.
 Muurasjärvi 190.
 Muurila 259.
 Muurue 189.
 Muuruvesi 231.
 Myllykoski fors 255.
 Myllykoski träsliperi 149.
 Myllykylä 57.
 Myllymäki 183.
 Myllyranta 359.
 Myrbärgset 334.
 Myttaälä 163.
 Mårtensby 123.
 Mäenkylä 108.
 Mäkilä 196.
 Mäkipeska 178.
 Mäkilä 64.
 Mätkiä 257.
 Mänki 99.
 Mäntsälä 123.
 Mänttä 181.
 Mäntyharju 196.
 Mäntyjoki 362.
 Mäntyluoto 105.
 Mäntyniemi (Kesälaks soc-
 ken) 220.
 Mäntyniemi (Kuusamo) 362.
 Mäntänkoski 181.
- Mäntänvuori 181.
 Määttälänvaari 361.
 Möhkö 288.
 Möttönen 188.
 Naapurinvaara 356.
 Nagu 87.
 Naisvuori 197.
 Nakkila 120.
 Napo 295.
 Narkauskoski 350.
 Nastola 193.
 Nedervetil 188.
 Neinvuori 174.
 Nejden by 370.
 Nerikko 233.
 Nerpes 308.
 Nesterinsaari 290.
 Neulamäki 229.
 Nickby 123.
 Niemenkylä 53.
 Niemenlauta 142.
 Niemis 349.
 Niinivesi 201.
 Niittyvuopio 372.
 Nikkilä 195.
 Nilakka 201.
 Nilsia 231.
 Niskakoski 358.
 Niskalampi 255.
 Nissasö 327.
 Nisuls 306.
 Niva 270.
 Nivala 316.
 Nivanmäki 234.
 Noisniemi 261.
 Nokia 116.
 Nokisenkoski 202.
 Nordanvik 43.
 Nordsjölandet 31.
 Norrby 89.
 Norrmark 311.
 Norrskar 302.
 Noskuanselkä 260.
 Nousis 108.
 Nuasjärvi 355.

Nuhjala 100.
 Nuijamajärvi 256.
 Nummela 35.
 Nummis kyrka 82.
 Nummis socken 58.
 Nuolasjoki 373.
 Nuorajärvi 288.
 Nuorante 114.
 Nuorunen 363.
 Nurmes 291.
 Nurmijärvi 35.
 Nurmis 126.
 Nurmislandet 104.
 Nurmo 314.
 Nyby by 307.
 Nyby station 125, 195.
 Nygård (Vörå) 334.
 Nygård (Wiborg) 252.
 Nykarleby 323.
 Nykyrka 259.
 Nykyrko 102.
 Nynäs 194.
 Nynäsbacken 328.
 Nyslott 213.
 Nystad 100.
 Nyviksbärgen 135.
 Nådendal 83.
 Nälantö 349.
 Nämpnäs 308.
 Näri 165.
 Näränkäväära 364.
 Näs 91.
 Näsby 95.
 Näse 64.
 Näsijärvi 116, 173.
 Nötö 87.
 Öbnäs 42.
 Odensö 44.
 Ohtaansalmi 232.
 Oikarainen 370.
 Oikari 202.
 Oinassalmi 287.
 Ois 124.
 Oitinmäki 193.
 Ojajärvi 269.

Ojakkala 35.
 Ojamo 54.
 Olkijoki 340.
 Olkkala 52.
 Olofsborg 214.
 Olsböle 63.
 Omenapuunmaa 104.
 Onkamo 286.
 Onkivesi 233.
 Onkkaala 163.
 Onnila 251.
 Orajärvi 349.
 Orakoski 369.
 Oravais 335.
 Oravala 149, 195.
 Oravaniemi 287.
 Oravankytö 264.
 Oravanniemi 261.
 Oravansaari 260.
 Oravi 221.
 Orihpää 110.
 Orijärvi 50.
 Orisberg 294.
 Orismala 294.
 Orivesi sjö 221.
 Orivesi station 182.
 Orivirta 221.
 Orjatsaari 272.
 Orrby 131.
 Orrdalsklint 95.
 Oskarsberg 83.
 Osmajärvi 223.
 Otava 196, 205.
 Oulais 316.
 Oulangansuu 363.
 Oulankajoki 362.
 Ounasjoki 350.
 Outakoski 372.
 Outamoviken 55.
 Outojoki 356.
 Outojärvi 356.
 Paadasjärvi 373.
 Paakkola 261.
 Paanajärvi 362.
 Paarlahti 173.

- Paarlammi 176.
 Paasivesi 221.
 Paassovuori 272.
 Padasjoki 191.
 Pahakoski 119.
 Paihola 290.
 Paikkala 176.
 Paikkari 57.
 Pajala 373.
 Pajukoski 231.
 Pajulahti 166.
 Pakanajoki 370.
 Pakkanen 117.
 Paksumaa 371.
 Palho 166.
 Palois 234.
 Palojoensuu 373.
 Palokkajärvi 188.
 Palokki 232.
 Paloniemi 55.
 Paltamo 354.
 Palus 121.
 Palviala 118.
 Pamilo 288.
 Pamosmäki 189.
 Pankakoski 291.
 Pappilanmäki 115.
 Pappilanniemi 227.
 Papula 248.
 Pargala 259.
 Pargas 86.
 Parikkala 211, 220.
 Parkku 175.
 Parkumäki 225.
 Parola 158, 167.
 Partakoski 205.
 Parvilainen 251.
 Pasula 58.
 Pedersöre 327.
 Peipohja 119.
 Pekkala 176.
 Peksala 61.
 Peldoaivi 367.
 Pelkjärvi 286.
 Pellinge 131.
 Pello 349, 373.
 Pellosniemi 192.
 Peltosalmi 233.
 Peltotunturi 373.
 Pemar 64.
 Pengonpohja 118.
 Perho 188.
 Perkjärvi 258.
 Perkosenjärvi 258.
 Permolandet 326.
 Pernasaari 192.
 Pernå 132.
 Peräniemi 227.
 Pesolansalmi 221.
 Pessänkoski 149.
 Petalaks 307.
 Petsikkotunturi 371.
 Pettu 60.
 Petäinen 354.
 Petäjävesi 186.
 Pieksämäki 199.
 Pieksänjärvi 199.
 Pieksänkoski 231.
 Pielavesi 200.
 Pielis 289.
 Piettilä 250.
 Pihlajakoski 191.
 Pihlajavesi station 183.
 Pihlajavesi (sjö) 214.
 Pihlava 105.
 Pihtipudas 189.
 Piikis 64.
 Piilois 100.
 Piilola 193.
 Piispanvuori 273.
 Pikkala 42.
 Pikkusuo 123.
 Pikonlinna 163.
 Pilkanmaa 195.
 Pilppa 225.
 Pilppala 52.
 Pinnonäs 327.
 Pintele 164.
 Pirttijärvi 356.
 Pirttimäki 212.

- Pirunvuori 118, 166.
 Pisanvuori 231.
 Pitkajärvi 112.
 Pitkälähti 199, 229.
 Pitkalänniemi 223.
 Pitkaniemi 172.
 Pitkäranta 273.
 Plåtholmen 320.
 Pohjaskorkia 142.
 Pohjoisrivi 145.
 Pohtola 173.
 Pojo gård 64.
 Pojo kyrka 49.
 Pojoviken 49.
 Pollari 182.
 Porkkala 34, 42.
 Porosaari 361.
 Porovesi 233.
 Porrassalmi 198.
 Porsaan harju 111.
 Porttikoski 369.
 Poukka 177.
 Poussu 364.
 Prinkinmäki 296.
 Pudasjärvi 361.
 Puhois 221.
 Puijo 228.
 Pukinniemi 268.
 Pukinsaari 149.
 Pulkkilansalmi 190.
 Pulkonlahti 230.
 Pullianselkä 260.
 Pula 125.
 Pumperi 188.
 Puneliajärvi 52.
 Punkaharju 219.
 Punkasalmi 219.
 Puntala 198.
 Puolanko 346.
 Puolimatka 112.
 Puriseva 264.
 Puruvesi 219.
 Putikko 219.
 Putkola 366.
 Putoja 119.
 Putorila 264.
 Putsaari 101.
 Puula 205.
 Puulavesi 203.
 Puumala 211.
 Puurijärvi 118.
 Puuvallikanal 104.
 Pyhäjoki 316, 339.
 Pyhäjärvi nybygge 372.
 Pyhäjärvi socken (Nylands
 län) 35.
 Pyhäjärvi socken (Uleå-
 borgs län) 316.
 Pyhäjärvi (sjö, Kymmene
 älf) 149, 195.
 Pyhäjärvi (sjö, Tavastehus
 län) 98, 166.
 Pyhäjärvi (sjö, Kesälaks-
 socken) 220.
 Pyhäjärvi (sjö, Kuopio län)
 287.
 Pyhäjärvi (sjö, Åbo & Björ-
 neborgs län) 112.
 Pyhäkoski 322, 359.
 Pyhälampi 57.
 Pyhämaa 101.
 Pyhäselkä 221, 289.
 Pyhänturi 368.
 Pyhävesi 204.
 Pyterlaks 142.
 Pyttis 141.
 Pyynikki 170.
 Pyyvesi 221.
 Pyörilä 204.
 Pämärk 311.
 Pähkeenselkä 198.
 Pähkjärvi 253.
 Päijänne 190.
 Päkäri 181.
 Pälkäne 163.
 Pälli 256.
 Pärnä 268.
 Pääjärvi 362.
 Päärnepää 62.
 Pääatalo 364.

- Pölkkyniemi 234.
 Pöllyvaara 353.
 Pölläkkälä 258.
 Pörtom 306.
 Pötsövaara 273.
 Pöyhölä 181.
 Pöyttis 110.
 Qvarnboviken 95.
 Qvidja 87.
 Raadelmaa 85.
 Raakunperä 364.
 Raasakka 347.
 Raattisaari 321.
 Rabbelugn 151.
 Ragnsby 308.
 Ragvaldsby 120.
 Rahola 172.
 Raivola 259.
 Rajala gästgifveri 184.
 Rajala gård (Kunsamo) 362.
 Rajamäki 35.
 Rajasaari 361.
 Rankö 143.
 Rantala 179.
 Rantasalmi 225.
 Rapankoski 149.
 Rapanmäki 253.
 Rapasensaari 253.
 Rapola 159.
 Rapukoski 260.
 Raseborg 47.
 Rasila 210.
 Rasinperä 184.
 Rastiniemi 211.
 Rasvanki 201.
 Rauha 255.
 Rauhalaks 229.
 Rauhalinna 85.
 Rauma 339.
 Raumo 102.
 Raumo sund 83.
 Rauskuvuori 272.
 Rautakoski 52.
 Rautalaks 272.
 Rautalampi 201.
 Rantavesi 118.
 Rehjänselkä 354.
 Reisjärvi 190.
 Rekipelto 334.
 Reksaari 104.
 Rengo 52.
 Replot 322.
 Reso 83.
 Revelijärvi 205.
 Revolaks 316.
 Riekki 363.
 Riihimäki 124.
 Rikkavesi 232.
 Rilaks 41.
 Rimal 306.
 Rimito 88, 100.
 Rimmi 179.
 Ripatti 204.
 Risti 119.
 Ristijärvi (Sordavala om-
 gifningar) 273.
 Ristijärvi (Uleåborgs län)
 366.
 Ristikallio 311.
 Ristikylä 100.
 Ristiniemi 263.
 Ritala 118.
 Ritoniemi 177.
 Roine 162.
 Rokkola 249.
 Ronninmäki 188.
 Ropola 202.
 Roukavirta 366.
 Rovanen 369.
 Rovaniemi 350.
 Ruhala 177.
 Ruhtinaansalmi 365.
 Runsala 82.
 Ruokola 165.
 Ruokolaks 210.
 Ruokovesi 225, 232.
 Ruokovirta 232.
 Ruolahti 191.
 Ruona 184.
 Ruotsalainen 194.

- Ruotsila 118.
 Ruovesi 177.
 Ruskeakallio 362.
 Ruskeavuori 264.
 Ruskiala 286.
 Ruuki 316.
 Ryhälänmäki 235.
 Ryttylä 124.
 Ryökävesi 204.
 Ryömäla 121.
 Räfnäs 63.
 Räfsund 63.
 Räfsö 104.
 Räihä 256.
 Räikkölänkoski 253.
 Räisälä 264.
 Räsälä 366.
 Räsälän lahti 230.
 Rättijärvi 251.
 Raakkylä 221.
 Rödsjärvi 146.
 Rövvarnäs 63.
 Röikkälä 124.
 Römpötti 250.
 Rönnskär (Helsingfors skär-
 gård) 34, 42.
 Rönnskärs båk 303.
 Röppäs 205.
 Röykkä 35.
 Saapaskoski 290.
 Saarela villa 159.
 Saarela egendom 260.
 Saarenpää 333.
 Saarijärvi 188.
 Saarikko 193.
 Saaris (Ulfsby socken) 121.
 Saaris (Mustiala) 99.
 Sahala 202.
 Sahalaks 160.
 Saima kanal 256.
 Sairala 269.
 Sakkola 262.
 Salahmi 232.
 Salli 110.
 Salmi gästgifveri 333.
 Salmi hemman 179.
 Salmi slagfält 184.
 Salmijärvi 364.
 Salminen 199.
 Salmis gästgifveri 117.
 Salmis gård 52.
 Salmis socken 275.
 Salo brygga 180.
 Salo gård 52.
 Salo köping 62.
 Salo socken 332, 340.
 Saltvik 95.
 Salunen 178.
 Sammatti 57.
 Sammonsaaari 250.
 Sandnäs 336.
 Sandåsen 337.
 Sandö 63.
 Santalahti 116.
 Santavuori 312.
 Saraakallio 192.
 Saraavesi 192, 203.
 Sarflax 132.
 Sarkavesi 204.
 Sarkola 166.
 Sarsankoski 160.
 Sarvana 176.
 Sastmola 311.
 Sautonen 333.
 Savilahti (Saima) 206.
 Savilahti (Kuopio län) 228.
 Savisaari 229.
 Savitaipale 206.
 Savivuori 189.
 Savoranta 221.
 Saxby 132.
 Sedola 53.
 Seesta 193.
 Seinäjoki 185.
 Seitenoikia 366.
 Seljänala 50.
 Selkis (Mouhijärvi socken)
 121.
 Selkis haltpunkt 35.
 Selänpää 196.

- Seppälä 181.
 Sexmilaren 100.
 Sibbas 63.
 Sibbo 31, 123.
 Sideby 306.
 Sievi 190, 315.
 Signilskär 96.
 Siikajoki 316.
 Siikakoski 202, 204.
 Siikala 363.
 Siikasalmi 198.
 Siirlaks 264.
 Siksala 60.
 Sillanpää 112.
 Simo 342, 347.
 Simola 125.
 Simons gästgifveri 335.
 Simpelejärvi 220.
 Simsalö 31.
 Sippola 149.
 Sirola 364.
 Siuru 117.
 Sjundby 43.
 Sjundea 43.
 Sjöfors 150.
 Sjögård 132.
 Sjöfax 60.
 Skadörn 324.
 Skaftung 311.
 Skarpans 94.
 Skietsemajoki 373.
 Skiftet 87.
 Skinnarvik 60.
 Skiparlahti 147.
 Skogby bruk 41.
 Skuru 49.
 Skyttälä 169.
 Skyttö 30.
 Slemmen 89.
 Slotte 330.
 Snappertuna 48.
 Soanlaks 287.
 Socklot 337.
 Sodankylä 369.
 Sofiero 159.
 Soisalo 224.
 Soivio 364.
 Solhem 55.
 Solv 307.
 Sommarö 136, 146.
Sordavala 270.
 Sorjos 220.
 Sorkka 104.
 Sorola 162.
 Sorsakoski 223.
 Sorsavesi 223.
 Sortanlaks 262, 277.
 Sorvanselkä 167.
 Sotataival 349.
 Sotka 167.
 Sotkamo 356.
 Sotkaniemi 230.
 Sottunga 92.
 Sperring 307.
 Stafvers 333.
 Stansvik 31, 126.
 Stensböle 132.
 Stjernerund 159.
 S:t Johannis 249.
 S:t Karin 82.
 S:t Marie kyrka 82.
S:t Michel 196.
 Storby 135.
 Storhästen 303.
 Storkyro 295.
 Storminiemi 177.
 Storms egend. 30.
 Storsved 336.
 Storträsket 306.
 Storön 55.
 Stranden 337.
 Strömfors 135.
 Strömma 61.
 Strömsberg 132.
 Strömsdal 231.
 Studd 333.
 Ståhl 306.
 Suininki 361.
 Suinula 163, 182.
 Suistamo 287.

- Suittila 53.
 Sukeva 235.
 Sukula 99.
 Sulkava 212.
 Sumiais 192.
 Sund 93.
 Sundby 337.
 Sundholm 101.
 Sunnanå 60.
 Suodenniemi 121.
 Suojärvi 287.
 Suomenniemi 205.
 Suomenselkä 183.
 Suomenvedenpohja 248.
 Suomula 365.
 Suomussalmi 357.
 Suoniemi haltupunkt 117.
 Suoniemi kapell 166,
 Suonnejoki 199, 223.
 Suonteenselkä 199.
 Suontienjärvi 203.
 Suotniemi 264.
 Suovanlahti 201.
 Surbrunn 158.
 Suurikylä 145.
 Suvanto 262.
 Suvasvesi 230.
 Svalviken 30.
 Svartholm 137.
 Svartå 35.
 Sveaborg 25.
 Svensksund 138.
 Svidja 43.
 Svinö 30.
 Sydänmaa 184.
 Syrjä 163.
 Sysmä 204.
 Systerbäck 259.
 Syvinki 178.
 Syväri 231.
 Syysjärvi 371.
 Sägars 43.
 Säiniö 258.
 Säkkijärvi 142.
 Säkylä 111.
- Sälgrundet 303.
 Sällvik (Tavastehus län)
 176.
 Sällvik gård 49.
 Särkjärvi 251.
 Särkilaks (Sääminge soc-
 ken) 213.
 Särkilaks (Töfsala skärgård)
 100.
 Säutsäjärvi 371.
 Säviänvirta 200.
 Säynäjävaara 361.
 Sääksmäki 159.
 Sääminge 213.
 Söderkulla 31.
 Söderskär 136.
 Sörnäs 28.
 Tacksamvik 336.
 Tahkoluoto 104.
 Tahkoranta 222.
 Tainionkoski 255.
 Tainiovirta 204.
 Taipale kanal 222.
 Taipale (Saima kanal) 251.
 Taipale (Ladoga) 263.
 Taipalsaari 211.
 Taivaanpankko 228.
 Taivalkoski 361.
 Tali 252.
 Talpia 99.
 Tamhanka 272.
 Tammela 98.
 Tammenpää 62.
 Tammerfors 168.
 Tammilahti 191.
 Tanila 166.
 Tapio 176.
 Tarjanne 178.
 Tattarbacken 337.
 Tavastehus 155.
 Tavastila 150.
 Tavastkyrö 117.
 Teeriniemi 364.
 Teisko 173.
 Teiskola 174.

Temmintaipale 201.
 Tenala 41.
 Tengeli älf 348.
 Terfsund 63.
 Terijoki 259.
 Tervajoki 294.
 Tervakoski 124.
 Tervalahdi 173.
 Tervaneva 285.
 Tervik 132.
 Tervola 235, 350.
 Tessvärr 60.
 Thors 63.
 Thusby 123.
 Tiikonharju 172.
 Tiirismäki 125.
 Tikkala 286.
 Tingamosaari 251, 260.
 Tingösund 89.
 Tirro 372.
 Tirva 207.
 Tiuris 263.
 Tjusterby 132.
 Tjärhofvet 321.
 Tjörk 309.
 Toby 296.
 Tohloppijärvi 172.
 Tohmajärvi 286.
 Toholampi 315.
 Toijala 97, 167.
 Toikko 175.
 Toisvesi 180.
 Toivala 228.
 Toivola (Ruovesi) 117.
 Toivola gästgifveri 204.
 Toivoniemi 371.
 Toivonoja 195.
 Tolvajärvi 287.
 Tomtfors 307.
 Topeno 52.
 Toppari 184.
 Toppila 322.
 Toppjoki 62.
 Torhola 55.
 Toriseva 179.

Tormua 365.
 Tornator 125.
 Torneå 344.
 Torneå älf 347.
 Torngrund 305.
 Torro 99.
 Torronselkä 192.
 Tottesund 334.
 Tottjärvi 166.
 Tourula 187.
 Toutosenjärvi 166.
 Trångsund 136, 249.
 Träskvik 310.
 Träskända 123.
 Tschuolisjärvi 370.
 Tuckur 334.
 Tuiskula 62.
 Tulkkila 343.
 Tullus 118.
 Tullsundet 42.
 Tuohimäki 257.
 Tuorla 85.
 Tuovilanlahti 232.
 Tuppuransaari 136.
 Turengi 52, 124.
 Turholm 31.
 Turmaja 257.
 Turtola 349.
 Tuukkala 198.
 Tuulaskoski 264.
 Tuule 371.
 Tuulois 165.
 Tuunansalmi 219.
 Tuusniemi 232.
 Tuvajärvi 363.
 Tvärminne 34.
 Tykö 61.
 Tyrni 176.
 Tyrvis 118.
 Tyrväntö 164.
 Tyrvää 118.
 Tytärsaari 147.
 Tyyrinmäki 202.
 Tyyrinvirta 202.
 Tärttävuori 193.

- Töfsala 100.
 Töjby 308.
 Töysä 183.
 Ukonvaara 361.
 Uleåborg 317.
 Uleåträsk 357.
 Ulfsby 120.
 Ulvis 335.
 Ummeljoki 149.
 Unnukkavesi 222.
 Unnunkoski 264.
 Uotila 179, 181.
 Urdiala 97.
 Urmia 117.
 Uskela 62.
 Utajärvi 359.
 Utra 290.
 Utsjoki 371.
 Uttis 125.
 Utö 60.
 Uhumäki 229.
 Ukuniemi 220.
 Urais 188.
 Uusitalo 361.
 Utela 363.
 Vaaja 188.
 Vaajasalmi 202.
 Vaajasalo 229.
 Vaakkojärvi 172.
 Vaala 357.
 Vaanila 35.
 Vaanis 115.
 Vaarniemi 84.
 Valamo 277.
 Valkeala 207.
 Valkeasaari 259.
 Valkeinen 223.
 Valkiakoski 160.
 Valkila 172.
 Valkjärvi 261.
 Valkola 359.
 Vallinkoski 255.
 Valmarinsaari 343.
 Vammaskoski 118.
 Vampala 261.
 Vampula 111.
 Vanajavesi 159.
 Vanantaka 124.
 Vanhasalmi 204.
 Vannonvuori 229.
 Vanttaja 364.
 Vapparn 86.
 Varfskällan 135.
 Vargata 89.
 Vargö Gaddar 303.
 Varkaantaipale 198.
 Varkaus 223.
 Vartiolampi 363.
 Vartsala 61.
 Vasa 296.
 Vasankari 347.
 Vaskivesi 179.
 Vaskojoki 372.
 Vatajärvi 363.
 Vatianjärvi 193.
 Vattula 173.
 Vatulanharju 117.
 Vaulo 369.
 Vaununjoki 118.
 Vederlaks 142.
 Vehkakoski 178.
 Vehkalahti 230.
 Vehmais 182.
 Vehoniemi 164.
 Vekkelaks 141.
 Vemoviken 100.
 Ventelä 260.
 Venäjänmäki 253.
 Verknäs 102.
 Verkströmmen 95.
 Verkvikén 95.
 Verla 204.
 Vesanto 201.
 Vesijako 165, 191.
 Vesijärvi 125.
 Vesijärvi 163.
 Vesilaks 166.
 Vessari 180.
 Vestankärr 63.
 Vestlax 60.

- Vesunda 159.
 Vetil 188.
 Vexiö 161.
 Vianto 233.
 Viborg 239.
 Finska kyrkan 245.
 Hofrättshuset 245.
 Huusniemi 248.
 Monrepos 248.
 Papula 248.
 Presidentshuset 245.
 Stadshuset 245.
 S:t Annæ 247.
 Watzmanbärgen 249.
 Wiborgs slott 245.
 Vichtis 52.
 Vieru 191.
 Vihanti 316.
 Vihnusjoki 172.
 Viiala 167.
 Viiksinselkä 287.
 Viinijärvi 289.
 Viipulanniemi 273.
 Viitasaari 189.
 Vik 63 (Angelniemi).
 Vik 172 (Birkkala).
 Vikajärvi 368.
 Viks ladugård 28.
 Viksberg 98.
 Vikträsk 43.
 Vilajoki 142, 250.
 Vilaniemi 250.
 Vilhelmsdal 234.
 Viljakkala 118.
 Villilä 120.
 Villinge 31.
 Villmanstrand 208.
 Villähtis 125.
 Vinkerinvaara 291.
 Virdois 180.
 Viret 340.
 Virmasvesi 201.
 Virmasvuori 165.
 Virmo 108.
 Virojoki 142.
 Virtabro 234.
 Virtala 225.
 Virtasalmi (Kuusamo) 365.
 Virtasalmi socken 199.
 Virtsanoja 111.
 Visborg 50.
 Visuvesi 179.
 Vitikkala 119.
 Viurila 62.
 Voikoski 196.
 Voipaala 159.
 Voitby 333.
 Vokkola 224.
 Voltti 315.
 Vredeby 151.
 Vuohijärvi 196, 204.
 Vuojoki 109.
 Vuokatti 355.
 Vuokkijärvi 356.
 Vuoksen 253.
 Vuoksenniska 254.
 Vuonislahti 290.
 Vuonteensalmi 192.
 Vuopionsuu 372.
 Vuorensaari 62.
 Vuorentaka 61.
 Vuosalmi 261.
 Vuosjärvi 189.
 Vuotjärvi 231.
 Vuotunki 361.
 Vådö 31.
 Vådösund 135.
 Vågviken 307.
 Vånå 124.
 Vårdö 88.
 Väinölanniemi 227.
 Väistönselkä 219.
 Väkevälänvuori 218.
 Värttilä 286.
 Värälä 150.
 Växär 44.
 Vääräsaari 214.
 Vörå 334.
 Vöråborg 334.
 Ylikannus 189.
 Yli-Köngäs 373.
 Yli-Lemo 84.

Ylistaro gästgifveri 119.
 Ylistaro station 293.
 Ylivieska 315.
 Yläjoki 365.
 Yläjärvi 116.
 Ylä-Härkönen 179.
 Ylöjärvi 172.
 Ypperilä 340.
 Ypäjä 97.
 Yrösjoki 182.
 Yskjärvi 258.
 Ytterölandet 105.
 Yxpila 315.
 Yxpää 126.
 Zarlund 180.
Åbo 64.
 Akademihuset 73.
 Domkyrkan 74.
 Hotell Phoenix 72.
 Katrinedal 82.
 Kuppis 74.
 Pehr Brahes staty 73.
 Porthans staty 73.
 Runsala 82.
 Samppalinna 72.
 S:t Henriks källa 74.
 S:t Marie kyrka 82.
 Teaterhuset 72.
 Värdbärgen 72.
 Åbo slott 77.
 Åbo stads historiska museum 81.
 Äggelby 28.
 Åland 90.

Åminne 62.
 Åminneborg 307.
 Åminne gård 49.
 Åsgårda Kasberg 95.
 Äijälänsalmi 191.
 Äijänvesi 202.
 Ämmäkoski (Leppävirta socken) 223.
 Ämmäkoski (Kajana) 353.
 Ämmänuuninkallio 56.
 Ännikänniemi 220, 270.
 Äplö 96.
 Ärjänselkä 357.
 Ätsäri 183.
 Äyhöträsk 104.
 Äyräpääjärvi 258.
 Äyskoski 201.
 Äänekoski 192.
 Äänettijärvi 356.
 Öfverby 64.
 Ömossa 310.
 Önninge 91.
 Östermark 309.
 Östermyra 184, 314.
 Östersundom 31.

Turistföreningens Publikationer
till salu i alla landets boklädor:

Vägvisare i Finland.

Praktisk resehandbok. Sammanställd af D:r August Ramsay.

I mjukt clotband F:mk 5: —.

Finland. Kartbok.

Turistkartor för resor i Finland. Innehåller i ett band 22 kartor och 9 stadsplaner. F:mk 5: 25.

LA FINLANDE.

Manuel du voyageur de S:t Pétersbourg à Stockholm par August Ramsay.
Med 8 illustrationer och 2 kartor. F:mk 2: —.

Turistkartor.

I Helsingfors vestra skärgård F:mk —: 75.
II Hangö, Ekenäs och Ingå skärgårdar > 1: 25.

Helsingfors med omgifningar.

En handbok för resande. Med 2 kartor. Inb. F:mk 1: 50.

Åbo med omgifningar.

Handbok för resande med kartor och planer. F:mk 1: —.

VUOKSEN.

Karta anvisningar för färden på Vuoksen från Imatra till Kexholm jämte karta. F:mk —: 75.

Plankarta öfver Kuopio . . . F:mk 1: 25.

TURISTEN.

Tidtabeller och turlistor, utkommer till hvarje sommarsäsong.
Med 1 karta. F:mk —: 75.

Turistföreningens Årsbok för 1889.	F:mk 2: —.
” ” ” 1890.	” 1: 50.
” ” ” 1892.	” 2: —.
” ” ” 1893.	” 1: 50.
” ” ” 1894.	” 1: 25.
” ” ” 1895.	” 2: —.

 Turistföreningens medlemmar erhålla 25% rabatt vid köp af dessa böcker genom ombudsmännen eller hos centralbestyrelsen. Anteckning till medlem sker i landsorten hos ombudsmännen, i Helsingfors i

Waseniuska bokhandeln eller Onni Lindebäcks Sportmagasin
N. Esplanadgatan 27. Unionsgatan 30.